

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА БІБЛІОТЕКА

ВСЕЛЕНСЬКИЙ СОБОР - ВАТИКАНСЬКИЙ ІІ
ДІЯННЯ І ПОСТАНОВИ

І

ДІЯННЯ
ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІАН

Рим - 1966 - Італія

BIBLIOTECA SPIRITUALE UCRAINA

CONCILIO ECUMENICO - VATICANO SECONDO
ATTI E DECRETI

I

ATTI
DEL CONCILIO ECUMENICO VATICANO II

PREPARAZIONE - CONVOCAZIONE -
CELEBRAZIONE - CHIUSURA

preparazione
ATANASIO G. WELYKYJ - RODION R. HOLOWACKYJ
O. S. B. M.

EDIZIONI DEI PP. BASILIANI

ROMA - 1966 - ITALIA

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА БІБЛІОТЕКА

ВСЕЛЕНСЬКИЙ СОБОР - ВАТИКАНСЬКИЙ ІІ
ДІЯННЯ І ПОСТАНОВИ

І

ДІЯННЯ
ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІАН

Рим - 1966 - Італія

Можна друкувати

Рим, з Генеральної Курії ОО. Василіян, дня 15. XII. 1966.

о. Павло П. Миськів, ЧСВВ

Ген. Вікарій

Дозволяється друкувати

Рим, від Вікаріату Міста, дня 28. XII. 1966.

Алойсій Кард. Вікарій

зготували

Атанасій Г. Великий - Родіон Р. Головацький

Ч. С. В. В.

ПАПА ІВАН ХХІІІ — ІНІЦІАТОР ВАТ. СОБОРУ

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Загальний літопис діянь та актуальність видаваних соборових постанов вимагали деякого переставлення хронології в виданні Діянь і Постанов Вселенського Собору Ватиканського Другого, і тому цей перший змістом том появляється, за часом, останнім. Він подає історію Собору, коли книги II-V дають читачеві соборові постанови українським перекладом. Та крім історії, цей перший том подає також важливі документи, які постали під час Собору та причиняються до кращого розуміння соборових постанов та думки Собору. Зокрема важливим документом являється по-соборова Інструкція для виконання соборових постанов.

Головний зміст цього тому мав історичні завдання, але не подає вичерпної історії Собору, яку треба буде для українського читача щойно написати, в міру визрівання по-соборового духу та публікування соборових документів. Тому ця книга подає лише історичні елементи для усвідомлення сучасного покоління про вагу пережитої історичної події, використовуючи вже доступні дані та використовуючи знані факти і документи.

Окреме завдання мав поміщений при кінці цієї книги Речевий Показник змісту соборових постанов (томи II-V), розкладений за поодинокими книгами і сторінками. Точніше уміщення відповідних гасел могло б тільки утруднювати користування показником; а, з другого боку, різні підзаголовки та невеликий формат сторінок полегшують піднайдення відповідної справи.

Цей перший том склали спільно два ченці Василіянського Чину: оо. Атанасій Г. Великий і Родіон Р. Головацький; перший з них мав щастя бути Отцем Собору та працювати Секретарем Комісії для Східних Церков, в часі підготовки і діянь Собору; другий, бувши в постійному контакті з Отцями Собору, і маючи обов'язок

інформувати українську людину про Собор з Ватиканської Радіостанції, міг стежити за подіями і фактами особисто і щоденно. Тому ці обставини надають книзі також характеру особистого, живого свідчення про Собор і його діяння, яким переважатимуть майбутніх істориків Собору. А коли розподілити вклад праці обох авторів, то першому слід приписати складення історії соборових діянь, а другому виготовлення соборових документів українським перекладом і речевого показника.

Для кращого розуміння праці і труднощів, слід мати на увазі ті завваження перекладачів, які поміщені у вступі до дальших книг (II-V) цього видання. Також і Видавництво мало вже нагоду вияснити свій задум в інших книгах про постанови Собору.

Отже, даючи читачеві цю нову книгу та взагалі ціле оте п'ятикнижжя про Вселенський Собор Ватиканський Другий, думаємо що ми вчинили справу добру, корисну та потрібну, і заповнили п'ять номерів «Української Духовної Бібліотеки» матеріалом не тільки цікавим і актуальним, але глибоко духовним і церковним.

Видавши Діяння і Постанови Вселенського Собору Ватиканського Другого українським перекладом, ми поставили українську людину на паритетну базу для розгортання пособорового духовного і церковного життя в сім'ї християнських народів світу. Залежатиме далі від українських людей, чи український нарід ітиме тим шляхом крок - у - крок з іншими народами, зокрема в живому і творчому діалозі з християнами, віруючими, а то й взагалі з людьми доброї волі. Та це вже тільки предмет бажання і побажання, а не нашої видавничої спромоги.

Вкінці, що могли ми ще дати українському християнинові, — то прикласти на пам'ятку декілька образів з Собору: його учасників, його торжеств, його інструментів, на спомин і на пригадку.

Рим, 25 грудня 1966 р.

Видавництво ОО. Василіян

ВСЕЛЕНСЬКИЙ СОБОР ВАТИКАНСЬКИЙ II

Вже сьогодні можна сказати, що Вселенський Собор Ватиканський II є найбільшою християнською церковною і релігійною подією XX-го століття. І, не пересуджуючи суду історії, можна сьогодні твердити, що історія піддержить ще наглядніше це ствердження, взяте з живої дійсності.

Ватиканський Собор, за своїм змістом і за своєю вагою, є неповторною подією нашого сьогоднішнього покоління, а з тим і його заслугою, і його історичною відповідальністю за його скликання, за його виконання і за його здійснення. Відповідальність наступних поколінь буде тільки похідна, тобто залежна від того, як сповнить свою відповідальність сучасне живуче покоління та які воно покладе основи під його здійснювання.

Скликання і діяння Собору є вже сьогодні замкненою, і невідкличною величиною, переданою на суд історії. І вирок цього суду буде винесений на основі повного пізнання Собору і його діянь. Вже і сучасне покоління є відповідальне за те, щоб те пізнання було повне. Наша епоха та її засоби подбають про велику документацію для цього історичного трибуналу, з якої частина сьогодні ще недоступна ширшому загалові, з-за природної дискретности, яку треба зберегти стосовно творців цієї події.

Тож і ми обмежені не тільки тією дискретністю і тією частинністю документації, але і загальним задумом цієї публікації, яка має на меті в першу чергу плоди Собору, які треба подати до відома і користування сьогоднішнім людям.

Тому, подаючи в оцій першій книзі *Діяння Собору*, обмежуємося до основних справ; багато справ подаємо синтетично та унікаємо обтяжування книги подробицями й епізодами, які хоч й ілюструють справи, але їх остаточно не характеризують та не визначають їх історичної ваги. Про ці другорядні сторінки Собору, зрештою, под-

бала сьогоднішня щоденна преса, в часі тривання Собору, і про це скаже ще багато так зв. мемуаристика, яка є сьогодні щойно в стадії свого поставання. Тому і не слід шукати в цій книзі елементів для буденної людської цікавості.

Розгляд Ватиканського Собору укладаємо за такими загальними темами: Генеза - Заповідження - Приготування - Скликання - Організація - Діяння - Закінчення Собору.

Для повнішого образу подаємо також деякі елементи з пособоровсі праці, зокрема по-соборову Інструкцію для виконування соборових постанов.

Вкінці прикладаємо також речевий Показник соборових постанов, за відповідними гаслами.

Поміж цими загальними історичними темами подаємо деякі соборові документи, які постали в часі Собору та не були ще перекладені в дальших томах цього видання.

Таким чином уважаємо, що ми дали українським перекладом цілість матеріялу стосовно Ватиканського Собору, за офіційними текстами, та за публікаціями, виготовленими людьми, відповідальними за працю Собору, зокрема ж Комісій.

Як уже зазначено і на інших місцях (кн. II-V), перекладання соборових текстів має свої окремі труднощі взагалі, а в українській мові зокрема, з-за браку відповідної, загально прийнятої термінології на богословські і церковні теми; тому наше видання слід уважати тільки новою спробою заповнити цю прогалину, даючи практичні і конкретні внески. Щойно з таких спроб поставне поволі відповідне богословське назовництво в українській мові.

Згорнувши водне все сказане і зроблене в усіх п'ятьох томах *Діянь і Постанов Вселенського Собору Ватиканського Другого*, передаємо його з довір'ям у руки уважного і вирозумілого читача.

оо. Атанасій Г. Великий і Родіон Р. Головацький Ч.С.В.В.

I.

ГЕНЕЗА ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

Коли дня 18 липня 1870 р. папа Пій IX проголосив торжественно першу догматичну конституцію про Церкву, проголошуючи, між іншим, католицьке вчення про першість і непомильність Римських Архиєреїв, у справах віри і моралі та вирік слова: «А якщо хтось поважився б спротивитися цій нашій дефініції, від чого хай Бог захоронить, нехай буде виклятий» (1), багато людей в тих часах подумало, що доба Вселенських Соборів Католицької Церкви безповоротно проминула. В тому напрямі пішло пояснювання постанов цього Собору, Ватиканського I. Політичні і міжнародні, а зокрема італійські обставини перервали діяння Вселенського Собору Ватиканського I, створюючи в історії Церкви майже 100-літній інтервал.

Та, не зважаючи на всі ці зовнішні обставини чи на богословське пояснювання, сам факт, що Перший Ватиканський Собор не був канонічно закритий, держав справу Вселенського Собору постійно відкритою. Так зв. «Римське Питання», яке в'язало свободу рухів канонічних передбачали Собору, дві світові війни, які звіялись передусім в Європі, - піддержали погляди чорноглядів, які предвиджували кінець Вселенським Соборам (2). Так

(1) Г. Денцінгер, *Енхирідион Символів* (лат.), Ват. Собор I, сесія 4, Про Церкву Христову, розд. 4, канон: ч. 1840.

(2) Собор Ват. I був відрочений з огляду на політичні події в Італії, з-за небезпеки зайняття Риму військами італійської монархії, що незабаром і сталося. Від того часу Папи уважали себе в'язнями Ватикану, та зв'язані в свободі своїх рухів; поставало так зв. «Римське Питання», яке розділило християнський світ. Щойно в 1929 р., в так званому Лятеранському Договорі між Італією і Апостол. Престолом, це питання було поладнане, за обобільною угодою.

було назовні, і серед ширшого загалу. Та не так думали Римські Архiereї, саме ті, які - на думку різних учених і письменників - мали були мати таки найбільший інтерес закінчити раз на завжди з Вселенськими Соборами. Бо навіть серед тих обставин, які об'єктивно були несприятливі для скликання Собору, вони думали і серйозно плянували, та навіть приготувляли Вселенський Собор, принайменше два рази за час тієї соборової перерви.

Два безпосередні попередники Папи Івана XXIII, який заповів Другий Ватиканський Собор в 1959 р., думали, плянували та фактично підготовляли скликання Вселенського Собору. Так показують найновіші досліді архівних матеріалів згаданих понтифікатів (3).

За автентичними, хоча ще не вповні використаними і простудіованими документами виходить, що вже в перших місяцях понтифікату Папи Пія XI (1922-1939), зродилась думка скликання Вселенського Собору, проникла в ум цього Папи та були пороблені дійсні студії і приготування для переведення в діло цього плану. Ця думка постала в Пія XI під час торжеств Міжнародного Євхаристійного Конгресу в Римі, в травні-червні 1922 р. В програмовій енцикліці Пія XI з 23 грудня 1922 р. існують уже виразні натяки на можливість зібрати католицький єпископат на Собор у ювілейнім році 1925-ім. Здається йшлося про продовження Першого Ватиканського Собору з 1870 р., і Пія XI ждав «тільки якогось виразнішого знаку Божої волі», а в міжчасі почав робити приготування до її здійснення. В квітні 1923 р. були досліджувані матеріали Першого Ватиканського Собору та ті справи, які він залишив невиконаними. Над

(3) Giovanni Caprile, *Pio XI e la ripresa del Concilio Vaticano*, "Civiltà Cattolica", an. 117, fasc. 2875, pag. 27-39; - *Pio XII e un nuovo progetto di Concilio Ecumenico*, ibid. pag. 209-227, fasc. 2787-2788.

чим працювала окрема Комісія. Документи було знайдено, упорядковано, скаталоговано. В травні того ж 1923 року деякі богослови були авторизовані виготовити перший начерк програми, а в червні Пій XI подав деякі директиви дальшої праці (4). Були визначені в начерку перші теми, визначені за матеріялами попереднього Собору (5). Тимчасом дня 22 жовтня 1923 р. до всього єпископату світу було вислано запитання про підхожість і потребу скликання Собору, з виключенням дати 1925 року; на відповіді був встановлений реченець - 6 місяців (6). Відповіді затяглися, і до 2 серпня 1925 року вплинуло до компетентного уряду 1165 відповідей; за скликання без жодних умов заявилося 657 єпископів; 256 додали ще й відповідні спонуки; 63 бажали його відкладення; 34 були проти скликання, а 154 єпископи не подали свої відповіді на запитання (7). Тому вже почали були думати про осідок Собору, в чому знову виринула справа так зв. « Римського Питання » між Італією і Ватиканською Державою, якої розв'язка починала в тому часі щойно зарисовуватися. Були голоси, щоб на цьому Соборі трактувати і справу єдності Церкви. Та ні одна, ні друга справа не були ще зрілі на Собор, і папа Пій XI вирішив ждати виразнішого знаку з небес, який прийшов щойно на адресу папи Івана XXIII в 1959 р. (8).

Часи другої світової війни: далекі готування до неї, згодом її розгар та тяжкі наслідки по її закінченні, не дозволяли Римським Архиєреям думати про скликання

(4) Пор. Ів. Капріле, *цит. м.*, стор. 297.

(5) Виготовлені оо. Лепісіє і Гугон.

(6) Там же.

(7) Там же, стор. 35.

(8) В листопаді-грудні 1959 р. - в формі приватній; а дня 25 січня 1959 р. - публічно, перед збором Кардиналів, в бенедиктинським монастирі при базиліці св. Павла в Римі.

Собору. Та по впливі цього часу вже на початку 1948 р. деякі прелати Римської Курії порушили цю справу перед Пієм XII (9), та й він сам висказався про неї дня 4 березня 1948 р. перед Асесором Свящ. Конгр. Оффіцієм, а десять днів згодом, у цій же Конгрегації, почала діяти Комісія для студій справи Собору, відбувши більше засідань. Були запроєктовані 5 Підготовчих Комісій Собору та Центральна Комісія для керування цілістю; згодом приступлено до тематики й добору членів Комісій. Зазнайомившись з висновками цієї праці, Пій XII в липні 1948 р. велів продовжувати і поглиблювати справу (10). В початках 1949 р. були підібрані президент, секретар і члени центральної Комісії, яка відбула шість засідань та виготовила запитник-лист до деяких єпископів світу, вибраних з-поміж тридцяти народів. Тимчасом Центральна Комісія, покликавши чотири підкомісії, опрацьовувала тематику майбутнього Собору, в часі між липнем 1949 р. і січнем 1951 року. Були виявлені розбіжності поглядів на деякі основні справи, а головню щодо самого характеру, часу, місця і тривання Собору. Одні бажали Собору короткого, маніфестаційного, плебісцитарного, на базі солідної попередньої підготовки; інші уважали конечним Собор довший, дискусійний; була і проблема великого числа можливих учасників. Була розглядана справа праці підготовчої і пособорової, і - не дійшовши до одности думки, - дня 4 січня 1951 р. Комісія предложила справу до вирішення Пієві XII, а він вирішив припинити дальшу працю, скориставшись згодом з багатьох проєктів для виготовлен-

(9) Кард. Е. Руффіні, Архiepіскоп з Палермо на Сицилії, в своїй промові на Лятеранському Університеті в Римі, дня 28. 10. 1959 р., подав до відома свої старання в цій справі; пор. «*Osservatore Romano*», з 4. 11. 1959; пор. І. Капріле, *цит. тв.*, стор. 209.

(10) Там же, стор. 213.

ПАПА ПАВЛО VI — ВИКОНАВЕЦЬ ВАТ. СОБОРУ

ня своїх славних енциклік (11). І хоч Пій XII не скликав Собору, то був на Ватиканському Соборі, проголошенім його наступником - Іваном XXIII-ім, своїми посланнями, з яких Собор скористав, процитувавши 200 разів виразно його вчення, виявлене в його 92 посланнях (12). Багато справ, які згодом виринули на Ватиканському Соборі, були вже визріли і в 1951 році; яким, однак, був би Собор скликаний Пієм XII, знає, відай, тільки один Бог, який дав цей мандат не Пієві, але Іванові.

(11) Там же, стор. 224.

(12) Там же, стор. 226.

II.

ПЕРША ВІСТКА ПРО СОБОР

ПРОМОВА ПАПИ ІВАНА XXIII ДО КАРДИНАЛІВ І ПРЕЛАТІВ РИМСЬКОЇ КУРІЇ (25. 1. 1959)

Достойні Брати й Улюблені Сини

Це святкове торжество навернення св. Павла, згромадивши нас довкола гробу Апостола в його славній базиліці, - піддає нам нагоду, щоб, з довір'ям до Вашої доброти і зрозуміння, розкрити нашу душу про деякі світліші моменти нашої апостольської діяльності, які виявили оті перші три місяці нашої присутності і контактів з римським церковним середовищем.

Перед нами стоїть єдина перспектива: *для блага душ*, і ясна та визначена відповідальність нового понтифікату за духовні потреби сучасности.

Знаємо, що з багатьох сторін, нам прихильних і ревних, і з різних неприхильних чи непевних сторін, - дивляться на нового Папу, вижидаючи того найбільше питомого, що можна слушно сподіватися від нього.

Є справою природною, що серед отого плетива щоденної праці, яке обіймає і звичайні, і надзвичайні вияви душпастирської дбайливості, треба визначити якусь важливішу справу, щоб дати, як вже не основну і не єдину, то принайменше найбільше виразну помітку для характеристики обличчя понтифікату, який починає, більше чи менше щасливо, займати своє місце в історії.

Отож, Достойні Брати і Улюблені Сини, роздумуючи про подвійне завдання, доручене наступникові св. Петра, зразу виявляється його подвійна відповідальність: як римського єпископа, і як пастиря вселенської Церкви. Це два вияви одного надлюдського мандату: два завдання, яких не можна відділювати, більше того: які слід

між собою погодити, для заохоти і для збудування клиру і цілого християнського люду.

Отож - передусім Рим: за останніх 40 літ цілком перемінений в інше місто, відколи ми його пізнали в нашій молодості. Тут чи там ще можна розрізнити його старинні основні архітектурні лінії, які деколи трудно вже віднайти передусім на периферіях, зайнятих домами, домами, домами, фаміліями, фаміліями, які зішлись тут з різних сторін італійської суші і з сусідніх островів, а можна б сказати, що і з усього світу. Справжній людський вулик, з якого виходить безвпинний гомін голосів, які шукають порозуміння, і себе взаємно заглушують та зникають, створюючи тяжким і повільним оте зусилля за поєднання умів і енергій, творчих для встановлення відповідного ладу - релігійного, громадського і соціального життя міста.

Достойний пан кардинал Вікарій дуже пильно поінформував нас про духовний стан Риму з погляду релігійних практик; про наладнання різних парафіяльних, богослужбових, харитативних і виховних інституцій; і приємно нам з тієї нагоди віддати честь дійсним і похвальним зусиллям його і його співробітників, зусиллям пильним і постійним, дбайливості й апостоляту, виконуваним від центру аж на периферії, клиром світським і чернечим, аж до отих співпрацівників католицьких асоціацій, зусиллям щирим і ясним, трудящим і постійним кожного.

Крім того долучається і потреба ствердити, що євангельська подія про нарід, який пішов за Господом і приляг до Нього, але був неспосібний і безсильний знайти собі поживний хліб благодаті, - знову відновлюється і зворушує зажурене серце пастиря. Кілька хлібин, мало риби: «і що воно на стільки народа?» Цим натяком є сказано все - стосовно приросту енергій, координації індивідуальних і громадних зусиль, спосібних - з допомогою Господа - виростити велике духовне жниво, дати

обильні й успішні, благодатні й святі плоди в тому значенні, « щоб прийшло царство Твоє », в ревності плідного життя парафіяльного та єпархіяльного.

А коли єпископ Риму підносить свої очі на весь світ, за якого духовне управління, - з Божого мандату, дорученого йому через наступство на найвищий апостольський уряд, - він є відповідальний, то яке то велике він бачить видовище: радісне з одного боку там, де Христова благодать продовжує помножувати плоди і знаки духовного піднесення на спасіння й освячення всього світу, і сумне з другого боку там, де панує надужиття і торгівля свободою людини, яка - не знаючи отворених небес, і відмовляючись від віри в Христа, Божого Сина, спасителя світу і основника святої Церкви - ціла звернена на шукання так званих благ землі, за нашіптуванням того, кого Євангелія називає князем темряви, князем цього світу, як його назвав сам Ісус в останній своїй промові по Святій Вечері, який організує спротив і боротьбу проти правди і проти добра, оту погубну настанову, яка загострює поділ між отими двома містами, як їх називає ум святого Августина, вдержуючи завжди в дії всі сили замішання, щоб обманути, якщо можливо, і вибраних і привести їх до руїни.

До повноти нещастя для громади синів Божих і святої Церкви долучується ще й спокуса та схильність до матеріальних користей, які поступ новітньої техніки - са ої в собі рівнодушною - ще збільшує і підносить.

Все те, кажемо, отой прогрес - відвертаючи від шукання вищих благ, одночасно послаблює сили духа, приводить до розхитання правопорядку та старинного ладу, з великою втратою того, що творило силу і опору Церкви і її синів проти фальшів, які вдійсності в історії християнства завжди доводили до нещасливих і сумних поділів, з занепадом духовним і моральним, і з руїною для народів.

Це ствердження збуджує в душі смиренного свяще-

ника, - якого виразна вказівка Божого Провидіння вивела, хоч і негідного, на висоту Найвищого Архидієцтва, - збуджує, кажемо, тверду постанову відновити деякі старинні форми успішного повчання і мудрого наладнання церковного правопорядку, які в історії Церкви, в часах обнови, дали надзвичайно плідні успіхи для ясности думки, для затіснення релігійної одности, для запалення християнської ревности, яку ми ще й сьогодні визнаємо, також і для блага поцейбічного життя, - оте обильне багатство « з роси небесної і з земної родючости » (Бут. 27, 28).

Достойні Брати й Улюблені Сини! Дрижачи від зворушення, але з незменшеною смиренною рішучістю, проголошуємо перед вами назву і задум нашого подвійного рішення: відбутися римський єпархіальний синод і Вселенський Собор всієї Церкви.

Для вас, Достойні Брати й Улюблені Сини, не треба широких пояснень про історичне і правне значення цих двох постанов. Вони щасливо доведуть до бажаного й очікуваного усучаснення Кодексу Канонічного Права, яке повинно б наступити як завершення цих двох справ і практичного примінення їх до церковного правопорядку, яке Господній Дух покаже нам на цьому шляху. Недавнє проголошення Кодексу Східного Права дає нам немов передвістку цих подій.

На сьогоднішній день вистачить, що ми подали це повідомлення для всієї Священної Колегії, тут зібраної, застерігаючи собі переслати його до інших Панів Кардиналів, які повернулися вже до своїх єпископських осідків, їм довірених, розкинутих по всьому світі.

Приємно буде нам почути від кожного з вас, тут присутніх і не присутніх, щире і довіроче слово, яке виявило б настанову кожного і яке дало б нам з любов'ю всякі завваження, стосовно здійснення цього потрібного задуму.

Те знання, з яким ми були вже досить обзнайомлені,

і яке цих три місяці нашого введення на службу « слуг Божих » ще й утвердили і збільшили, - заохочує нас до довір'я в небесну благодать; а передусім у заступництво Пречистої Матері Ісуса і Матері нашої; в опіку святих Петра і Павла, верховних апостолів; а також і святого Івана Христителя і Євангелиста, наших окремих заступників, і всіх Святих небесного двору. Від усіх благаємо доброго початку, продовжування і щасливого успіху в тих многотрудних задумах, на просвічення, на збудування і на радість усього християнського люду, на повне запрошення вірних нез'єдинених Громад, щоб і вони з любов'ю пішли з нами в цьому шуканні одности і благодаті, якої бажає стільки душ, з усіх кінців землі.

Достойні Брати й Улюблені Сини! Якими любими і підкріплючими стають нам оті слова святого Льва Великого, які свята Літургія запрошує нас тепер проказувати частіше. І сьогодні живішим являється оте поздоровлення святого Павла, великого дамаського конвертита, з яким він нас зустрів при його святих мощах: « Ви є моїм вінком і радістю, якщо ваша віра, яка від початку Євангелії проповідується по всьому світі збереглась у ващій любові і святості » (св. Лев В., *Промова 2*).

О, який це великий привіт - гідний нашої духовної родини. *Любов і святість* - привіт і побажання.

Благословення Всемогутнього Бога Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь ».

- Перекладено за текстом, поміченим в *Акти Апостольської Столиці*, т. 51 (1959), стор. 65-69.

III.

ЗАПОВІДЖЕННЯ ВСЕЛЕНСЬКОГО СОБОРУ

«І був чоловік посланий від Бога, на ім'я Йоан (Ів. 1, 6); і в 1959 р. «було слова Боже до Йоана, сина Захарії, в пустині...» (Лук. 3, 2). Ним був папа Іван XXIII. Йому був даний знак, на який ждав у 1922 р. його Попередник Пій XI, і він передав його людям, благовістуючи Вселенський Собор Католицької Церкви: дня 25 січня 1959 р.

Вибраний на Верховне Архисрейство в Церкві Христовій дня 28 жовтня 1958 р., з оцінкою «переходового папи»; коронований дня 4 листопада папською тіярою; без куріяльної практики і знання римських подій за останніх 35 літ; вповаючи на Боже Провидіння, - взявся він за керму Христової Церкви з досвідом християнського життя на Сході, з лагідністю і смиренністю батька. Від його вибору до заповідження Вселенського Собору пропливло тільки не цілих три місяці, і на всю людську мудрість і розсудність просто не було часу. І через нього, як придатний інструмент, промовив Господь, даючи свій виразний знак згори. Коли саме прийшло оте «слово до Йоана?» Про це вже існує ціла література, яка згодом зростатиме, хоч і не важна це справа - встановити точний людський реченець Божого вічного слова, виходячи від певної історичної дати: 25 січня 1959 р.

Задум заповісти Вселенський Собор дехто відносить до початків січня 1959 р., а дехто пересуває його ще далі взад, до половини грудня, а то й до половини листопада, зразу таки по його коронації та під впливом цього торжества. Знаємо однак з неопублікованих ще документів, що вже дня 13 грудня 1958 р. думка про Вселенський Собор була оперативним рішенням, коли на внесення Секретаря Східної Кодифікаційної Комісії, о. Акакія Кусси, він відклав проголошення дальшої частини схід-

ного права аж до часу по Вселенському Соборі (1). Того дня ця думка була вже визрілою; а визрівала вона певний час, і в крузі найближчого його оточення, коли в часі послухання, даного Василіянській Генеральній Капітулі, дня 22 лютого 1963 р., в довірчній батьківській гутірці про початки Собору, який тоді вже був у дії, папа Іван XXIII говорив про свої тривоги: як сприйме таку думку його найближчий співробітник, Державний Секретар Домінік Тардіні (2). Можна припускати, що це відбулося перед половиною грудня 1958 р., по якомусь довшому часі особистих розважань усіх аспектів такої важливої справи. Тому можна слушно вважати, що ця думка визріла в нового Вселенського Архидієєрея десь у часі, як він уже відбув оті перші два-три тижні для поладнання перших формальностей у зв'язку з своїм настоленням на Петрів Престіл, коли розійшись уже по світі кардинали-електори, від'їхали різні делегації і представництва, які брали участь у торжествах коронації, і коли залишений сам на сам у папській палаті, перед обличчям свого уряду і відповідальності, він почав продумувати те, чого Господь вимагає від його понтифікату, і чого вижидає Церква, довірена його правлінню. І вважаємо, що це рішення було прямою Божою інспірацією, а не природним вивершенням попередніх праць над підготовленням Вселенського Собору Пія XI і Пія XII. До заповідження Собору папа Іван дійшов іншим і прямим шляхом. Коли папи Пій XI і Пій XII підготовляли ідею, а згодом щойно наміряли її проголосити світові, папа Іван XXIII поступив навпаки:

(1) Преосв. Акакій Кусса, повернувшись з послухання, відношував цю відповідь і залишив в Актах Комісії, де її згодом знайшов Асистент Комісії, о. Д. Фальтін, по смерті А. Кусси, поділившись своєю знахідкою з членами Комісії для Східних Церков.

(2) Свідками цієї довірчої розмови були 22 капітульні Отці Другої Римської Василіянської Капітули та дижурний шамбелян папи Івана XXIII.

спершу відважно проголосив задум - ідею, а щойно згодом почав підготовляти її здійснення. І тому в дні 25 січня 1959 р. папа Іван XXIII не мав ще жодного конкретного пляну та начерку того, що треба буде зробити, що й проявилось вже на весні того ж 1959 р., коли треба було поробити перші уточнення про характер заповідженого Собору, а головне: чи буде він унійним, чи ні (3). Згодом, у червні 1959, прийшло до назначення Перед-Підготівної Комісії, яка мала проконсультувати цілу католицьку вселенну, щоб встановити потреби Церкви і світу, і на основі їх - визначити тематику Собору.

Головною центральною темою Собору, з впливом часу, стало гасло: « оновлення » - пристосоване оновлення католицької Церкви, усучаснення її життя і праці. Вже в своїй столній енцикліці, яка стала програмовою, впало оте гасло (29. 6. 1959), як потягаючий взір для інших християн і для всього світу (4). Отак, в половині 1959 р., закінчився цей довгий інтервал, розпочатий у вересні 1870 р., відроченням Вселенського Собору Ватиканського I. Справа закриття першого була вирішена відкриттям Собору Ватиканського II (5). А його генеза - Божа.

(3) Спершу увесь світ облетіла вістка, що Собор стане Собором об'єднання всіх християн. На окремій пресовій конференції дня 30 жовтня 1959 р. Кард. Д. Тардіні вияснив багато неточностей і здогадів, та поставив Собор у належних перспективах.

(4) Папа Іван XXIII, Окружне послання « *На Престіл Петрів* », з 29 червня 1959 р. Тут була розвинена думка про « аджорнаменто » (усучаснення).

(5) Здається перший раз впало слово про Собор « Ватиканський II » в промові дня 7 грудня 1959 р., в базиліці св. 12 Апостолів. Пор. « *Оссерваторе Романо* », з 9-10 грудня. Передше Іван XXIII говорив загально про Вселенський Собор, не визначаючи імені.

IV.

ПРИГОТУВАННЯ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

Початий з Божого надхнення, Ватиканський Собор мав дуже пильну, довгу і задовільну підготову (1959-1962), яка відбулась в двох головних етапах і яку виконали головною мірою відповідні Комісії: Перед-підготівна і Підготівні Папські Комісії.

1. - ПЕРЕД-ПІДГОТІВНА КОМІСІЯ

Дня 17 травня 1959 р. «*Оссерваторе Романо*» опублікувало список членів Перед-підготівної Комісії Ватиканського Собору; були ними відповідальні люди Римської Курії; під президентством Державного Секретаря, Домініка Тардіні, за допомогою Діловода-Секретаря Перікля Фелічі, римського прелата, Комісія складалася з Асесорів Римських Конгрегацій і деяких поименно вибраних знавців церковних справ (1). Завданням Комісії було проконсультувати католицьку вселенну, упорядкувати документи і піддати висновки до відома майбутнього Предсідника Собору - Римського Архидієєса. Було вистілізувано листа до католицького єпископату світу, до Головних Настоятелів чернечих Чинів і Згромаджень та до католицьких Університетів і Богословських і Правничих Факультетів (2). Також Римські центральні Уряди (Конгрегації) були запрошені дати свої завваження і внести.

Ось короткий літопис праці Перед-підготівної Комі-

(1) Номінація була проголошена в «*Оссерваторе Романо*» за 17 травня 1959 р. Всіх членів було 12. Праця Комісії тривала рік часу, до червня 1960 р.

(2) Листи залишали широкі можливості для суггестій і внесків, і відповіді справді показують велику ширину, та були видані для вжитку Підготівних Комісій в 1960-1961 рр. Див. нижче.

сії: 17 травня 1959 р. - встановлення Комісії з 12 членів, і створення відповідного секретаріату; 18 червня лист до єпископату світу з запитником; 29 травня 1959 і 16 лютого 1960 лист до Римських Конгрегацій; 3 липня 1959 - заклик до римських Університетів: подати студії про важливіші теми (Ректори); 17 липня - те ж саме до Факультетів Риму; 18 липня заклик до всіх католицьких Університетів світу, в цій же справі; 1 вересня 1959 р. - дата надсилання відповідей, згодом продовжена до кінця квітня 1960 року; 30 жовтня 1959 р. пресова конференція кард. Домініка Тардіні про цілі Собору, який не буде унійним, але пристосованим оновленням життя католицької Церкви, на якому не-католицькі обсерватори матимуть змогу взяти участь.

Тимчасом секретаріат Комісії збирав співробітників, складав підручну бібліотеку Собору, ждучи на відповіді єпископату: незабаром почали напливати перші відповіді, а згодом ринула ціла повінь письм з усіх усюдів. Їх упорядковування, каталогування, виготовлювання багатотисячної картотеки внесків, а згодом їх синтезування і статистування зайняло зиму і весну 1959-1960 рр. Більшими партіями, належно упорядкованими, внески поступали на стіл папи Івана XXIII, який їх пильно прочитував, вибирав, коментував: з цього народжувалася тематика Собору, а передусім майбутніх Підготівних Комісій (3). Рівночасно Комісія займалася справою налагодження властивої підготівної праці Собору: встановлення числа Комісій та їх компетенцій, селекціонування та підбір членів. По довгих дискусіях і перевірці різних проєктів, на початку травня 1960 р. пропонується Папі

(3) Пор. напр. окреме видання Центральної Комісії з 1960 р. під заг. «*Питання поставлені Підготівним Комісіям Вселенського Собору Ватиканського II*», стор. 24; тут кожна Комісія одержала кілька загальних тем для студії, з виразного доручення Івана XXIII.

Іванові XXIII проєкт підготівної праці майбутнього Собору та її органів - Комісій, про яких встановлення вийшло окреме папське письмо, дане з власного почину, під заг. « *З вишньої Божої понуки* », дня 5 червня 1960 р.

Вже під кінець цієї перед-підготівної праці Комісія почала виготовляти до друку свої акти і документи для вжитку підготівних Комісій; незабаром, у часі підготівної праці, появилось 16 великих томів документів, в яких подано відповіді католицького єпископату: на 2593 опитуваних церковних достойників - відповіло 1998, тобто 77 відсотків різних категорій: кардинали, патріархи, архиепископи, єпископи, чернечі Настоятелі і т.д.; Римська Курія відповіла в комплеті, та 62 Інститути вищих богословських студій (4). Все це склало 16 томів актів, під заголовком: « *Акти і документи підготовки Собору Ватиканського II: Серія I: Перед-підготівна* » (Ватикан 1960-1961), укладених в такі чотири речеві частини:

том I: *Акти і документи Римського Архиєрея*, від 25 січня 1959 до 5 червня 1960 р., в одній книзі (стор. 168);

том II: *Завваження і внески єпископату*:

кн. 1-3: Європа, сторін 2.555;

кн. 4: Азія, сторін 662;

кн. 5: Африка, сторін 580;

кн. 6: Північна і Центральна Америка, стор. 694;

кн. 7: Південна Америка і Океанія, стор. 684;

кн. 8: Головні Настоятелі, стор. 344.

Всі внески охоплені в двотомовім аналітичнім показнику, який начисляє 1.546 сторін друку, розкладаючи справи за порядком Кодексу Канонічного Права:

том III: *Завваження і внески Римських Конгрегацій*, в одній книзі, на 428 сторін друку;

(4) Відповіді Університетів поміщені, як том IV « *Акти і Документи* », в трьох книгах; деякі з них являються обширними опрацюваннями важніших тем Собору.

том IV: *Студії і внески Університетів*, в Римі і поза Римом, в трьох книгах:

кн. 1-2: Внески Римських Університетів, сторін 1048;

кн. 3: Внески Університетів з-поза Риму, стор. 824.

Вкінці, *Показник* змісту цієї перед-підготівної серії творить особну книгу, на 436 сторін друку; Разом 9.625 сторін документів.

Можна сказати, що весь католицький світ був задовільно консультований про пекучі справи сучасности і відповів майже плебісцитарно. Тому тематика Собору, яка базується на цій консультації, відзеркалює дійсні потреби. Вийшовши з цієї діагнози, Собор не пішов за теоретичними міркування, але твердо станув на реальних основах: вийшов з життя і цілий та спочатку був напрямлений - до життя.

Плодом праці Перед-підготівної Комісії було приготування тематики Собору, підняття відповідних осіб та встановлення відповідного інструменту для безпосереднього підготування проєктів соборових постанов.

І, розваживши все, папа Іван XXIII, призвавши світла Святого Духа, в день П'ятдесятниці 1960 року проголосив своє письмо, дане з власного почину, яким установив Підготівні Комісії і Секретаріати та відкрив нову фазу підготовки Собору, яка тривала до 11 жовтня 1962 р. Структура і характер цієї праці найкраще проглядає з наступних двох документів папи Івана XXIII, які подаємо в цілості українським перекладом (5).

2. - ПІДГОТІВНІ КОМІСІЇ СОБОРУ

Підтягнувши підсумки перед-підготівного періоду (1959-1960), дня 5 червня 1960 р. був установлений підготівний апарат Собору - Підготівні Комісії: богословська,

(5) Див. нижче, під V і VI.

єпископів і єпархій, правопорядку клиру і мирян, ченців, св. Тайн, літургічна, студій і семінарій, Східних Церков, місій, апостоляту мирян, а згодом (10. 11. 1960) церемоніальна - всіх 11; три Секретаріати: преси, християнської єдності, та адміністративний. Цілу працю очолила так зв. Центральна Підготівна Комісія, з своїми Під-комісіями: 1) регламенту, 2) організації, 3) поправок, та 4) мішаних справ; предсідництво цієї Комісії папа Іван XXIII застеріг собі особисто. Вже в червні були назначені Папою Презеси Комісій і Секретаріатів, якими стали Префекти Римських компетентних Конгрегацій (6); в липні назначено Секретарів Комісій і Секретаріатів, а в липні-серпні — членів і радників Комісій, яких число було постійно доповнюване в часі тривання праць Комісій. Разом в усіх Комісіях і Секретаріатах за час підготовки Собору працювало: 833 особи, з чого членів - 452, радників - 381; в тому працювало: 60 кардиналів, 5 патріархів, 122 архієпископів, 136 єпископів; єпархіяльного клиру - 218, чернечого - 282 представники, мирян - 10; з Європи - 652 особи, з решти світу - 181 особа; коли брати на увагу приналежність ченців, то: 5 Чинів мало понад 10 членів у різних Комісіях: Обляти - 11, Бенедиктини - 21, Франціскани - 24, Домініканці - 32, Єзуїти - 54; українські Василіяни - 2 (7); з того: з європейських країн було всіх ченців - 255, з поза Європи - 36.

З українців працювало в підготівних Комісіях 7 осіб, з чого членів - 6, радник - 1; члени Комісій: єпп: Богачевський, Бучко, Букатко, Германюк, Корниляк, і чернець А. Великий, ЧСВВ, який виконував уряд Секре-

(6) Див. нижче, в списку Підготівних Комісій.

(7) З Василіян були радниками Комісії для Східних Церков оо. Атанасій Г. Великий і Мелетій М. Войнар; перший, як Секретар Комісії мав на Комісії право вирішного голосу.

таря Комісії Східних Церков; радник цієї ж Комісії - о. М. Войнар, ЧСВВ.

Крім вступних праць між липнем і листопадом 1960 р., офіційний початок праці Комісій було дано дня 13 листопада 1960 р., торжественною св. Літургією в східному обряді: головним служителем був Преосв. Іван Бучко, а св. Літургія була виконана українським хором, у присутності й за співучастю папи Івана XXIII, який давав усі благословення. Дня 14 листопада всі члени і радники були прийняті на послуханні в папи Івана, який дав у своїй промові перші вказівки і норми. Праця Комісій тривала майже два роки: від 14 листопада 1960 до 10 жовтня 1962 р.

Працю і плоди праць Комісій можна коротко начеркнути такими статистичними даними, зіставленими компетентними чинниками самих Комісій (звичайно Секретарями), які були подані в березні 1966 р., в окремому числі журналу-тижневика «*Оссерваторе Романо дела Доменіка* (недільне)» (8).

Комісія богословська: презес - А. Оттавіані, секретар - С. Тромп; членів 32, радників 36; підкомісій - 5 (дальших, менших під-відділів - 15); пленарних засідань Комісії - 52, час тривання засідань - 140 годин; засідань підкомісій - 215, кожне від 2,5 до 3 години; виготовлених догматичних проєктів-схем - 6.

Комісія єпископів і єпархій: презес - П. Марелля, секретар Й. Гавліна; членів 24, радників 27; підкомісій - 10, з чого мішаних 3; пленарних засідань - 40, час тривання - 128 годин; засідань підкомісій - 36; загальних голосувань у важніших справах - 120; виготовлених проєктів - 7 (кожний по 4-6 різних редакцій).

Комісія правопорядку клиру і мирян: презес - П. Чіріячі, секретар - Хр. Берутті; членів - 34, радників -

(8) Див. стор. 32-34.

34; підкомісій - 20; пленарних засідань - 51, час тривання - 170 годин; виготовлених проєктів - 19 (частинно на спілку з іншими Комісіями).

Комісія Ченців: презес - В. Валері, секретар - Й. Руссо; членів - 25, радників - 29; окремих питань - 20; пленарних засідань - 72 (1. 2. 1961 - квітень 1963); виготовлено проєкт про стани досконалости, в двох редакціях.

Комісія св. Тайн: презес - Б. Мазелля, секретар - Р. Бідагор; членів - 26, радників - 15; підкомісій - 6; пленарних засідань - 66, час тривання - 171 година; час тривання підкомісій - 120 годин; голосувань 525; виготовлено проєктів - 9.

Комісія Літургична: презес - Ґ. Чіконьяні (згодом: А. Ларраона), секретар - А. Буніні; членів - 24, радників - 35; підкомісій - 13 (праця письмова і по 2-3 засідання); пленарних засідань - 31, час тривання - 111 годин; виготовлено один органічний проєкт для цілої теми.

Комісія Студій і Семінарій: презес - Й. Піццардо, секретар - А. Мейєр; членів - 38, радників - 32; підкомісій - 12; пленарних засідань - 40, засідань підкомісій - 40; виготовлено проєктів - 5.

Комісія Східних Церков: презес - А. Чіконьяні, секретар - А. Великий; членів - 27, радників - 30; секцій - 6, підкомісій - 4; пленарних засідань - 61, секцій - 52, підкомісій - 27; разом час тривання засідань - 320 годин; голосувань - 305; виготовлених частинних чи повних проєктів - 11, які згодом були об'єднані в два головні проєкти: Про одність Церкви, і Про Східні Церкви.

Комісія Місійна: презес - П. Агаджанян, секретар - Д. Меттю; членів - 23, радників - 32; підкомісій - 5; пленарних засідань - 17; засідань підкомісій - 96, час тривання - 297 годин; засідань редакційних - 20; виготовлених проєктів - 1, органічний для справ місій, в 7 розділах.

Комісія для апостоляту мирян: презес - Ф. Ченто, секретар - А. Ёлоріє; членів - 40, радників - 29; підкомісій - 3; засідань пленарних - 7, годин праці - 300, голосувань - 60; засідань підкомісій - коло 400 годин праці; виготовлено - 1 органічний проєкт для цілої справи.

Секретаріат для преси і видовищ: презес - М. О'Коннор, секретар - А. Дескур; членів - 20, радників - 26; підкомісій 3, звужених - 4, мішана - 1; пленарних засідань - 28, засідань підкомісій - 15, час тривання - 411 годин; голосувань 234; виготовлених проєктів - 1, органічний, у 11 розділах, 114 параграфах, на 45 сторін друку.

Секретаріат для єдності християн: презес - А. Беа, секретар - Ів. Віллебрандс; членів - 17, радників - 20; підкомісій - 14, мішаних - 4; засідань пленарних (кілька днів тривання) - 6, інші засідання - в підкомісіях і мішаних підкомісіях; виготовлених тем - 5.

Комісія Церемоніальна: презес - Е. Тіссерант, секретар - Б. Нардоне; членів - 5, радників - 6; засідання - відповідно до потреби і нагоди; праця - виготовлення церемоніялу Собору.

Секретаріат Адміністративний: презес - А. Ді Йоріо, секретар - С. Ёверрі; членів - 14; завдання і праця: економічні справи підготовки Собору і самого його переведення, стосовно осіб і речей (9).

Докладна історія праці Комісій ще жде свого історіографа, який диспонуватиме всіма матеріялами і документами. Сьогодні її знає частинами лише незначне число осіб, а передусім Секретарі Комісій, до яких належало протоколувати працю і її висліди.

Центральна Комісія: предсідник - папа Іван XXIII секретар - П. Фелічі; членів - 104, радників - 29; Ко-

(9) Див. там же, стор. 51. Адміністративний Секретаріат залишився в тому самому складі і підчас діянь Собору (1962-1965).

місія відбула 7 зборів, які тривали разом 63 дні (від 12. 6. 1961 до 20. 6. 1962); Комісія перевірила 57 проєктів декретів, 12 проєктів конституцій, простудіювавши 121 зшитків, які виповнили 2100 сторін тексту; крім того Комісія виготовила реґлямент Собору, його організацію, процедуру, справу учасників, включно з обсерваторами не-католицьких Грсмад.

В Центральній Комісії не було ані члена, ані радника українського походження; тільки на дискусіях над проєктами Комісії для Східних Церков був присутній Секретар Комісії, А. Г. Великий, ЧСВВ (зимою і весною 1962 р.), а головно при перевірюванні проєкту «про східних патріархів», дня 18 січня 1962 р., в якому була пропозиція про піднесення Київського митрополичого престолу до гідности патріярхату, не визначаючи його католицького чи православного характеру. Комісія, провіривши проєкт, рішила передати справу Римському Архисреві до вирішення, формулою: «До Святішого».

До праць Центральної Комісії слід зарахувати працю її чотирьох підкомісій, які мали інструментальне, а в дечому і самостійне значення і працю.

Підкомісія Реґляменту: (основана дня 29 жовтня 1961 р.): презес - Ф. Роберті, секретар - В. Карбоне; членів - 4; пленарних засідань 28 (22. 11. 1961 - 27. 6. 1962); праця: виготовлення реґляменту Собору в 24 розділах і 75 артикулах, проголошеного дня 6 серпня 1962 р., письмом «З наближенням Собору» (10).

Підкомісія Мішаних Справ: (встановлена дня 7 листопада 1961 р.): презес - Е. Тіссерант, секретар - Л. Говернаторі; членів - 7 (між іншими східний патріярх - Ігнатій Таппуні, і майбутній папа Павло VI); засідань - 4 (червень-грудень 1962); праця: вона скоординувала 14 проєктів, стосовно єпископів і душпастирства.

(10) Див. нижче, під ч. VIII.

Підкомісія Поправок: презес - К. Конфалонієрі, секретар - В. Фаджольо; членів - 7; пленарних засідань - 14, час тривання 49 годин (від 22. 1. 1962 - 20. 7. 1962); праця: 29 справлених проєктів-схем; праця підкомісії була опублікована в 4 томах «*Провктів Конституцій і Декретів*», на 1000 сторін друку, які являються оwoчем підготівних праць Комісій (11). У працях тієї підкомісії, стосовно східних справ, взяв участь українець, Секретар Комісії - А. Г. Великий, ЧСВВ.

Підсумовуючи загально підготівну працю Комісій, можна ствердити деякі факти, які мають історичне значення, та впливатимуть вирішально на суд історії про Вселенський Собор Ватиканський II та його значення. Ці завваження можна охопити в такі точки:

1) *Щодо часу*: Підготівна праця мала досить часу для виконання своїх завдань (травень 1959 - жовтень 1962), і її не можна вважати ані закороткою, ані поспішною, ані поверховною чи незадовільною;

2) *Щодо осіб*: У цій праці взяло участь 833 особи, вибрані з цілого світу, з яких понад 350 осіб були майбутніми Отцями Собору, і стільки ж - знавцями Собору; тому цю підготовку слід уважати об'єктивною, свобідною і задовільною;

(11) Див. «*Оссерваторе Романо делла Доменіка*», березень 1966, стор. 30-31. Перший том цих проєктів став предметом дискусій на першій сесії Собору (11. 10 - 7. 12. 1962), і обнимав такі проєкти: *Про джерела Об'явлення* (Богословська Комісія), *Про зберігання скарбниці віри* (Бог. Ком.), *Про християнський моральний лад* (та ж Комісія), *Про чистоту, подружжя, сім'ю і дітство* (та ж Комісія), *Про Святу Літургію* (Комісія Літургічна), *Про засоби суспільного повідомлення* (Секретаріят для преси і видо-вищ), *Про одність Церкви: Щоб усі були одне* (Комісія для Східних Церков). Інші томи стали радше джерелом для праці Собо-рових Комісій, і не були ніколи предметом прямих соборових дискусій.

3) *Щодо тематики*: Комісії в своїх працях сперлись на консультацію цілої католицької вселенної (понад 2000 відповідей); тому слід уважати, що підготовлювання Собору мало конкретні основи в житті Церкви і світу, і не було воно тільки теоретичним міркуванням професорів чи ідеологів;

4) *Підготовку Собору не можна без шкоди відділяти від Собору і, навпаки, Собору від його підготовки*: вони творять одне ціле в дії; всяке намагання робити тут якісь розрізняння - слід уважати анти-історичним і суб'єктивним, а тому і шкідливим для розуміння Ватиканського Собору;

5) Велика праця, вкладена в підготовку Собору не була вповні використана Собором, але *вона не була злишня, чи втрачена для майбутності*; окрім інтерпретації Собору і його постанов, вона творитиме також матеріал для перевірки Кодексу Канонічного Права, який є вже в дії; вона творитиме матеріал для консультації при виготовлюванні різних Правильників, які наказав Собор та буде помічною звичайному Вчительському Урядові Церкви, як матеріал перевірки для пособорової дії. І ніхто в майбутньому не зможе забути 15 томів перед-підготівних матеріалів єпископату і Університетів та понад 70 проєктів приготівних Комісій.

На жаль, за своєю природою та обсягом, - ця праця ще довго не буде повнотю доступна для ширших кіл католицького світу, але вона не залежуватиметься в архівах.

На основі успішності тієї праці, папа Іван XXIII вже в дні 25 грудня 1961 року проголосив скликання Собору на 1962 рік, а дня 2 лютого 1962 визначив дату його започаткування на 11 жовтня 1962 р., проголошуючи дня 6 серпня 1962 р. реґламент Собору - Ватиканського Другого, який помітно допомагає краще зрозу-

13. 11. 1962: ВІДКРИТТЯ ПІДГОТІВНИХ ПРАЦЬ СОБОРУ
(А. Великий вітає Папу Івана XXIII)

міти Собор і його працю. Тому оба тексти подаємо українським перекладом, поки приступимо до діянь Собору, як історичного явища (12).

(12) Апостольська Конституція про скликання Вселенського Собору (Див. нижче, ч. VII) була прочитана торжественно Ген. Секретарем у притворі чотирьох римських базилік на Ріадво 1961 р., в латинській мові. Згодом був зладжений також грецький переклад і переданий патріярхові Атенагорасові. Конституція не визначувала точної дати відкриття Собору, але скликувала його на 1962-ий рік. Щойно дня 2 лютого 1962 р. Папа Іван XXIII визначив день відкриття Собору на 11 жовтня 1962 р.

Пропам'ятна медалія першої сесії

ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДГОТІВНИХ КОМІСІЙ

АПОСТОЛЬСЬКЕ ПИСЬМО ІВАНА З БОЖОГО ПРОВІДІННЯ ПАПИ ХХІІІ ДАНЕ З ВЛАСНОГО ПОЧИНУ

ІВАН ПАПА ХХІІІ

З вишньої Божої понуки вважали Ми, що сталося те, що в нас, тільки-но піднесених на Архисрейський Престол, немов несподівана весняна квітка, зродилася думка скликати Вселенський Собор. Бо власне з такого вродистого Збору Преосвящених Владик довкола Римського Архисирея, Церква, улюблена Обручниця Христови, в ці бурхливі часи зможе зачерпнути світла і надії, що ті, хто оздоблює себе ім'ям Християн, та все ж є відокремлені від цього Апостольського Престолу, прийдуть до єдності Христової Церкви, почувши голос Божого Пастиря.

Тож дня 25 місяця січня 1959 р., на празник навернення св. Павла апостола, взявши участь у богослуженні в Остійській базиліці, сподобалося нам виявити наш намір скликати Вселенський Собор, який Отці Кардинали прийняли радісно і з добрими побажаннями. А щоб виконати докладно й дбаливо вступні праці, дня 17 наступного місяця травня, на празник П'ятдесятниці, Ми встановили Перед-приготівну Комісію Вселенського Собору, складену з найдобріших мужів Римської Курії, якої провід Ми доручили дорогему синові Домінікові Тардіні, Кардиналові Святої Римської Церкви, Секретареві від публічних справ Церкви.

А згодом, у нашій першій окружній посланні, Ми дещо стисліше виявили, що Вселенський Собор відбудеться з-за тієї головної причини, «щоб досягнути зріст католицької віри й правильну віднову обичаїв християнського народу та щоб краще пристосувати церковний правспорядок до потреб і вимог наших часів. Він напевно дасть чудове видовище правди, єдності і любови; кажемо: видовище, бо коли спостережуть це й ті, що відокремлені від Апостольського Престолу, то приймуть його, як сподіємося, за ласкаве запрошення до тієї єдності, яку слід шукати й досягнути, а яку Ісус Христос випрошував у Небесного Отця палкими молитвами» (1).

Крім цього Ми постановили, щоб Собор, який мав відбутися, з-за усталеного вже осідку, назвати Ватиканським Другим.

Передприготівна Комісія з якнайбільшою дбайливістю виконала доручений собі обов'язок. Вона бо попросила в пресвященних Владик порад і побажань стосовно справ, які треба було б розглянути на Соборі; всі відповіді, яких нараховано понад дві тисячі, та які були дані з найбільшою радістю і найщасливішими побажаннями, вона дала до відома священним Конгрегаціям Римської Курії, проглядно їх упорядкувавши. Священні ж Конгрегації власне з отих порад і побажань могли зачерпнути чимало користи та й у свою чергу дати нам свої внески й застереження. Врешті ж і католицькі Університети, ведені однаковою ревністю, дали незвичайно корисні зауваження і студії щодо справ Церкви.

А за тією працею і дослідями, які швидко й пильно було завершено, ми особисто стежили й уважали своїм обов'язком дуже уважно перечитати поради і побажання преосвященних Владик, внески й застереження свя-

(1) Іван XXIII, Окр. посл., «До Петрового престолу», дня 29 червня 1959, А.А.С., 52 (1960), стор. 551.

щенних Конгрегацій Римської Курії та, врешті, побажання та студії Університетів. Тим то найбільшу подяку складаємо Богові, що на наші задуми відповів такою шляхетною і такою пильною працею Достойних Братів і наших Синів.

А тепер, коли з задовільно приготовлених речей і справ ясно виходить, на які справи має звернути увагу найближчий Вселенський Собор для добра Церкви і спасіння душ, вже настав час, щоб, за допомогою Божої благодаті, ми приступили до створення тих Комісій, які наполегливо віддадуться студіям справ, що їх можна буде розглядати на Соборі. Тим то бажаємо, щоб такі Комісії склалися з С.Р.Ц. Кардиналів, Єпископів і церковних мужів, визначних чеснотою і наукою, так із світського клиру, як із чернечих сім'ї, так дібраних в різних частин світу, щоб і звідси таксаж появилася вселенська, тобто католицька краса й завдання Церкви.

Отже цим Апостольським Листом, даним з власного почину, постановляємо і визначаємо, що наступає:

1. Для приготування Вселенського Собору Ватиканського Другого встановлюємо *Комісії*, які називаються Пригостовні й до того зміряють, щоб ті справи чи матерії, які ми вибрали, простудіювати і дослідити, взявши як слід до уваги бажання преосвящених Владик та внески й застереження Конгрегацій Римської Курії.

2. Поодинокі Комісії, в потребі, можна буде поділити на різні Секції або Підкомісії.

3. Кожна Комісія матиме свого Предсідника і певне число членів. Предсідником буде один з Кардиналів С.Р.Ц. А членів буде обрано з єпископів та щонайзнаменитших мужів Церкви.

4. В кожную Комісію входить декілька радників, вибраних з поміж знавців.

5. Кожна Комісія матиме свого діловода або секретаря.

6. Предсідників та членів, а й радників та секретарів буде обрано нашою властю.

7. Встановлюється десять підготовчих Комісій; інші ж, у пстрєбі, буде встановлено за нашим свободним рішенням. А ті Комісії ось які:

а) Комісія богословська, якої завданням буде розглядати й досліджувати все те, що стосується питань про Святе Письмо, Священне Передання, віру й обичаї;

б) Комісія для єпископів і для управління єпархій;

в) Комісія для правопорядку духовенства і християнського народу;

г) Комісія для чернецтва;

ґ) Комісія для правопорядку Святих Тайн;

д) Комісія для Святої Літургії;

е) Комісія для студій і семінарій;

є) Комісія для Східних Церков;

ж) Комісія для місій;

з) Комісія для апостоляту мирян, в усьому тому, що стосується католицької, релігійної та суспільної діяльності.

8. Встановлюється також Секретаріят для всіх тих справ, що будь-яким чином псв'язуються із способами сучасного поширювання думки, як друки, радіві й телевізійні пересилання, кінематографія, видовища і т. д. - Цей Секретаріят матиме вибраного нами свого Предсідника чи Прелата, членів і радників, вибраних також нашою властю.

9. Щоб іще більше проявити нашу любов і прихильність супроти тих, які красуються християнським ім'ям, але є відокремлені від цього Апостольського Престолу, і щоб могли вони стежити за працями Собору та й легше знайти шлях до осягнення тієї єдності, яку « Ісус Христос вимолював в Отця Небесного палкими молитвами », встановлюється окремий Збір або Секретаріят, який за керівника матиме одного з Кардиналів

С.Р.Ц., за нашим вибором, і буде встановлений на такий сам лад, як вище згадані Комісії.

10. Врешті встановлюється *Центральну Комісію*, яку Ми будемо очолювати чи то самі таки, чи через Кардинала С.Р.Ц., нами назначеного.

Членами Центральної Комісії будуть Предсідники поодиноких Комісій; Керівники Секретаріатів, про яких у ч. 8-9; деякі інші Кардинали С.Р.Ц.; також деякі Єпископи, обрані з різних частин світу.

11. До Центральної Комісії буде додане певне число радників, вибраних з Єпископів та з щонайзнаменитших церковних мужів.

12. Центральна Комісія нехай має свого Прелата-діловода, що буде Генеральним Секретарем.

13. Членів, як теж радників та Прелата-діловода Центральної Комісії виберемо Ми самі.

14. Завданням Центральної Комісії буде: слідкувати і, в разі потреби, налаштовувати працю окремих Комісій та їх висновки, як слід розглянені, нам передавати, щоб Ми самі вирішили, які справи треба розглядати на Вселенському Соборі.

Центральній Комісії також доручається завдання запропонувати ті норми, які стосуються зберігання ладу на Соборі.

15. Наприкінці ж, для постачання економічних і технічних речей, які були б потрібні для здійснення Собору, буде встановлено окремий Збір або Секретаріат.

А те, що нам виглядало корисним поставити в цій справі, все це разом і окремо, як постановлено, хочемо й наказуємо, щоб так було й залишилося потвердженням і непорушним; не зважаючи на будь-що їм протилежне.

Дано в Римі, при святому Петрі, дня 5 місяця червня, у свято П'ятдесятниці, року 1960, нашого Понтифікату другого.

ІВАН ПАПА XXIII

- Перекладено з окремої публікації для вжитку Комісій, - вид. 1960 і 1961 р.
- Перевірено за *Актами Апостольської Столиці* 52 (1960), стор. 433-436.

Пропам'ятна медаля другої сесії

VI.

ПРАЦЯ ПІДГОТІВНИХ КОМІСІЙ

СЛОВО ПАПИ ІВАНА XXIII ДО ПІДГОТІВНИХ КОМІСІЙ І РАД СОБОРУ (14. 11. 1960)

Достойні Брати, Дорогі Сино!

На врочистий початок цього дуже важливого засідання, неначе на порозі тих численних і мирних трудів, яких треба прийнятися для приготування найближчого Вселенського Собору Ватиканського II, знаменито надаються ті часто вживані слова, якими виражається єпископська молитва: « Нехай буде благословенне ім'я Господнє! Наша допомога в Господньому імені! »

Бо що приємніше, що здатніше зворушити духа за те, щоб похвалами возносити ім'я Боже, щоб вимолювати Його допомогу?

Тож мило нам цією радісною привісткою немов нав'язати з вами розмову, щоб звідтіль все те, що кожний з нас має на думці і на душі, набрало світла і сили. А то й людські намагання, підняті за Божим порушенням і просвіченням, настільки матимуть успіх, наскільки ми вживемо допомоги вишньої благодати в наших задумах, постановах і побожних суперництвах.

В тій справі, як можна сказати з загального досвіду, оті сумніви і неначе священна тривога, які зроджуються в душі на початку всякого діла, і є свідченням смиренного духа, переміняться майже в сильніше довір'я передусім тоді, коли при розпогоджених небесах показується, що є Бог, який дає світло і укріплює волю, щоб « великодушно і радо » крокувати вперед.

Цей наш Собор не буде називатися ні Єрусалимським ні Нікейським; але, як і слушно воно, наш таки

дух, що сьогодні займаємо місце чи то святого Петра, чи Сильвестра Найвищого Архирея, розпалився на таке велике діло, та й самохіть і цілий посвячується досліджуванню тих діянь і наслідків, що їх мали, за свідченням історії, тих двадцять рівно чи й більше важних зборів за час двох тисяч літ; тих окремих і тяжких обставин, за яких відбулися ці пропам'ятні зібрання; тих труднощів і негод, що їх треба було перемагати в миттєвості, а які були таки не раз тяжчі за ті, що на них ми натрапляємо сьогодні. А коли воно так мається, що вони займаються студіями таких підхожих для нашої справи подій, то й закликаємо до них передусім таки тих усіх, кому припав дуже почесний але й тяжкий обов'язок посвятитися для підготовки цього другого Ватиканського Собору. В цій справі стоять наготові дві визначні й вагомні збірки історії Соборів, тобто ота перша - Римська, видана з наказу Найвищого Архирея Павла У, і друга - Царська, видана друком в Парижі; а, в кінці, існує і ота широка Збірка, яку Іван Домінік Мансі, славний архієпископ з Люкки довів до тридцять томів, а яку згодом Алойсій Петіт і Іван Христ. Мартіні збільшили аж на 60 томів, поминаючи мовчанкою дуже важливі праці написані мовами різних народів.

Які ж бо то в тих томах поміщені пам'ятники науки й історії! А скільки такі почини мали труднощів у своєму виконанні, але завжди мали вони бажаний вислід.

Тож, Достойні Брати й дорогі сини, звеличмо найласкавішого Бога за те, що, на звістку про Вселенський Собор, по всій землі появились такі настрої, що коли хотіти б їх пояснити, то треба б таки поставити собі перед очі оте потішаюче, чудне і досконале діло Божого спасіння, тобто католицьку Церкву, яку Христос «придбав кров'ю власною» (1), що цвіте незмінною і повсякчасною молодістю.

(1) Пор. Діян. 20, 28.

Та поки приступимо до важливої справи приготування Собору та представимо її загально людській суспільності, уважаємо, що слід звернути увагу на те, що Вселенські Собори минулих часів тому і були скликувані, щоб однаковою мірою подбати про повноту католицької віри і про норму вірування, відповідно до того як чума єретичного нечестя і зараза поганих фальшів починала поширюватися в старинній Церкві і Сходу, і Заходу.

На Нікейському Соборі було опрокинуто блуди Арія, який заперечував божеськість Божого Слова, що з-за того і прийняло людське тіло, щоб відкрити зачинений нам доступ до неба. На Єфеському Соборі, перемагаючи єретицькі фальші, проголошено, що дві природи, які є в Христі, тобто Божа і людська, сходяться в одній і тійже Бсжій особі, і що Пресвята Марія, яка породила Ісуса Христа, і є, і може називатися Божою Матір'ю тобто Богородицею. Також і на Халкидонському Соборі обговорювано справу двійної природи Христа, які слід між собою розрізнати. А коли в XVI столітті виглядало, що поведено основний наступ на саму побудову католицької Церкви, то на Тридентському Соборі не лише знову поставлено її на свої підвалини, але й усю її насвітлено ясним світлом в речах стосовних і віри, і святих Тайн, і життєвого правопорядку. Врешті ж Собор Ватиканський I, короткий своїм триванням, те передусім мав на увазі, щоб знову пильніше і докладніше дослідити побудову Святої Церкви та особливим способом проголосити, що коли Римський Архисврей промовляє з престола, то не може помилятися в справах віри і моралі.

А до скликання і цих п'ять Соборів, і до інших п'ятнадцяти привели різні обставини, але і ті окремі причини, що треба було не лише зберегти непорушними ті засади, за якими Церква викладає правди віри, але й укріпити душі багатьох людей, що тут то там захиталися з-за громадських чи релігійних подій. А ті події,

які здебільша відносилися до обов'язків церковного учительського уряду, стосувалися також і до слушного правопорядку людської суспільности, і до встановлення рівноправности, і до замирення.

А в ці часи, коли, здається, дуже таки змінилися людські уми і прямування, які з одного боку хитаються між спокусами й небезпеками, зродженими майже виключно з шукання минутих благ світу, а з другого, люди майже цілком призабули, а чи й маловажають ті засади вищого релігійного порядку, які були минулими століттями ознаками встановленої і поширеної християнської культури, у цьому нашому віці, повторюємо, радше як досліджувати й визначувати цей чи той розділ католицького вчення і правопорядку, об'явленого нам Богом чи Христом і переданого апостолами, треба змагатися за те, щоб оживити й вияснити справу людського християнського думання і поведінки, якої католицька Церква є правним сторожем і вчителькою.

Цілком слушно і справедливо оплакуємо помилки людського ума, полоненого матеріяльними спокусами і сильцями, які завжди породжувало земське життя, і які в наші часи ще більше підсилюють нові доктрини. Та, однак, слід вистерігатися, щоб не побільшувати сучасного лиха аж до того, щоб уважати немов би Бог вже й не глядів на нас з небесних висст, і « темрява настала по всій землі »; тому ніщо інше не залишається нам як оплакувати наше життя, яким живемо.

Навпаки, радше треба нам бадьоритися; бо ані Христос, Син Божий, і наш Спаситель не залишив цього світу, який спас, ані заснована Ним Церква, одна, свята, католицька й апостольська, не перестала бути Його Таїнственным Тілом, якого він є Головою, з яким кожний вірний в'яжеться як його член. Треба, щоб у цю засаду науки вірував кожний назнаменований в джерелі хрищення; належати до Церкви Христової - не якесь тільки знамено, за яким розрізняється кожна людська

одиниця, але яким людина стається радше частиною спільноти. Це ми й висказуємо, коли називаємо людину католиком, або світ - католицьким, чи Церкву - католицькою; кажемо тобто, що ми в Христі Ісусі й в Христовій Церкві є учасниками його Божої природи, є синами і братами, « яких (Отець) передбачив і наперед призначив, щоб були подібні до образу Сина його, щоб він був первородний між багатьма братами » (2).

Тож кожний з нас належить до тієї католицької сім'ї: належить вірний, належить священник, і, за слухним розрізненням урядів, належить єпископ; і це безперечно відноситься до тієї злуки, якою Син Божий і Засновник Церкви об'єднав засноване ним тіло і з уваги на суцільність людського роду, і на будучий вік, який не має кінця.

Сказавши це, Достойні Брати і дорогі сини, всі напевно зрозуміють, що ми маємо на увазі єдність, любов, цю найвизначнішу чесноту, і оті « знамениті дарування » (харизми), які вираховує св. Павло в листі до Коринтян, щоб не тільки їх підбадьорити, але й спонукати до чесноти (3).

Як дуже зворушують людського духа і підносять до висот слова Апостола народів, які немов переповідають оту молитву Ісуса Христа, якою він молився в навечір'я страждань, щоб усі були одно, а їхній звук, з даленої отої давнини, несеться немов відгомоном в ці наші часи, який вловлюють і оті різні відлами християн, які, хоч відокремлені від єдності католицької Церкви, проте, як здається, прагнуть повороту « до підвалини апостолів і пророків, де наріжним каменем сам Ісус Христос, на якому вся будівля, міцно сповна, росте святим храмом у Господі » (4).

(2) Пор. Рим. 8, 29.

(3) Пор. 1 Кор. 12 і 13.

(4) Єф. 2, 19-20.

Те, що - Дорогі сини - ми в цій нашій немов розмові хоч і побіжно згадали, стосується деяких норм і прийомів, якими керуватимуться сьогодні розпочаті праці, тобто праці чи отої Центральної Комісії, якої Ми самі є предсідником, чи інших Комісій і Зборів, які найбільшою мірою нестимуть тягар цього важливого почину, для якого ви всі, зібрані з цілого світу, радо і однодушно працюватимете.

Видавши в празник цьогорічної П'ятдесятниці постанову «*З вишньої Божої понуки*», Ми, Дорогі сини, немало тішилися приглядаючись немов через маленьке віконце, як у багатьох людях постійно зростає нове якесь і бистре змагання за справи релігійні, а в багатьох інших появляються щонайшляхетніші задуми й потужні сили, якими можемо покористуватися для здійснювання задуманого нами Собору. Ось і ви, кілька місяців згодом і на наше запрошення, в славі цього найбільшого храму християнства разом з нами, і - склавши немов одну шляхетну лаву - здається промовляєте до нас: «*Ось ми, присутні!*»

Тож ваше прибуття нас справді таки потішає, бо, немов з якоїсь вродженої снаги, бажаємо вам від Бога всіх благ. І не сумніваємося, що деякі вістки в цій превеликій справі будуть вам приємними. Перш усього, на самому таки початку праць, прийнятих для підготовки Собору, вже зібрано всякі документи з усіх усюдів, дуже підхожі для досліджування й студій, в яких і спископи, і священні Конгрегації Римської Курії, і Університети, внісши свої знамениті примітки, виявили свою думку про різні справи, які треба в короткому часі вирішити. Вже появилoся п'ять томів цих актів друком, а стільки ж їх побачить світло по празнику Христового Різдва.

З богонадхнених цих актів, неначе з якого скарбу, вибрано ті теми, які виглядали такої великої ваги, щоб

бути окремо розгляненими. Тож ті акти, Дорогі сини, будуть передані вам небаром до розслідування, відповідно до науки і досвіду кожного; та вільно буде вам розглядати і викладати й інші глави науки, які видаватимуться потрібні чи підхожі.

Як і ми самі могли досвідчити, Комісії і Збори, встановлені для підготовки Собору, за почином визначних своїх Предсідників, вже готові взятися за свій обов'язок, щоб розглянути задуми єпископів, які, як це всім відомо, будуть Отцями того найбільшого Збору.

Які бо то цінні оті праці, що їх ви, Дорогі брати і сини, приймаєтеся! І коли, зворушені, думаємо про них, не можемо і не радіти одночасно, і не складати Богові можливо найбільшої подяки; бо вже і тепер духом вловлюємо оте ясне світло і красу, в яку - по виконанні Собору - Церква зодягнеться з найбільшою користю та зростом християнства.

З самої природи речі виходить, щоб ті, хто працюють над приготуванням цього важливого Збору, не лиш мали подостатком часу і виконали труди, пов'язані з такою працею, але й відносилися до себе з тією любов'ю, яку оздоблюють щонайкращі дарування, висказані св. Павлом в 13-ій главі першого листа до Коринтян. А втім, хто працює для вивершення почину такої ваги і щодо оформлення питань, і щодо розгорнення дискусій, і щодо виготовлення заключних висновків - без сумніву багато навчиться з подібних Зборів, які відбулися в новіших часах, передусім з Собору Тридентського і Ватиканського I.

Крім цього, і немає сумніву, що треба буде, щоб ті мужі в оцінці справ і на самих засіданнях зберігали і любов мовчанки, і міру в дискусії, і обочільну та взаємну увагу; бо виглядає воно великої ваги, щоб вони в підготові й в діяннях Собору діяли з великою обережністю і виконували свою, а не інших ролю. А, вкінці,

самі чутки про скликання Собору зворушили увагу й пошану і тих братів, які є відокремлені від нас і знаходяться поза огорожею католицької Церкви; а те дуже таки підносить нашого духа та й розбуджує радісну надію, що колись то таки всі ті, хто визнають ім'я Христове, зможуть зійтися в тій одиності, яку самий Ісус гарячим бажанням вимолював від свого Отця: «Щоб вони були одно; освяти їх у твоїй істині» (5).

А однак, як це було вже повторно сказано, Собор, немов гóрод, що лежить на горі, має властиву собі ділянку, тобто те, що єдино й найперше повинно належати до католицької Церкви, нашої Матері, і до її сучасної внутрішньої побудови.

З добірною увагою слід розважати слова першої глави тієї великої і прегарної книги, яка називається «Мудрість»: «Дух бо Господній наповнює всесвіт і - як Вседержитель - знає кожне слово» (6). Одначе прохаємо всіх тих, що - хоч повнотою ще не прийняли католицької віри - щиро і з довір'ям бажають знати те, що діється в підготові Собору, щоб не журилися, коли прийдеться їм чекати, поки Отці і Радники Комісій не виконають свого завдання, бо вони будуть так оснащені знанням, духом і розумінням надприродних справ, що зможуть прийняти Духа Господнього, і з цього збільшиться слава і любов Христа Ісуса, засновника святої і преславної Церкви.

Та й добре таки знаєте, Дорогі Сини, що до десяти підготівних Комісій Собору, з нашого доручення приєднано також Збір, якого завданням буде, з усією обережністю, відповідати на запитання тих наших честидостойних братів, які, хоч і є від нас, як кажемо, відділені,

(5) Пор. Ів. 17, 21 і 19.

(6) Мудр. 1, 7.

то з жаждою правди і мудрости бажають довідатися дещо про праці Собору.

Достойні Брати і Дорогі Сини!

До цієї нашої дружньої розмови слід додати ще й дещо інше, що підносить духа до певної і відважної надії та побуджує до пильних замахань за ті чесноти, які відповідають всім християнам, а зокрема священикам; і то так, щоб приклади нашого життя блистали перед усіма на спасіння віруючих і на радість і мир усього світу.

Скликаний Вселенський Собор католицької Церкви вимагає того, щоб пильними студіями розглянути права і обов'язки, якими повинні керуватися не тільки поодинокі люди і сім'ї, але також всі народи між собою, щоб стали ясними ті засади, на які спирається упорядкована людська суспільність.

Від Мойсеевого Декалогу аж до чотирьох Євангелій, все зачерпує свою наснагу і силу від Христа і від його Церкви, в якій наш улюблений Спаситель, привертаючи до себе серця всіх, не перестає повторяти ці прегарні слова: « Я - світло світу; Я - путь, істина і життя » (7). А ці слова, разом з їхнім значенням, божественно схвалюють і підтверджують ось які останні слова Євангелії св. Матея: « Отож Я з вами по всі дні аж до кінця віку » (8).

Дорогі сини! Коли останніми місяцями ми переглядали знову ті письма, які обильно появилися про скликаний бл.п. нашим Попередником Пієм IX, в 1869-1870 рр., Собор Ватиканський I, ми натрапили на книжечку, яку в тих часах, ворожих для Римського Престолу, написав один славний і діяльний муж. З невмісною іронією вона була присвячена єпископам, що мали з'їхатися до Риму з усіх країн світу, і їх порівнянню з давніми єпископами Сходу, які в 325 р. відбули перший Вселенський Собор у Нікеї.

(7) Ів. 8, 12; 14, 6.

(8) Мат. 28, 20.

11. 10. 1962: ВХІД ПАПИ ІВАНА ХХІІІ НА СОБОР

« Сьогодні привів вас до Риму новий і останній Собор. Перший, тобто Нікейський був шанигідний і, як вимагали часи, утвердив торжественно тріумф і одність релігії. Останній, тобто ваш, щоб ви не думали, засвідчить велику, без сумніву, подію, тобто занепад застарілої релігії і одночасно зродження нової, яка незабаром прийде » (9).

Ми навели вам словами самого автора отаке провокативне, лиховісне предсказання лиха. А після одного століття ми бачимо ясно, якими нерозумними були ці слова і скільки можна вірити того роду віщунам, які немов пророки Ваала, з яких завжди хтось таки залишається, « бачили для тебе видіння пусті й оманливі » (10). Тож і дозволюмо їм пустословити для нашої вправи в чуйності й терпеливості, щоб здобули ми обіцяне. А ми твердо зберігаймо слова Христові, тобто оті слова, якими закінчується Євангелія св. Матея, що Церкві Ісуса Христа, тобто нашій, приобіцюють певну перемогу аж до кінця віків.

Цим збором церковних мужів, що сьогодні зібрались з усіх усюдів до цієї Петрової базиліки, ще не відкривається новий Собор, але розпочинається оте велике діло приготування, яке укладає в підхожий спосіб наші сили до успішного висліду цієї події, а також розгортає відповідні пляни, студії і досліджування, пропонує питання, з яких постануть певні засади вірування й поведінки.

Хіба не здається вам, що до наших ушей і душ здалеку доходить отой голос: « Устань, просвітіся, Брусалиме, бо зійшло твоє світло, і слава Господня засяяла над тобою! » (11). До цих слів старинного Ісаї присто-

(9) *Видані і невидані Письма Г.М.*, т. 86 (Політичні п., т. 28), Імоля, Кооперативне Друкарське Видавництво П. Галеаті 1940, стор. 241.

(10) Плач. Єр. 2, 14.

(11) Іс. 60, 1.

совується немов музика першої отої нашої пісні, складеної з дивного хору похвальних голосів, які підносяться до неба « з усіх мов, племен і народів ».

Бо і справді, та добре це знову пригадати, сподіємося великих речей з цього Собору, якого завданням буде скріпити новими силами християнську віру, вчення, церковний правопорядок, релігійне життя християн та й, великою мірою, причинитися він до того, щоб у ясніше покласти світло й скріпити ті засади християнського ладу, якими взагалі кермується і самий таки розвиток справ громадських, економічних, політичних і соціальних. Треба щоб євангельський закон так далеко виявив свою силу, щоб усе обняв та все проникнув, не виймаючи і тих справ, які приходять нам « з небесної роси і з плодючости землі » (12). Аж так далеко, кажемо, бо ж воно слушно домагається, щоб всі ті, хто творить соціальний лад, дали свою співпрацю з певною свідомістю, відкритою душею і щирою готовістю, тобто священики, миряни, державні мужі, вчені, робітники. А такий соціальний лад те повинен мати на увазі, щоб пов'язати досконаліше небо і землю, тобто земські вимоги життя, непевного і повного небезпек, з вимогами життя прийдешнього, яке буде вічне і тим щасливіше, чим краще відповімо дарам надприродної ласки і Божій милості, що є властиве людям і християнам.

Достойні Брати і улюблені Сини!

Коли Ми, пронизані погірною і сумірною радістю, щасливо розпочинаємо праці підготовки Собору, що є доручені не лише досвідові кожного з вас, але також і добрим та розумним порадам, нехай вільно буде нам звернутися до вас з отими словами побажання: « Вгору серця! ». Це спасенне побажання висказуємо всім вам, при-

(12) Бут. 27, 28.

сутнім тут і духом, і тілом: найперше ж Кардиналам Святої Римської Церкви, що дають таку близьку і таку корисну допомогу смиренному Римському Архидієєві, єпископові Римської Церкви і Пастиреві цієї ж вселенської Церкви; а далі Патріярхам, Архидієєсам, Єпископам усього світу, де тільки існує в різних країнах, і в різноманітності обрядів християнська релігія; в кінці, Архидієєтам і священникам, різної гідності і обох клирів, і решті духовенства, що покликані до участі в діяльності й приналежні до тіла вселенської Церкви, були нами запрошені, щоб молитвою, порадою і трудом своїм співпрацювали в підготовленні цього важливого діла, до якого Провидець-Бог покликав нас, чи принаймні дав подостатком сил, щоб співпрацювати над його здійсненням.

Зараз так як розійшлася вістка про Вселенський Собор Ватиканський II, по всьому католицькому світі забилися жвавіше серця християн, під незвичайним подихом надприродного життя. Так то між людьми, визначними вірою, постало велике, повне надії молитовне ревнування, що лагідно зм'якшує вуха й уми, складене з молитовних голосів, які походять від невинних дітей, від Богу посвячених мужів і дів, від страждучих по всій землі християн.

Вже на самому початку історії трапилося те, що Найвищий Архидієє, св. Петро, терпів вороже гоніння і, втративши свободу, був ув'язнений. І не без душевного зворушення читаємо записане в Діяннях Апостолів, з якою наполегливістю почала молитися за нього безперервно вся Церква. І протягом двадцяти сторіч не перестає ніколи ота молитва за Голову католицької Церкви. І можете легко зрозуміти, яка потіха, яке сильне довір'я, який спокій огортає серце Римського Архидієє, коли знає, що його Достойні Брати і його любі сини, де вони не проживали б, спомагають його і піддержують тією молитовною допомогою. А звідси походить, що ми

почуваємося злучені духовною злукою з усією святою Церквою, і поєднуємо наші молитви і терпіння з її молитвами і терпіннями.

Преласкавим задумом Господа нашого було подбано, що Римський Єпископ, якого християни вже стільки століть називають Заступником Христа на землі, сьогодні втішається такою свободою, що не інакше як св. Петро, перший Найвищий Архиєрей, випущений з Іродової в'язниці, може виконувати свій священний уряд.

Але є в серці Христового Намісника і привід для турботи, тобто ота доля багатьох Достойних Братів, священників і мирян, визначних святістю, які страждають у різних країнах світу позбавленням прав людської і релігійної свободи. Немало з них є позбавлені також тілесної і душевної свободи, а деколи такою великою є сила лиха і лихоліття, що здається можна їх прирівняти до героїв і мучеників первісної Церкви.

Ми добре знаємо, чого вимагає життя з Христом і досконале достосування своєї поведінки до євангельських заповідей. Та й відомо нам, скільки і яких злочинів наважуються робити вороги Христові й противники християнської віри. Власне тому ще міцніше вражає нас гірка доля наших братів, які і досі живуть у таких прикрих обставинах, і тому стараємося тим наполегливіше приспішити для них і для всіх перемогу правди, справедливості, свободи і побажаного миру.

Разом з пильністю, з якою розпочинаються праці і почини для підготовки майбутнього Вселенського Собору, всі ті що ось-ось розпочнуть те важливе доручене собі завдання, тобто всі ті, що співпрацюватимуть для цього діла в десятих Комісіях і Зборах цього Собору, нехай мають перед очима ті гоніння і страждання, що їх сьогодні зазнає Церква, і ними заохочуються до того, щоб охотно прийти їй на допомогу своїми молитвами, трудами і заслугами; вони бо, без сумніву, принесуть і щасливий успіх для дорученого нам Божим Провидін-

ням цього святого діла, і стануть завдатком тих нагород, якими будемо користуватися в цьому та в вічному житті, заради Ісуса Христа, славного і вічного Царя віків і народів. Амінь.

— Перекладено за текстом в *Акти Апостольської Столиці*, т. 52 (1960), стор. 1004-1014.

Пропам'ятна медаля другої сесії (об.)

VII.

СКЛИКАННЯ СОБОРУ

ІВАН ЄПИСКОП СЛУГА СЛУГ БОЖИХ
НА ВІЧНУ ПАМ'ЯТЬ СПРАВИ

АПОСТОЛЬСЬКА КОНСТИТУЦІЯ ПРО СКЛИКАННЯ ВСЕЛЕНСЬКОГО СОБОРУ

Людського спасіння Відновник Ісус Христос, який - ще поки вознісся на небо - дав вибраним апостолам особисте доручення, щоб до всіх народів несли вони світло Євангелії, і - побільшуючи авторитет і тривалість дорученого уряду - ось що їм ласкаво приобіцяв: « Отож Я з вами по всі дні аж до кінця віків » (1). Хоч те відрadne дбання Христове завжди проявлялося в Церкві з великою життєвістю й успішністю, то все ж тоді воно найбільше розблисло, коли людську суспільність та спільноту сколихували вельми люті бурі. В такі то часи Обручниця Христова виявляла себе щонайкращою вчительською правди та слугинею спасіння, і теж показувала всім наявно, якою то силою є насажена любов, побожні моління, заради Бога прийняті злидні й турботи; вони ж бо є вишніми й просто неперевершеними допомагами спасіння, коли ними користувався сам таки її Засновник, який у величну годину свого життя промовляв: « Майте довір'я, я бо подолав світ » (2).

А в цю нашу епоху Церква бачить ті серйозні хитання людської спільноти, що стосуються щонайосновніших перемін. Тож, коли людське спілкування напрямляється до нового ладу, - дожидають Церкву дуже розлогі обо-

(1) Мат. 28, 20.

(2) Ів. 16, 33.

в'язки, бо знаємо, що діялося воно так завжди в невідрадних обставинах часу. Власне цього вимагається нині від Церкви, щоб влила вона наснагу повсякчасної життєвої Божої Євангелії в жили сучасної людської спільноти; вона, щоправда, хвалиться тими речами, які сама нещодавно розгорнула в галузі техніки і науки, однак зазнала втрати в соціальному ладі, який дехто намагався відновити, поминувши Бога. Тож завважуємо, що люди наших днів не зробили однакового поступу в душевних благах, як зробили в зовнішніх добрах. З цього виникає, що з більшою недбайливістю шукається тих речей, які не є минулі, щоб - навпаки - дбати головно про марні втіхи світу, що їх з такою догідністю споготовлює розвиток техніки; аж, урешті, - а слід це власне вважати за щось нове і страхотливе, - постала група людей богоборців, зорганізована неначе військо, яка поширилася на багато народів.

Ці причини болю і журби, які слід розглянути, належать до того роду справ, що вказують на потребу чуйности і кожного приводять до усвідомлення своїх обов'язків. Знаємо також, що вид цього лихоліття декого так дуже зворуше, що бачать тільки темряву, яка мала б - за їх думкою - цілком огорнути світ. Та ми охотніше покладаємо наше якнайміцніше довір'я на божеського Спасителя людського роду, який ніяк не залишив тих смертельників, яких він сам відкупив. Більше того, слухаючись попереджень Христа Господа, який нас накликає, щоб ми розпізнавали «знаки... часу» (3), - серед цього лихоліття ми добачуємо немало знаків, які віщують Церкві і людству кращі часи. Бо і народобивчі війни, які в наші часи звіялись одна за одною, і жалюгідний занепад душ, який тут і там спричинили різні доктрини, і велике горе, якого надто довго зазнавали люди - все те, деякою мірою, є голосом остереження.

(3) Мат. 16, 4.

Бо і самий таки поступ техніки, що дав людям змогу споготовляти жахливу зброю на своє власне винищення, приніс немало тривоги і загрози; а звідси і пішло те, що сучасні люди журяться вже і про краще пізнання своїх обмежених спроможностей, і про бажаний мир, і про душевні блага та їхнє значення, і про прискорення цього розвитку соціального життя, який людська спільнота, хоч і в нерівній мірі, вже, здається, розпочала. А весь цей розвиток так і поштовхує і поодиноких людей, і різні громадські верстви, а то й самі таки народи до дружньої співпраці й до взаємної допомоги для власного здосконалення. І це, без сумніву, таки допомагає, щоб Церква могла легше й успішніше розгорнути свою апостольську діяльність; бо багато людей, які досі може й не спостерігали її знаменитого завдання, сьогодні, ширше зазнайомившись з справами, є схильніші прийняти заклик Церкви.

А що стосується Церкви, то вона ніяк не була бездіяльна супроти долі народів, супроти розвитку науки й техніки і супроти змінених обставин людської суспільності, але дуже пильно за всім цим слідкувала; з усіх сил вона спротивлялася доктринам тих, які все зводять до матерії та намагаються підважити основи католицької віри; врешті ж, вона зачерпувала із свого лона багаті сили, які побуджують до священного апостоляту, до побожності та до праці в усіх ділянках людської діяльності, і то найперше працею самого клиру, який і своєю наукою і чеснотою показався щораз більше спосібний до виконання своїх обов'язків, і працею мирян, які здобули собі більшу свідомість своєї ролі в Церкві, а передусім того обов'язку, який мають усі, щоб допомагати церковній єрархії. До того слід додати, що тяжкі журби, які сьогодні жорсткою пригноблюють багато християнських громад, спричиняють, що подивугідна просто многота священних пастирів, священників і мирян, з-за своєї непохитної стійкості в вірі, зазнають

усякого роду гоніння і дають такі приклади християнської мужности, що слушно треба їх прирівняти до тих, які золотими буквами записалися в літописах Церкви. Тим то, коли споглядаємо на цілком змінене обличчя людської суспільности, то теж і католицька Церква являється перед нашими очима дуже зміненою і зодягнутою в досконаліші форми, а саме: міцнішою зв'язками своєї одности, збільшеною авторитетом обильнішого вчення, світлішою красою своєї святости так, що являється вона сьогодні готовішою до священної боротьби за віру.

Коли думаємо про цей двоїстий образ: там - людська суспільність в найбільшій недостаті духовних благ, тут - Церква Христова, що процвітає багатим життям, вже від самого наступлення на Найвище Архиєрейство, - до якого вершин без жодної нашої заслуги піднесло нас провидіння преласкавого Бога, - ми вважали, що найбільшим завданням нашого апостольського уряду буде звернути наші думки на те, щоб за співпрацею всіх наших синів Церква стала щораз більше здібною розв'язувати питання людей цього віку. Тому, слухаючись немов якогось внутрішнього голосу з висот, ми уважали що настали пригожі часи, щоб католицьку Церкву та всю людську сім'ю обдарувати новим Вселенським Собором, який був би продовженням тієї черги двадцятьох найбільших Соборів, які, з ходом сторіч, так дуже причинилися до зросту небесної ласки в душах християн, і стільки ж до розвитку християнства. Отож і велика радість, з якою католики прийняли цю звістку в цілому світі, і згодом благальні моління до Бога, які вся Церква не переставала возносити наввипередки, і пильне намагання, вкладене в підготову цього Собору, яке скріплює дуже нашу надію, і, вкінці, пильність чи принаймні вичікування повне пошани, яким цей Собор супроводять ті християни, що є відокремлені від Римської Церкви, а то і ті, які не мають християнського імені, - все те,

кажемо, виразно показує, що всі звернули увагу на величезне значення та величність цієї події.

Так ото найближчий Вселенський Собор відбувається щасливо в тому часі, коли Церква і палає жагучим прагненням скріпити свою віру новими силами та любо втішатися славним видовищем своєї єдності, і таки дуже почувается вона зобов'язана не лише вчинити успішнішою свою спасенну спромогу й розвивати святість своїх синів, але також збільшити поширювання християнської правди й інших своїх інституцій. Тож стає наглядним, що Мати Церква завжди живе і процвітає молодістю, що вона й досі бере участь у людських справах та з ходом сторіч завжди новою зодягається красою, новий випромінює блиск, нові досягає перемоги, хоч завжди залишається тою самою та оформленою за прегарним отим взором, за яким бажав її мати божественний її Жених, який її любить і піклується нею, тобто - Ісус Христос.

І коли сьогодні бачимо, що в багатьох частинах землі зростають зусилля багатьох людей, які великодушно стараються здобути те, щоб між усіма християнами повернути видиму єдність, яка гідно відповідала б побажанням Божественного Спасителя, тож годиться, щоб майбутній Собор краще з'ясував ті глави вчення і подав ті зразки братньої любови, за допомогою яких відокремлені від цього Апостольського Престолу християни загорілись би бажанням цієї єдності та й щоб було прокладено до неї шляхи.

Врешті ж, що стосується всієї людської сім'ї, яку держить у непевності, замішанню і журбі небезпека воєнних лихоліть, то майбутній Вселенський Собор дасть усім людям нагоду до вияву доброї волі, до налагодження мирового думання і планування та їх здійснювання. А той справжній мир дуже великою мірою можуть і повинні зродити ті блага, які стосуються душі й вишнього ладу, тобто - розум і сумління, які виводять своє світло і провід від Бога, Творця і Спасителя людського роду.

Проте ті овочі, яких ми так дуже вичікуємо від Вселенського Собору та про які ми часто і радо говорили, власне того і вимагають, щоб у приготування такого великого діла було вкладено поради, студії і праці. Тому пропонується питання, які стосуються до науки віри і до життєвої поведінки; а пропонується вони тому, щоб християнські установи й заповіді стали повнотою згідні з багатовидними проявами життя і вийшли на користь таїнственного Тіла Христового та його священного завдання, яке належить до вишнього ладу. Отож все те заторкає: Божі Писання, священне Передання, Тайни і моління Церкви, правопорядок обичаїв, діла, якими здійснюється любов і допомагається потребуючим, апостолят мирян і місійні почини.

Та слід, щоб цей вишній лад був якнайбільш успішний і для другого ладу, обмеженого часом, який - на жаль - так часто займає єдино всі намагання людей та всі їхні неспокійні клопотання. Бо і в справах дочасних Церква являється Матір'ю і Вчителькою, щоб ужити слів, яких ужив наш Попередник бл. пам. Інокентій III, в часі Вселенського Собору Лятеранського Четвертого. Хоч Церква першою мірою не змагається за земську мету, проте на своєму шляху не може вона стояти осторонь тих питань, які стосуються дочасних благ, чи занедбувати ті праці, якими вони постають. Бо знає вона, якою великою підтримкою для безсмертних душ є ті підмоги і засоби, які є в спроможності зробити людське життя одиниць гуманнішим, для їхнього вічного спасіння. Знає вона і те, що коли просвічує людей світлом Христовим, то причиняється і до того, щоб вони пізнали глибше і себе самих. Бо веде їх до того, щоб зрозуміли вони, хто вони є, яка висока їх гідність, до якої мети повинні вони прямувати. А звідси і сьогодні Церква, правно і фактично, є присутньою в тих інституціях, які належать до всіх народів, і випрацьовує ті соціальні доктрини, що стосуються сімей, шкіл, праці, соціалізації і

об'єднання людей, і, врешті, всіх цього роду питань. І, з-за тієї своєї науки, Церква сьогодні досягла такого великого рівня гідності, що ваговитий її голос має якнайбільше значення для всіх розсудних людей, як тлумач і захисник морального правопорядку й оборонець прав і обов'язків поодиноких людей і цілих держав.

Тим то вважаємо, що все те, що буде вирішене на Вселенському Соборі, матиме такий успіх, що не лише світлом християнської мудрости просвітлить і новою наснагою глибоко скріпить духа, але й проникне суцільність людських справ.

Першу вістку про скликання Вселенського Собору ми подали дня 25 місяця січня 1959 року. І коли ми це робили, то здалось нам, що ми, тремтливим серцем і рукою, кинули маленьке зеренце. Тоді, за Божою допомогою, взялись ми за багатогранне й важливе діло, якого вимагав цей задум. З того дня проминуло майже три роки, і по їх упливі ми побачили, що те маленьке зеренце, під подихом небесної благодаті, виросло в розлоге дерево. Тож оглянувшись на цей довгий і важкий шлях, дуже таки дякуємо Богові, який дав нам щедру допомогу, щоб усе збулось як слід, відповідно, однозгідно.

Раніш ніж визначили ми ті питання, які буде розглядати Собор, ми перш усього попросили про розсудливу і розумну пораду Отців Кардиналів, Єпископів всього католицького світу, Священних Конгрегацій Римської Курії, Головних Настоятелів чернечих Чинів і Згромаджень, католицьких Університетів і церковних научних Інститутів. А так, упродовж одного року, розглядано ці дуже важливі поради; і з них цілком ясно показалося, над якими справами треба розгорнути ширші студії.

Тоді для підготовки Собору було встановлено різні Комісії, яким ми доручили нелегке завдання виготовити відповідні нариси проєктів про справи науки і поведінки, з яких ми могли б вибрати те, що слід було б розглянути на загальних засіданнях Собору.

Нарешті з великою радістю повідомляємо вас, що ті пильні студії, над якими співпрацювали Отці Порфіроносці, Єпископи, Прелати, богослови, знавці канонічного права, науковці й знавці з усього світу, вже доходять до завершення.

Тож, поклавши надію на допомогу Божественного Спасителя, який є початком і метою всіх речей, і на молитви Пресвятої Його Матері, Препоблагословенної Діви Марії, і святого Йосифа, під якого опіку ми вже від самого початку віддали цю великої ваги подію, - вважаємо, що надійшов час скликати Вселенський Собор Ватиканський Другий.

Тим то, заслухавши в цьому думки Кардиналів Святої Римської Церкви, владою Господа Нашого Ісуса Христа, святих Апостолів Петра і Павла, і нашою, проголошуємо, заповідаємо, скликаємо на наступний рік тисяча дев'яност шістьдесятій другий Священний Вселенський Собор Ватиканський Другий, який правно відбудеться в патріархальній Ватиканській базиліці, в ті дні, в які Провидець-Бог дозволить встановити.

Тому бажаємо і наказуємо, щоб у проголошеному нами Вселенському Соборі взяли участь улюблені наші Сини з усього світу: Кардинали Святої Римської Церкви, Достойні Брати Патріярхи, Примаси, Архiepіскопи і Єпископи, чи то правлячі чи титулярні, а також і всі ті церковні Мужі, які, згідно з правом, повинні брати участь у Вселенському Соборі.

Вкінці, просимо поодиноких християн і увесь народ християнський, щоб, давши всяку співпрацю для Собору, схотіли вознести до Всемогутнього Бога великі моління, щоб цю недалеко вже справу такої великої ваги зволив ласкаво благословляти і подав силу й насагу її звершити з належною гідністю. А ті спільні моління нехай постійно впливають з віри, неначе з живого джерела; нехай їх супроводить добровільне вмертвіння тілесне, щоб стали вони більш приємними і успішнішими;

нехай збагачує їх шляхетне ревнування в християнському житті, з якого можна буде вносити, що вже всі є схильні прийняти ті доручення й постанови, які колись постановить самий таки Собор.

З оцим нашим заохоченням звертаємося до найдорожчих синів одного і другого клиру, де лиш вони перебувають; до всіх будь-якого стану вірних. Особливо ж звертаємося до дітей, бо всім відомо, яку ціну мають у Бога їх невинність і їхні молитви, і до недужих та страждучих, бо ми переконані, що їх терпіння та їх життя, таке подібне до жертви Христового хреста, перемінюється на успішне благання, на спасіння і на джерело святішого життя для всієї Церкви.

Наприкінці просимо настійливо всіх християн, які є відокремлені від католицької Церкви, щоб також молили Бога, бо Собор буде і для них корисним. Бо воно ніяк перед нами не закрите, що багато з тих синів мають бажання досягти одність і мир, згідно з Христовим ученням і згідно з Його молитвою до небесного Отця; знаємо також, що вони, почувши вістку про Собор, прийняли її не лише з великою радістю, але чимало з них приобіцяли свої молитви до Бога, щоб ця справа добре і щасливо склалася, та й що вони мають радісну надію, що могли б вислати в імені своїх Громад делегатів, які будуть повідомляти про те, що діятиметься на Соборі. Все те спричинило нам просто безмежну втіху і надію; більше того, щоб легше та й справніше полагоджувати отакі справи, вже передше ми встановили окремий для цього уряд, який називається Секретаріатом.

О, коби то і в сучасній християнській сім'ї сталося те, що, як знаємо, сталося з апостолами після Христового вознесіння на небо, в Єрусалимі: коли вся Церква, тільки що народжена, з найбільшою одностайністю об'єдналася довкруги Петра, Пастиря агнят і овець, та з ним і про нього молилася. І хай зволить поклоняємий Дух Божий, прихилиючись до щонайпалкіших бажань

усіх, прийняти ту молитву, яка щоденно з усіх кінців світу підноситься до нього: «Обнови в цьому нашому віці, немов у новій П'ятдесятниці, дивні Твої діла та дай святій Церкві, щоб вона, перебуваючи з Марією, матір'ю Ісуса, однодушно і наполегливо на молитві, та й ведена блаженним Петром, поширила царство Божественного Спасителя, царство правди і справедливости, царство любови і миру» (4).

А бажаємо, щоб ця Конституція була важною сьогодні і повсякчас, і то так, щоб усі, до кого вона відноситься, побожно зберігали все те, що нею постановлено та й щоб мало воно свою силу. Важності тієї конституції не може протиставитися ніщо, що було б постановлено відмінно, тому що цею конституцією все те ми відкликали. Тож, коли хтось, наділений будь-якою владою, чи то свідомо чи несвідомо, діяв би проти того, що ми вирішили, повеліваємо, щоб воно було неважне і нечинне. Крім цього нікому не годиться документ цього нашого рішення чи то подерти, чи знищити; більше того: до тих примірників і текстів, чи то вони надруковані, чи написані рукою, які опечатані печаткою якоїсь особи, наділеної церковною гідністю, і одночасно підписані якимсь публічним нотарем, слід мати таке саме довір'я, як і до оцього, якщо б він був пред'явлений. І взагалі, якщо б хтось ці наші постанови з погордою відкинув чи будь-яким способом зневажив, нехай знає, що підпаде під ці кари, які правом постановлені для тих, які не виконали наказів Вселенських Архиєреїв.

Дано в Римі, при св. Петрі, дня 25 місяця грудня, на Різдво Г.Н.І.Х., року 1961, четвертого нашого Архиєрейства.

Я - Іван, Єпископ Католицької Церкви

— Перекладено за текстом опублікованим в «*Акти Апостольської Столиці*», т. 54 (1962), стор. 5-13.

(4) ААС, т. 51 (1959), стор. 832.

VIII.

УСТАВ СОБОРУ

АПОСТОЛЬСЬКЕ ПИСЬМО ІВАНА БОЖИМ ПРОВИДІННЯМ ПАПИ ХХІІІ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ НОРМ ВСЕЛЕНСЬКОГО СОБОРУ ВАТИКАНСЬКОГО ІІ

ІВАН ПАПА ХХІІІ

З Навближенням Вселенського Собору Ватиканського ІІ, вже сьогодні з великою духовною радістю Ми думаємо про це так недалеко і, просто, чудове видовище, коли величезне число преосвящених Владик усіх народів зійдеться до цього матірнього Гóроду, щоб близько гробу Князя Апостолів разом з нами розглянути важливіші справи Церкви. Та й складемо Богові найбільшу подяку не тільки за те, що нам ласкаво підказав задум взятися за таке велике діло, але й за те, що завжди Він так дуже близьенько був своєю допомогою при підготовних працях Собору. Це ж бо, насамперед, підкріплює наше довір'я, що й пізніше, при здійснюванні діла, не забракне щедрої вишньої допомоги, яка так багато спливала на початку.

Власне від цього Собору дуже багатих плодів сподіється Католицька Церква, яка - як найсвятіша обручниця Ісуса Христа й усіх народів мати й учителька, - того щонайбільше прагне, щоб принести всім своїм дітям світло правди, не виймаючи й тих, які знаходяться поза її загородою, та щораз то більше запалити їх жаром любови; бо ці найвищі блага правди і любови ве-

11. 10. 1962: ПОХІД УКРАЇНСЬКОЇ ЄРАРХІЇ НА СОБОР

личезною мірою спроможні досягнути єдності і мир. А те, що майбутній Вселенський Собор задумує, стосується здійснення того доручення, що його Христос Господь довірив апостолам і яке широким відгомоном несеться по всьому світі, аж до останку часів: « Ідіть... зробіть учнями всі народи, хрестячи їх... навчаючи їх берегти все, що я вам заповідав » (Мт. 28, 19). Власне три обов'язки стосуються до єпископів, наступників апостолів, а саме: навчання, освячування і правління та щоб їх правильно виконати Ісус Христос ласкаво приобіцяв, що буде з ними аж до кінця віків.

Тож треба навчати людей того, що стосується правої віри і непорочних обичаїв; та щораз то більше слід передумувати те, що є найглибшою природою Церкви, які є її завдання і цілі. Бо чим більше відомим стає осяйне обличчя матері Церкви, тим палкішою любов'ю люблять її люди, з більшою охотою уживають засобів спасіння та зберігають правопорядок. Тут ще слід додати, що новий зріст науки і техніки дуже помітно розширив володіння людського роду над природою. А що в них відбивається деякий проблеск Божої мудрости, яка « є відблиск... вічного світла, безплямне дзеркало Божого діяння і образ Його доброти » (Муд. 7, 26), то слушно треба бажати, щоб звідсіль люди брали спонуки для наполегливішого плекання обичайности, для досягнення тієї глибокої досконалости життя, до якої, згідно з своєю природою, прямує дух.

Це ж бо всім очевидне, що майбутній Вселенський Собор, без сумніву, перевищатиме всі інші, що були в Церкві, і числом, і різноманітністю тих, які візьмуть участь у його зборах. Хоч це, очевидно, є слушною причиною утіхи, то все ж таки навіває на духа дещо турботи й хвилювання, бо справді незвичайно важким виглядає розумно покористуватися такою величезною кількістю порад, слідкувати за стільки голосами промовців, зріло розважити всі відмітки й побажання, а й те, що схва-

лено, здійснити. Однак відваги нам додає те, що Отці Собору, хоч різні за національністю, походженням і мовою, проте всі є нашими братами в Христі та всіх веде один і той сам Дух (пор. 1 Кор. 12, 11) так, що, згідно з словами Ісуса Христа, вони є справжнім світлом для світу, спроможні принести плід « в усьому, що добре, що справедливе та правдиве » (6ф. 5, 8-9).

А щоб ті плоди були якнайясніші, то це насамперед дасть нам всемогутній Бог, за нашими молитвами, через Ісуса Христа, єдиного Посередника між Богом і людьми, та через Преблагословенну Діву Марію і її святого обручника Йосифа; бажаємо, щоб головно під їх опіку було віддано Собор; а крім цього це вчинить наполеглива й об'єднана праця всіх, що візьмуть участь у Соборі, аби лише був він однодушний та діяв за відповідним ладом. Тому ми вважали за потрібне подбати про встановлення таких норм, які, з уваги на особливий характер й обставини Собору, дали б те, щоб на цьому найвищому зборі розпочаті праці правильно було керовано й полагоджувано, і то так, щоб « усе діялося пристойно і доладно » (1 Кор. 14, 40).

Тим то, зріло розваживши справу, з власного почину й нашою апостольською властю, схвалюємо та проголошуємо наступні норми й приказуємо, щоб усі їх якнайдокладніше дотримувалися на Вселенському Соборі Ватиканському Другому.

А що лише цим Листом, даним з власного почину, ми постановили, наказуємо, щоб усе те було непорушне і незмінне, не зважаючи на все протилежне, навіть коли б воно заслуговувало на якусь дуже особливу увагу.

Дано в Римі, при св. Петрі, дня 6 місяця серпня, у свято Переображення Г.Н.І.Х., року 1962, четвертого нашого Архирейства.

Папа Іван XXIII

УСТАВ ВСЕЛЕНСЬКОГО СОБОРУ ВАТИКАНСЬКОГО II

ПЕРША ЧАСТИНА

УЧАСНИКИ

Арт. 1, § 1 (*Учасники Собору*) - Вселенський Собор становлять: з Найвищим Архисреєм Єпископи й інші, покликані Вселенським Архисреєм на Собор; всі вони називаються Отці Собору.

§ 2. - Якщо когось покликано на Собор за нормою К.К.П. кан. 223 § 1; К.С.П. Про особи, кан. 186 § 1, і він, перешкоджений слушною перепоною, не може взяти участі в Соборі, нехай вишле заступника, який діятиме згідно з нормою К.К.П., кан. 224 §§ 1-2; К.С.П. Про особи, кан. 169 §§ 1-2.

§ 3. - Отцям допомагають богослови, правники та інші знавці; тим же Отцям служать: генеральний секретар, підсекретарі, церемонієри, впорядники, нотарі, промотори, скрутатори, писарі, лектори, тлумачі, перекладачі, стенографи, техніки.

Розділ I: ПРО ПУБЛІЧНІ СЕСІЇ

Арт. 2 (*Завдання публічних сесій*) - На публічній сесії, в присутності Найвищого Архисрея, Отці дають голоси про декрети або канони, які укладено на генеральних асамблеях, щоб Найвищий Архисрей, якщо вважає за властиве, вирік свій осуд та приказав його проголосити.

Розділ II: ПРО ГЕНЕРАЛЬНІ АСАМБЛЕЇ

Арт. 3 (*Завдання генеральних асамблей*) - На генеральних асамблеях, які випереджають публічні сесії, Отці, після дискусії, укладають декрети чи канони.

Арт. 4, § 1 (*Предсідництво ген. асамблей*) - На поодиноких генеральних асамблеях в імені та властю самого Найвищого Архисрея переважає один з десяти Кардиналів С.Р.Ц., вибраних Найвищим Архисреєм.

§ 2. - Десять Кардиналів, вибраних Найвищим Архисреєм, становлять Президентіальну Раду, завданням якої, з доручення Найвищого Архисрея, є керувати дискусіями Отців та правопорядком усього Собору.

Розділ III: ПРО СОБОРОВІ КОМІСІЇ

Арт. 5 (*Завдання Комісій*) - Соборові Комісії займаються укладанням і гіправлянням проєктів декретів або канонів, згідно з голосуванням, яке Отці винесли на генеральних асамблеях.

Арт. 6, § 1 (*Встановлення Комісій*) - Предсідником кожної Комісії є один з Кардиналів С.Р.Ц., назначений Найвищим Архисреєм.

§ 2. - Кожна Комісія, крім переважа, складається з двадцять чотирьох членів, яких обирають з Отців Собору: дві третини Отці, а одну третину - Найвищий Архисрей.

§ 3. - Псодинокі Отці можуть бути вписані в члени тільки одної Комісії; але переважа будь-якої Комісії, в разі потреби, може будь-якого Отця питати про думку.

§ 4. - Переважа кожної Комісії вибирає одного або двох Отців своєї Комісії та їх призначає місто-переважаниками, які будуть йому допомагати або заступати, коли він неприявний або перешкоджений.

§ 5. - Переважа Комісії вибирає одного з соборових богословів чи правників, а чи й знавців, який виконуватиме обов'язки секретаря.

Арт. 7, § 1 (*Список Комісій*) - Встановлюється десять соборових комісій, а саме:

- а) для вчення віри і обичаїв;
- б) для Єпископів та управління єпархій;
- в) для Східних Церков;
- г) для правопорядку св. Тайн;
- ґ) для правопорядку клиру і християнського люду;
- д) для чернецтва;
- е) для місій;
- є) для святої Літургії;
- ж) для семінарій, для студій і для католицького

виховання;

- з) для апостоляту вірних, для преси і для видовищ.

§ 2. - До цього додається:

I. Секретаріат для надзвичайних справ Собору: його завданням є перевіряти нові окремі питання, які висунули Отці, і, в разі потреби, здавати звіт Найвищому Архиєрєві.

У склад того Секретаріату входить певне число Отців Кардиналів, яких предсідником є Кардинал від публічних справ Церкви; а обов'язок секретаря виконує генеральний секретар Собору.

II. Секретаріат для сприяння єдності християн;

III. Технічно-організаційна Комісія;

IV. Секретаріат для економічних справ.

Інституції, про які в чч. II, III, IV, мають ті самі обов'язки та складаються з тих самих осіб, що й за приготівний період Собору.

Розділ IV: ПРО АДМІНІСТРАТИВНИЙ ТРИБУНАЛ

Арт. 8, § 1 (*Встановлення адмін. трибуналу*) - Найвищий Архиєрєй встановлює окремий трибунал, який вирішуватиме питання соборового правопорядку, виправдань і скарг.

§ 2. - Предсідником Адмін. Трибуналу є один з Кардиналів С.Р.Ц., вибраний Найвищим Архисреєм; а крім нього членами трибуналу є десять Отців, також обрані Найвищим Архисреєм.

§ 3. - Адміністративний Трибунал вирішує питання трійками і за чергою; вразі ж відклику, за участю всіх.

§ 4. - Адміністративний Трибунал, залишивши вочисті правничі форми, розсуджує, мавши на увазі лише істину справи.

§ 5. - В Адміністративному Трибуналі є присутній один з соборових нотарів і, в потребі, один з соборових протонотарів.

Розділ V: ПРО БОГОСЛОВІВ, ПРАВНИКІВ ТА ІНШИХ ЗНАВЦІВ

Арт. 9 (*Соборові знавці*) - Богословів, правників та інших знавців, які називаються соборовими знавцями, назначає Найвищий Архисреєй.

Арт. 10, § 1 (*Завдання соборових знавців*) - Соборові знавці беруть участь у загальних асамблеях Собору; але говорять лише запитані.

§ 2. - Соборові знавці, за призначенням і ладом предсідників Комісій, можуть працювати в будь-якій Комісії, співпрацюючи з її членами в обмірковуванні й виправлюванні проєктів та в виготовленні звітів.

Арт. 11, § 1 (*Приватні знавці*) - Поодинокі Отці можуть користуватися радою і допомогою не тільки соборових знавців, але й якогось приватного чи то богослова, чи правника, а чи знавця.

§ 2. - Однак приватні знавці не беруть участи в генеральних асамблеях і засіданнях Комісій, але є обов'язані, під присягою, зберігати секрет щодо діянь і дискусій Собору.

Розділ VI: ПРО ГЕНЕРАЛЬНИЙ СЕКРЕТАРІЯТ

Арт. 12 (*Встановлення генер. Секретаріату*) - Генеральний Секретаріат Собору, яким керує генеральний секретар, розподіляється на чотири уряди, а саме:

- а) для священних обрядів;
- б) для полагоджування справ;
- в) для писання і зберігання актів;
- г) для технічних справ.

Арт. 13 (*Список службовців і урядовців*) - Генеральний секретар; два підсекретарі. (1)

I. Уряд для священних обрядів: Префект церемоній; Впорядники.

II. Уряд для полагоджування справ: Нотарі; Промотори; Скрутатори.

III. Уряд для писання і зберігання актів: Писарі; Читці; Тлумачі; Перекладачі; Скорописці.

IV. Уряд для технічних справ: обслуга технічних інструментів.

Арт. 14 (*Назначення службовців й урядовців*) - Всіх службовців й урядовців, які займаються справами Собору, назначується з доручення Найвищого Архидиякона.

Арт. 15, § 1 (*Обов'язки окремих службовців й урядовців*) - Генеральний секретар займається справами предсідництва; після публічних засідань або генеральних асамблей він виконує доручені собі справи; та, врешті, дбає про те, щоб дбайливо зібрати, впорядкувати та зберегти акти Собору.

§ 2. - Підсекретарі допомагають генеральному секретареві й заступають його, коли він неприявний або перешкоджений.

§ 3. - Префект церемоній упорядковує й керує священними обрядами й церемоніями, а йому допомагають маестри церемоній та впорядники.

§ 4. - Впорядники, згідно з встановленим показни-

(1) Згодом було їх 5.

ком, ведуть Отців до призначених їм місць, відмічають імена присутніх Отців та дбають про те, щоб ті ж Отці виповнили картку присутности.

§ 5. - Нотарі виготовляють протоколи з усього того, що було зроблено на публічному засіданні, на генеральній асамблеї і в адміністративному трибуналі, та їх упорядковують і переховують в архіві.

§ 6. - Промотори під кінець поодиноких публічних засідань урочистою формулою вимагають, щоб присутні соборові нотарі виготовили автентичний протокол чи протоколи про справи, які велися на соборовій сесії.

§ 7. - Скрутатори на публічних засіданнях і на генеральних асамблеях збирають та підраховують голоси Отців.

§ 8. - Писарі роблять записки про те, що діється на публічних сесіях і на генеральних асамблеях, щоб з них можна було зготувати письмові звіти, повідомлення та інші оповістки для відчитання на Соборі, або щоб їх пороздавати Отцям.

§ 9. - Читці є під рукою Отців, щоб відчитувати їхні письмові промови.

§ 10. - Тлумачі допомагають Отцям в уживанні мов під час дискусій.

§ 11. - Перекладачі перекладають на латинську мову промови Отців, написані народною мовою; також дбають про латинську мову актів і документів.

§ 12. - Скорописці записують промови і дискусії Отців на генеральних асамблеях; потім свої записки, переписані звичайним письмом, передають генеральному секретареві, щоб виготовити урядові письмові звіти.

§ 13. - Обслуга технічних інструментів дбає про їхнє властиве вживання.

Розділ VII: ПРО ГЕНЕРАЛЬНИХ СТОРОЖІВ СОБОРУ

Арт. 16 (*Обов'язок генер. сторожів*) - Згідно із звичаєм Церкви, назначені Найвищим Архисреєм два сто-

рожі супроводять Найвищого Архiereя і Отців, коли вони входять до соборової залі, і пильнують входу на Собор.

Розділ VIII: ПРО ЗАСТУПНИЦТВО ОСІБ

Арт. 17 (*Заступництво осіб*) - Якщо з будь-якої причини бракує якоїсь особи, що бере участь у Соборі, на її місце компетентна влада дає в заступстві іншу особу.

Розділ IX: ПРО СПОСТЕРІГАЧІВ

Арт. 18, § 1 (*Соборові спостерігачі*) - Відпоручники християн, відокремлених від Апостольського Престолу, яким Апостольський Престол дозволив брати участь, як спостерігачам Собору, можуть бути присутні на публічних засіданнях і генеральних асамблеях, за виїмком особливих випадків, окреслених предсідником Собору, але не на засіданнях Комісій, хіба що дозволила б на це компетентна влада; проте вони не мають права говорити і голосувати під час соборових дискусій.

§ 2. - Спостерігачі можуть повідомляти свої спільноти про те, що діється на Соборі; однак щодо інших вони зобов'язані зберігати секрет, як і Отці Собору, за нормою арт. 26.

§ 3. - Секретар для сприяння єдності християн керує тими стосунками, які виникають між Собором та спостерігачами так, щоб вони могли слідкувати за працями Собору.

ДРУГА ЧАСТИНА СОБОРОВІ НОРМИ

Розділ I: ЧАСИ І МІСЦЯ СХОДИН

Арт. 19, § 1 (*Час сходин*) - Будь-які соборові сходини Отців визначається в пригожий час.

§ 2. - На кожній генеральній асамблеї заповідається найближчу наступну асамблею.

§ 3. - Повідомлення окремих осіб буває лише тоді, коли Предсідник вважає це за необхідне.

Арт. 20, § 1 (*Місце сходин*) - Публічні засідання і генеральні асамблеї мають місце в патріархальній базиліці святого Петра.

§ 2. - Сходини соборових Комісій відбуваються в особливих місцях, для цього приділених.

Розділ II: ПРО ВЖИВАННЯ ОДЕЖ

Арт. 21, § 1 (*Одягання священних риз на Соборі*) - Отці, в будь-яку пору, вживають священних риз білої барви.

§ 2. - Окремі особи одягають ризи як наступає:

а) Кардинали: ризи, питомі своєму чинові, й мітру з дамаського шсвку;

б) Патріярхи, Примаси, Архиспископи, Єпископи, чи то резиденціяльні чи титулярні: плювіяль і мітру з полотна;

в) Архимєндрити і Прелати власного права: плювіяль і мітру з полотна;

г) Інші Отці: властиву собі хоральну одежу.

Арт. 22 (*Одягання одєж на генер. асамблеї*) - На генеральній асамблеї Отці одягають наступні одєжі:

а) Кардинали: кардинальську одєжу, червону або фіолетну, згідно з відмінністю пори, з коротким стихарем і накидкою.

б) Патріярхи: фіолетну одєжу з коротким стихарем, пеляриною і накидкою; східні Патріярхи: одєжу власного обряду.

в) Архиспископи і Єпископи, чи то резиденціяльні чи титулярні: фіолетну одєжу з коротким стихарем, лиш з пеляриною.

г) Архимандрити й інші ченці: власну хоральну одежу.

Арт. 23 (*Одягання одерж на Комісіях*) - Всі, кого це стосується, одягають звичайну одежу без обшивки; інші: собі властиву для прилюдного вжитку.

Розділ III: ПРО ПЕРШІСТЬ

Арт. 24, § 1 (*Черга першости*) - На публічних засіданнях, на генеральних асамблеях і на соборових Комісіях Отці сидять, промовляють і дають голоси за чергою першости, а саме ось як: С.Р.Ц. Кардинали-єпископи, - пресвітери, - диякони, Патріярхи, Примаси; Архиепископи і Єпископи; Архимандрити і Прелати власного права; Архимандрит-примас, Архимандрити-настоятелі чернечих згромаджень, найвищі керівники вийнятого клирицького чернецтва.

§ 2. - Між тими, які належать до того самого ступня і мають той самий чин, першість має той, кого першого приділено до того ступня; якщо одночасно були поставлені, то старший за свяченнями, хіба що молодшого рукополагав Найвищий Архирей; якже одночасно були свячені, то старший віком (пор. К.К.П., кан. 106, 3; К.С.П. Про особи, кан. 37, 3).

§ 3. - Якщо іноді якийсь Отець сидить поза чергою, висловлює думку чи виконує інші чинності, то він не набуває ніякого права й нікому упередженості не наносить.

§ 4. - Прокуратори сидять на особливо визначеному собі місці, зберігаючи між собою чергу першости. Також на своєму місці сидять соборові знавці.

Розділ IV: ПРО ВИЗНАВАННЯ ВІРИ

Арт. 25, § 1 (*Обов'язок визнання віри*) - Предсідник складає визнання віри перед Собором (пор. К.К.П., кан. 1406 § 1, 1).

§ 2. - Генеральний секретар відчитує формулу визнання віри, з якою всі Отці згоджуються, поклавши руку на груди, кажучи: « Я... НН... врочисто заявляю, приобіцюю та присягаю, згідно з відчитаною формулою. Так мені, Боже, допоможи ».

§ 3. - Прокуратори, соборові знавці, службовці й урядовці, заки ввійдуть на Собор, в означеному дні й годині складають визнання віри перед предсідником чи його відпоручником.

Розділ V: ПРО ЗБЕРІГАННЯ СЕКРЕТУ ТА ВІРНЕ ВИКОНУВАННЯ ОBOB'ЯЗКУ

Арт. 26 (*Обов'язок Отців зберігати секрет*) - Отці обов'язані зберігати секрет про дискусії, що були на Соборі, та про думки окремих осіб.

Арт. 27 (*Обов'язки прокураторів, знавців, службовців, урядовців*) - Прокуратори, соборові знавці, службовці, урядовці й інші, що допомагають у справах Собору, поки ввійдуть на Собор, мають скласти присягу перед предсідником чи його відпоручником про вірне виконання обов'язку та про зберігання секрету щодо актів, дискусій, думок окремих Отців, голосування.

Розділ VI: ПРО ВЖИВАННЯ МОВИ НА СОБОРІ

Арт. 28 (*Вживання мови на публ. засіданнях, ген. асамблеях, у трибуналах і в актах*) - На публічних засіданнях, на генеральних асамблеях, в адміністративному трибуналі та в виготовленні актів уживається латинську мову; а щоб справніше її вживати, нехай під рукою будуть лектори, тлумачі й перекладачі.

Арт. 29 (*Вживання мови на комісіях*) - На дискусіях Комісій крім латинської мови можна вживати загальніші живі мови, але те, що висловлено тими мовами, зараз же треба перекласти на латинську мову.

Розділ VII: ПРО ЗБИРАННЯ І РОЗДАЧУ АКТІВ ТА ДОКУМЕНТІВ

Арт. 30, § 1 (*Спосіб збирання і роздачі актів та документів*) - Всі акти й документи збирає і роздає генеральний Секретар.

§ 2. - Проекти декретів і канонів, чи будь-який текст для апробати, так слід Отцям роздавати, щоб залишити їм потрібний проміжок часу для засягнення поради, визрівання думки і вирішення голосами.

Розділ VIII: ПРО ПЕРЕВІРЯННЯ ПРОЄКТІВ

Арт. 31 (*Ступні перевіряння проєктів*) - Перевіряння проєктів здійснюється за ось якими ступнями:

- а) проєкт пред'являється і коротко з'ясовується;
- б) до проєкту вноситься зауваження та пропонується для нього поправки;
- в) поправки розглядається та їх приймається або відкидається;
- г) проєкт перероблюється згідно із схваленими поправками;
- ґ) якщо перероблений проєкт вимагає нових поправок, знову і знову його поправляється, поки не буде його схвалено.

Арт. 32 (*Пред'явлення поправок*) - Будь-яку тему, що має бути дискутована на генеральній асамблеї, пред'являє і коротко з'ясовує релятор, якого призначив презес компетентної комісії.

Арт. 33, § 1 (*Пропонування поправок*) - Кожний Отець може взяти слово в усякім пропонуванні проєкті, чи то приймаючи його, чи відкидаючи, а чи поправляючи, подавши генеральному секретареві бодай три дні наперед загальний хід думок своїй промови.

§ 2. - Промову так слід укласти, щоб найперше говорити про загальні засади, а згодом про деталі проєкту постанови, завжди дотримуючись його порядку.

§ 3. - Кожний Отець про одну й ту саму річ, з правила, може говорити лиш один раз і його проситься, щоб не переступав десять хвилин.

§ 4. - Якщо промовець переступив би межі предмета або часу, може його Предсідник щодо них застерегти.

§ 5. - Хто пропонує поправки, має по закінченні промови передати генеральному секретареві письмовий звіт, особисто підписаний.

§ 6. - Хто вважає, що треба виправити окремі слова чи параграфи проєкту, має пред'явити написану формулу, для зміни перших.

Арт. 34 (*Прийняття або відкинення поправки*) - Загальна асамблея, після з'ясування релятора, дає голоси чи окремо пропоновані поправки треба відкинути, а чи внести до тексту.

Арт. 35 (*Перевіряння виправлюваного тексту*) - Генеральна асамблея, вислухавши з'ясування релятора, перевіряє поодинокі частини виправлюваного тексту та їх схваляє або відкидає.

Арт. 36 (*Перевіряння дальших поправок*) - Якщо генеральна асамблея не схвалила якихсь частин виправленого проєкту, до наступно внесених поправок застосовується той самий спосіб, що й до попередніх, за нормою арт. 33-35.

Розділ IX: ПРО ДАВАННЯ ГОЛОСІВ

Арт. 37, § 1 (*Вживання формули*) - На публічних засіданнях, в присутності Найвищого Архиєрея, формулою є: « подобається, не подобається ».

§ 2. - На генеральних асамблеях для схвалення або відкинення поправок формула є: « подобається, не подобається »; для важного виправленого проєкту, чи то суцільного чи часткового, формула є: « подобається, не подобається, подобається з застереженням ». Хто дав го-

лос « подобається з застереженням », повинен ясно і коротко на письмі подати те застереження.

§ 3. - На соборових Комісіях при даванні голосів вживається формули: « подобається, не подобається, подобається з застереженням ».

Арт. 38, § 1 (*Спосіб голосування*) - На публічних засіданнях і на генеральних асамблеях голоси дається на відповідних карточках, хіба що предсідник наказав би інший спосіб, напр., встаючи, підносячи руку або ні.

§ 2. - На соборових Комісіях спосіб голосування визначає предсідник кожної Комісії.

Арт. 39, § 1 (*Більшість голосів*) - Щоб на публічних засіданнях, на генеральних асамблеях і на соборових Комісіях встановити більшість, треба двох третіх частин голосів присутніх Отців, за виїмком виборів, до яких застосовується К.К.П., кан. 101 § 1, 1, і якщо не встановив чогось іншого Найвищий Архиєрей.

§ 2. - Якщо на соборових Комісіях при складанні нового тексту згідно з поправками, схваленими генеральною асамблеєю, не можна було б досягнути приписаної більшості, хоч було вжито всіх зусиль і старань, цілу справу передається на генеральну асамблею.

§ 3. - В адміністративному трибуналі те вважається за вирішене, що подобалося абсолютно більшій частині тих, що голосують.

Розділ X: ПРО ПРОПОНУВАННЯ НОВИХ ПИТАНЬ

Арт. 40, § 1 (*Умови прийняття новопропонованих питань*) - Новопропонованих справ не можна приймати, хіба що:

- а) мають на увазі публічне благо християнства;
- б) було б необхідним, чи бодай підхожим, щоб їх Собор поладнав;

в) не протиставлялися б постійній думці Церкви та її традиціям.

§ 2. - Нові питання, разом з спонуками, слід подавати на письмі Предсідникові.

Розділ XI: ПРО ВИЇЗД І НЕПРИЯВНІСТЬ

Арт. 41 (*Виїзд Отців*) - « Нікому з тих, хто повинен брати участь у Соборі, не вільно виїхати раніше, ніж Собор згідно з приписом закінчиться, хіба що за виєднаним у Предсідника Собору дозволом, після того, як він пізнав та схвалив причину виїзду » (К.К.П., кан. 225; К.С.П. Про особи, кан. 170).

Арт. 42 (*Неприявність Отців*) - Хто не має змоги брати участі в якомусь публічному засіданні чи генеральній асамблеї, через генерального секретаря є обов'язаний подати Президенціальній Раді причину неприявності.

Розділ XII: ЗВІЛЬНЕННЯ З ОBOB'ЯЗКУ РЕЗИДУВАННЯ

Арт. 43 (*Побирання прибутків бенефіцій*) - Всі, що є обов'язані брати участь у Соборі, чи з будь-якого законного приводу в ньому працювати, впродовж Собору і доки в ньому беруть участь або служать, можуть приймати всякі прибутки та щоденні приділи з своїх дібр, за винятком тих, які, як то кажуть, розподіляється поміж присутніх (пор. К.К.П., кан. 420, § 1, 9).

ТРЕТЯ ЧАСТИНА

ПОРЯДОК НАРАД

Розділ I: ПОРЯДОК ПУБЛІЧНИХ ЗАСІДАНЬ

Арт. 44 (*Порядок свящ. обрядів і церемоній*) - Все те, що має на увазі священні обряди і церемонії, ви-

ВХІД УКРАЇНСЬКИХ ЄПІСКОПІВ ДО ХРАМУ СВ. ПЕТРА

конується згідно з окремою інструкцією, затвердженою Найвищим Архисреєм.

Арт. 45 (*Визначування публічних сесій*) - Предсідник генеральних асамблей, згідно з одержаними від Найвищого Архисрея дорученнями, встановлює день і годину публічних засідань та про них Отців своєчасно сповіщає.

Арт. 46, § 1 (*Початок публічних засідань*) - У визначеному дні й годині Отці, соборові знавці разом із службовцями й урядовцями сходяться у соборовій залі.

§ 2. - Впорядники запроваджують прибулих Отців на приготовані їм місця і дбають про те, щоб відмітити імена присутніх, за нормою арт. 15, 4.

§ 3. - Один з Кардиналів С.Р.Ц. відправляє Службу Божу за попереднім визначенням Предсідника.

Арт. 47 (*Читання декретів і канонів*) - Генеральний секретар приступає до ступнів трону Найвищого Архисрея, від якого приймає декрет і канони, які мають бути перевірювані на тому ж засіданні, та їх відчитує з амвону.

Арт. 48, § 1 (*Голосування над окремими декретами і канонами*) - Генеральний секретар, відчитавши декрети і канони, запитує Отців такою формулою: « Високодостоїнні, Високопреосвященні і Всесвітліші Отці, чи подобаються вам ті декрети і канони, які знаходяться в цій конституції? »

§ 2. - На запитання генерального секретаря Отці відповідають, виписуючи на картках голоси, за вживаною формулою « подобається » або « не подобається », та її підписують.

§ 3. - Скрутатори збирають картки і передають генеральному секретареві до перерахунку, з чого нотарі пишуть звіт у актах.

Арт. 49, § 1 (*Проголошення декретів і канонів*) - Генеральний секретар шанобливо подає Найвищому Архисреєві підсумки голосувань, кажучи: « Блаженний Отче, тільки-но перевірені декрети і канони подобалися всім

Отцям, без жадного виїмку » (або, якщо справді хтось був іншої думки: « за виїмком такого то числа »).

§ 2. - Якщо Найвищий Архисрей зволить потвердити декрети і канони, виголошує врочисту формулу: « Тільки-но відчитані декрети і канони подобалися Отцям і ніхто не був іншої думки (або, якщо справді хтось був іншої думки: « за виїмком такого то числа »), тож і ми, за згодою Священного Собору їх так вирішуємо, постановляємо та схваляємо, як вони були пропоновані ».

Арт. 50, § 1 (*Протокол апробування декретів і канонів*) - Протонотарі й промотори приступають до найнижчого ступеня трону.

§ 2. - Промотори, приклякнувши посередині найнижчого ступеня, просять протонотарів, щоб вони зготували один чи більше протокол, чи протоколів, з усього того, що діялося на засіданні.

§ 3. - Старший протонотар відповідає: « Зготуємо, ви свідками », вказуючи на дворецького папської палати і на префекта відпочивальні, які заради цього акту стають оподалік правого боку підвищення.

Розділ II: ПОРЯДОК ГЕНЕРАЛЬНИХ АСАМБЛЕЙ

Арт. 51, § 1 (*Закінчення публічного засідання*) - Найвищий Архисрей, після відспівання гимну « Тебе Бога хвалимо », дає благословення.

§ 2. - Генеральний секретар дбає про те, щоб зготувати та зберегти письмовий звіт з кожного публічного засідання.

Арт. 52 (*Початок генеральної асамблеї*) - На першому публічному засіданні предсідник визначає один день і годину генеральних асамблей, в яких вони будуть розпочинатися.

Арт. 53 (*Порядок тем*) - Предсідник своєчасно повідомляє Отців про порядок дискусій.

Арт. 54, § 1 (*Початок генеральної асамблеї*) - В виз-

начений день і годину Отці, соборові знавці, разом з службовцями й урядовцями сходяться в соборовій залі.

§ 2. - Впорядники розпроваджують прибулих Отців на приготовані для них місця і дбають про те, щоб відмітити імена присутніх, за нормою арт. 15 § 4.

§ 3. - Один з Отців, призначений Предсідником, відправляє Службу Божу до Святого Духа, і потім Предсідник проказує молитву: « Ось ми ».

Арт. 55 (*Вибір членів соборової Комісії*) - Поки розпочнуться дискусії, Отці вибирають членів Комісій, за нормою арт. 6 §§ 2-3; 39, 1.

Арт. 56 (*Пред'явлення і з'ясування проєкту*) - Предсідник проголошує тему дискусії та покликає на амвон релятора, визначеного предсідником компетентної Комісії, щоб він коротко з'ясував предмет дискусії.

Арт. 57, § 1 (*Дискусія проєкту*) - Предсідник, за списком, виготовленим генеральним секретарем, за чергою покликає до слова Отців, які передше з цією метою відмітили свої імена.

§ 2. - Промовці сліднують один по одному, пропонуючи поправки і їх, закінчивши слово, подають на письмі генеральному секретареві.

§ 3. - Коли вичерпається список промовців, Предсідник може допустити до слова тих Отців, що цього просили б упродовж засідання.

Арт. 58, § 1 (*Пересилання поправок до Комісії*) - По закінченні викладу якогось проєкту чи його частини, Предсідник вирішує про пересилку пред'явлених поправок до компетентної Комісії.

§ 2. - Якщо в якихсь поправках є зацікавлених більше Комісій, Предсідник встановлює, до яких Комісій треба відіслати поправки, щоб ті Комісії виготовили одну перевірку й один звіт.

§ 3. - Генеральний секретар посилає зібрані поправки до Комісії або Комісій, згідно з визначенням Предсідника.

Арт. 59 (*Перевіряння наступних проєктів*) - Тому, що не можна викласти без перерви всіх чергових поправок якогось проєкту, то їх відкладається на інший час; а тимчасово можна перевіряти інші проєкти.

Арт. 60, § 1 (*Перевіряння поправок*) - Виготовлені Комісіями поправки разом з коротким звітом роздається Отцям друком.

§ 2. - В означеному Предсідником дні релятор пояснює виготовлений на письмі звіт про поправки.

§ 3. - Генеральний секретар відчитує поодинокі поправки; а про прийняття чи відкинення кожної з них Отці на картках дають голос словами: « подобається » або « не подобається ».

§ 4. - Скрутатори збирають картки та передають генеральному секретареві для перерахунку, яке нотарі записують в актах.

§ 5. - По відбутті голосування над поправками генеральний секретар повідомляє Отців та компетентні Комісії про їхній вислід.

Арт. 61, § 1 (*Перевіряння виправленого тексту*) - Компетентні Комісії, чи то одна чи складена з багатьох, за нормою арт. 58, § 2, відклавши несхвалені поправки, проєкт або частину проєкту переробляють згідно із схваленими поправками.

§ 2. - Виправлений текст, надрукований, передається Предсідникові генеральної асамблеї та роздається Отцям.

§ 3. - Отці в означеному часі, вислухавши звіту релятора про виправлений текст, чи то суцільний чи поділений, згідно з зарядженням предсідника, дають голоси картками, вживаючи формули: « подобається, не подобається, подобається з застереженням »; хто дав голос « подобається з застереженням », має додати до картки те « застереження », яке він мав на увазі.

§ 4. - Проєкт, чи то суцільний чи частинний, схвалюється або відкидається більшістю голосів.

§ 5. - За винятком випадку, в якому більшістю го-

лосів було відкинуто суцільний або частинний проєкт, пред'явлені « застереження » піддається перевірці, за нормою арт. 58-60.

§ 6. - Після того, як було схвалено всі поодинокі частини проєкту, суцільний проєкт вважається схваленим.

§ 7. - В особливих випадках Предсідник може домогтися поновленого голосування над суцільним проєктом, і в тому випадку Отці виражають свою думку картою, вживши формули « подобається » або « не подобається ».

Арт. 62 (*Пред'явлення схваленого проєкту Найв. Архисреві*) - Проєкт, схвалений генеральною асамблеєю, Предсідник передає Найвищому Архисреві, завданням якого є, якщо так вважає, віддати його на публічну сесію та визначити день тієї ж сесії.

Арт. 63, § 1 (*Закінчення генеральної асамблеї*) - Генеральну асамблею закінчує Предсідник молитвою: « Дякуємо Тобі ».

§ 2. - Генеральний секретар дбає про те, щоб про кожне засідання був написаний відповідний звіт, який поміщав би підсумки діянь і був би заосмотрений підписом предсідника і його власним.

§ 3. - Разом з письмовим звітом генеральний секретар дбає про пильне зберігання всіх актів засідань в архіві Собору.

Розділ III: ПОРЯДОК НА КОМІСІЯХ

Арт. 64 (*Заповідження соборових Комісій*) - Предсідник кожної Комісії визначає пору та інші обставини, за яких Отці своїй Комісії мають зійтися, і це передає до відома членам тієї ж Комісії.

Арт. 65, § 1 (*Студіювання проєкту і назначення релятора*) - Предсідник Комісії кожний проєкт дає Отцям своїй Комісії для перестудіювання.

§ 2. - Завданням Предсідника є: визначувати спосіб дискусії, домагатися поради Отців та знавців, визначати вживання мови, за нормою арт. 29, та спосіб голосування, за нормою арт. 38, § 2.

§ 3. - Предсідник Комісії назначає релятора, який на генеральній асамблеї викладає і з'ясовує схему, згідно з думкою Комісії.

Арт. 66, § 1 (*Впорядкування поправок*) - Компетентна Комісія, чи то одна чи складена з багатьох, за нормою арт. 58, впорядковує і координує поправки, пред'явлені Отцями на генеральній асамблеї.

§ 2. - Предсідник Комісії затверджує з-поміж Отців Комісії релятора або вибирає іншого, який з пред'явлених поправок зготує письмовий звіт, щоб виголосити його на генеральній асамблеї.

§ 3. - Секретар Комісії дбає про видрукування впорядкованих поправок і через генерального секретаря передає їх Предсідникові генеральної асамблеї та роздає Отцям.

Арт. 67, § 1 (*Внесення поправок*) - По відбутті голосування над поправками, Предсідник компетентної Комісії, чи то єдиної чи складеної з багатьох Комісій, за нормою арт. 58, дбає про те, щоб схвалені поправки внести до проєкту і так утворити новий текст для того, щоб роздати його друком Отцям.

§ 2. - Виправленого тексту не можна піддати осудові генеральної асамблеї, якщо він не одержав на Комісії приписаної більшості голосів, за нормою арт. 39, §§ 1-2.

Арт. 68 (*Справляння наступних поправок*) - Коли генеральна асамблея, після того як перевірила виправлений текст, домагається нових поправок, компетентна Комісія дбає про їхнє здійснення, згідно з голосами, які Отці дали на генеральній асамблеї.

Арт. 69 (*Письмовий звіт зборів*) - Секретар Комісії готує письмовий звіт про кожні збори.

Арт. 70 (*Доповнюючі норми*) - Де соборовим Комісіям не дасться окремих норм, порядок в Комісії керується порядком генеральної асамблеї.

- Перекладено за книжкою «*Устав Вселенського Собору, Ватиканського Другого*», Ватикан 1962.
- Перевірено за текстом в «*Акти Апостольської Столиці*» 54 (1962), стор. 609-631.

Пропам'ятна медалія третьої сесії

ІХ.

ВІДКРИТТЯ СОБОРУ

ПРОМОВА ПАПИ ІВАНА XXIII НА ВІДКРИТТЯ ВСЕЛЕНСЬКОГО СОБОРУ ВАТИКАНСЬКОГО II (11. 10. 1962)

Достойні Брати!

Радіє Мати Церква тим, що, з особливого дару Божого провидіння, вже розблис такий дуже побажаний день, в якому, за заступництвом Богородиці Діви, якої материнську гідність сьогодні святковим обрядом вшануємо, отут при гробі блаженного Петра, торжественно розпочинається Вселенський Собор Ватиканський Другий.

Вселенські Собори в Церкві

Всі Собори, - чи то правосильні вселенські, чи незліченні, і то не малої ваги, провінційні та місцеві, що відбувалися з бігом часів, - явно підтверджують життєву силу католицької Церкви та й записано їх в її літописи, як промінні світильники.

Найновіший і смиренний наступник того ж Князя апостолів, який до вас промовляє, заповідаючи цей дуже великий збір, власне те постановив, щоб знову підтвердити Учительський Уряд Церкви, який ніколи не виснажується і триває аж до кінця віків; а той Учительський Уряд, - мавши на увазі помилки, потреби, обставини нашого віку, - надзвичайним способом якраз через цей Собор являється всім людям, хто тільки живе на землі.

Отже той Христовий Намісник, що до вас промовляє, започатковуючи Вселенський Собор, дивиться, як воно і личить, в минулі часи й, неначе, прислухується до їхнього бадьорого голосу, який покріплює душі: він бо радо згадує тих добрезаслужених Найвищих Архисреїв, що були в дуже давну, а й у найновішу епоху, і які з засідань Соборів, що відбувалися чи то на Сході, чи на Заході, від четвертого сторіччя аж до середньовіччя, а й новішими часами, передали нам засвідчення такого шановного й ваговитого голосу. Вони безперервним намаганням звеличують тріумф отієї Божої і людської спільности, тобто Церкви Христової, яка від Божого Спасителя бере ім'я, дари благодаті та всю свою насагу.

Хоч це і є приводом для духовної радості, то не можемо заперечити, що ту історію протягом довгого чергування дев'ятнадцятих сторіч притемнювали незлічені страждання і лихоліття. Бож існувало й існує те, що колись старець Симеон до Марії, Матері Ісуса, сказав був пророчими устами: «Ось Цей поставлений для падіння і підняття багатьох... і Він буде знаком противоріччя» (1). А й сам Ісус, підрісши, виразно показав, як то люди з бігом часів будуть виступати проти Нього, проказуючи ось які таємничі слова: «Хто слухає вас, мене слухає» (2). Крім цього Він сказав ще й те, що в святого Луки, який наводить повищі слова, бачимо записане: «Хто не зо мною, той проти мене; і хто зо мною не збирає, той розсипає» (3).

Дуже бо важливі справи і питання, що їх людський рід має розв'язати, не змінилися після майже двадцяти сторіч; бож Ісус Христос завжди є гейби осередком історії, і життя; люди або пристають до Нього і до Його

(1) Лук. 2, 34.

(2) Там же, 10, 16.

(3) Там же, 11, 23.

Церкви, і тим то користуються світлом, ласкавістю, благами правого ладу й миру, або живуть без Нього, чи діють проти Нього і навмисне перебувають поза Церквою, з-за чого й поміж ними виникає заколот, створюється взаємне напруження, нависає загроза кривавих воєн.

Вселенські Собори, скільки то разів доводилось їх відбувати, оту злуку з Христом і Його Церквою на торжественний якийсь лад проповідують і на всі боки розсилають світло; життя поодиноких людей, домашнє співжиття, суспільність спрямовують на праві стежки; розбуджують й устійнюють духовні сили; безупинно підносять духа до справжніх і вічних благ.

Насуваються нам на очі надзвичайні свідоцтва цього Вчительського Уряду Церкви, тобто Вселенських Соборів, коли споглядаємо на різні віки людей, впродсвж цих двадцять сторіч християнської ери. А ті документи поміщуються в численних і ваговитих книгах та й слід їх цінувати, немов священний скарб, захований тут в архівах міста Риму, а й у вельми славних бібліотеках усього світу.

Початок і привід Вселенського Собору Ватиканського II

А що стосується початку і приводу для цієї так великої події, задля якої подобалося нам тут вас зібрати, вистачить знову навести свідчення, щоправда смиренне, але яке ми самі досвідом можемо ствердити: отож, найперше, цілком несподівано зродилася в нас думка про цей Собор, і щойно згодом простими словами сповістили ми це, в присутності священного збору Пурпуроносців, того щасливого дня, двадцять п'ятого місяця січня, року тисяча дев'ясот п'ятдесять дев'ятого, у свято навернення святого апостола Павла, в його таки патріархальній базиліці, при Остійському шляху. Зараз же і несподівано заторкнув душі присутніх начебто ясний

промінь надприродного світла, обличчя ж і очі всіх взялися милим зворушенням. Одночасно й запалало по всьому світі велике змагання та всі люди жадібно почали вичікувати скликання Собору.

Тим часом три роки виконувано трудну працю для приготування Собору; вона до того зміряла, щоб докладніше й ширше дослідити, якою пошаною в нашу епоху втішається віра, релігійні практики, живучість християнських, головню ж католицьких спільнот.

Отже цілком слушно нам здається, що той час, витрачений на приготування Вселенського Собору, був першим своєрідним знаком і даром небесної ласки.

Так ото Церква, опромінена світлом цього Собору, зростатиме, як сподіваємося, духовними багатствами і, зачерпнувши з нього нову наснагу сил, безстрашно споглядатиме в майбутні часи. Бо Церква, внісши потрібні поправки та мудро зорганізувавши взаємодопомогу, вчинить те, що люди, родини, народи дійсно звернуть думки до того, що є вгорі.

Тож заради скликання цього Собору, Найвищому Давцеві всяких благ слід з обов'язку совісти воздати якнайбільшу подяку, та й треба з радістю голосити славу Христу Господу; Він бо непереможний і безсмертний Цар віків і народів.

Нагода скликання Собору.

Крім цього, Достойні Брати, є ще щось, що в цій справі добре буде подати до вашої уваги, а саме: в припливі тієї святої радості, яка в цій урочистій годині охоплює наші серця, хай вільно нам буде відверто ствердити на цьому такому великому зборі, що початок цього Вселенського Собору припадає власне в сприятливі обставини часу.

Бо часто трапляється, як це ми знаємо з щоденного

виконання апостольського служіння, що до нас - не без того, щоб уразити наші вуха - доходять деякі голоси, що, хоч і запалені релігійним завзяттям, розсуджують справи з недосить належною пошаною та розсудком. Бо вони, за теперішніх умов людського суспільства, спроможні добачати хібащо руїни й лихоліття; вони часто говорять: наші часи, якщо їх порівняти з минулими сторіччями, просто зійшли на гірше; ба навіть в такому, мовляв, стані вони знаходяться, що від історії, яка є вчителькою життя, немає чого навчитися; буцімто в часи попередніх Соборів все щасливо й правильно виходило щодо християнського вчення, щодо обичаїв, щодо справедливої свободи Церкви.

А нам здається, що слід у цьому непогоджуватися з тими віщунами лихоліть, які завжди передсказують лихо, начебто всьому наставала кончина.

З ходом теперішніх подій, з яких виглядає, що людське суспільство вступає в новий лад, треба було б краще признати тасмні задуми Божого провидіння, які, з впливом часів і ділом людей, звичайно проти їх сподівань, здійснюються, а все, навіть несприятливі для людей випадки, розумно укладаються на благо Церкви.

Це легко спостерегти, якщо з увагою розважити важливі питання політики й економіки, та й ті лихоліття, що сьогодні існують. Все це так дуже займає людей, що відвертає їхні старання і міркування від релігійних справ, що належать до священного Вчительського Уряду Церкви. Цього роду поступування напевно не є вільне від вади, тож слушно треба його осудити. Однак ніхто не може заперечити, що ці нові обставини мають бодай стільки вигоди, що в них уже зникають ті перепони, якими колись сини цього світу звикли були перепиняти вільну діяльність Церкви. Бо вистачить побіжно лиш переглянути церковні літописи, щоб відразу виявилось, що й самі Вселенські Собори, яких історія золотими літерами була записала в літописах Церкви, часто від-

бувалися не без дуже великих труднощів та причин для страждання, з приводу невластивого встрявання авторитету цивільної влади. Бо, деколи князі цього світу, щоправда щиросердо, були постановили взяти собі опіку над Церквою; це однак, здебільшого, було не без духовної шкоди і загрози; вони бо дуже часто керувалися політичними спонуканами й надмірно дбали про свої користи.

А сьогодні, признаємося, великий біль охоплює нас, бо поміж вами бракує чимало Пастирів Церкви, так дуже нам любих, яких заради Христової віри запропорено до в'язниць, чи якимись іншими перепонами перешкоджено; а спогад про них спонукує нас, щоб за них вознести палкі молитви до Бога; все ж не без надії та великої нашої потіхи сьогодні спостерігаємо факт, що Церква, звільнившись урешті від багатьох світових перепон минувшини, з цієї Ватиканської Святині, неначе з другого апостольського вечерника може через вас піднести свій голос, повен маєстату й поваги.

Головне завдання Собору: берегти й поширювати вчення

Вселенський Собор найбільше цікавить ось що: священний депозит християнського вчення успішнішим способом зберігати і поширювати.

Це вчення охоплює всю людину, складену з душі і тіла; воно й наказує нам, мешканцям цієї землі, щоб ми як прочани поспішали до небесної вітчизни.

А воно показує, на який лад слід укладати це смертне життя, щоб ми, виконуючи ті завдання, що нас зобов'язують супроти земської і небесної Держави, здолали досягнути визначену нам Богом мету. Тобто взагалі всі люди - чи то поодинокі, а чи пов'язані з собою в суспільність - мають завдання безперервно змагатись за небесні блага, поки стане цього життя, а для досягнення цього - вживати земських речей, але так, щоб

користування дочасними благами не ввело в небезпеку їх вічну щасливість.

Правдою є, що Христос Господь таку сказав науку: «Шукайте перше Царство Боже та його справедливість» (4). Те слово «перше» з'ясовує, куди найвищою мірою треба спрямовувати наші сили і думки; все ж ніяк не слід забувати й решти слів тієї Господньої заповіді, що наступають: «а все те вам додасться» (5). Та й справді завжди були і є в Церкві такі, що, всім зусиллям віддавшись набуванню євангельської досконалости, одночасно дають допомогу людській культурі, бо з їх життєвих узорів, з спасених починів їхньої любови, чимало наснаги та зросту приймає все те, що в людському суспільстві є визначніше й шляхетніше.

А щоб те вчення заторкнуло різномірні ділянки людської діяльності, які стосуються поодиноких людей, сімейного співжиття, та життя суспільного, - треба перш усього, щоб Церква ніколи не відвертала очей від тієї священної, від предків прийнятої, спадщини правди; а водночас є необхідним, щоб вона гляділа також і на теперішні часи, які ввели нові умови й нові форми життя, та й нові шляхи відкрили для католицького апостоліату.

Тому Церква не стояла бездіяльно оподалік чудесних отих винаходів людського генія та зросту науки, якими сьогодні користуємося, ані не виявила себе нездатною правильно їх розцінювати; але, слідкуючи за всім цим з дуже уважною дбайливістю, вона не переставала попереджати людей, щоб вони поглянули понад видимі речі та звернули свої очі до Бога, джерела всякої мудрости й краси, щоб саме ті, до яких сказано: «підпорядкуйте собі землю та володійте нею» (6), ні-

(4) Мат. 6, 33.

(5) Там же.

(6) Пор. Бут. 1, 28.

коли не забували про цю дуже важливу заповідь: « Господу, Богу твоєму, поклонися і Йому єдиному будеш служити » (7), щоб чар суєти не перепиняв справжнього прогресу.

На який лад треба сьогодні розвивати вчення?

Ствердивши це, Достойні Брати, досить проглядними стають ті завдання, які доручено Вселенському Соборові стосовно науки. Двадцять перший Вселенський Собор - який користується успішною і вельми цінною допомогою тих, що визначаються знанням священного вчення, виконуванням апостоляту та впорядкованою діяльністю - бажав передати непорушним, незмінним, невикривленим католицьке вчення, яке, хоч серед труднощів та суперечок, стало неначе спільною спадщиною людей. Воно, щоправда, не всім подобається, проте являється загалові тих, хто має добру волю, начебто зготовлений пребагатий скарб.

Одначе нашим завданням не є лише сторожити цей дорогоцінний скарб так, немов би ми дбали лише про давнину, але сьогодні наполегливо, охотно й без остраху берімося за діло, якого домагається наша епоха, крокуючи тим шляхом, яким іде Церква вже майже двадцять сторіч.

Наше діло не має як перше завдання і того, щоб передискутувати деякі головніші розділи церковного вчення та ще обширніше переказувати те, що передали давні і новіші Отці й богослови; та що, як слушно здогадуємося, не є вам невідоме, але постійно стоїть у ваших умах.

Бож для самих лише таких дискусій не треба було скликати аж Вселенського Собору. Але сьогодні потріб-

(7) Мат. 4, 10; Лук. 4, 8.

но, щоб суспільне християнське вчення, не усуваючи звідти ніякої частини, було під сучасну пору прийняте всіма з новою ревністю, погідними й супокійними умами, передаючи його докладно такими поняттями і словами та в такому вигляді, як це виявляється головню в діяннях Собору Тридентського і Ватиканського Першого; як цього всі щирі прихильники християнської, католицької, апостольської справи дуже бажають, слід оте вчення щораз то більше й глибше пізнавати й ним повніше проникнути й оформити духа; треба, щоб те певне й незмінне вчення, якому слід віддавати вірний послух, на такий лад розслідити й викласти, як цього домагаються наші часи. Бо що інше є самий депозит віри, тобто правди, що знаходяться в нашому шани гідному вченню, а що інше спосіб, яким їх висказується, одначе в тому самому значенні та в тому самому розумінні. Отому власне способові треба буде багато присвятитися і, в потребі, терпеливо над ним попрацювати; тобто треба буде прийняти такі прийоми викладу, які будуть краще узгоджуватися з Учительським Урядом, що має перш усього душпастирський характер.

Яким чином усунути помилки?

Спочатком Вселенського Собору Ватиканського Другого стає цілком ясно, як будь-коли іноді, що істина Господня перебуває навіки. Бо, коли то проминає епоха за епохою, бачимо, що хиткі погляди людей чергуються одні за одними, а виниклі помилки часто і швидко зникають неначе мряка, яку прогнало сонце.

Тим помилкам Церква завжди супротивлялася, їх вона часто навіть осуджувала, і то з якнайбільшою суворістю. Щодо теперішнього часу, то Христовій Обручниці подобається радше вжити ліку милосердя, ніж братися за зброю суворости; вона вважає, що нинішнім

18. 10. 1963: ПОКЛІН УКР. ГРОМАДИ ПАВЛОВІ VI: МИТРОПОЛИТ И. СЛІПЧИЙ

потребам слід зараджувати радше повнішим з'ясуванням сили свого вчення, як осуджуванням. Не, щоб бракувало хибних доктрин, поглядів, небезпек, перед якими треба остерігати та їх знешкоджувати; але що це все так явно суперечить правим засадам чесности і такі видає погубні овочі, що сьогодні, здається, самі вже таки люди починають їх осуджувати, а передусім ті форми життя, які нехтують Бога та Його закони, надто велике довір'я покладають на прогрес техніки, на добробут, заснований єдино на життєвій вигоді. Вони щораз краще знають, що гідність людської особи та відповідна їй досконалість є справою великого значення і важкою до здійснення. А найважливіше є те, що вони з досвіду врешті пізнали, що для щасливої розв'язки важливих питань, які їх турбують, цілком не вистачає зовнішнє насилля над іншими, могутність зброї, політичне володіння.

В таких то обставинах Католицька Церква, піднісши цим Вселенським Собором смолоскип релігійної істини, бажає появити себе як найлюбішу всім матір - ласкаву, терпеливу та милосердну й добру супроти відчужених від себе дітей. До людського роду, навіщеного стільки труднощами, каже вона, як колись Петро отому нещасливцеві, що просив у нього милостині: « Срібла й золота нема у мене; що ж маю, те тобі даю: В ім'я Ісуса Христа Назарянина, встань і ходи! » (8). Значить, що в наші часи Церква не подає людям минулї багатства, ані не обіцяє земної щасливости; але розподіляє блага надприродної ласки, які, тому що підносять людей до гідности Божих дітей, є успішним засобом і допомогою, щоб вчинити їхнє життя гуманнішим; вона відкриває джерела свого багатого вчення, щоб люди, осяяні тим ото Христовим світлом, могли повнотою розуміти, чим вони насправді є, якою гідністю визначаються, до якої

(8) Діян. 3, 6.

мети повинні змагати; і, накінець, через своїх дітей вона повсюдно поширює християнську любов і немає нічого придатнішого за неї, щоб вирвати зародки незгоди й поширити згоду, та й нічого успішнішого для справедливого миру й братньої єдності всіх.

Плекання єдності серед християн і в людській сім'ї

Оте дбання Церкви про поширювання та зберігання правди з того походить, що - за Божим задумом, « Який хоче, щоб усі люди спаслися і прийшли до розуміння правди » (9) - люди тільки за допомогою повного об'явленого вчення можуть дійти до повної і найпевнішої духовної єдності, з якою злучений справжній мир та вічне спасіння.

Тієї ж видимої єдності в істині, на жаль, уся християнська сім'я ще повнотою і досконало не досягнула. Проте Католицька Церква вважає своїм обов'язком розгорнути наполегливу працю, щоб здійснити велике таїнство тієї єдності, про яку Ісус Христос, незабаром перед своєю жертвою, молив Небесного Отця дуже гарячими молитвами; та й дуже любим втішається вона миром, знаючи, що дуже тісно злучена вона з тими Христовими молитвами; ба навіть, вона щиросердо радіє, спостерігаючи, що ті моління також між тими, які знаходяться поза її огорожею, помножують спасенні, ба навіть щедрі плоди. Бо, коли справу як слід розглядаємо, ота ж таки єдність, що її Ісус Христос вимолював для своєї Церкви, блищить, здається, потрійним променем надприродного й спасенного світла, якому відповідає: єдність католиків між собою, яка повинна зберігатися якнайміцнішою й бути осяйним узором; крім цього, єдність по-

(9) 1 Тим. 2, 4.

божних молінь і гарячих бажань, якою відокремлені від Апостольського Престолу християни бажають з нами злучитися; врешті єдність, сперта на уважливість і пошану супроти Католицької Церкви, яку виявляють ті, що визнають різні, ще не християнські, релігійні форми.

Відносно цієї справи треба дуже таки оплакувати, що досі величезна частина людського роду - а всі народжені люди є відкуплені Христовою Кров'ю - ще не користується з тих джерел надприродної ласки, які знаходяться в Католицькій Церкві. Тим то до Католицької Церкви, - якої світло все опромінює і якої сила надприродної єдності виходить на благо всієї людської сім'ї, - вдало підходять оці преславні слова святого Кипріяна: « Церква, залита Господнім світлом, розсилає своє проміння по всьому світі; все ж, одне є тільки світило, яке повсюдно поширяється та єдність тіла не розділюється. Багате плодами своє галуззя вона розпростирає по всьому світі; широкі ручаї ще ширше розкриває; одна проте є глава і один початок, і мати одна, багата плодами успіхів: з її сім'я - ми народжуємося, її молоком - кормимося, її духом ми - оживлені » (10).

Дорогі Брати!

Ось таке Вселенський Собор Ватиканський Другий ставить собі завдання; він бо, зосередивши головні сили Церкви, зусильно намагається, щоб люди охотніше сприймали вістку спасіння; прокладає і вимощує дорогу для здійснення тієї єдності людського роду, що є необхідною підвалиною, щоб земська Держава укладалася на зразок небесної Держави, « якої цар - істина, якої закон - любов, якої міра - вічність » (11).

(10) *Про єдність католицької Церкви*, 5.

(11) Св. Августин, *Лист 138*, 3.

Закінчення

Нині бо « уста наші відкрилися до вас » (12), дорогі в єпископстві Брати! Ось ми вже разом зібралися в цій Ватиканській базиліці, де повертається вісь історії Церкви, де зараз небо і земля сполучуються щонайтіснішим союзом; тут, при гробі святого Петра, при стільки могилах Наших святих Попередників, яких прах у цій торжественній годині, здається, радіє якимсь таємним і своєрідним тремтінням.

Ось розпочинається Собор, і в Церкві настав неначе день, промінний щонайяснішим світлом. Це лише світанок, а вже перше проміння сходячого сонця так любо дотикається наших сердець! Усе тут дише святістю, розбуджує радість. Бо бачимо виразно, що цій святині додають маєстату свою ясністю зорі, а ними, за свідченням апостола Івана (13), - є ви; і через вас довкола гробу Князя апостолів світяться гейби золоті світильники, якими є доручені вам Церкви (14). Водночас ми спостерігаємо мужів, вельми визначних гідністю, які зібралися в Римі з п'ятьох континентів землі, заступаючи свої народи, які тут беруть участь, з пошаною та з увічливим чеканням.

Тому сміло можна сказати, що небесні Жителі й люди дають спільний вклад для діянь Собору. Роля блажених Жителів небес - приглядатися нашим трудам; роля християн - безнастанно возсилати до Бога палкі молитви; а всіх вас - віддаватися охотно вишнім порушенням Святого Духа, жваво допомагати, щоб ваші труди відповідали передусім різним бажанням і потребам народів. А щоб це сталося, з вас вимагається погідного ду-

(12) 2 Кор. 6, 11.

(13) Одкр. 1, 20.

(14) Там же.

ховного миру, братньої однодушності, поміркованости в починах, гідности в дискусіях, мудрости в усіх рішеннях.

Нехай же ваші змагання і труди, на які звернені не лиш погляди народів, але й надія всього світу, ущерть сповнять ті сподівання.

Всемогутній Боже, в Тобі, не довіряючи нашим силам, все наше покладаємо довір'я. Споглянь ласкаво на оцих Пастирів своєї Церкви. Нехай світло вишньої Твоєї благодаті буде з нами, у наших нарадах, у наших рішеннях. І ласкаво вислухай нас, що одною вірою, єдиними устами, одною душею возсилаємо до Тебе наші молитви.

О Маріє, Помічнице християн, Допомого єпископів, якої любов нещодавно ми самі особливо досвідчили в Твоїй Льоретській святині, де мило було нам вшанувати таємницю Воплочення, Твою допомогою все уклади на радісний, щасливий, успішний вислід. Разом з святим Йосифом, своїм обручником, із святими апостолами Петром і Павлом, з святими Іваном Христителем і Євангелистом вставляйся за нас перед Богом.

Ісусові Христові, нашому найлюбішому Спасителеві, безсмертному Цареві народів і часів - любов, влада і слава на віки вічні. Амінь.

— Перекладено за текстом, поміщеним в «*Акти Апостольської Столиці*», т. 54 (1962), стор. 786-795.

Х.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

Даючи короткий начерк Вселенського Собору Ватиканського II, розрізняємо дві його частини: 1. - *Організацію Собору*, та 2. - *Діяння Собору*. Виданий напою Іваном XXIII «*Правильник Собору*» (6. 8. 1962) становить основу під організацію і діяння цього складного Збору, яка була виповнена конкретним історичним змістом.

А. - УЧАСНИКИ СОБОРУ

Стосовно організації Собору слід розрізнити дві головні справи: А. - Учасників Собору та Б. - Інструменти Собору, на послугах його учасників.

В стислому значенні слова, учасниками Собору були передусім його канонічні члени: Отці Собору; в ширшому значенні слід зарахувати туди і знавців Собору; всі ці особи брали участь у Соборі - активну, з вирішальним чи дорадчим голосом, здійснюючи Собор і його постанови. Відповідальність за діяння Собору мають і знавці Собору, а відповідальність за його постанови несуть виключно Отці Собору, які їх вирішили.

І. - Римські Архисреї:

Між учасниками Собору окреме і незаступиме місце займають Вселенські Архисреї - Римські Папи, які в його канонічними ініціаторами, предсідниками і здійснювачами. Деякі завдання, як, наприклад, провід і предсідництво в дискусіях і підготовчих працях допускають делегування (1). Фактично предсідництво соборових на-

(1) Західний і східний Кодекс Канонічного Права мають окремий розділ про відбування Вселенських Соборів: К.К.П. - книга II, частина I, секція II, титул VII, розділ 2-ий, канони 222-229: К.К.П. Східного, частина «*Святість клиру*» (1957 р.), титул IV, частина I, розд. 2-ий, канони 167-174.

рад (генеральні асамблеї) було спершу відделеговане Президенційній Раді (за чергою), а згодом Колегії Модераторів, які змінювались за чергою щоденно, чи за окремими справами. Особисте предсідництво виконували Римські Папи в часі канонічних публічних сесій Собору, яких відбулось всіх 10; деколи предсідали на інших сесіях - на молитві і на торжествах. Папа Іван XXIII присвятив скликанню, підготівці і відбуттю першої сесії весь свій п'ятьрічний понтифікат; Папа Павло VI присвятив йому перших три початкові роки свого понтифікату (2-4 сесії) для його вивершення, закінчення і пособорових здійснень (від 23. 6. 1963).

Крім 10 публічних сесій, очолених Папою Іваном XXIII і Павлом VI (2), в часі чотирьох скликань Собору і поміж ними (так зв. між-сесійні фази), вони виказали максимум уваги і зусиль, будучи завжди остаточно відповідальними за діяння Собору і його поступ вперед.

Опірці цієї канонічної ролі, інтенсивність їх праці в часі тривання Собору ілюструє число уділених різним категоріям людей послухань, які піддаються під статистичне зіставлення. За час тривання засідань Собору Папи дали 251 послухання, а це вказує на інтенсивність діалогу між Предсідником і Отцями Собору та іншими його учасниками. В часі першої сесії Собору (жовтень-листопад 1962) папа Іван дав 49 послухань, з чого: кардиналам - 2, генеральному секретареві 4, різним єпископам світу - 40, дипломатам - 1, обсерваторам - 1, аудиторам - 1; в часі другої сесії (жовтень-грудень 1963), папа Павло VI дав 86 послухань: кардиналам - 8, ген. секретареві - 14, Отцям Собору - 51, дипломатам - 2, обсерваторам - 3, аудиторам і журналістам - 3, іншим

(2) Всі канонічні публічні сесії очолили Римські Архієреї: Іван XXIII: 11. 10. 1962; Павло VI: 29. 9. 1963; 4. 12. 1963; 14. 9. і 21. 11. 1964; 14. 9., 28. 10., 18. 11., 7. 12 і 8. 12. 1965 р.

- 5; на третій сесії (вересень-листопад 1964) відбулось 52 послухання: для кардиналів - 9, для ген. секретаря - 11, для Отців Собору - 19, для обсерваторів - 6, для аудиторів - 2, для інших - 5; на червотрій сесії (вересень-грудень) папа Павло VI розмовляв: з кардиналами 8 разів, з ген. секретарем - 10, з Отцями Собору - 19, з обсерваторами - 1, з аудиторами - 1, і з іншими - 5 разів. Все це - послухання дані для соборових цілей, не вчислюючи цілої маси послухань публічного чи приватного характеру (3).

II. - Отці Собору:

Отці Собору поділялися на дві основні категорії: Соборові Отці-єпископи (різних рангів) і соборові Отці-неєпископи (Архимандрити-Аббаси, Пралати, Префекти Апост.). Відповідно до діючого права (К.К.П., кан. 223 § 1; К.С.П., кан. 168, § 1) вирішнй голос у Вселенському Соборі мають: кардинали, патріярхи, примаси, архієпископи і єпископи правлячі; аббаси, аббаси-настоятелі монаших Чинів, головні Настоятелі вийнятих чернечих Чинів; якщо покликані, вирішнй голос можуть мати єпископи титулярні, та інші Настоятелі Чинів (там же); правно перешкоджені можуть вислати своїх прокураторів, які не мають вирішного голосу на Соборі, але по Соборі підписують акти Собору (кан. 224, згл. 169).

На Ватиканський Собор були виразно допущені єпископи титулярні, та Головні Настоятелі деяких невийнятих Чинів (4). В такому правному положенні, в різних періодах, в Соборі взяло участь 2860 Отців Собору, з чого: кардиналів - 98, патріярхів і правлячих архієпископів - 344, титулярних архієпископів - 168; прав-

(3) Пор. «*Оссерваторе Романо делла Доменіка*», березень 1966, стор. 120.

(4) Всі єпископи дістали пойменне запрошення і поклик на Собор Ватиканський II, за нормою кан. 223, § 2, з вирішним голосом.

лячих єпископів - 1287, титулярних єпископів - 750; аббасів і Прелатів - 28, апостольських Префектів місійних територій - 60, чернечих Настоятелів - 125: разом усіх - 2860 (5).

За становим *походженням* в Соборі взяло участь 976 Отців чернечого походження, єпархіяльного походження - 1884. Було *неприсутніх* на Соборі 274 управнених Отців Собору, з чого частинно заступлених прокураторами, які підписали постанови Собору. *Померло* в часі Собору - 253 Отці; було найменованих чи *вибраних* - 296 нових Отців Собору (6).

За *національним* чи континентальним походженням були присутні: Європа - 1116 Отців Собору, Азія - 345, Африка - 331, Північна Америка - 395, Південна Америка - 520, Центральна Америка - 80, Океанія (включно з Австралією) - 73 (7). Найбільше Отців Собору мали свій осідок чи працю в таких країнах: Італія - 546 (в тому 125 Головних Настоятелів Чинів), З.Д.А. - 238, Бразилія - 215, Франція - 137; інші країни начисляли менше як сто Отців Собору (8).

Щодо *середнього віку* Отців Собору, то слід відмітити наступне: *Кардинали* - середній вік: в Європі - 74 (понад 80 літніх - 8); в Азії - 72 (понад 80 літ - 2); в Африці - 56 (усі нижче 65 літ життя); в Північній Америці - 70 (усі перед 80 роком життя); в Південній Америці - 70 (усі перед 80 роком життя); Океанія-Австралія - 69 (усі перед 70 роком життя). *Патріярхи і Архiepіскопи*: в Європі - середній вік 65,5 (понад 80-літніх - 16); в Азії - 58 (понад 80 літ - 1); в Африці - 57 (понад 80-літніх - 1); в Північній Америці - 60 (понад 80-літ-

(5) Див. «*Оссерваторе Романо делла Доменіка*», березень 1966, стор. 206.

(6) Там же стор. 206-207, 210-211.

(7) Там же.

(8) Там же, стор. 206-207.

них - 3); в Південній Америці - 61, 5 (понад 80-літніх - 3); в Океанії-Австралії - 65, 5 (понад 80-літніх 1). *Єпископи*: Європа - середній вік єпископів - 62 (понад 80-літніх - 35); Азія - 57 (понад 80-літніх - 3); Африка - 55, 5 (понад 80-літніх - ні одного); Північна Америка - 59 (понад 80-літніх - 3); Південна Америка - 55 (понад 80-літніх - 4); Центральна Америка - 56, 5 (понад 80-літніх - 1); Океанія-Австралія - 54, 5 (понад 80-літніх - 2); *Настоятелі Чинів* - 59 (понад 80-літніх - 2) (9).

Цей перегляд показує міру людського знання і досвіду, яку принесли на Собор Отці Собору, але одночасно показує труднощі й недоліки соборових праць. З того перегляду виглядає також абсурдним поділ Соборових Отців на «прогресистів і консерватистів», розділюючи їх за молодим і старшим поколінням, коли пересічний вік Отців Собору виказує: 72 роки - для кардиналів, 63 роки - для архієпископів і патріархів, 61 рік - для титулярних архієпископів, 59 літ - для правлячих єпископів, 58 літ - для титулярних єпископів, і 59 літ для чернечих Настоятелів. Церква Ватиканського Собору не була ні застара ні замолода, щоб кидатися в екстремі корсерватизму чи прогресизму.

III. - Знавці Собору:

Діюче канонічне право Церкви в каноні 223 § 3 постановляє: «Богослови і знавці священних канонів, якщо покликані на Собор, не мають вирішного голосу, але тільки дорадчий». Правильник Ватиканського Собору, виданий папою Іваном XXIII, в постановах про учасників Собору (ч. I, арт. 1, § 3) предбачав участь «богословів, правників і інших знавців»; в розд. V-му було постановлено: «Богословів, правників та інших знавців, які називаються соборовими знавцями, назначає Найвищий Архиєрей» (арт. 9). Тому в часі Собору

(9) Там же, стор. 212-215.

Предсідник Собору - Римський Архиврей покликав (до половини вересня 1965 р.) - 450 знавців Собору, з різних країн світу, які взяли участь у засіданнях Собору та працювали в Соборових Комісіях, відповідно до поклику і вибору презесів Комісій (розд. I, арт. 10 § 2). Деякі Комісії, з-за важливості справ і навалу праці покликали велике число знавців до виконання дорадчих праць над виготовленням соборових постанов. Крім того Соборові Отці могли користуватися особисто з знання і праці соборових знавців (пор. арт. 1 § 3; арт. 11, § 1).

Крім соборових знавців Отці Собору могли мати своїх власних знавців: богословів, правників чи інших знавців, одного чи більше, які однак не брали участі ні в генеральних асамблеях ні в Комісіях (пор. арт. 11 § 2).

В загальному соборові знавці виконали велику історичну працю для Ватиканського Собору та вможливили його здійснення в часі чотирьох сесій, працюючи над ним у між-сесійнім часі. З соборових знавців в загальному були добирали Секретарі Комісій, а згодом і підсекретарі тих же Комісій (1963). По назначенні о. А. Великого, Секретаря Комісії для Східних Церков, та Монс. Івана Віллебрандса, Секретаря Секретаряту для єдності християн, вони продовжували виконувати уряд Секретарів, будучи одночасно повноправними Отцями Собору.

IV. - Авдитори й Авдиторки Собору:

Від 1963 року в Соборі почали брати участь Авдитори, а в 1964 р. і Авдиторки Собору: певне число вибраних мужчин і жінок, які прислухувалися до нарад Собору та два рази виступили перед Отцями Собору з словом (13.10.64; 5.11.64). Всіх Авдиторів до кінця четвертої сесії нараховувано - 27 осіб, різного національного, соціального та інтелектуального походження і праці; Авдиторок - 21, з чого 9 черниць, а 12 світських дам-

мирян, різного походження та інтелектуального і соціального стажу (10).

V. - ОБСЕРВАТОРИ НА СОВОРІ:

З волі Папи Івана XXIII на Собор Ватиканський II були допущені представники не-католицьких Громад і Церков, і їх фігуру, завдання на обов'язки визначував арт. 18 першої частини соборового «Правильника». Фактично обсерватори взяли участь в усіх генеральних асамблеях та публічних сесіях Собору, в часі всіх чотирьох періодів його тривання.

Справа запрошення не-католиків на Собор датується від листопада 1961 р., коли принципіально було справу вирішено та доручено Секретаріатові для єдності християн ввійти в контакт з різними Громадами. Так, по відповідних запрошеннях, на першій сесії Собору взяло участь, через своїх делегованих обсерваторів, - 17 Церков і Громад, висилаючи 46 обсерваторів; а Секретаріат для єдності християн запросив ще 8 гостей. В другій сесії Собору взяло участь: 22 Церкви і Громади, в числі 59 обсерваторів і 9 гостей Секретаріату; в третій сесії число зросло до 24 Церков і Громад, з 70 обсерваторами і 13 гостями, а на четвертій сесії брало участь у Соборі: 29 Церков і Громад, з 90 обсерваторами і 16 гостями (11).

Обсерватори займали в соборовій авлі окреме почесне місце (трибуна св. Лонгіна); до їх послуг були окремі богослови-перекладачі в різних мовах (англійській, французькій, німецькій, російській, арабській, вірменській, етіопській і т. д.); їм були давані всі тексти проєктів і декретів Собору та інші інформації; щотижня відбувалися дискусії на соборові теми, за старанням Сек-

(10) Пор. видання «*Соборові Комісії*», Ватикан 1965, стор. 105-112. Серед Авдиторок-черниць було дві українки, Головні Настоятельки СС. Василіянок і СС. Служебниць, Мати Клявдія, ЧСВВ, і Мати Єроніма, СПНДМ.

(11) Пор. «*Оссерваторе Романо дела Доменика*», березень 1966, стор. 50.

ретаріату і з участю інших: Отців Собору, знавців то-що; під час кожної сесії Римські Архiereї уділяли їм окремих послухань (всього 25 авдієнцій).

Стосунки обсерваторів до Собору та його учасників і навпаки, відзначалися діловитістю, серйозністю, лояльністю, уважливістю та успішністю.

VI. - Відвідувачі Собору:

В часі Собору, з волі Римських Архiereїв, за особистим дозволом, уділеним Генеральним Секретарем, в однім чи більше засіданнях генеральних асамблей взяли участь різні люди католицького і некатолицького світу: духовні і миряни, жінки і чоловіки, резидуючі в Римі чи в переїзді через Вічне місто. Для таких відвідувачів, які відвідували Собор та його праці, та яких добрі і корисні наміри були стверджувані Отцями Собору, участь в Соборі була великим життєвим переживанням, незабутнім і неповторним у людському житті. Багато тисяч людей перейшло через храм св. Петра, слухали голосу Отців Собору, були свідками - очевидцями неповторного видовища зібраної водне католицької вселенної.

VII. - Віруючі на Соборі:

Вкінці, до учасників Собору треба зачислити тисячі і десятки тисяч вірних з усього світу, які молились щодня разом з Отцями Собору, під час соборових св. Літургій: чоловіки і жінки, старші і діти, духовні і миряни, католики і не-католики, протестанти і православні, а навіть і невіруючі та скептики: Собор був відкритий для усіх, зберігаючи свою дискретність і серйозність великої, святої і Божої справи християнського світу (12).

(12) На публічних сесіях Собор був відкритий для вірних силою самого права публічності; однак, з-за обмеженого місця, вступ до храму св. Петра був умовлений окремим білетом вступу; на генеральних асамблеях кожного дня ранку, від години 9-9, 40 певне число вірних могло взяти участь у соборовій Літургії,

Всі соборові постанови, проголошені на так зв. публічних сесіях, були проголошені в присутності віруючого народу, який заповняв вільні місця храму св. Петра, а то й міг деколи слідкувати за цими сесіями через радіо і телевізію, яка охотно передавала цю історичну подію, освячуючи так це нове мистецтво суспільного повідомлення. Коротко можна сказати: Вселенський Собор Ватиканський Другий відбувався в Церкві і на очах Церкви, в світі і серед світу двадцятого століття.

Б. - ІНСТРУМЕНТИ СОБОРУ

Крім осіб-учасників Собору, в різному їх наслоєнні, Собор ужив різних осіб-інструментів, які несли на своїх раменах соборову дію - вможливлювали його діяння. Між тими інструментами слід вичислити такі канонічні і технічні установи: президія, модератори, генеральний секретаріят, соборові Комісії і Секретаріати, адміністративні й технічні обладнання та громадське обслуговування. Все це може становити предмет окремих студій. Тому обмежимося тільки загальними переглядами, залишаючи докладнішу студію історії.

І. - Предсідник Собору:

На основі діючого канонічного права (кан. 222 К. К.П., і кан. 185 К.С.П.) Вселенський Собор скликає, на ньому особисто чи через інших переідає, визначує тематику і чуає над зберіганням ладу Римський Архисрей. Він одинокий може Собор перенести на інше місце, його завісити в дії, розв'язати, а його постанови потверджувати. На Ватиканському Соборі цю функцію виконували два Римські Архисреї Папа Іван XXIII (1959-1963) і Папа Павло VI (від 21. 6. 1963). Іван XXIII Вселенський Собор заповів, підготував, скликав та відбув

і навіть приступити до св. Тайн; по закінченні св. Літургії, Ген. Секретар закликав вірних, щоб опустили соборову авлю, і щойно по виході вірних починалися дальші чинності.

першу його сесію, і підготував сесію другу. Помираючи дня 3. 6. 1963, він залишив Собор незакінченим своєму наслідникові: був ним вибраний дня 21 червня і коронований дня 30 червня кард. Іван Христитель Монтіні, архієпископ Міляно в Італії, який відновив діяння Собору і перевів його другу, третю і четверту сесію, проголошуючи всі 16 постанов Ватиканського Собору (гл. тт. II-V).

Крім гостювання на декількох генеральних асамблеях, на яких силою права і факту він виконував уряд Предсідника, його предсідницька функція була виконана особисто на всіх 10 публічних сесіях, які творять канонічну структуру Ватиканського Собору. В решті праці він виконував свою роль Предсідника через інших відделегованих осіб, з різними компетенціями (13).

II. - Президенціяльна Рада:

Відповідно до соборового *Правильника* з 1962, Собором мала проводити Рада 10-ох кардиналів (згодом це число піднесено до 12). Її завданням було припильновувати зберігання норм Собору та вирішувати сумніви і труднощі. В першому періоді (11.10 - 7.12. 1962) Рада мала також завдання предсідати і керувати, за чергою, соборові дискусії. Президенціяльна Рада складалася з таких кардиналів: Е. Тіссерент, А. Ліснарт, Г. Таппуні, Тома Гільрой, Ф. Спельман, Й. Фрінґс, Е. Руффіні, А. Каджано, Й. Сірі, С. Вишинський, Ів. Альфрінк, Л. Шіган, тобто: 2 італійців, 2 французів, 2 американців, 1 сирієць, 1 австралієць, 1 німець, 1 аргентінець, 1 по-

(13) На першій сесії Собору (1962) на генеральних асамблеях предсідали члени Президенціяльної Ради, і керували дискусіями, змінно, і за чергою; на другій і дальших сесіях Президенціяльна Рада не мала більше керівних обов'язків; для цього були назначені Папою Павлом VI чотири так зв. Модератори, які чергувались між собою так, що кожного дня фактично кермував ділами тільки один предсідник.

ляк, 1 голляндець. Кілька разів Президенціяльна Рада вирішувала важливі процедуральні справи, та на адресу її предсідника звертався кілька разів письмом Папа Іван і Павло.

III. - Делеговані Керівники Собору (Модератори):

Дня 23. 9. 1963 р. Папа Павло VI доповнив попередній *Правильник* Собору, обмежуючи завдання Президенціяльної Ради та встановлюючи колегію чотирьох делегованих Керівників Собору, так зв. Модераторів, які керували працями Собору, а зокрема соборовими дискусіями, чергуючись на кожному чи на певних групах засідань (асамблей). Крім генеральних асамблей Модератори брали участь і в засіданнях Координаційної Комісії, мали особні послухання в Папи Павла VI, та відбували власні засідання про справи, в яких брав участь і ген. Секретар; під час трьох сесій Собору вони відбули разом 16 засідань, в приміщеннях Державного Секретаріату. Імена Модераторів: Григорій П. Агаджаніян, Яків Леркаро, Юлій Депфнер, Лев Суненс, тобто вірменин, італієць, німець і голляндець.

IV. - Координаційна Комісія:

По закінченні першої сесії Собору, і на основі здобутого на ній досвіду, дня 5 грудня 1962 р. Папа Іван XXIII, встановлюючи засади праці Комісій, в часі між сесіями Собору, назначив нову Комісію, яка наладнувала б співпрацю між поодинокими Комісіями та в стосунку до цілей Собору. Листом Державного Секретаря, який був номінований Презесом тієї нової Комісії, дня 17 грудня 1962 р. одержали мандат кардинали: Ліснарт, Агаджаніян, Спелман, Леркаро, Урбані, Конфалонієрі, Депфнер, Суненс, Роберті; крім того з уряду брали участь у засіданнях Комісії ген. секретар і 5 підсекретарів (Ф. Набаа, К. Морсілло, Ів. Кроль, В. Кемпф та Ів. Віллот згл. Я. Ле Кордієр). Завданням Комісії було: визначити важність соборових тем, та визначити ті міс-

25. 11. 1963: ПЕРЕНЕСЕННЯ МОЩІВ СВ. ЙОСАФАТА ДО ХРАМУ СВ. ПЕТРА

ця і справи, які треба було розвинути чи скоротити, а то й віддати до кодифікаційної Комісії, координувати працю поодиноких Комісій між собою і в стосунку до Собору та його цілей. Комісія відбула цілий ряд окремих засідань, для виконання собі питомих завдань та декілька спільних з Президентіяльною Радою і Модераторами засідань, стосовно координування праць самого таки Собору; зокрема важливими для Собору і його праці були засідання в 1963 році: 21-27 січня, 25-29 березня, 3-4 липня, 31 серпня; на цих засіданнях були вибрані і перевірені проєкти постанов Собору, а зокрема другої сесії; з визначених дня 30 січня 17 тем Собору, 16 стали соборовими постановами. В часі другої сесії Собору Комісія відбула кілька спільних засідань (25-26 вересня, 23 і 29 жовтня, 15 і 20 листопада, 28 грудня 1963 р.). Між іншим, на засіданні дня 20 листопада було вирішено піднести число членів Комісій з 24 на 30 та додати ще і підсекретарів Комісій, а 28 грудня було начеркнено тематику третьої сесії 1964 р. В 1964 р. Комісія відбула такі засідання: 15 січня, 10 березня, 16-17 квітня, 26 червня, визначаючи проєкти третьої сесії; на засіданні 10 березня були розглянені деякі поліпшення соборового Правильника. Крім того, під час третьої сесії, Комісія відбула кілька засідань спільних: 11 вересня, 7 жовтня, і 15 жовтня; спільне засідання дня 30 грудня 1964 р. займалося справами четвертої сесії Собору, його часом, предметом, та так зв. «13-ою схемою». Рік 1965-ий, який був останнім Собору, не вимагав частіших засідань цієї Комісії, бо справи були вже добре налашдані та наближалися до свого природного закінчення. Фактично, відбулось засідання дня 11 травня про так зв. 13-ту схему тобто «Про Церкву в світі», і дня 13 вересня, стосовно програми четвертої і останньої сесії. В днях 20 вересня і 1 грудня Комісія розглядала справу проєкту «про релігійну свободу» та про відпустити в Церкві; ці два засідання відбула вона

спільно з Президентіальною Радою та Модераторами. Коротко: Комісія виконала важливу директивну та речеву працю, яка визначила число і характер соборових постанов і мала вирішальний вплив на соборові діяння (14).

V. - Генеральний Секретаріат:

Дальшим важливим і, можна сказати на основі фактів, ключевим звеном соборової організації та діянь Собору був Генеральний Секретаріат Собору, очолений Генеральним Секретарем, тит. архієпископом Самосатським - Періклем Фелічі, якому до помічі були номіновані 5 підсекретарів (Набаа, Морсілло, Кроль, Кемпф і Віллот-Ле Кордієр). Праця Соборового Генерального Секретаріату творить органічну одність з Підготівним Секретаріатом (1960-1962), і щодо осіб, і щодо тягlosti праці й завдань. Праця Генерального Секретаріату та його склад і організація була визначена в *Правильнику* Собору, а згодом поповнювана відповідними інструкціями Предсідника Собору. Генеральний Секретар - нормально і фактично - був спікером Собору на всіх засіданнях, з публічними включно. По всіх своїх здосконаленнях, Генеральний Секретаріат в 1965 р. був зорганізований за наступною схемою: Генеральний Секретар, 5 Підсекретарів, 4 Секції-Уряди: 1) Уряд священних обрядів, складений з Префекта папських церемоній, маєстрів церемоній і впорядників; 2) Уряд для канонічних справ, складений з нотарів, промоторів, та скрутаторів - всього 14 осіб (нотарів - 7, промоторів - 2, скрутаторів - 5); 3) Уряд запису і зберігання актів, поділений на 4 відділи, відповідно до різних компетенцій і завдань - всього 11 осіб; до цього відділу належали також урядові перекладачі (2), знавці латинської мови (7), стенографи; 4) Уряд технічних обладнань, складений з техніків, відповідаль-

(14) Про працю Координаційної Комісії див. «*Оссерваторе Романо делла Доменіка*», березень 1966, стор. 37-38.

них за функціонування мікрофонів, магнітофонних записів, електронної обрахувальної машини тощо, - всього 3 провідні особи, з технічною обслугою відповідної апаратури.

Для унагляднення праці Генерального Секретаріату подаємо деякі неповні і загальні дані, які колись виповнить історія Собору.

1) *Генеральний Секретар і Підсекретарі.* - Будучи слике найважливішим інструментом Собору, Генеральний Секретар вів ціле діловодство Секретаріату, стосовно Предсідника Собору, Президенційальної Ради, Модераторів, Отців Собору, Комісій, та інших учасників Собору, включно з участю вірних на Соборі, для яких Секретар підписував відповідні дозволення на участь в соборовій авлі (нераз по 500 і більше дозволів на день); до Ген. Секретаря належала організація засідань вищих органів Собору, запис та виконування їх постанов, не тільки під час сесій Собору, але й між ними; до його обов'язків належало також посередничання між тими органами (зокрема Комісією координаційною) і Комісіями та Секретаріатами Собору, будучи також координаційним центром для тих останніх у виготовленні тестів, їх помножуванні та розподілі між Отцями Собору. Незаступиму ролю відіграв Ген. Секретар на пленарних сесіях, та на генеральних асамблеях Собору: він був спікером всіх повідомлень, пояснень, вказівок, читань текстів і інших письм урядового, технічного, інформативного характеру, виконуючи ініціативи вищих органів, виповняючи канонічні статутів прояви та виявляючи власні ініціативи, відповідно до потреби і компетенції, в передбачених реченнях і в наглих обставинах. Тільки в незначних випадках заступали його в тому Підсекретарі, а звичайно і щоденно цю ролю виконував сам Ген. Секретар особисто, в часі всіх 4 сесій Собору. Фактичну й історичну ролю Ген. Секретаря Собору та його уряду зможе описати й оцінити вповні тільки -но історія, з

історичної перспективи та по удоступненні всіх документів Собору. Сьогодні, і тимчасово, треба приписати йому в заслугу взагалі: організацію Собору та його переведення в життя, за участю коло 3500 учасників.

2) *Уряди Ген. Секретаріату.* - Для характеристики праці урядів Ген. Секретаріату можна пригадати коротко наступне:

а) *Церемоніальний уряд* подбав про щоденні св. Літургії та інтронізацію св. Євангелії на 168 загальних асамблеях Собору; організував 10 публічних торжественних сесій щодо літургійно-молитовної частини та кільканадцять молитовних торжеств в часі Собору, чи на його маргінесі, дбаючи про належний виступ учасників і про церковні обряди, розв'язуючи різні випадки компетенцій та ситуацій. До цього уряду належало подбати про відттовідне розміщення коло 3500 учасників Собору в соборовій авлі, за їх компетенціями, функціями, гідностями тощо, від Римського Архiereя та його супроводу починаючи, а на участі вірних кінчаючи.

б) *Канонічно-правний уряд* дбав про правосильне переведення передусім 10 публічних сесій Собору, проголошення й канонічну правосильність 16 постанов Собору, про канонічність і правосильність (та точність) 544 голосувань на Соборі, виготовляючи відповідні акти канонічного характеру.

в) *Уряд запису і збереження актів Собору* подбав про запротоколювання коло 180 сесій Собору різного характеру, в яких виступило з офіційними промовами 2212 Отців Собору, не вчисляючи виступів Предсідника Собору та інших вищих урядів Собору, включно з повідомленнями Генерального Секретаріату. Для зіставлення цих протоколів служили стенографи (15 осіб), магнітофонні записи, оригінали промов Отців Собору, друки реляцій-звітів тощо. В щоденних протоколах засідань і сесій віднотовано час, св. Літургію, початок дискусій, дані про виступ даного Отця Собору, текст (як був по-

даний на письмі в порівнянні з виголошеним текстом), аргументація, роздані в авлі друки, голосування та інші вістки, стосовні засідань чи сесій. Приблизно 200 томів таких протоколів подають автентичні дані про діяння Собору, записані крім того на 284 тисячах метрів магнітофонної стрічки. Крім того до цього уряду належало зібрати всі акти стосовно Собору в усіх періодах його підготовки і діяння, створюючи Центральний Архів Вселенського Собору Ватиканського II. Магнітофонні записи, механографічні картки, фотокопії, друки, рукописні матеріали кореспонденції, промови тощо - становитимуть цей архів, який вимагає довшого часу на його складення і упорядкування; до нього входять правно всі протоколи і документація Комісій і Секретаріатів Собору, в усіх стадіях його підготовки і діяння. Можна сказати, що його виповнить багато сотень томів-фоліантів, включно з десятками тисяч різного фотографічного матеріалу, для ілюстрації і документації.

г) *Технічний уряд* Ген. Секретаріату координував технічну працю, зв'язану з переведенням Собору, стосовно осіб, місць, інструментів. Ватиканська Радіостанція подбала про радіофонну і мікрофонну обслугову; адміністрація храму св. Петра займалася соборовою авлею та її обладнанням і обслугою загального характеру; в рамені Адміністративного Секретаріату було подбано про технічну і громадську обслугову механографічних обладнань та про гігієнічну, медичну, здоровельну, особисту безпеку цілого Собору, зокрема ж Отців Собору. Всі ці служби були кермовані відповідним (четвертим) урядом Ген. Секретаріату, і виконувані компетентними людьми чи інституціями, за винагородою чи добровільно і спонтанно (як напр. впорядники). Коротко кажучи: Вселенський Собор Ватиканський Другий дав взір відбування таких вселенських імпрез в умовах XX-го століття, виказав усі потреби і труднощі, піддав різні розв'язки

труднощів і проблем, даючи так великий історичний досвід для майбутніх Соборів Церкви (15).

VI. - Соборові Комісії і Секретаріати:

За нормою артикулу 7-го соборового *Правильника* з серпня 1962 р., для виготовлення соборових постанов і для виконання соборових праць стосовно речей і людей, було встановлено 11 Комісій і 2 Секретаріати, складені з різного числа людей, з різними завданнями та з різними методами праці. Праця Комісій сьогодні, як і в часі Собору, ще найменше znana ширшому загалові, так щодо цілості, як і щодо самого розмежування її між різними особами, які складали Комісії і Секретаріати, як, наприклад, розмежування конкретної праці між членами Комісій і знавцями Комісій, між канонічною відповідальністю і фактичним виконанням праць. Щойно історія, і по довгих студіях, зможе внести в цю ділянку більше світла. Найповніші відомості про цю тиху працю подало «*Оссерваторе Романо делла Доменіка*», в своєму окремому виданні в березні 1966 р., за даними, виготовленими Секретарями Комісій, з яких користаємо до зладження загального синтетичного перегляду (16).

(15) Там же, стор. 39, та особне видання «*Соборові Комісії*», в чотирьох виданнях (1962-1965), де подавано списки урядів і урядовців.

(16) Секретарі Комісій, по закінченні Собору, виготовили статистичні звіти про працю Комісій; ці звіти опублікувало «*Оссерваторе Романо делла Доменіка*», за березень 1966 року, на стор. 40-51. Звідтам і беремо наші дати, які поміщуємо на цих сторінках, як найбільш достовірне джерело про працю Комісій. На жаль, мусимо обмежуватися тільки до сутнього, вилишаючи багато корисних і цікавих подробиць. В тому ж журналі поміщено на стор. 54-116 коротку історію виготовлення кожної соборової постанови та короткий зміст кожного соборового документу, разом з коментарем когось з учасників праці Комісії: Презеси,

а) *Комісія для віри й моралі*: презес - А. Оттавіані, секретар - С. Тромп, підсекретар - Г. Філіпс; віцепрезеси - 2; членів - (25) 31: кардиналів - 8, архиепископів - 4, єпископів - 15 (з чого один східний), не єпископів - 4; пленарних засідань Комісії - 79, час тривання - 225 годин; пленарних засідань Комісії мішаної з Ком. про апостолят мирян - 49, час тривання - 138 г.; за час Собору працювало в рамках тієї Комісії - підкомісія центральна мішана та підкомісія центральна ревізійна, яка оформлювала працю 17 підкомісій тематичних та декілька технічних, для перегляду поправок до двох виготовлених конституцій, які засідали 27 разів; в загальному підкомісії відбули 165 засідань, по 2,5 - 3 годин кожне; Комісія виготовила дві соборові постанови: *Про Божє Об'явлення*, в 5 редакціях, з яких остання була прийнята Собором дня 18 листопада 1965 р.; *Про Церкву*, в 5 редакціях, опрацьовуючи до першої 305, а до другої 1585 поправок, в останній і остаточній редакції. Докладніше про виготовлення цих постанов, див. у книзі III і IV нашого видання.

б) *Комісія для єпископів і управління єпархій*: презес - П. Марелля, секретар - Л. Говернаторі, підсекретар - Х. Берутті; віцепрезеси - 2; членів - (25) 31: кардиналів - 5, архиепископів - 15, єпископів - 11 (з того 1 східний); пленарних засідань - 33, час тривання - 78 годин; засідань підкомісій - 43, час тривання - 127 годин; Комісія виготовила соборовий декрет *Про пастирський уряд єпископів у Церкві*, в 7 редакціях, з яких остання одержала схвалення Собору, дня 28 жовтня 1965 р., перевіривши передше 2210 поправок. Докладніше про виготовлення декрету див. в томі IV нашого видання.

в) *Комісія для Східних Церков*: презес - А. Чіконьяні,

Секретарі, Релятори тощо. До декрету «Про Східні Калотицькі Церкви» коментар подав о. Атанасій Великий, ЧСВВ, Секретар Комісії (стор. 70).

секретар - А. Великий, підсекретар - К. Де Клерк; віцепрезеси - 2; членів (25) 31: кардиналів - 3, патріархів - 6, архієпископів вищих - 1, архієпископів - 15, єпископів - 5, не-єпископів - 1; пленарних засідань - 42, час тривання - 90 годин, голосувань - 397; засідань підкомісій (числом 8) - 76, з чого самих соборових знавців - 51, час тривання - 160 годин. Комісія співпрацювала над виготовленням декрету *Про єкуменізм* (див. том III) і виготовила декрет *Про Східні Католицькі Церкви*, в трьох редакціях, схвалений Собором дня 21 листопада 1964 р., за попереднім перевірченням 2015 поправок до остаточного тексту. Докладніше про виготовлення тексту див. в томі III нашого видання.

г) *Комісія для правопорядку св. Тайн*: презес - Б. Мавелля, секретар - Р. Бідагор, підсекретар - Е. Бонет; віцепрезеси - 3; членів - 31: кардиналів - 1, архієпископів - 10 (з чого 1 схід.), єпископів - 20; пленарних засідань - 28, час тривання 90 годин; засідань підкомісій - 30, час тривання - 120 годин; 2 засідання підкомісії мішаної (з богословською) і 10 годин праці. З різних проєктів, виготовлених Комісією, були узглядені ті, що стосувалися до св. Тайни подружжя, і які були обняті в один проєкт, з підрозділами: про подружні перешкоди, про мішані подружжя, про подружню згоду, про форму шлюбу, про подружній процес, з відповідною душпастирською наукою. З усієї тієї проблематики був виготовлений, вкінці, короткий внесок і продискутований на Соборі та дня 20 листопада 1964 р. проголосований Отцями Собору в тому значенні, щоб його передати до компетенції Римського Архисрея; з приявних 2024 Отців Собору, за переданням внеску до компетенції Папи заявилось 1592, проти цього - 427, неважких голосів виявилось - 5. Тому Комісія не провела на Соборі жодної соборової постанови.

г) *Комісія про правопорядок клиру і християнського люду*: презес - П. Чіріячі, секретар - А. Дель Портілло;

віцепрезеси - 2; членів - (25) 31: кардиналів - 6, архієпископів - 11, єпископів - 14 (з того 1 східний); пленарних засідань - 30, час тривання 100 годин; підкомісій - 9, засідань - 70, час тривання - 250 годин (числа приблизні, з браку даних); з різних проєктів Комісія виготовила самостійно декрет *Про служіння і життя пресвітерів*, який був прийнятий Собором дня 7 грудня 1965 р., по перевірці понад 5670 поправок. Докладніші дані про виготовлення декрету див. в книзі IV нашого видання.

д) *Комісія для ченців*: презес - І. Антонютті, секретар - Й. Руссо, підсекретар - А. Ле Буржуа; віцепрезеси - 3; членів - (25) 31: кардиналів - 2, архієпископів 8, єпископів - 16, не-єпископів 5 (з того 1 східний); пленарних засідань - коло 20; підкомісій - 16, засідань - 30; текст декрету був перевірений 5 разів, а в останній редакції, апробований Собором 28 жовтня 1965 р., було перевірено 600 застережень. Докладніше про виготовлення декрету *Про пристосоване оновлення чернечого життя* див. в IV книзі нашого видання.

е) *Комісія для місій*: презес - Г. Агаджаніян, секретар - С. Павенті, підсекретар - Е. Пітерс; віцепрезеси - 3; членів (25) 31: кардиналів - 4, архієпископів - 13, єпископів - 12, не-єпископів - 2; пленарних засідань - 35; підкомісій - 10, засідань - 40; праця була виконувана безперебійно, без визначування окремих засідань, які числилися днями, зужитими на виготовлення проєкту *Про місії*, в кількох редакціях, з яких остання була прийнята Собором дня 7 грудня 1965 р. за перевірнням застережень і поправок. Докладніше про виготовлення декрету див. в книзі V нашого видання.

є) *Комісія для Святої Літургії*: презес - А. Ларраона, секретар - Ф. Антонеллі; віцепрезеси - 2; членів - 26; кардиналів - 5, архієпископів - 2, єпископів - 17, не-єпископів - 2; пленарних засідань - 57, час тривання - 170 годин; підкомісій - 13, засідань - 85; про працю Комісії говорило 328 Отців Собору, а 334 подали свої

завваження на письмі; Комісія виготовила 21 звітів про текст і поправки, яких подано на 1180 сторін машинопису, і до їх перевірення підкомісії виготовили 424 сторінки завважень; для виготовлення тексту конституції Комісія приготувала і роздала Отцям Собору 414 сторін друку; застережень перевірено 356, прийнято в останній редакції 15, голосувань відбуто 110. Собор схвалив текст дня 4 грудня 1963 р. Докладніші дані про виготовлення конституції *Про святу Літургію* див. в другій книзі нашого видання.

ж) *Комісія для семінарій, студій і католицького виховання*: презес - Й. Піццардо, секретар - А. Майєр; віцепрезеси - 2; членів - (25) 31: кардиналів - 3, архієпископів - 15, єпископів - 12, не-єпископів - 1; пленарних засідань - 43, час тривання - 125 годин; підкомісій - 4, засідань - 50, час тривання - 150 годин; Комісія виготовила декрет *Про священицький вишкіл* і декларацію *Про християнське виховання*; щодо декрету, текст перейшов 5 різних редакцій, поки був прийнятий дня 28 жовтня 1965 р., а декларація мала також 5 різних редакцій у часі тривання Собору і була прийнята того ж дня 28 жовтня 1965 р., по перегляненні стосовно декрету 377 поправок-застережень, а щодо декларації - 128 застережень. Докладніша історія виготовлення документів подана в книзі IV нашого видання.

з) *Комісія для апостоляту мирян, друків і видовищ*: презес - Ф. Ченто, секретар - А. Ёлоріє і А. Ёаллетто; віцепрезеси - 2; членів - (25) 31: кардиналів - 3, архієпископів - 10, єпископів - 17, не-єпископ - 1; Комісія виготовила три соборові постанови: декрет *Про засоби суспільного повідомляння* (перебираючи текст проєкту, виготовленого Підготівним Секретаріатом для преси і видовищ); для виготовлення декрету Комісія відбула: пленарних засідань - 5, час тривання - 30 годин; підкомісій працювало 4, редакцій тексту було 3, розглянутих поправок - 368, прийнятих - 3, на основі яких текст

був схвалений Собором дня 4 грудня 1963 р. з тим, що 1960 голосів була за текстом, 164 - проти, а неважних голосів було 11; декрет *Про апостолят мирян* (виготовлений відповідною підготівною Комісією), над яким соборова Комісія відбула: засідань пленарних - 57, час тривання - 140 годин; працювало підкомісій - 18, які відбули засідань - 128 (по 2,5-3 годин кожна); підкомісії були складені з обмеженого числа членів (8), з усіх знавців, з знавців римських, мішані та стислі підкомісії, визначені Комісією для поодиноких розділів декрету; декрет мав 5 редакцій, а в останній редакції перевірено щодо нього 668 застережень, за якими декрет був схвалений Собором дня 18 листопада 1965 р.; крім того Комісія працювала над виготовленням конституції *Про Церкву в сучасному світі*, спільно з Комісією для віри і моралі, яка була прийнята Собором дня 7 грудня 1965 р. Про виготовлення цих текстів докладніші дані подані в томах II, IV і V нашого видання.

и) *Секретаріат для єдності християн*: презес - А. Беа, секретар - Ів. Віллебрандс, підсекретарі - П. Дюпре, Дж. Аррігі; віцепрезеси - 2; почесні члени - 3; членів звичайних - (25) 31; кардиналів - 6, архиєпископів - 8 (з того 3 східні), єпископів - 14 (з того 1 східний), не-єпископів - 3 (з того 1 східний); крім того в секретаріаті працювало в ролі членів 13 осіб, в ролі радників - 18 осіб; крім одного єпископа - були це соборові знавці, і члени та радники Підготівного Секретаріату (1960-1962). Секретаріат відбув ряд засідань в часі тривання Собору, для підготовки текстів: 12-19 травня 1963, 24 лютого - 7 березня 1964, 28 лютого - 6 березня, 10-15 травня 1965; крім того влаштовано ряд пленарних засідань і засідань підкомісій Секретаріату мішаних, для виготовлення проєктів і співпраці над виготовленням проєктів інших Комісій (богословська, апостоляту мирям). З браку даних, не можна ще зараз подати синтези праці Секретаріату для виготовлення постанов Собору. Секре-

таріят виготовив три проєкти: 1) декрет *Про єкуменізм* (спільно з богословською і східною Комісіями), презентуючи його в останній редакції на Соборі, та перевірюючи внески й поправки та застереження, за якими Собор прийняв його дня 21 листопада 1964 р.; 2) декларацію *Про відношення Церкви до не-християнських релігій*, прийняту дня 28 жовтня 1965 р.; 3) декларацію *Про релігійну свободу* (за співпрацею Комісії для справ віри і моралі), прийняту дня 7 грудня 1965 р. Докладніше про історію виготовлення цих соборових постанов див. в томі III і V нашого видання.

і) *Комісія технічно-організаційна*: презес - Г. Теста, секретар - П. Фелічі; члени - 7 кардиналів; підсекретарів - 3; завдання - керувати технічною і організаційною працею, пов'язаною з Собором; Комісія діяла за окремими нормами, і за співпрацею інших підрядних урядів, а головно Адміністративного Секретаріату.

й) *Адміністративний Секретаріат*: презес - А. Ді Йоріо, секретар - С. Іверрі; членів - 10: кардинал - 1, духовних - 3, мирян - 6. Секретаріат діяв від часу підготовки Собору (від 1960 р.) в тому самому складі. Для з'ясування праці Секретаріату вистачить навести наступні числа і оборот матеріальними засобами і грошовими фондами. Виготовлення соборової авлі з різними уладженнями коштувало 392 мільйони лір; за час тривання Собору скористало з гостиности Апост. Престолу 5790 Отців Собору, розраховуючи одну особу на одну сесію, що вимагало витрат на суму 1 мільярда 492 мільйонів лір; на покриття коштів (частинне чи повне) подорожей для 4160 Отців витрачено суму 1 мільярд 326 мільйонів лір, включно з транспортом у Римі й околиці; на уладження телефонічних, електронних, механографічних, інформативних цетрів Секретаріат витратив суму 365 мільйонів лір: в цілості, в часі трьох періодів діянь Секретаріату, він адміністрував на потреби приготування і переведення Собору сумою 4 і пів мільярда лір кош-

тів, покритих Апостольським Престолом, не враховуючи посередництва і послуг для всіх тих, хто покривав власні кошти подорожей і побуту. Все це показує інтенсивність праці Секретаріату та діянь Собору взагалі.

к) *Адміністративний Трибунал*: презес - Ф. Роберті, секретар - В. Карбоне, промотор - Й. Д'Ерколе, нотар - А. Паріселля; членів - 11: кардиналів - 4, архієпископ - 1, єпископів - 6; пленарних засідань - 6, розглянутих справ - 9, з чого 3 справи пояснення соборового Правильника, 6 - інших справ. Завданням Трибуналу, назначеного Римським Архисреєм, було: вирішувати різні спірні питання під час тривання Собору, відклики Отців Собору, виправдання неприявности і т. д. Трибунал діяв трійками, від вироку яких був відклик до пленарного засідання і, остаточно, до Римського Архисерея. Висока людська і церковна гідність і відповідальність учасників Собору вможливила бездискусійне відбування Собору та з тим і працю Трибуналу.

Закінчуючи перегляд праць Комісій Собору, можна подати для 10 ділових Комісій такі загальні висновки: Десять соборових Комісій працювали на пленарних засіданнях, яких відбуто - 462, протягом 1310 годин; в тому самому часі діяло 123 підкомісій, які відбули разом 696 засідань, витративши 1780 годин праці. З цього горнила вийшло 16 торжественних соборових документів, тобто конституцій - 4, декретів - 9, деклярацій - 3. Докладніші дані про висліди Собору див. в томі V-му нашого видання, та в інших томах (II-V), стосовно виготовлення поодиноких документів.

VII. - Інформація - Радіо - Друкарня:

Між інструменти Собору слід зарахувати інформативну службу, ватиканське радіомовлення та друкарську працю, які дали значні послуги для пізнання Собору та для виготовлення його текстів.

1. - *Пресовий Комітет Собору*. - На початку другої

сесії Собору, папа Павло VI установив окремий Комітет для зв'язків з журналістами та пресою й інформативними інституціями. До Комітету входили: презес - М. О' Коннор, секретар - Ф. Валленк; членів - 14 (на другій сесії), - 15 (на третій сесії), - 16 (на четвертій сесії); Комітет відбув 18 пленарних засідань. Даючи відповідні директиви Пресовому Бюрові, він дбав про вчасне видання соборових постанов та чував над ворожою до Собору пресою, даючи відповідні комунікати. Починаючи від третьої сесії Собору, він організував урядові пресові конференції, підбираючи промовців з поміж власних членів. Звичайним органом Комітету було Пресове Бюро Собору (17).

2. - *Пресове Бюро Собору.* - Бюро було засноване дня 18 квітня 1961 р., щоб інформувати світ про підготовку Собору та його діяння та вдержувати контакти з пресовими органами. Директором Бюра став Монс. Фавст Валленк, який очолював 9 мовних секцій Бюра: німецьку, еспанську, китайську, арабську, польську, португальську, італійську, англійську і французьку. Від 5 жовтня 1962 р. діяла пресова заля для користування з боку журналістів, обладнана 80 столами, 40 машинами до писання в різних мовах, 2 циклостилями; 6 телефонічних будок, з 22 італійськими і міжнародними лініями, обстановка для радіокореспонденцій, радіознімків, фотографічне ателіє, поштові і телеграфічні уряди тощо, вможлилювали працю журналістів. Пресове Бюро видало 176 Бюлетенів, на 1040 сторін друку, та інших 255 документів. За його допомогою було виконано 2400 телефонічних розмов в межах Італії та 11.120 міжнародних; було прийнято 612 телеграм, та вислано 3900; було переслано 9.690.000 слів радіокореспонденції. Пресове Бюро мало акредитованих понад 2000 журналістів та фоторепортів, про яких дбало і на Соборі, і поза ним, виставля-

(17) Там же, стор. 136-138.

ючи відповідні вірчі листи, призначаючи підхожі місця в соборовій авлі та на інших імпрезах; фотографічний відділ уможливив працю для фоторепортерів, з тим що пересічно вони зняли з кожної сесії приблизно до 15 тисяч фотознімків, поширених згодом у мільйонах примірників-репродукцій. Для заохоти в їх праці Бюро влаштувало окрему виставку найкращих фотографій та нагородило переможців преміями. Дня 26 листопада 1965 р. Папа Павло VI дав прощальне послухання журналістам в пресовій залі, закінчуючи цілий ряд визначних особистостей, які з цього міжнародного приміщення інформували світ про Вселенський Собор, його значення та його постанови (18).

3. - *Ватиканська Радіостанція*. - Ватиканська Радіостанція силою факту стала радіостанцією Собору Ватиканського II, передаючи вчасно на 30-ох мовах 23 тисячі радіопрограм про Собор, виповняючи 6 тисяч годин радіомовлення. Щоденний радіожурнал в головних мовах, який передавали інші секції в іншій періодичності, 204 радієвих гутірок про Собор, які служили матеріалом для всіх радіомовлень, коментарі на теми Собору і його постанов, які передало 58 визначних особистостей Собору, творили основу під ватиканське радіомовлення про Собор. В рамках звичайних передач з Ватиканської Радіостанції промовило до світу понад 1000 Отців Собору. Окремі реєстрації соборових діянь були реєстровані та пересилані до окремих країн. І так північно-американські радіостанції пересилали такі записи з 110 радіостанцій, а тижневий звіт, виготовлений Ват. Радіостанцією, передавало аж 450 радіостанцій ЗДА, зуживаючи 15 годин радіомовлення і 7 годин телевізії; 100 південно-американських радіостанцій пересилали різні записи з Собору; Еспанське Радіо передавало 5 разів тижнево, а португальське 2 рази тижнево окрему програму

(18) Там же.

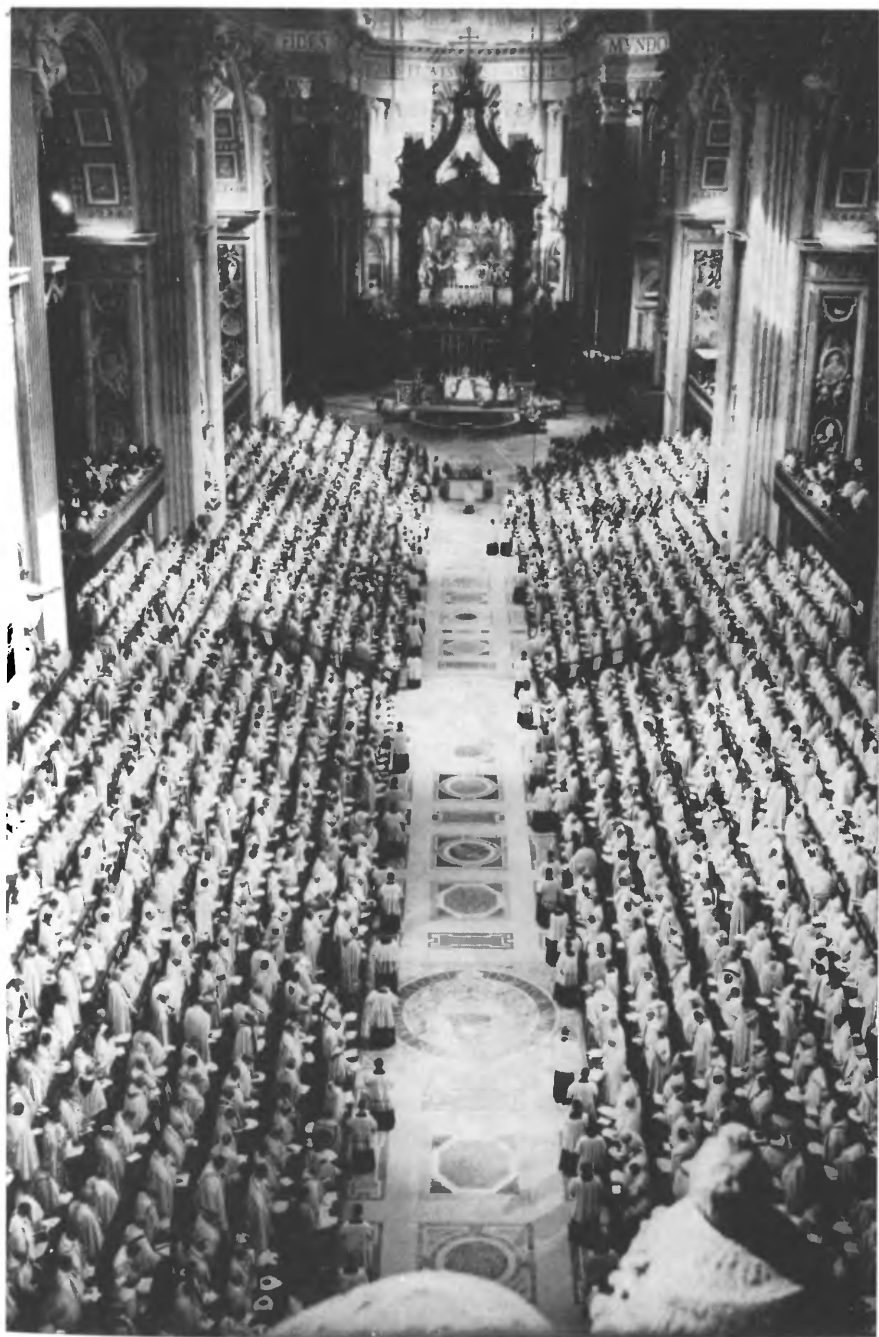
про Собор, виготовлену Ват. Радіостанцією. Французька секція обслуговувала Канадське Радіомовлення (45 радіостанцій); окремі записи передавала французька, англійська і німецька секції; також інші секції передавали вісті й коментарі, в тому і укр. секція Ват. Радіостанції. Італійська Радіо-Телевізія передавала щоденні коментарі, виготовивши їх 170, та організувала 15 дискусійних так зв. « круглих столів » по радіо-телевізії. Всі важніші богослужби соборового характеру передавала Ват. Радіостанція в злучі з Італійською Радіо-телевізійною станцією. Це тільки деякі, ілюстративні дані про діяльність Ват. Радіостанції для Собору, які унагледнюють великі можливості пізнання Собору та його діянь (19).

4. - *Ватиканська Друкарня*. - В часі соборових сесій, для уможливлення діянь Собору та виготовлення текстів, Ватиканська Друкарня віддала неоціненні послугу вчасним, компетентним і тяглим виготовлюванням соборових текстів, не раз в рекордних реченнях. Можна сказати, що друкарня працювала безперебійно день-у-день протягом всіх сесій Собору, а зокрема останньої, виготовляючи коло 200 друків, різної величини, в багатотисячних тиражах, прибираючи іноді вигляд книг великого формату. Технічний виряд друкарні, спеціалізований персонал та співпраця авторів, коректорів і друкарів ніколи не мали якихсь поважніших недоліків і зупинок. Ця праця також уможливила закінчення Собору в короткому часі, даючи до рук Отців Собору відповідний інструмент їх праці і їх рішень.

VIII. - Громадське обслуговування на Соборі:

До успішности Собору причинилося також відповідне

(19) Там же, стор. 144, 146. Укр. Секція Ватиканського Радіо тричі на тиждень інформувала укр. слухачів про хід соборових нарад: у вівторок (огляд преси), в четвер (вісті) і в суботу (коментарі), даючи в згальному за рр. 1962-1965 - 570 програм на соборові теми.

ОТЦІ ВАТ. СОБОРУ В ХРАМІ СВ. ПЕТРА (ДО ПРЕСТОЛУ)

й успішне громадське обслуговування його учасників (20). З різних родів такої обслуги слід згадати наступні:

а) *Охорона і безпека осіб, місць, речей.* - Важність і функціональність усіх цих справ вимагала окремої обслуги, з боку органів безпеки, пожежників, окремих агентів. Цю службу виконувала Ватиканська жандармерія, швейцарська гвардія, пожежна сторожа та інші спеціалізовані особи ватиканської й італійської держави. Доїзд до місця засідань, свобода і компетентність вступу до базиліки, фізична і цивільна безпека побуту в базиліці - вимагали багато сил і зусиль. В часі засідань Отців Собору в авлі (від 8-13 години) базиліку охороняли: 18 сторожів Свят-Петрового храму, 20 жандармів і 8 пожежників; назовні 7 жандармів в цивільному убранні зберігали парадні входові двері базиліки, інші ж шість - бічні входові двері, не вчисляючи звичайної підсиленої охорони площі св. Петра, ватиканських городів, доріг, входів тощо. Вночі базиліку внутрі охороняли 4 патрулі, по дві особи; в день, два рази, окрема патруля наглядала за цілою базилікою, від куполи аж до катакомб, виконавши два рази денно кілька кілометрів об'язкових переходів, за 12 реєстрованими контрольними пунктами. Для безпеки соборова авля була обладнана відповідними протипожежними установками: ізоляційний матеріал, водопровідні труби (вдержувані постійно під відповідним гідравлічним тиском), інші механічні й хімічні протипожежні прилади. Все це служило, щоб запевнити особам, місцям і речам відповідний спокій і безпеку перед особами непокликаними, злонаміреними чи докучливими, та фізичну ненарушеність місць і приладів.

б) *Медично-санітарно-гігієнічна обслуга.* - Збір в од-

(20) Дані про соборову авлю, про її обладнання і різні громадські обслуговування подаємо за виданням: «*Свята Соборова Авля*», вид. старанням Ген. Секретаріату Собору в 1967 р.; воно багато ілюстроване та докладне своїми даними. Видання появилося в латинській мові. Всі дані про нижче подані обслуговування і обладнання взято з цієї публікації.

ному місці понад 3 тисячі осіб, різного віку і стану здоров'я, зобов'язаних перебувати в одному місці майже 4 години часу щоденно, вимагав окремої уваги на певні послуги санітарного і гігієнічного характеру, які відповідали б і потребі, і гідності осіб. Тому було обладнано окремі і відповідні обстанови, вчислюючи характер місця, віддалі, дискретність і т. д. Санітарна служба швидкої допомоги диспонувала в соборовій авлі трьома тривалими пунктами, за обслугою одного лікаря, 2 санітарів і двох носильщиків; ці пункти могли дати всяку медичну допомогу першій потребі, між годиною 8 і 13 в часі засідань Собору; для більше специфічної обслуги стояли до розпорядимости кращі клінічні заведення Риму; для евентуального швидкого транспорту в наглих випадках, в часі тривання засідання стаціонував окремий віз червоного хреста; ватиканська аптека була обладнана медикаментами, яких вимагав різнонаціональний склад недужих, і приблизно 20-30 Отців Собору користувалося фармацевтичними ресурсами аптеки. Було рівнож обладнано два місця гігієнічної обслуги учасників Собору, відповідні до числа, стажу і потреб 3000 осіб; зручність доступу, вистачальність приміщень, дискретність обладнання відповідали і місцеві, і особам, а чстирорічня практика і вжиток виявили їх повну задовільність.

в) *Соборова кафетерія* (закусочна). - Вік, здоров'я, потреба відпочинок, іноді й маленька розвага серед напруження соборових дискусій, а деколи й особисті контакти вимагали обладнання двох скромних центрів, обабіч соборової авлі, близько до гігієнічних обстановок, випосажених невеликим вибором напйтків і закусок, на базі кофе, чаю та різних мінеральних вод і безалькогольних напоїв (звичайно різних природних і штучних соків), для дарового вжитку учасників соборових засідань. Багатьом ці приміщення служили і для звичного перекуру та обміну словом, знайомствами, а то й маскували вжиток гігієнічними обладнаннями. Учасники Собору зрозуміли якслід цю товариську послугу

організаторів Собору, та навіть створили на цю тему певну анекдотику, перейменовуючи ці центри на «бар-йона» і «бар-абба», парафразуючи звичні для церковників імена біблійного походження. В короткому часі, між годинами 11-13 щодня, в часі пленарних асамблей (за винятком публічних сесій і коли на засіданнях брав участь Римський Архидиєакон), відповідна спеціалізована обслуга однієї римської фірми розділяла 2200 напیتків гарячих (кофе, чай, молоко), 1400 напیتків холодних (сода, кока-кола, соки) та 6000 кондитерських виробів в сухому стані. Ця послуга наблизила помітно учасників Собору між собою, надаючи тяжкій праці певної фамільярности, інтимности, затишшя та погідности.

ІХ. - Соборова Авля:

Вкінці слід згадати такий важливий інструмент Собору і його основний елемент - як соборова авля, обладнана в храмі св. Петра в Римі. Людська громада зібрана водне вимагає місця-простору, відповідного до її функції. А Собор - це громада людей, об'єднаних до виконання однієї громадної праці інтелектуального характеру, при допомозі засобів громадського порозуміння і вияву: голос, слух, зір тощо. Тому і соборовій авлі, як місцеві діянь Собору, присвячено велику увагу і витрачено значні кошти. Декілька загальніших даних допоможуть наблизити краще соборові постанови до читача, і тому їх подаємо в нашому виданні, і не тільки для задоволення людської цікавості.

Осідок Ватиканського Собору був у найширшому значенні Ватикан, маленька Ватиканська Держава, величиною 440.000 квадратних метрів, і то усією своєю територією. Учасники Собору, в час його тривання, заповняли її на кожному метрі; у дещо вужчому значенні - це був Свят-Петрівський храм і прилягла площа, відгороджена в часі засідань від міста Риму, та уважно контрольована; в ще вужчому значенні місцем Собору бу-

ла базиліка св. Петра; у властивому значенні - місцем соборових діянь була соборова авля, тобто головна, центральна частина храму, відповідно обладнана і відокремлена, де знайшло приміщення біля 3 тисяч учасників Собору, на відповідних приміщеннях і підвищеннях. Авля мала 2500 квадратних метрів простору, тобто 100 метрів довжиною і 25 шириною; в цьому просторі було розміщено сидіння: 102 - для кардиналів, 7 - для патріархів, 26 - для генерального секретаріату, 2440 - для Отців Собору, 200 - для знавців Собору, 130 - для обсерваторів і аудиторів, дві трибуни для відвідувачів і вірних - та інші; всього біля 3000 місць. Сидіння були розміщені ступнями та на трибунах і галеріях, окремо споруджених. Авля була уладжена при допомозі сталевих труб (яких ужито 25.300 метрів) і 5 сантиметрових дощок, вкритих гумовими покриттями та килимами (2300 і 800 кв. метрів). Для її окраси зужито: 2900 x 1,30 метрів дамаської матерії, 650 x 1,30 плюшу, 6400 x 1,30 червого сатину, 2 тисячі метрів обшивки, орнаментальних шнурів тощо. В цьому просторі приміщено відповідні крісла, маленькі столички для кожного Отця, столи для президії, модераторів, ген. секретаріату, відповідні переходи, сходи тощо, усе гармонійно й естетично розложене до цілості храму й за вимогами і потребами вигідної, спокійної, успішної праці. Крім звичайного освітлення храму, було встановлено ще 42 окремих рефлекторів, потужністю в 2 тисячі ватів кожний; окреме освітлення мала орнаментика базиліки, різні приміщення, столи тощо; навіть місце під ступнями трибун і підвищень було освітлене низьковольтажним світлом; коротко - в соборовій авлі було встановлено 13 різних світляних таблиць-розподільовачів, які обслуговували 350 світлових точок, з 1000 ламп різної потужности. Для телевізивних і фотографічних цілей, у часі торжеств і публічних сесій, було встановлено 86 прожекторів на 10.000 ват. Все освітлення зуживало 2000 кв., тобто дорівнювало

всій електричній напрузі, яку нормально зуживав цілий Ватикан на освітлення і різні машини. Все це вимагало соток кілометрів окремих електропроводів; добре обезпечених, які треба було додатково встановити лише для вимог праці Собору.

З окремих обладнань соборової авлі слід згадати такі короткі дані:

Мікрофонне обладнання: 36 голосників на 3,5 м. високих колонах; 36 стінних голосників в різних місцях базилики; 24 голосників еліптичних; 24 мікрофонів для вжитку Отців Собору на місцях, 13 на столі президії, модераторів, секретаріату, для вжитку Римського Архисрея, на вівтарі і на трибуні; на 150 Отців припадав один мікрофон, не дальше віддалений як на 20 метрів, і доступний з кожного сидження, рухомий, освітлений окремим світлом і підставкою для рукопису. Для встановки цього обладнання було зужито: 7 тисяч метрів мікрофонного шнура, 6000 м. голосникового шнура, 3800 метрів телефонного шнура, 5200 метрів двополюсного, і 350 метрів шнура на 10, а то й 20 розгалужень, 3200 метрів протекційної трубки: всього 25 км. шнурів, які досягали всіх закутків авлі, всіяні різними мірильними і контрольними обладнаннями, які вможливлювали регулювання авлі, за однорідною командою і наглядом мікрофонів, гучномовців чи прямих телефонних сполучень.

Телефонне обладнання: В соборовій авлі було установлених 34 телефонних апаратів для сполуки між президією, секретаріатом, Отцями Собору, різними обслуговуваннями тощо. Була також збільшена спроможність Ватиканської телефонної централі так, що в часі Собору діяла телефонна сітка на 50 розгалужень, сполучених багатьма кілометрами телефонного шнура, обслуговувана техніками фірми Філіпс.

Магнітофонне обладнання: Мало воно завданням запис соборових торжеств, богослужб, промов та інших звукових виявів діянь Собору, заступаючи і здосконалю-

ючи послугу стенографів та даючи питому цьому Соборові звукову документацію. Цєю справою займався окремий центр, приміщений у соборовій авлі, обладнаний 4 магнітофонними професійними апаратами, в прямій сполуці з мікрофонною і голосниковою сіткою. Апарати функціонували тривало по два, даючи подвійний запис, для безпеки і контролю. Всі засідання Собору були записані, зуживаючи за чотири сесії 1524 магнітофонних стрічок, довжиною коло 465 метрів кожна, вистачаючи для одно-годинного запису. В цей спосіб було записано 762 години соборових засідань, без жодних перешкод і затримок, схвалюючи і апаратуру, і персонал.

Механографічне обладнання: Це обладнання мало на цілі подбати про анаграфічні дати учасників Собору, про їх щоденну приявність, приміщення в авлі та обрахунок голосувань. Над цим працювало 7 різних апаратів найновішої конструкції фірми Оліветті-Булл. За допомогою цього обладнання можна було кожночасно встановити ідентичність кожного Отця Собору (ім'я, єпархія, національність, час вибору, уряд). Сам тільки уряд вимагав опрацювання 13 різних позицій. Осібною карткою можна було одержати кожночасну адресу кожного Отця Собору. На початку кожної сесії були виготовлявані окремі каталоги Отців Собору за урядом, азбукою і першістю та визначувані місця в соборовій авлі, відповідно до змін осіб і їх приявности (неприявні, померлі, новономіновані тощо), та навіть окремих вимог (напр. здоров'я); визначені місця служили і тимчасовою адресою кожного Отця в авлі, для потреб діянь Собору, а навіть для громадських зустрічей і працівних контактів. Щоденно механографічні машини обчислювали, перераховували, упорядковували і переписували в чотирьох каталогах присутніх і несприсутніх Отців Собору, відповідно до підписаних Отцями карток; ціла процедура тривала пів години, від хвилини повороту всіх підписаних чи непідписаних карток, при допомозі окремого магнітного

апарату, вразливого на позначку, зроблену кожним Отцем Собору відповідним олівцем. А треба зважити, що кожноденно було предбачувано коло 2500 карток присутності для механографічного опрацювання. Окремим завданням канонічного порядку було перераховування голосувань над проєктами і постановами Собору, яких відбуто 544, в більшості за магнітно позначеними картками, і за потрібним визначенням: « подобається », « не подобається », « подобається з застереженням », з видруктованим ім'ям і саном Отця Собору, числом сидіння і числом голосування та підписом чи позначкою Отця, який голосував. Окрема машина вилучувала картки незаповнені, фальшиво чи слабо заповнені і позначені, які відбували окрему перевірку вручну, упорядковувала за потрібною чи подвійною характеристикою, обраховувала число всіх голосуючих та виявляла число неважних голосів, роблячи відповідні підсумування та окремий список імен Отців, які голосували з застереженням, яке були обов'язані подати осібно. Все це вимагало небагато часу так, що було досягнуто максимальне число 15 голосувань протягом 3-ох годин часу засідання (с. 162, дня 16. 11. 1965). В загальному механографічне обладнання виготовило за 178 засідань: 445.000 карток присутності; 1.360.000 карток голосувань; біля 200.000 карток для виготовлення каталогів Отців, тобто всього майже 2 мільйони карток для улегшення діянь Собору.

Телевізійне обладнання: Ідучи назустріч вимогам нових часів, було подбано і про телевізійне обслуговування Собору, для запису і передачі важливіших подій Собору, для вжитку мільйонів глядачів у цілому світі. Для влегшення цієї важливої і трудної праці, були вставлені в соборовій авлі тривалі обладнання, щоб вможливити легке включення численної телевізійної апаратури. Це обладнання, вживши багато кілометрів відповідних електропроводів та телевізійних шнурів і каблів, сполучувало соборову авлю з зовнішніми телевізійними одиницями, а то й прямо з Італійською Радіо-Телевізією, яка

дбала про цю обслугу, та посередничила з іншими міжнародними телевізійними організаціями. За час тривання Собору відбулось 15 великих телевізійних передач, з участю більшої чи меншої кількості телевізійних організацій. І так було переведено телевізійне обслуговування: з 1 телевізійною обстановкою - 5 разів (13. 10; 2. 11; 4. 11. 1962 р.; 5 і 7. 12. 1965 р.), з 2 телевіз. обстановками - 3 рази (12. 10. 1962; 4. 12. 1963; 21. 11. 1964), з 3 теле-обстановками - 3 рази (11. 10. 1962; 29. 9. 1963; 14. 9. 1964); та з 4 обстановками - 4 рази (8. 12. 1962; 14. 9; 28. 10; 8. 12. 1965) - для Євровізії, обслуговуючи 6, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 17, а навіть 20 телевізійних організацій світу (через «Телестар» дня 11. 10. 1962 - для Америки). Крім того була встановлена кругова замкнена телевізійна обстановка для вжитку Римського Архисрея, сполучена з його робітнею та командована ним особисто, за його бажанням і розсудком.

Можна тут згадати і студії та підготовку, а то й частинне експериментування двох інших обладнань: тобто 1) електронічного голосування через потиснення кнопки, з безпроводним поданням загальних вислідів світляними знаками, яке було відкинене з-за висоти коштів, нездійсненності реченців для його обладнання та, головню, з-за неможливості одержати відповідну документацію тривалого характеру, в випадку спорів та для зберігання для історії; 2) рівночасного перекладу на різні мови соборових промов, який було доведено до стадії експериментування в означеній кількості апаратів, та в стосунку до обсерваторів, з незадовільним вислідом технічного, а головню особового характеру: тобто через брак відповідно вишколеної значної кількості знавців.

Серед такої обстановки і такими засобами діяв Ватиканський Собор 1962-1965 рр., досягаючи задуманого успіху, і щодо своїх діянь, і щодо своїх постанов, стаючи подією нашого століття та початком нового етапу в двотисячолітній історії вселенської Церкви.

XI.

ДІЯННЯ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

Подавши в II-V томах соборові постанови та з'ясувавши їх постанови, залишається нам подати лише літопис діянь Собору, підкреслюючи деякі важніші події. Вже в начерку організації Ватиканського Собору було визначено багато соборової праці. Також короткі синтетичні перегляди трьох соборових сесій (томи II-IV) та Собору взагалі (том V) дають загальне, хоч і неповне уявлення про діяння Собору. Тому обмежимося до деяких даних про поодинокі соборові засідання, розділивши їх на чотири соборові сесії. У нашій перегляді звернемо увагу на такі справи: 1) дата засідання, 2) чергове число засідання, 3) обряд святої соборової Літургії, 4) національність служителя св. Літургії, 5) національність і походження Отця Собору, який інтронізував св. Євангелію, 6) презес-модератор кожного засідання Собору, 7) число Отців Собору приявних на сесії, 8) тема соборової дискусії, 9) число промовців-дискутантів, 10) число голосувань. Щоб не повторюватися, подаватимемо ці дані за вище встановленим числовим порядком.

Вище згадані дані покажуть наглядно: а) вселенськість Собору, б) свободу і задовільність соборових дискусій, в) демократичність соборових рішень. Всі ці користі цілком оправдують сухість нашого викладу, та можуть послужити заінтересованим для належного коментування Собору і його постанов.

Нижче подані інформації були зібрані соборовими урядовцями і подані перший раз в окремому числі «*Ос-серваторе Романо делла Доменіка*» за березень 1966 року, звідкіля і беремо наші дані.

1. - ПЕРША СЕСІЯ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ (11. 10. 1962 - 8. 12. 1962)

Дня 11 жовтня 1962 р., в пам'ять Материнства Пресвятої Богородиці за латинським обрядом, під przewodництвом папи Івана XXIII, відбулось торжественне канонічне відкриття Собору Ватиканського II, і перша його публічна і канонічна сесія. Св. Літургію служив Римський Архидієц Іван XXIII, який виголосив окрему промову на відкриття Собору, провів відповідні молитви в латинському і візантійському обряді (в мовах: грецькій, церковно-слов'янській, арабській), а приватні Отці Собору склали ісповідь католицької віри. Численні вірні, дипломатичний корпус, різні делегації народів - держав (числом 86) заповнили храм св. Петра вже від ранніх годин; 17 радіотелевізійних організацій подали голос і образ відкриття Собору всьому світові. Біля 2300 Отців і 300 знавців Собору взяли участь у його відкритті, при участі обсерваторів не-католицьких церковних громад.

2) - 13. 10. 1962: - 2) перше засідання (генеральна асамблея); 3) св. Літургія латинського обряду; 4) служив-італієць; 5) Євангелію виставив на престолі-італієць; 6) головував кар. Тіссерант - француз; 7) тема: вибір Комісій; 8) промовців 2; 9) голосувань жодних; з-за короткого тривання (20 хвилин) не можна було встановити числа присутніх. Вирішено подати кандидатури на членів Комісій, порадившись на єпископських конференціях.

3) - 16. 10. 1962: - 2) засідання 2; 3) латинська; 4) еспанець; 5) італієць; 6) Е. Тіссерант; 7) 2381; 8) Голосування над членами Комісій; 9) 4 промовці; 10) голосувань - жодних, за винятком передання виборчих листків на членів до 10 Комісій і Секретаріатів Собору. Обрахунок голосів тривав до 19 жовтня; більшість - умовна.

4) - 20. 10. 1962: - 2) - 3-тє; 3) латинська; 4) конго-

лівець; 5) ливанець; 6) А. Лієрат-француз; 7) 2344; 8) Проголошення виборів до 7 Комісій, і папські номінації до Літ. Комісії (разом 120 осіб); дискусія над зверненням Отців Собору до світу; 9) 38 промовців; 10) голосування - 1, через повстання з місць. Вибори ще незакінчені, бракує папських номінацій.

5) - 22. 10. 1962: - 2) - 4-те; 3) латинська; 4) німець; 5) еспанець; 6) Г. Гільрой-австралієць; 7) 2356; 8) проголошення виборів, дискусія над проєктом «*Про святу Літургію*» взагалі; 9) промовців 21; 10) жодних голосувань. Секретаріят для єдності християн зрівняно на правах і завданнях з Комісіями.

6) - 23. 10. 1962: - 2) 5-та; 3) латинська; 4) американець; 5) француз; 6) Ф. Спельман-американець; 7) 2363; 8) про Літургію; 9) промовців 18; 10) жодних голосувань. Патріарх Максим IV, мелхіт, промовляє по-французьки.

7) - 24. 10. 1962: - 2) 6-та; 3) візантійсько-мелхітська; 4) ливанець; 5) американець; 6) Г. Плей-Данієль-еспанець; 7) 2337; 8) Вступ і I розділ про Літургію; 9) промовців 16; 10) голосувань - жодних.

8) - 26. 10. 1962: - 2) 7-ма; 3) латинська; 4) горішньовольтанець; 5) німець; 6) Й. Фрінґс-німець; 7) 2325; 8) про Літургію. зокрема справа мови; 9) промов 21; 10) голосувань - жодних.

9) - 27. 10. 1962: - 2) 8-ма; 3) латинська; 4) мексиканець; 5) італієць; 6) Е. Руффіні-італієць; 7) 2303; 8) про Літургію: мова, пристосування до народів, зрозуміння й активна участь; 9) промов 24; 10) голосувань - жодних. Телеграма Собору до Івана XXIII з нагоди вибору і коронації.

10) - 29. 10. 1962: - 2) 9-та; 3) латинська; 4) японець; 5) ливанець; 6) А. Каджано-аргентінець; 7) 2279; 8) проголошення папських номінацій до Комісій (90 Отців); дискусія над I розд. про Літургію; 9) промов 19; 10) голосувань - жодних. Наголошується потребу скорочування промов та не повторюватися.

11) - 30. 10. 1962: - 2) 10-та; 3) латинська; 4) норвежець; 5) еспанець; 6) Б. Альфрінк-бельгієць; 7) 2257; 8) про Літургію: концелебрація, св. Причастя під двома видами, місцеві традиції і звичаї тощо; 9) промов 23; 10) жодних голосувань.

12) - 31. 10. 1962: - 2) 11-та; 3) домініканська; 4) канадієць; 5) француз; 6) Е. Тіссерант-француз; 7) 2230; 8) про Літургію: читання, спільна молитва вірних, свята трапеза; 9) промов 29; 10) жодних голосувань.

13) - 5. 11. 1962: - 2) 12-та; 3) маронітська; 4) ливанець; 5) американець; 6) А. Ліснарт-француз; 7) 2129; 8) Проголошення членів адміністративного трибуналу; про св. Літургію: новий уклад, концелебрація, два види св. Причастя; 9) промов 24; 10) голосувань - жодних.

14) - 6. 11. 1962: - 2) 13-та; 3) латинська; 4) мадяр; 5) німець; 6) І. Таппуні-сирієць; 7) 2211; 8) два примірники промов, право пропонувати закінчення дискусій над розділами, закінчення сесії 8 грудня; про Літургію: закінчено дискусію над II розд. (голосуванням), розпочато III: св. Тайни; 9) промов 24; 10) голосування 1 (повстанням з місць).

15) - 7. 11. 1962: - 2) 14-та; 3) латинська; 4) в'єтнамець; 5) тоґоанець; 6) Г. Гілрой-австралієць; 7) 2214; 8) про Літургію: третій і черветий розділ: про часослов; 9) промов 26; 10) голосувань - жодних.

16) - 9. 11. 1962: - 2) 15-та; 3) латинська; 4) італієць; 5) тунізієць; 6) Й. Фрінґс-німець; 7) 2216; 8) про Літургію: часослов; 9) промов 21; 10) голосувань - жодних. Століття єп. А. Карінчі.

17) - 10. 11. 1962: - 2) 16-та; 3) брахарійська; 4) португалець; 5) бразилієць; 6) Е. Руффіні-італієць; 7) 2172; 8) про Літургію: закінчення про часослов, початок дискусії про 4 останні розділи: рік церковний, ризи, музика, мистецтво; 9) промов 24; 10) голосувань - жодних.

18) - 12. 11. 1962: - 2) 17-та; 3) глаголицька, 4) югослав'янець; 5) домініканець; 6) А. Каджано-аргентінець;

7) 2186; 8) заповідження другої сесії на 12. 5. 1963; про літургійний календар, музика і мистецтво; 9) промов 21; 10) голосувань - жодних.

19) - 13. 11. 1962: - 2) 18-та; 3) латинська; 4) екваторіянець; 5) уругваєць; 6) Б. Альфрінк - бельгієць; 7) 2209; 8) священна музика і мистецтво; внесення імені св. Йосифа в лат. Сл. Божу, від 8 грудня; 9) промов 23; 10) голосування - 1: про закінчення дискусії про Літургію (через повстання).

20) - 14. 11. 1962: - 2) 19-та; 3) латинська; 4) тайванець; 5) малієць; 6) Е. Тіссерант-француз; 7) 2215; 8) «*Про Боже Об'явлення*»: введення, і декларативні дискусії проти і за проєктом; 9) промов 15; 10) голосування - 1: про норми опрацювання проєкту «*Про Літургію*».

21) - 16. 11. 1962: - 2) 20-та; 3) вірменська; 4) вірменин; 5) вірменин; 6) А. Лівнарт-француз; 7) 2213; 8) про Об'явлення взагалі: спірні погляди і промови; роздано поправки до 4 арт. про Літургію; 9) промов 21; 10) голосувань - жодних.

22) - 17. 11. 1962: - 2) 21-а; 3) латинська; 4) поляк; 5) китаєць; 6) Г. Гілрой-австралієць; 7) 2207; 8) про Об'явлення: думки: поглиблювати, змінити текст, замінити іншим; 9) промов 18; 10) голосувань - 4: про св. Літургію.

23) - 19. 11. 1962: - 2) 22-а; 3) латинська; 4) австралієць; 5) мексиканець; 6) Ф. Спелман-американець; 7) 2197; 8) про Об'явлення: замало екуменічний проєкт; 9) промов 18; 10) голосувань - жодних; по засіданні нарада Президентіальної Ради.

24) - 20. 11. 1962: - 2) 23-я; 3) латинська; 4) костаріканець; 5) руандієць; 6) Й. Фрінгс-німець; 7) 2211; 8) про Об'явлення: голоси прихильні; 9) промов 16; 10) голосування - 1: перервати дискусію над проєктом. Не одержано приписаної більшості. Дискусія триває.

25) - 21. 11. 1962: - 2) 24-а; 3) українська; 4) Преосв. Г. Букатко; 5) Г. Букатко; 6) Е. Руффіні-італієць; 7)

2186; 8) про Об'явлення: перший розділ: про джерела; 9) промов 16; 10) голосувань - 1. З доручення Івана XXIII перервано дальшу дискусію над проєктом «про Об'явлення», і передано до повної переробки.

26) - 23. 11. 1962: - 2) 25-а; 3) латинська; 4) італієць; 5) італієць; 6) А. Каджано-аргентінець; 7) 2157; 8) «*Про засоби суспільного повідомляння*»: виклад і звіт, дискусія; скоротити, участь мирян, спільні цінності людства, присутність Церкви, співпраця, міжнародне Бюро і т. д.; 9) промов 17; 10) голосувань - жодних.

27) - 24. 11. 1962: - 2) 26-а; 3) латинська; 4) швайцарець; 5) панамець; 6) Б. Альфрінк-бельгієць; 7) 2136; 8) телеграма папи з нагоди 80-ліття; про засоби повідомляння: миряни, технічна досконалість, допомога Церкви; назначення Комісії для ревізії проєкту про Об'явлення; 9) промов 15 (?); 10) голосувань - ніяких.

28) - 26. 11. 1962: - 2) 27-а; 3) латинська; 4) філіппінець; 5) італієць; 6) Е. Тіссерант-француз; 7) 2133; 8) телеграма папи, програма праці (заголошена дискусія «про одність Церкви»); дискусія про засоби повідомляння до год. 11, 30; звіт про проєкт: «*Про одність Церкви: Щоб усі були одне*», зачитав о. Атанасій Великий, ЧСВВ, Секретар Комісії для Східних Церков, одинокий релятор, що ще не був Отцем Собору; дискусія - 4 промовців; 9) промов 17; 10) голосувань - жодних.

29) - 27. 11. 1962: - 2) 28-а; 3) латинська; 4) перуанець; 5) сансальваторіянець; 6) А. Ліснарт-француз; 7) 2156; 8) наступна сесія відбудеться щойно 8 вересня 1963, а не 12 травня; голосування про засоби повідомляння; вияснення і дискусія про одність Церкви: критичні, прихильні, неприхильні, замало екуменічний, юридичний, дати інший титул, включити протестантів, об'єднати з іншими проєктами, тощо; 9) промов 16; 10) голосування - 1: Про засоби повідомляння.

30) - 28. 11. 1962: - 2) 29-а; 3) етіопська; 4) етіопець; 5) етіопець; 6) І. Таппуні-сирієць; 7) 2144; 8) поправки

про Літургію; дискусія про одність Церкви: виправити, узгоднити, розширити; Оттавіяні пропонує відкладення дискусії « Про Церкву »; 9) промов 17; 10) голосувань - жодних.

31) - 30. 11. 1962: - 2) 30-а; 3) латинська; 4) бельгійський; 5) бразилієць; 6) Ф. Спелман-американець; 7) 2145; 8) голосування про I розд. Про Літургію - поправки; Про одність Церкви: дискусія: практика, хосенність проєкту, екуменічність; дискусію закінчено голосуванням; 9) промов 15; 10) голосувань - 9: про Літ.; про одність Церкви.

32) - 1. 12. 1962: - 2) 31-а; 3) латинська; 4) англійський; 5) аргентинець; 6) Й. Фрінґс-німець; 7) 2115; 8) декрет Собору про об'єднання проєктів про екуменізм; дискусія « про Церкву »: звіт, і дискусія взагалі; 9) промов 13; 10) голосування 1: Про одність Церкви, наступного змісту: « Закінчивши перевірку декрету « Про одність Церкви: щоб усі були одне », Отці схвалюють його... Цей документ однак, на основі завважень і внесків заслужаних у соборовій авлі, творитиме один документ з декретом, виготовленим Секретаріатом для єдності всіх християн, і з розділом XI проєкту « про Церкву », який займається також справою екуменізму ».

33) - 3. 12. 1962: - 2) 32-а; 3) малябарська; 4) індійський; 5) індієць; 6) Е. Руффіні-італієць; 7) 2116; 8) проєкт про Церкву: загально і про деякі окремі справи, про мирян, про єрархію, мало екуменічний, і т. д.; 9) промов 16; 10) голосувань - 2: до другого розд. про Літургію.

34) - 4. 12. 1962: - 2) 33-я; 3) латинська; 4) мадагаскарський; 5) італієць; 6) А. Каджано-аргентинець; 7) 2104; 8) проєкт про Церкву: загально: більша єдність частин, екуменічність, св. Письмо, браки про єпископів, апостолят мирян; 9) промов 17; 10) голосувань - ніяких.

35) - 5. 12. 1962: - 2) 34-а; 3) латинська; 4) бразилієць; 5) поляк; 6) Б. Альфрінк-бельгійський; 7) 2113; 8)

скорочення проєктів до 20; проєкт про Церкву: Христологія, єпископат, папство, подружжя; 9) промов 12; 10) голосувань - 8: перший розд. про Літургію.

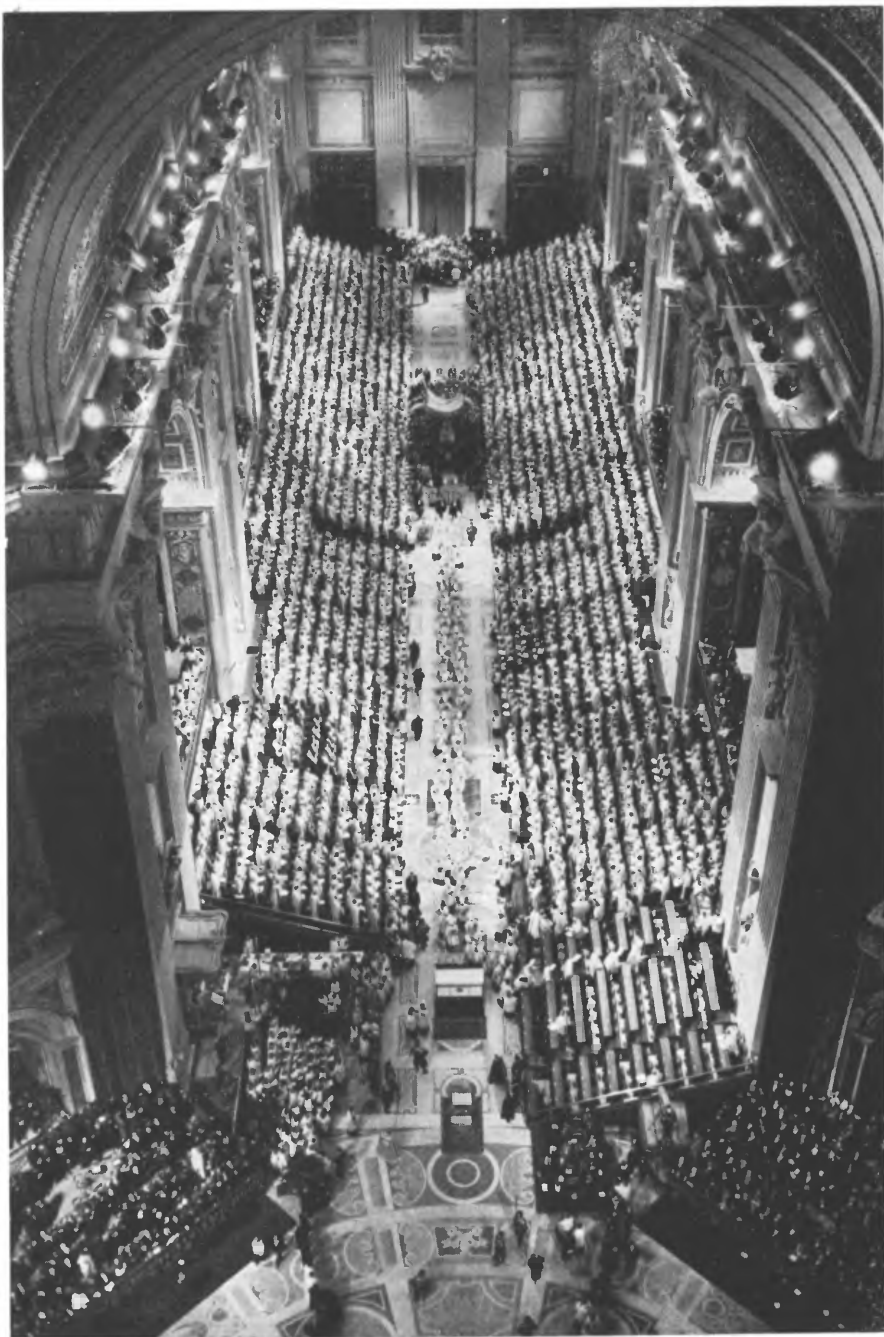
36) - 6. 12. 1962: - 2) 35-а; 3) латинська; 4) дагомець; 5) чех; 6) Е. Тіссерант-француз; 7) 2085; 8) підсумки сесії; проєкт про Церкву: дискусія, за і проти; 9) промов 12; 10) голосувань - 5: про I розд. про Літургію.

37) - 7. 12. 1962: - 2) 36-а; 3) халдейська; 4) ливанець; 5) халдеець-Іран; 6) А. Лібнарт-француз; 7) 2118; 8) проєкт про Церкву: любов, послух, миряни, погани; 9) промов 10; 10) голосування - 1: про вступ і I розд. про Літургію. Журналісти на Сл. Божій; папа між Отцями Собору: дякує за участь.

38) - 8. 12. 1962: - Торжественне засідання для закриття першої сесії Собору; Промова Івана XXIII: надія закінчити Собор 25. 12. 1963.

* * *

Загальні підсумки I сесії: 1 сесія публічна; 1 торжественна; 36 генеральних асамблей; 5 продискутованих декретів-проєктів, установлення і праця 10 Комісій, зокрема літургічної; промов - 608; голосувань - 34 (картками). Схвалено Вступ і I розд. проєкту «*Про Літургію*»; знято, по дискусії, проєкт «*Про Божє Об'явлення*»; продискутовано проєкт «*Про засоби суспільного повідомляння*» і передано до ревізії; продискутовано і схвалено проєкт «*Про одність Церкви*» і передано для об'єднання з іншими подібними проєктами; дискутовано проєкт «*Про Церкву*» і передано мішаній Комісії до ґрунтовної перерібки.

ОТЦІ ВАТ. СОБОРУ В ХРАМІ СВ. ПЕТРА (ВІД ПРЕСТОЛУ)

1

1

2. - ДРУГА СЕСІЯ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ (29. 9. 1963 - 4. 12. 1963)

Докладніші дані про другу сесію Собору подаємо в ІІ книзі нашого видання (стор. 13-14), де подана і коротка хронологія (щоденник) Соборових нарад-дискусій, і про них тут не згадуватимемо. Доповняючи загальний літопис діянь, у цьому місці віднотуємо лише загальні дані: день, число, св. Літургія, служитель, інтронізація євангелії, предсідник, число Отців, число промов та число голосувань, відсилаючи цікавих до другої книги стосовно предмета дискусій.

Зібрані дані (за «*Оссерваторе Романо делла Доменика*» березень 1966, стор. 52-53) подаємо в такому порядку: Чергове число: дата: 2) чергове число ген. асамблеї, 3) св. Літургія, 4) служитель, 5) інтронізація Євангелії, 6) предсідник, 7) число присутніх Отців, 8) дискусія: див. книга ІІ, 9) число промов, 10) число голосувань.

39) - 29. 9. 1963: Відкриття другої сесії папою Павлом VI; св. Літургія служена кард. Е. Тіссерантом; присяга й ісповідь віри папи Павла VI і нових Отців Собору; промова папи на відкриття нової сесії. Це засідання має характер канонічний, як друга публічна сесія Собору.

40) - 30. 9. 1963: - 2) 37-а; 3) амброзіяньська; 4) італієць; 5) італієць; 6) П. Агаджаніян-вірменин; 7) 2227; 8) -; 9) промов 10; 10) голосувань - 0.

41) - 1. 10. 1963: - 2) 38-а; 3) латинська; 4) ірляндець; 5) ливанець, 6) Яків Леркаро-італієць; 7) 2280; 8) -; 9) промов 13; 10) голосувань - 1: проєкт «про Церкву» взагалі.

42) - 2. 10. 1963: - 2) 39-а; 3) латинська; 4) цейлонець; 5) еспанець; 6) Ю. Депфнер-німець; 7) 2287; 8) -; 9) промов 17; 10) голосувань - 0.

43) - 3. 10. 1963: - 2) 40-а; 3) латинська; 4) Камерун; 5) француз; 6) Й. Суненс-голландець; 7) 2262; 8) -; 9) промов 19; 10) голосувань - 0.

44) - 4. 10. 1963: - 2) 41-а; 3) латинська; 4) сомалець; 5) американець; 6) Агаджаніян; 7) 2256; 8) -; 9) промов 18; 10) голосувань - 0.

45) - 7. 10. 1963: - 2) 42-а; 3) латинська; 4) француз; 5) німець; 6) Леркаро; 7) 2274; 8) -; 9) промов 16; 10) голосувань - 0.

46) - 8. 10. 1963: - 2) 43-я; 3) сирійська; 4) сирівець; 5) сирієць; 6) Депфнер; 7) 2291; 8) -; 9) промов 13; 10) голосувань - 5: поправки 2 розділу про Літургію.

47) - 9. 10. 1963: - 2) 44-а; 3) латинська; 4) австрієць; 5) півд. афр.; 6) Суненс; 7) 2278; 8) -; 9) промов 14; 10) голосувань - 7: II р. про Літургію.

48) - 10. 10. 1963: - 2) 45-а; 3) латинська; 4) кореанець; 5) конголієць; 6) Агаджаніян; 7) 2265; 8) -; 9) промов 17; 10) голос. - 7: 2 розд. Літ.

49) - 11. 10. 1963: - 2) 46-а; 3) латинська; 4) венезуелець; 5) Океанія; 6) Леркаро; 7) 2249; 8) -; 9) промов 16; 10) голосувань - 0.

50) - 14. 10. 1963: - 2) 47-а; 3) латинська; 4) танганіканець; 5) білорус; 6) Депфнер; 7) 2241; 8) -; 9) промов 20; 10) голосування - 1: про II розд. про Літургію: не схвалений.

51) - 15. 10. 1963: - 2) 48-а; 3) мозарабський; 4) еспанець; 5) еспанець; 6) Суненс; 7) 2250; 8) -; 9) промов 10; 10) голосувань - 4: про III розд. про Літургію.

52) - 16. 10. 1963: - 2) 49-а; 3) коптійська; 4) єгиптянин; 5) єгиптянин; 6) Агаджаніян; 7) 2268; 8) -; 9) промов 13; 10) голосувань - 4: III р. про Літургію.

53) 17. 10. 1963: - 2) 50-а; 3) латинська; 4) аргентинець; 5) шкот; 6) Леркаро; 7) 2258; 8) -; 9) промов 17; 10) голосувань - 2: III р. Літ.

54) - 18. 10. 1963: - 2) 51-а; 3) латинська; 4) індонезієць; 5) ливанець; 6) Депфнер; 7) 2225; 8) -; 9)

промов 26; 10) голосування - 1: про III розд. Літургії: відкинений.

55) - 21. 10. 1963: - 2) 52-а; 3) румунська; 4) румун; 5) румун; 6) Суненс; 7) 2205; 8) -; 9) промов 8; 10) голосувань - 3: IV розд. про Літ.

56) - 22. 10. 1963: - 2) 53-я; 3) латинська; 4) чіленець; 5) Океанія; 6) Агаджаніян; 7) 2236; 8) -; 9) промов 15; 10) голосувань - 5: IV р. Літур.

57) - 23. 10. 1963: - 2) 54-а; 3) латинська; 4) американець; 5) мадагаскарець; 6) Леркаро; 7) 2234; 8) -; 9) промов 15; 10) голосувань - 5: IV розд про Літ.

58) - 24. 10. 1963: - 2) 55-а; 3) латинська; 4) італієць; 5) мексиканець; 6) Депфнер; 7) 2245; 8) -; 9) промов 10; 10) голосувань - 6: розд. IV і V про Літургію. Дві промови: за і проти проєкту про Богородицю, як цілість про себе, чи об'єднання з проєктом про Церкву.

59) - 25. 10. 1963: - 2) 56-а; 3) латинська; 4) анголієць; 5) родезіянець; 6) Суненс; 7) 2191; 8) -; 9) промов 16; 10) голосувань - 5: V-ий розділ про Літургію.

60) - 29. 10. 1963: - 2) 57-а; 3) українська; 4) Й. Сліпий; 5) Букатко; 6) Агаджаніян; 7) 2204; 8) -; 9) промов 8; 10) голосувань - 5: про Богородицю, над V розд. про Літургію.

61) - 30. 10. 1963: - 2) 58-а; 3) латинська; 4) бразилієць; 5) мексиканець; 6) Леркаро; 7) 2165; 8) -; 9) промов 13; 10) голосувань - 9: з чого 5 над II розд. про Церкву, і VII розд. про Літ., і взагалішому.

62) - 31. 10. 1963: - 2) 59-а; 3) латинська; 4) бельгієць; 5) американець; 6) Депфнер; 7) 1960; 8) -; 9) промов 21; 10) голосування - 1: VI і VII розд. про Літургію.

63) - 5. 11. 1963: - 2) 60-а; 3) халдейська; 4) іракенець; 5) іракенець; 6) Суненс; 7) 2107; 8) -; 9) промов 12; 10) голосувань - 0.

64) - 6. 11. 1963: - 2) 61-а; 3) латинська; 4) італієць; 5) бразилієць; 6) Суненс; 7) 2136; 8) -; 9) промов 19; 10) голосування - 1: проєкт про єпископів.

65) - 7. 11. 1963: - 2) 62-а; 3) латинська; 4) голляндець; 5) Нігерія; 6) Агаджаніян; 7) 2150; 8) -; 9) промов 18; 10) голосувань - 0.

66) - 8. 11. 1963: - 2) 63-я; 3) латинська; 4) Уганда; 5) француз; 6) Агаджаніян; 7) 2148; 8) -; 9) промов 17; 10) голосувань - 0.

67) - 11. 11. 1963: - 2) 64-а; 3) латинська; 4) тайландець; 5) американець; 6) Леркаро; 7) 2141; 8) -; 9) промов 18; 10) голосувань - 0.

68) - 12. 11. 1963: - 2) 65-а; 3) латинська; 4) бенедиктинець-швайцарець; 5) екваторіянець; 6) Леркаро; 7) 2161; 8) -; 9) промов 17; 10) голосування - 1: останній розділ проєкту про єпископів.

69) - 13. 11. 1963: - 2) 66-а; 3) російська; 4) росіянин; 5) росіянин; 6) Депфнер; 7) 2166; 8) -; 9) промов 16; 10) голосувань - 0.

70) - 14. 11. 1963: - 2) 67-а; 3) латинська; 4) гвінець; 5) поляк; 6) Депфнер; 7) 2167; 8) -; 9) промов 18; 10) голосувань - 2: про засоби суспільного повідомлення.

71) - 15. 11. 1963: - 2) 68-а; 3) латинська; 4) колюмбіць; 5) екваторіянець; 6) Суненс; 7) 2123; 8) -; 9) промов 16; 10) голосувань - 0.

72) - 18. 11. 1963: - 2) 69-а; 3) латинська; 4) італієць; 5) африканець-серед.; 6) Агаджаніян; 7) 2171; 8) -; 9) промов 9; 10) голосувань - 1: про Літургію. Початок дискусії «*про єкуменізм*»: звіт Чіконіяні.

73) - 19. 11. 1963: - 2) 70-а; 3) малянкарська; 4) індієць; 5) індієць; 6) Агаджаніян; 7) 2182; 8) -; 9) промов 9; 10) голосувань - 0.

74) - 20. 11. 1963: - 2) 71-а; 3) латинська; 4) малезієць; 5) остр. Сейшель; 6) Агаджаніян; 7) 2186; 8) -; 9) промов 5; 10) голосувань - 5: II розд. про Літургію.

75) - 21. 11. 1963: - 2) 72-а; 3) слов'янська; 4) словак; 5) конгієць; 6) Леркаро; 7) 2188; 8) -; 9) промов 14; 10) голосувань - 6: III розд. про Літургію. Рішення папи піднести число членів Комісій до 30.

76) - 22. 11. 1963: - 2) 73-я; 3) латинська; 4) альжірець; 5) нікарагуанець; 6) Леркаро; 7) 2179; 8) -; 9) промов 13; 10) голосувань - 3: про проєкт про Літургію взагалі - вислід позитивний.

77) - 25. 11. 1963: - 2) 74-а; 3) латинська; 4) болівієць; 5) меланезієць; 6) Леркаро; 7) 2141; 8) -; 9) промов 15; 10) голосувань - 2: про засоби повідомлення. Дня 4 грудня відбудеться торжественне проголошення постанов «Про Літургію» і «Про засоби повідомлення». Агітація проти цього останнього проєкту, осуджена кард. Тіссерантом.

78) - 26. 11. 1963: - 2) 75-а; 3) маронітська; 4) ливанець; 5) сирієць; 6) Депфнер; 7) 2131; 8) -; 9) промов 17; 10) голосувань - 0.

79) - 27. 11. 1963: - 2) 76-а; 3) латинська; 4) англієць; 5) італієць; 6) Депфнер; 7) 2122; 8) -; 9) промов 17; 10) голосувань - 0.

80) - 28. 11. 1963: - 2) 77-а; 3) латинська; 4) францісканин-француз; 5) Слонове Узберіжжя; 6) Суненс; 7) 2192; 8) -; 9) промов 19; 10) голосувань - 0.

81) - 29. 11. 1963: - 2) 78-а; 3) грецька; 4) грек; 5) альбанець-італієць; 6) Суненс; 7) 2094; 8) -; 9) промов 11; 10) голосувань - 0. Заповіджено наступну сесію на 14. 9. 1964 - 20. 11. 1964. Проголошення виборів нових 43 членів Комісій.

82) - 30. 11. 1963: - 2) 79-а; 3) латинська; 4) вьетнамець; 5) мароканець; 6) Агаджаніян; 7) 2110; 8) -; 9) промов 12; 10) голосувань - 0. Остання асамблея другої сесії Собору; закінчення дискусій «про Екуменізм». Заповідження окремого письма про повновласті єпископів. Подано вказівки стосовно публічної сесії 4 грудня. Прочитано звіт про проєкт «Апостолят мирян». Подяка кард. Агаджаніяна Отцям Собору. Дня 3. 12. 1963, окремим збором, вшановано 400-ліття Тридентського Собору: промовляв кард. Ів. Урбані, патріярх Венеції.

83) - 4. 12. 1963: - Третя з черги публічна канонічна

сесія Собору і проголошення двох постанов: *Про св. Літургію*, і *Про засоби суспільного повідомлення*. Служив Літургію, сослужену, папа Павло VI. Відбулось 2 голосування над проєктами, які проголошено. Ген. Секретар проголошує « нечинність закону »: для конституції про св. Літургію - до 16 лютого 1964 р.

* * *

Загальні підсумки II сесії: 2 сесії публічні; 43 генеральних асамблей; продискутованих проєктів - 4; промов - 614; голосувань - 94 (картками); проголошено: конституцію - 1, декрет - 1; відсвятковано торжественно 3 великі річниці: 400-ліття існування Семінарій (4. 11) - промовою Стефана Вишинського; 400-ліття закриття Тридентського Собору (3. 12) - промовою Ів. Урбані; 5-ліття вибору папи Івана XXIII (28. 10) - промовою Льва Суєнса.

3. - ТРЕТЯ СЕСІЯ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

(14. 9. 1964 - 21. 11. 1964)

Як і про першу сесію Собору, відновуємо на цьому місці деякі дані про третю сесію Собору 1964 р., яка була відкрита до довгим між-сесійним періоді (грудень 1963 - вересень 1964). На початку цього 1964 р. стоїть подорож-проща Папи Павла VI до Святої Землі (4-6 січня 1964) та стріча в Єрусалимі з патріярхами Сходу, зокрема з Атенагорасом I Константинопольським; а закінчується він паломництвом того ж невтомного Папи на Євхаристійний Конгрес в Дельгі, в Індіях (4 - 6. 12. 1964). Обі ці прощі вплинули якимсь чином і на діяння Собору: створюючи відповідну атмосферу з одного, та визначаючи реченці третьої сесії з другого боку, щоб дати єпископатові світу можливість взяти участь у Конгресі.

За звичною чергою подаємо деякі дані про третю сесію.

84) - 14. 9. 1964: Відкриття третьої сесії папою Павлом VI; сослужена св. Літургія; промова Павла VI; присяга й ісповідь віри нових Отців Собору, з-за якого ця сесія має характер канонічної публічної сесії, четвертої за чергою.

85) - 15. 9. 1964: - 2) 80-а; 3) латинська; 4) бельгівць; 5) італівць; 6) Агаджаніян; 7) 2178; 8) дискусія над VII розд. про Церкву; 9) промов 14; 10) голосувань - жодних.

86) - 16. 9. 1964: - 2) 81-а; 3) латинська; 4) сенегалець; 5) еспанець; 6) Леркаро; 7) 2189; 8) про VII і VIII розд. про Церкву: Марія і Церква; 9) промов 17; 10) голосувань - 2.

87) - 17. 9. 1964: - 2) 82-а; 3) латинська; 4) італівць; 5) американець; 6) Леркаро; 7) 2216; 8) тема: Марія і Церква; 9) промов 16; 10) голосувань - 4: розд. I про Церкву.

88) - 18. 9. 1964: - 2) 83-я; 3) латинська; 4) чіленець; 5) німець; 6) Депфнер; 7) 2195; 8) Марія; Про єписко-

пів; 9) промов 18; 10) голосування - 1: закінчення дискусії про Церкву.

89) - 21. 9. 1964: - 2) 84-а; 3) латинська; 4) китаєць; 5) гвінеєць; 6) Депфнер; 7) 2204; 8) про єпископів; 9) промов 7; 10) голосувань - 4: III розд. про Церкву.

90) - 22. 9. 1964: - 2) 85-а; 3) латинська; 4) канадієць; 5) бразилієць; 6) Депфнер; 7) 2243; 8) про єпископів; 9) промов 10; 10) голос. - 8: III р. про Церкву.

91) - 23. 9. 1964: - 2) 86-а; 3) латинська; 4) італієць; 5) не відбулась; 6) Леркаро; 7) 2260; 8) про релігійну свободу; 9) промов 12; 10) голосувань - 6: про Церкву.

92) - 24. 9. 1964: - 2) 87-а; 3) латинська; 4) пакістанець; 5) індієць; 6) Суненс; 7) 2226; 8) про релігійну свободу; 9) промов 18; 10) голосувань - 6: про Церкву.

93) - 25. 9. 1964: - 2) 88-а; 3) сирійська; 4) іракенець; 5) сирієць; 6) Суненс; 7) 2201; 8) про релігійну свободу; 9) промов 6; 10) голосувань - 6: про Церкву.

94) - 28. 9. 1964: - 2) 89-а; 3) латинська; 4) чех; 5) парагваєць; 6) Агаджаніян; 7) 2170; 8) про жидів; 9) промов 18; 10) голосувань - 6: про третій розд. про Церкву.

95) - 29. 9. 1964: - 2) 90-а; 3) латинська; 4) ганець; 5) люксембуржець; 6) Агаджаніян; 7) 2224; 8) про нехристиян; 9) промов 21; 10) голосувань - 3: про Церкву.

96) - 30. 9. 1964: - 2) 91-а; 3) латинська; 4) кубанець; 5) француз; 6) Леркаро; 7) 2241; 8) про Об'явлення; 9) промов 6; 10) голосувань - 6: 3-6 розд. про Церкву.

97) - 1. 10. 1964: - 2) 92-а; 3) латинська; 4) італієць. 5) бразилієць; 6) Леркаро; 7) 2169; 8) про Об'явлення; 9) промов 20; 10) голосувань - жодних.

98) - 2. 10. 1964: - 2) 93-я; 3) латинська; 4) ірландець; 5) американець; 6) Леркаро; 7) 2119; 8) про Об'явлення; 9) промов 18; 10) голосувань - жодних.

99) - 5. 10. 1964: - 2) 94-а; 3) латинська; 4) новозеландець; 5) індієць; 6) Депфнер; 7) 2106; 8) про Об'явлення; 9) промов 9; 10) голосувань - 4: про єкуменізм.

100) - 6. 10. 1964: - 2) 95-а; 3) латинська, 4) Гонду-

рас; 5) поляк; 6) Депфнер; 7) 2164; 8) про Об'явлення; 9) промов 13; 10) голосувань - 5: про екуменізм. Заголошена участь парохів на засіданнях Собору.

101) - 7. 10. 1964: - 2) 96-а; 3) латинська; 4) італієць; 5) голов. настоятель домініканців; 6) Суненс; 7) 2173; 8) про мирян; 9) промов 10; 10) голосувань - 4: про екуменізм (звіт М. Германюка про ІІІ р. про екуменізм)

102) - 8. 10. 1964: - 2) 97-а; 3) латинська; 4) італієць. 5) малявець; 6) Суненс; 7) 2183; 8) про мирян; 9) промов 13; 10) голосувань - 1: про екуменізм.

103) - 9. 10. 1964: - 2) 98-а; 3) халдейська, 4) персіянин; 5) сирієць; 6) Суненс; 7) 2070; 8) про мирян; 9) промов 19; 10) голосувань - 0.

104) - 12. 10. 1964: - 2) 99-а; 3) латинська; 4) бразилієць; 5) італієць; 6) Агаджаніян; 7) 2066; 8) про мирян; 9) промов 17; 10) голосувань - 0.

105) - 13. 10. 1964: - 2) 100-а; 3) латинська; 4) суданець; 5) ісландець; 6) Агаджаніян; 7) 2159; 8) про мирян; 9) промов 18; 10) голосувань - 0. Говорить перший раз мирянин на Соборі: Петрік Кеґан.

106) - 14. 10. 1964: - 2) 101-а; 3) латинська; 4) литовець; 5) малтієць; 6) Агаджаніян; 7) 2120; 8) про пресвітерів; 9) промов 19; 10) голосувань - 0.

107) - 15. 10. 1964: - 2) 102-а; 3) латинська; 4) еспанець; 5) француз; 6) Агаджаніян; Леркаро; 7) 2131; 8) про пресвітерів і про Східні Церкви; 9) промов 14; 10) голосувань - 0. Вводить східний проєкт Г. Букатко.

108) - 16. 10. 1964: - 2) 103-я; 3) мелхітська; 4) мелхіт; 5) сирієць; 6) Леркаро; 7) учасників не записано; 8) про Східні Церкви; 9) промов 10; 10) голосувань - 0. Промовляв Й. Сліпий.

109) - 19. 10. 1964: - 2) 104-а; 3) латинська; 4) Туреччина; 5) японець; 6) Леркаро; 7) 2142; 8) про Східні Церкви; 9) промов 14; 10) голосувань - 5: про пресвітерів і над VII розд. про Церкву.

110) - 20. 10. 1964: - 2) 105-а; 3) латинська; 4) поляк,

5) індієць; 6) Депфнер; 7) 2191; 8) про Східні Церкви; про Церкву в сучасному світі; 9) промов 11; 10) голосувань - 2: декрет про Східні Церкви і VII-ий розд. про Церкву.

111) - 21. 10. 1964: - 2) 106-а; 3) румунська; 4) румун; 5) С. Кочішко; 6) Депфнер; 7) 2173; 8) про Церкву в світі; 9) промов 12; 10) голосувань - 5: декрет про Східні Церкви.

112) - 22. 10. 1964: - 2) 107-а; 3) латинська; 4) грек; 5) швед; 6) Депфнер; 7) 2159; 8) про Церкву в світі; 9) промов 15; 10) голосувань - 2: про Східні Церкви.

113) - 23. 10. 1964: - 2) 108-а; 3) латинська; 4) африканець; 5) Н. Елько; 6) Депфнер; 7) 2077; 8) про Церкву в світі; 9) промов 15; 10) голосувань - 1: взагалі про Церкву в світі.

114) - 26. 10. 1964: - 2) 109-а; 3) латинська; 4) Мозамбік; 5) колюмбієць; 6) Суненс; 7) 2007; 8) про Церкву в світі; 9) промов 18; 10) голосувань - 0.

115) - 27. 10. 1964: - 2) 110-а; 3) маронітська; 4) ливанець; 5) ливанець; 6) Суненс; 7) 1042; 8) про Церкву в світі; 9) промов 17; 10) голосувань - 0.

116) - 28. 10. 1964: - 2) 111-а; 3) латинська-концелєбрована з 12 парохами: П. Фелічі; 4) італієць; 5) італієць; 6) Агаджаніян; 7) 2078; 8) про Церкву в світі; 9) промов 15; 10) голосувань - 0.

117) - 29. 10. 1964: - 2) 112-а; 3) латинська-сослужена з 12 єпископами: Депфнер; 4) німець; 5) уругвайєць; 6) Агаджаніян; 7) 2094; 8) про Церкву в світі; 9) промов 13; 10) голосувань - 1: 8-ий розділ про Церкву.

118) - 30. 10. 1964: - 2) 113-а; 3) латинська; 4) Антіллі; 5) голов. наст. премонстратів; 6) Агаджаніян; 7) 1932; 8) про Церкву в світі; 9) промов 14; 10) голосувань - 2: 2 розд. про Церкву.

119) - 4. 11. 1964: - 2) 114-а; 3) латинська; 4) італієць; 5) бельгійєць; 6) Леркаро; 7) 1998; 8) про Церкву в світі; 9) промов 11; 10) голосувань - 6: про єпископів.

120) - 5. 11. 1964: - 2) 115-а; 3) латинська; 4) Замбія; 5) гватемалець; 6) Леркаро; 7) 2054; 8) про Церкву в світі; 9) промов 9; 10) голосувань - 8: про єпископів; промовляє мирянин: Яків Норріс, про проблему голоду в світі.

121) - 6. 11. 1964: - 2) 116-а; 3) етіопська; 4) етіопець; 5) етіопець; 6) Депфнер; 7) 2155; 8) про місії; 9) промов 5; 10) голосувань - 7: про єпископів. Павло VI бере участь у засіданні, і промовляє про місії.

122) - 7. 11. 1964: - 2) 117-а; 3) латинська; 4) перуанець; 5) нігерієць; 6) Депфнер; 7) 1921; 8) про місії; 9) промов 15; 10) голосування - 1: 3-ій розд. про єпископів.

123) - 9. 11. 1964: - 2) 118-а; 3) латинська; 4) італієць; 5) англівць; 6) Депфнер; 7) 1975; 8) про місії і про Церкву в світі; 9) промов 15; 10) голосувань - 1: про місії взагалі (до перерібки).

124) - 10. 11. 1964: - 2) 119-а; 3) латинська; 4) індієць; 5) індієць; 6) Суненс; 7) 2110; 8) про Церкву в світі; 9) промов 13; 10) голосувань - 1: про перерібку схеми про Церкву в світі. Ввід тексту про ченців. Схвалення першого розд. про єкуменізм.

125) - 11. 11. 1964: - 2) 120-а; 3) латинська; 4) француз; 5) мадяр; 6) Суненс; 7) 2120; 8) про ченців; 9) промов 17; 10) голосувань - 1: про єкуменізм, 2-ий розд.

126) - 12. 11. 1964: - 2) 121-а; 3) латинська; 4) литовець; 5) італієць; 6) Суненс; 7) 2131; 8) про ченців і про священницький вишкіл; 9) промов 12; 10) голосувань - 1: про ченців взагалі.

127) - 13. 11. 1964: - св. Літургія візантійського обряду, з нагоди св. Ів. Золотоустого; за участю папи Павла служив-сослужив патр. Максим IV, мелхіт; під кінець Павло VI жертвує свою тіяру на потребуючих; з українців служили: Германюк, Букатко, Елько, Руснак.

128) - 14. 11. 1964: - 2) 122-а; 3) латинська; 4) юго-

славянець; 5) хорват; 6) Агаджаніян; 7) 1963; 8) про священницький вишкіл; 9) промов 17; 10) голосувань - 7: про ченців, про екуменізм.

129) - 16. 11. 1964: - 2) 123-я; 3) малябарська; 4) індієць; 5) індієць; 6) Агаджаніян; 7) 2135; 8) про священницький вишкіл; 9) промов 12; 10) голосувань - 3: про ченців.

130) - 17. 11. 1964: - 2) 124-а; 3) латинська; 4) італієць; 5) італієць; 6) Леркаро; 7) 2140; 8) про вишкіл; про виховання; 9) промов 8; 10) голосувань - 8: про Церкву; про священ. вишкіл; промовляє парох з Мадриду: Людвик Маркос.

131) - 18. 11. 1964: - 2) 125-а; 3) вірменська; 4) вірменин; 5) вірменин-іранець; 6) Леркаро; 7) 2143; 8) про християнське виховання; 9) промов 9; 10) голосувань - 6; про Церкву, про виховання. Введення новий текст про релігійну свободу.

132) - 19. 11. 1964: - 2) 126-а; 3) латинська; 4) маляр; 5) француз; 6) Депфнер; 7) 2142; 8) про виховання-про свободу; про подружжя; 9) промов 8; 10) голосувань - 6: про Церкву, про виховання, про релігійну свободу. Відсунуено проєкт про релігійну свободу на майбутню сесію Собору.

133) - 20. 11. 1964: - 2) 127-а; 3) латинська; 4) англієць; 5) боліванець; 6) Депфнер; 7) 2140; 8) про нехристиян, про подружжя; 9) промов 13; 10) голосувань - 8: про екуменізм, про Східні Церкви, про подружжя. Остання асамблея третьої сесії Собору.

134) - 21. 11. 1964: - П'ята публічна сесія Ватиканського Собору, і проголошення трьох постанов: *Про Церкву, про Екуменізм і про Східні Католицькі Церкви*. Сослужив св. Літургію Павло VI. Промова Папи Павла; голосування над проєктами і їх проголошення, з встановленням «нечинности закону» для декрету про Східні Католицькі Церкви, до 21 січня 1965 р.

* * *

Загальні підсумки третьої сесії: 2 сесії публічні; генеральних асамблей - 48; продискутованих проєктів - 14; промов - 659; голосувань - 148; проголошено: конституцію - 1, декрети - 2; один проєкт про подружжя) віддано до компетенції Папи; звітів про проєкти - 54. Про інші дані див. в III-ій книзі цього видання.

Пропам'ятна медаля третьої сесії (об.)

4. - ЧЕТВЕРТА СЕСІЯ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ (14. 9. 1965 - 7. 12. 1965)

Дня 14 вересня 1965 р., по довшім між-сесійнім періоді була відкрита четверта й остання сесія Ватиканського Собору. В тому часі припадає подорож Папи Павла VI до Ньюйорку, на ген. асамблею об'єд. націй (7.10.1965). Тим часом працювали наполегливо Соборові Комісії, щоб виготовити остаточні тексти проєктів, яких залишилося до продискутування чи вирішення - 11. Помітне число проєктів дозволяло на ставлення під сумнів, чи ця сесія буде останньою. Однак воля Павла VI, Предсідника Собору, була виразною, і Комісії та Соборові Отці достосували до неї інтенсивність своєї праці. Та й сама четверта сесія була дуже трудящою; доказом того й те, що в часі її тривання відбулося 5 публічних канонічних засідань, тобто половина усіх сесій Собору.

Для з'ясування цієї праці та ходу соборових нарад, подамо, як і про три попередні сесії, короткі статистичні дані, які послужать тим, що говоритимуть і писатимуть про Ватиканський Собор певними датами для упорядкування свого знання та своїх споминів про Собор.

У цьому йдемо за встановленою для попередніх сесій чергою, тобто, після порядкового числа, подаємо: 1) дата засідання, 2) чергове число ген. асамблеї, 3) св. Літургія, 4) служитель св. Літургії за національністю, 5) інтронізація св. Євангелії, за національністю Отця Собору, 6) предсідник асамблеї, 7) число присутніх Отців, 8) тема дискусії, 9) число промов, 10) число голосувань.

* * *

135) - 14. 9. 1965: - Шосте публічне засідання Собору; сослужена св. Літургія Павла VI з 24 єпископами-Отцями Собору; присяга й ісповідь віри нових Отців

Собору; промова Павла VI (див. том IV, стор. 27-40). Між іншим Павло VI заповів встановлення Синоду Єпископів Католицької Церкви.

136) - 15. 9. 1965: - 2) 128-а; 3) латинська; 4) Чіле; 5) італієць; 6) Агаджаніян; 7) 2264; 8) про релігійну свободу; 9) промов 8; 10) голосувань - 0. Приявний Павло VI; читання Конституції про Синод Єпископів.

137) - 16. 9. 1965: - 2) 129-а; 3) латинська; 4) тунізієць; 5) ливанець; 6) Агаджаніян; 7) 2252; 8) про рел. свободу; 9) промов 17; 10) голосувань - 0. Промовляв Й. Сліпий.

138) - 17. 9. 1965: - 2) 130-а; 3) латинська; 4) нігерієць; 5) еспанець; 6) Агаджаніян; 7) 2214; 8) про рел. свободу; 9) промов 18; 10) голосувань - 0.

139) - 20. 9. 1965: - 2) 131-а; 3) латинська; 4) порторіканець; 5) американець; 6) Агаджаніян; 7) 2204; 8) про рел. свободу; 9) промов 13; 10) голосувань - 6: про Боже Об'явлення.

140) - 21. 9. 1965: - 2) 132-а; 3) латинська; 4) наст. францісканів; 5) німець; 6) Агаджаніян-Леркаро; 7) 2257; 8) про рел. свободу; про Церкву в сучасному світі; 9) промов 9; 10) голосувань - 6: про Боже Об'явлення і про свободу.

141) - 22. 9. 1965: - 2) 133-я; 3) латинська; 4) Габон; 5) француз; 6) Леркаро; 7) 2257; 8) про Церкву в світі; 9) промов 16; 10) голосувань - 9: про Боже Об'явлення.

142) - 23. 9. 1965: - 2) 134-а; 3) латинська; 4) італієць; 5) американець; 6) Леркаро; 7) 2228; 8) про Церкву в світі; 9) промов 11; 10) голосувань - 7: про апост. мирян. Заголошений до слова про Церкву в світі: А. Великий.

143) - 24. 9. 1965: - 2) 135-а; 3) латинська; 4) етіопець; 5) етіопець; 6) Депфнер; 7) 2182; 8) 1-ий розд. Церква в світі; 9) промов 12; 10) голосувань - 8: про апостолят мирян.

144) - 27. 9. 1965: - 2) 136а; 3) латинська; 4) лао-

тіянець; 5) індієць; 6) Депфнер; 7) 2143; 8) про Церкву в світі; 9) промов 13; 10) голосувань - 8: про апостолят мирян.

145) - 28. 9. 1965: - 2) 137-а; 3) латинська; 4) чех: Й. Беран; 5) гамбієць; 6) Депфнер; 7) 2161; 8) про Церкву в світі; 9) промов 15; 10) голосувань - 0.

146) - 29. 9. 1965: - 2) 138-а; 3) латинська; 4) швайцарець; 5) італієць; 6) Суненс; 7) 2190; 8) про Церкву в світі; 9) промов 10; 10) голосувань - 7: про єпископів.

147) - 30. 9. 1965: - 2) 139-а; 3) латинська; 4) Бурунді; 5) араб; 6) Суненс; 7) 2177; 8) про Церкву в світі; 9) промов 14; 10) голосувань - 5: про єпископів.

148) - 1. 10. 1965: - 2) 140-а; 3) сирійська; 4) сирієць-Ірак; 5) сирієць-Єгипет; 6) Суненс; 7) 2128; 8) про Церкву в світі; 9) промов 12; 10) голосувань - 4: про єпископів. Промовляв Й. Сліпий.

149) - 4. 10. 1965: - 2) 141-а; 3) латинська; 4) італієць; 5) наст. капуцинів; 6) Суненс; 7) 1944; 8) про Церкву в світі; 9) промов 17; 10) голосувань - 0. Папа Павло в Ньюорку (виїзд).

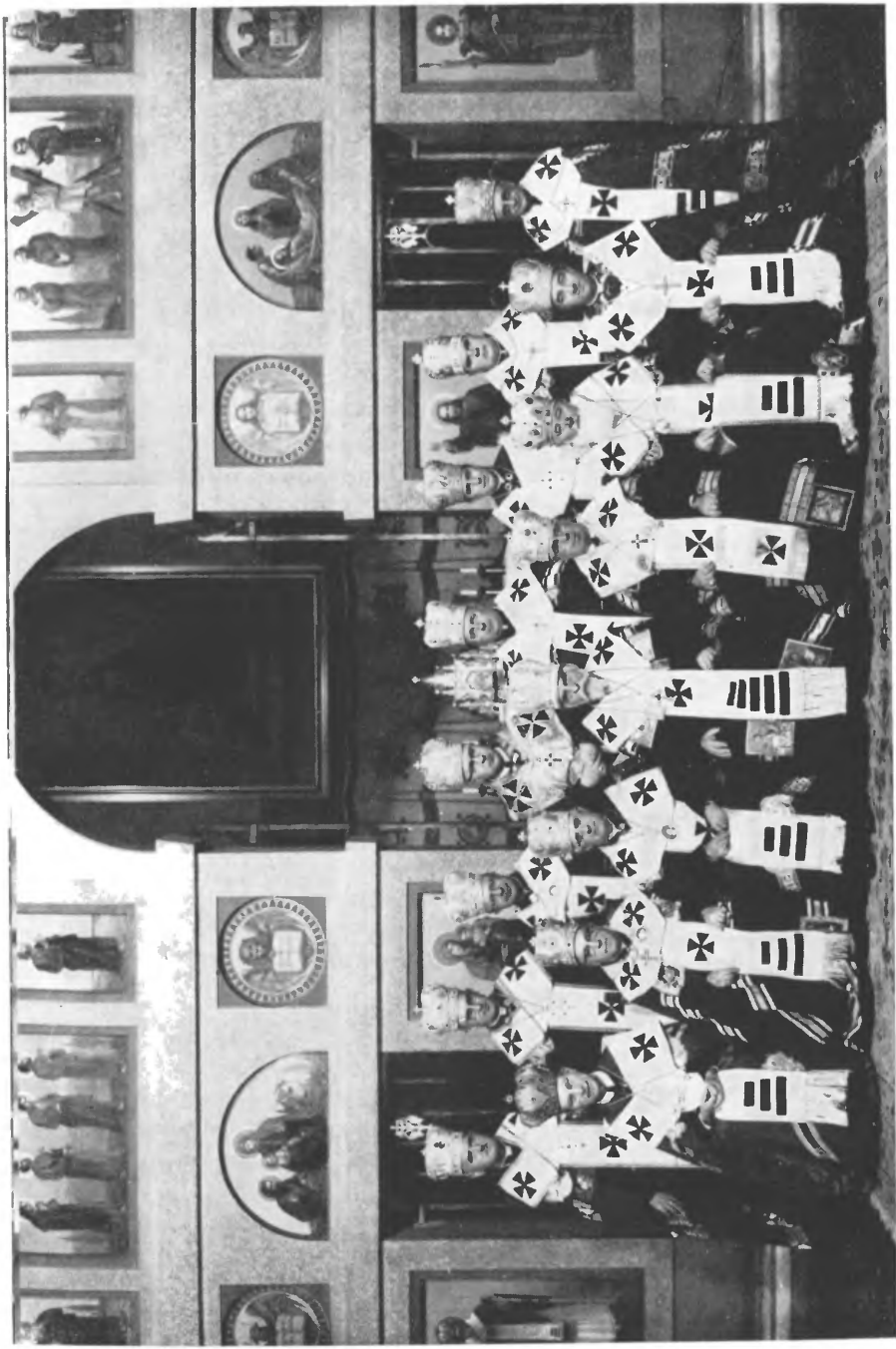
150) - 5. 10. 1965: - 2) 142-а; 3) латинська; 4) німець; 5) камбоджанець; 6) Суненс; 7) 2174; 8) про Церкву в світі; 9) промов 16; 10) голосувань - 0. Папа поїхав до ОН, у Ньюорку (поворот).

151) - 6. 10. 1965: - 2) 143-я; 3) латинська; 4) серед. Африка; 5) Джамайка; 6) Суненс; 7) 2180; 8) про Церкву в світі; 9) промов 12; 10) голосувань - 7: про єпископів.

152) - 7. 10. 1965: - 2) 144-а; 3) латинська; 4) аргентінець; 5) фінляндець; 6) Суненс; 7) 2147; 8) про Церкву в світі; 9) промов 12; 10) голосувань - 7: про єпископів. Закінчення дискусії про Церкву в світі.

153) - 8. 10. 1965: - 2) 145-а; 3) коптійська; 4) єгиптянин; 5) єгиптянин; 6) Агаджаніян; 7) 2150; 8) про місії; 9) промов 12; 10) голосувань - 6: про єпископів.

154) - 11. 10. 1965: - 2) 146-а; 3) латинська; 4) наст.

УКРАЇНСЬКИЙ ЄПІСКОПАТ НА ВАТИКАНСЬКОМУ СОБОРІ (1963)

трапістів; 5) гваянець; 6) Агаджаніян; 7) 2125; 8) про місії; 9) промов 11; 10) голосувань - 10: про ченців (цілість); про священницький вишкіл. Промовляв А. Сапеляк, від 22 єпископів.

155) - 12. 10. 1965: - 2) 147-а; 3) латинська; 4) Гаїті; 5) остр. Маврикія; 6) Агаджаніян; 7) 2177; 8) про місії; 9) промов 17; 10) голосувань - 7: про священницький вишкіл.

156) - 13. 10. 1965: - 2) 148-а; 3) латинська; 4) Родезія; 5) Монако; 6) Леркаро; 7) 2210; 8) про місії; про служіння пресвітерів; 9) промов 10; 10) голосувань - 10: про священницький вишкіл; про християнське виховання.

157) - 14. 10. 1965: - 2) 149-а; 3) латинська; 4) полінезієць; 5) італієць; 6) Леркаро; 7) 2196; 8) про священників; 9) промов 12; 10) голосувань - 11: про христ. виховання; про не-християн.

158) - 15. 10. 1965: - 2) 150-а; 3) маронітська; 4) сирієць; 5) ливанець; 6) Леркаро; 7) 2122; 8) про священників; 9) промов 16; 10) голосувань - 4: про відносини до не-християн.

159) - 16. 10. 1965: - 2) 151-а; 3) латинська; 4) наст. єзуїтів; 5) лібієць; 6) Леркаро; 7) 1696; 8) про священників; 9) промов 16; 10) голосувань - 1. Перериваються ген. асамблеї аж до 24 жовтня. В тому часі - засідання єпископських конференцій.

160) - 25. 10. 1965: - 2) 152-а; 3) латинська; 4) данець; 5) Вольта; 6) Делфнер; 7) 2039; 8) про священників; 9) промов 7; 10) голосувань - 0. Підготовка до публічної сесії в дні 28 жовтня.

161) - 26. 10. 1965: - 2) 153-я; 3) латинська-сослужена; 4) різні єпископи; 5) американець; 6) Суненс; 7) 2220; 8) про священників; 9) промов 5; 10) голосувань - 6: про рел. свободу.

162) - 27. 10. 1965: - 2) 154-а; 3) латинська; 4) остр. Фальклянд; 5) Сінгапор; 6) Агаджаніян; 7) 2241; 8) про священників: говорить свящ. з ЗДА: Філядельфія; 9) про-

мов 1; 10) голосувань - 5: про релігійну свободу. Отцям Собору роздано пропам'ятну медаль.

163) - 28. 10. 1965: - 7-ме публічне засідання і проголошення 5 соборових постанов. Св. Літургія сослужена: за переслідуваних за віру і за мир у світі; сослуживкард. Й. Сліпий. П'ять публічних голосувань і проголошення декретів: *Про паст. уряд єпископів у Церкві, Про пристосоване оновлення чернечого життя, Про священницький вишкіл, Про християнське виховання, Про стосунок Церкви до не-християн*. Промова Павла VI (див. т. IV, стор. 277-281).

164) - 29. 10. 1965: - 2) 155-а; 3) вірменська; 4) іракенець; 5) сирієць; 6) Леркаро; 7) 2240; 8) голосування і оголошення; 9) промов - жодних, тільки різні заповідання Ген. Секретаря; 10) голосувань - 7: про апостолят мирян.

165) - 9. 11. 1965: - 2) 156-а; 3) грецька; 4) мелхіт. Бразилія; 5) італо-альбанець; 6) Депфнер; 7) 2150; 8) в'ясування справи відпустів; 9) звіти і повідомлення; 10) голосувань - 6: про апостолят мирян.

166) - 10. 11. 1965: - 2) 157-а; 3) латинська; 4) Чіконьяні; 5) африканець; 6) Суненс; 7) 2228; 8) про відпусти; 9) виступи президентів єпископських конференцій; 10) голосувань - 11: про апостолят мирян; про місії.

167) - 11. 11. 1965: - 2) 158-а; 3) латинська; 4) француз; 5) Макао; 6) Агаджаніян; 7) 2204; 8) різні оголошення; про відпусти; 9) виступи през. єп. конференцій; 10) голосувань - 10: про місії.

168) - 12. 11. 1965: - 2) 159-а; 3) українська; 4) Й. Сліпий в сослуженні; 5) білорус-Сіпович; 6) Леркаро; 7) 2182; 8) самі голосування і оголошення; 9) промов - жодних; 10) голосувань - 9: про служіння пресвітерів.

169) - 13. 11. 1965: - 2) 160-а; 3) латинська; 4) півд. африканець; 5) італієць; 6) Депфнер; 7) 2090; 8) різні повідомлення; 9) промов - жодних; 10) голосувань - 6: про служіння пресвітерів.

170) - 15. 11. 1965: - 2) 161-а; 3) латинська; 4) німець; 5) француз-місіонер; 6) Суненс; 7) 2201; 8) жодної дискусії; 9) промов ніяких: оголошення; 10) голосувань - 7: про Церкву в світі.

171) - 16. 11. 1965: - 2) 162-а; 3) латинська; 4) еспанець; 5) півд. африканець; 6) Агаджаніян; 7) 2211; 8) оголошення Ген. Секретаря; 9) промов - жодних; 10) голосувань - 15: про Церкву в світі. Рекордне число голосувань.

172) - 17. 11. 1965: - 2) 163-я; 3) латинська; 4) поляк; 5) Трінідад; 6) Леркаро; 7) 2262; 8) -; 9) оголошення Секретаря; 10) голосувань - 11: про Церкву в світі.

173) - 18. 11. 1965: - восьме публічне засідання Собору; св. Літургія сослужена Павлом VI з Головними Настоятелями, знавцями Собору і парохами (разом 24); проголосування і проголошення двох постанов Собору: *Про Божє Об'явлення, Про апостолат мирян*; промова Папи Павла VI (див. в тому V-м, стор. 17-26). В св. Літургії сослужив, третій з черги, А. Великий, ЧСВВ, Отець Собору.

174) - 19. 11. 1965: - 2) 164-а; 3) мадярська; 4) Н. Дудаш, ЧСВВ; 5) мадяр; 6) Депфнер; 7) 2268; 8) -; 9) оголошення Ген. Секретаря; 10) голосувань - 5: про релігійну свободу. До 30 листопада генеральні асамблеї завішені, а-за браку предмету нарад: Слід перевірити останні поправки проєктів.

175) - 30. 11. 1965: - 2) 165-а; 3) маронітська; 4) патр. Меуші; 5) ливанець; 6) Агаджаніян; 7) 2241; 8) оголошення Ген. Секретаря; 9) програма закінчення Собору, звіт про місії; 10) голосувань - 10: про місії.

176) - 2. 12. 1965: - 2) 166-а; 3) латинська; 4) сослужена 7 Отцями Собору; 5) конголієць; 6) Леркаро; 7) 2296; 8) -; 9) оголошення Г. Секретаря; 10) голосувань - 6: про рел. свободу.

177) - 4. 12. 1965: - 2) 167-а; 3) латинська; 4) суда-

нець; 5) венезуелець; 6) Денфнер; 7) 2246; 8) -; 9) Різні оголошення про дарунки для Отців Собору і дипломи; 10) голосувань - 12: про Церкву в світі. Послання Обсерваторів не-католиків до Отців Собору, прийняте прихильно Збором.

178) - 6. 12. 1965: - 2) 168-а; 3) візантійсько-руська; 4) Н. Елько; 5) канадієць; 6) Суненс; 7) 2387; 8) -; 9) різні оголошення Ген. Секретаря, роздача текстів; 10) голосувань - 1: заключне про Церкву в світі. Місто Рим дарує кожному Отцеві срібну медаль, з виритим на ній іменням кожного; читання Буллі про надзвичайний ювілей, з нагоди Собору. Кард. Суненс, в імені Модераторів, дякує всім, що прислужились до відбуття Собору, вичисляючи всіх: від Г. Бога до робітників Ват. друкарні.

179) - 7. 12. 1965: - дев'яте публічне засідання: св. Літургія, сослужена Павлом VI з єпископами (від Сходу: патр. Сідарусс); голосування над 4 постановами Собору і їх проголошення: *Про релігійну свободу, Про місійну діяльність Церкви, Про життя і служіння пресвітерів, Про Церкву в сучасному світі*. По промові (див. том V-ий, стор. 253-254), відчитано угоду між Павлом VI і Атенагорасом I, патріярхом Константинопольським, про відкликання екскомунік, виданих у 1054 р. А по прочитанні папського Письма (див. нижче), в годині 12,25 Папа Павло VI обняв представника Патріярха братнім вітанням, при престолі св. Петра. В годині 12,30 учасники Собору відспівали торжественне «Тебе, Бога, хвалимо». В годині 12,35 Собор Ватиканський II закінчив свої ділові діяння.

180) - 8. 12. 1965: - Десяте публічне засідання Ватиканського Собору на площі св. Петра і проголошення Буллі закриття Собору (див. нижче).

* * *

Загальні підсумки четвертої сесії: публічних сесій - 5; генеральних асамблей - 41; продискутованих проєк-

тів - 4; виправлених проєктів - 2; проголосованих проєктів - 5: усіх тем, якими займався Собор на четвертій сесії - 11; дискусійних промов - 331; звітів - 32; голосувань - 268; проголошено: конституцій - 2; декретів - 6; декларацій - 3; Інші дані див. в книзі IV-ій цього видання.

Пропам'ятна медалія четвертої сесії

XII.

ВАЖНІШІ ДОКУМЕНТИ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ

(11. 10. 1962 - 7. 12. 1965)

1.

ПРОМОВА ПАПИ ІВАНА XXIII НА ВІДКРИТТЯ СОБОРУ

(11. 10. 1962)

Див. вище, стор. 88-101.

2.

ПОСЛАННЯ ОТЦІВ СОБОРУ ДО ВСІХ ЛЮДЕЙ ВИСТОСУВАНЕ ЗА ЗГОДОЮ РИМСЬКОГО АРХИЄРЕЯ НА ПОЧАТКУ ВСЕЛЕНСЬКОГО СОБОРУ ВАТИКАНСЬКОГО II

(20. 10. 1962)

Подобається нам послати до всіх людей і народів послання спасіння, любови і миру, що їх приніс світові Христос Ісус, Син Бога живого і доручив Церкві.

Бо для того ми, - з наказу святішого Івана Папи XXIII сюди зібрані, і як наступники апостолів однодушно триваючи на молитві в Марією, Матір'ю Ісуса, - тут зійшлися, утворюючи одне апостольське тіло, якого главою є наступник Петра.

Нехай просвітиться обличчя Христа Ісуса

Під проводом Святого Духа, ми бажаємо шукати на цьому Зборі, як слід таки нам самим оновитися, щоб стали ми щораз вірніші Євангелії Христовій. Старати-

сьмемо так висказати повну і чисту правду Божу сучасним людям, щоб її вони як слід зрозуміли та охотно прийняли.

Тому, що ми є пастирями, бажаємо подбати про потреби всіх тих, що шукають Бога, « щоб, може, навпомацьки знайти його, хоч він від кожного з нас недалеко » (Діян. 17, 27).

Тому, послухні волі Христовій, який передав сам себе на смерть, « щоб появити собі Церкву славному, без плями чи зморшки..., але щоб була свята й непорочна » (Єф. 5, 27), звернемо всі наші сили і думки на нас самих, пастирів, і на наші стада, нам повірені, щоб так їх оновити, щоб народам появилася приємне лице Ісуса Христа, який світліє в наших душах « на освяння Божої слави » (2 Кор. 4, 6).

Так Бог полюбив світ...

Ми віримо, що Отець так полюбив світ, що для його спасіння віддав свого Сина; він то через того свого Сина визволив нас з неволі гріха, щоб усе примирити в собію через нього, « встановивши мир кров'ю його хреста » (Кол. 1, 20), щоб « називались ми і були синами Божими ». Що більше: Отець дає нам Духа, щоб - живучи життям Божим - любили ми Бога і братів, бо всі ми одне в Христі.

Та далеко воно від нас, щоб - живучи з Христом - відвертались ми від земських обов'язків і праць; навпаки: надія і любов Христова нас побуджують служити нашим братам, на взір Божественного Вчителя, який « прийшов не для того, щоб йому служили, але послужити » (Мат. 20, 28). Отож і Церква постала не на панування, але на службу. Він за нас віддав свою душу, то й ми повинні « за братів душі класти » (1 Ів. 3, 16).

Отож, коли з праць Собору ми сподіємося, що ясні-

ше і живіше засяє світло віри, то вижидаємо і духовної обнови, з якої постане також успішний поштовх для поступу людських благ, тобто наукові винаходи, прогрес техніки і поширення знання.

Любов Христова понагляє нас

Зібрані з усіх народів, що існують під небом, в наших серцях носимо журбу всіх народів, повірених нам: їхні тілесні і душевні печалі, болі, бажання, надії. Звертаємо пильну увагу на всі тривоги, які сьогодні вражають людей. Нехай же ж наша дбайливість звернеться найперше до всіх смиренніших, бідніших, слабших; наслідуючи Христа, співчуваймо з народом, який страждає голодом, недостатком, незнанням; постійно звертаючи увагу на тих, що - з браку підходящої допомоги - ще не дійшли до гідного людини способу життя.

Тому в виконуванні нашої праці високо цінуймо все те, що стосується гідности людини, що спомагає справжню спільноту народів. «Любов до Христа спонукує нас» (2 Кор. 5, 14); бо коли хтось «бачить брата свого в нестачі й замикає перед ним своє серце, то як любов Божа може перебувати в ньому?» (1 Ів. 3, 17).

Дві важливіші справи стоять перед нами

Найвищий Архисреї Іван XXIII в своїм радіопосланні з дня 11 вересня 1962 р. нагслюсив передусім дві справи.

Найперше те, що стосується миру між народами. Немає нікого, хто не ненавидів би війни; немає нікого, хто гаряче не бажав би миру. Але найбільше з усіх бажав його Церква, бож вона матір'ю всіх. Голосом Римських Архисреїв вона ніколи не переставала виявляти своєї любови миру, і своєї волі до миру, готова завжди

цілим серцем спомогти кожне щире змагання до нього. Вона всіма силами змагає до поєднання всіх народів і до взаємного цінування ділом і духом. А і цей наш соборовий Збір, чудний своєю різноманітністю племен, народів, мов, - чи не виявляє він спільність братньої любови, та не блистить як її видимий знак? Визнаємо, що всі люди є собі братами, якої вони не були б раси чи народу.

Далі наголошує той Найвищий Архисрей справу соціальної справедливости. Вчення, викладене в посланні-енцикліці « Мати й Учителька », виразно показує, що Церква сьогоднішньому світові є дуже потрібна: для виявлення несправедливостей і негідних нерівностей; для встановлення справжнього ладу речей і справ так, щоб за євангельськими засадами людське життя стало більш людським.

Сила Святого Духа

Очевидно, що нам бракує людських засобів і земської сили; та ми маємо довір'я в силу Божого Духа, обіцяного Церкві Господом Ісусом Христом. Тому закликаємо не тільки наших братів, яким услуговуємо як пастирі, але також усіх братів, які вірують у Христа, а то й всіх інших людей доброї волі, яких Бог хоче « щоб спаслися і прийшли до розуміння правди » (1 Тим. 2, 4), і смиренно і гаряче просимо, щоб співпрацювали разом з нами для побудовання в цьому світі праведнішого і більш братнього гóроду. Бо такий є Божий задум, щоб через любов зясяло якоюсь мірою вже й на землі царство Боже, неначе зарис вічного Божого царства.

Нехай засяє, благаємо вас, у цьому світі, який ще далекий від бажаного миру - з-за небезпек створених чудним, але не завжди належно уважним до засад вищої моралі науковим прогресом - нехай возсіяє світло

великої надії в Ісуса Христа, єдиного нашого Спасителя.

— Перекладено за текстом, поміщеним в *Акти Апостольської Столиці*, том 54 (1962), стор. 822-824.

Пропам'ятна медаля четвертої сесії (об.)

3.

ПРОМОВА ПАПИ ІВАНА ХХІІІ
НА 36-ІЙ ГЕНЕРАЛЬНІЙ АСАМБЛЕЇ СОБОРУ
(7. 12. 1962)

Достойні Брати

Просто незвичайна радість охоплює нас, що під кінець першої сесії Вселенського Собору Ватиканського ІІ маємо змогу сьогодні вітати вас, зібраних у цьому Петровому храмі.

Ось тільки-но проказана марійська молитва « Ангел Господній », яка нам така мила, закінчила ваші генеральні асамблеї, яким, власне, в часі цих двох місяців, було доручене діло справді величезних розмірів.

Приємно нам тепер відверто заявити, що впродовж усього того часу ми були дуже тісно з вами злучені; перш усього молитвами, які ми, вповаючи на всемогутнього Бога, давця всіх благ, за вас возносили; потім - ми дуже уважно і з солодкою радістю сліdkували за вашою працею.

Тож радо ми сьогодні користуємо з цієї нагоди, щоб усім вам висловити нашу вдячність. Бо через вас, - що чи то керуючи, чи пишучи, чи промовляючи, а чи даючи поради виявили ви знаменито свою душпастирську дбайливість - якоюсь мірою почули ми голос усіх католиків, що сьогодні з усіх усюдів з таким вичікуванням звертають свої очі на ваші засідання.

Крім цього приписуємо на вашу заслужену похвалу і те, що на ваших засіданнях любов у правді дістала перше місце; це і причина, чому воздаємо Богові великі подяки.

Здається дуже воно відповідне радіти з того вищого, що його дав всьому світові ваш великий збір, появляючи одну, святу, соборну й апостольську Церкву.

Від дня одинадцятого місяця жовтня, - в якому преосвященні католицькі Владики йшли спільно з нами в величавому поході, оздоблені відзнаками своєї гідности, - аж до завтрішнього обряду, Церква появила себе вчителькою, яка, зібрана в цих особливих обставинах, почала наполегливо студіювати та визначувати засади стосовно віри і моралі, щоб досягнути ту ціль, заради якої скликано Вселенський Собор.

Що ж тоді сказати про те видовище, що збулося минулої середи? Глибоко зворушені ми глядіти на ваші визначні ряди, які немов полум'я ясніли на Петровій площі. Побожний і святковий був отой здвиг, який присутнім християнам дав чудовий вір богомілля.

В отому світлому зборі ви бачили Батька з своїми дітьми; ви всі, брати в єпископстві, зустрілись разом з ним в передсінку небесних жителів; з ним разом ви наполегливо молились; йому виявляли ви свої душевні прагнення і побажання; з тієї нагоди ми спільно відспівали зворушливий гімн подяки Ісусові Христові та Його любій Матері.

За цей вияв вашої любови нехай вільно буде нам знову і знову виявити вам нашу велику вдячність.

З почуваннями милого зворушення очікуємо тепер завтрішнього дня, в якому, при світлому гробі князя апостолів, розпрощаємося з вами, закінчивши працю цієї сесії, перед від'їздом до ваших осідків. В тому врочистому обряді, на який спрямована вже увага загалу християн, з настійливою богомільністю ми пошануємо Пречисту Діву, Божу і нашу Матір, щоб вона своїм вселаскавим покровом була безупину з нами; з допомогою її та небесних мешканців, продовжуватимемо наше служіння з усією шанобливістю й користю, бо воно до нічого іншого не стосується, нічого важнішого не має на цілі за те, щоб люди наших часів щораз то більше пізнавали Христову Євангелію, радо її здійснювали та щоб певним кроком вона проникала в усі ділянки цивілізації.

Це було єдиними задумом скликання Собору; цього з великим вижиданням і довірою ми всі бажаємо, скільки нас у святій Церкві виконують пастирський уряд. Достойні Брати

Ось вам побажання і прагнення, які ми сьогодні бажали виявити вам з глибин нашої душі, щоб знову знати тієї радості, яку вирікають слова священного Псалмівця: « Глядіть, як добре і як любо, коли брати живуть укупі! » (Пс. 132, 1).

І, радіючи батьківським серцем, що завтрішнього дня вас знову побачимо та, випрохуючи для вас незабарних уже дарів вишньої ласкавости, уділяємо вам в любов'ю Апостольське Благословення.

— Перекладено з тексту, поміщеного в *Акти Апостольської Столиці*, том 55 (1963), стор. 33-35.

4.

СЛОВО ПАПИ ІВАНА XXIII
НА ЗАКІНЧЕННЯ ПЕРШОЇ СЕСІЇ
СВЯЩЕННОГО СОБОРУ
(8. 12. 1962)

Перша сесія Вселенського Собору Ватиканського II, розпочата в празник Божого Материнства Препоблагословенної Діви Марії, щасливо закінчується в священному дні Непорочного Зачаття Богородиці, який сяє великою світлістю, що походить від Матері Бога і людей.

Гейби таїнственна небесна веселка об'єднує сьогоднішній священний збір з осяйним початком Вселенського Собору в дні 11 минулого жовтня;] ці два літургійні торжества дають саме гарну нагоду для складення Богові належної подяки.

Крім цього, ще любішим стає отой внутрішній зміст, що лежить в основі цієї події, коли пригадати, що наш Попередник Пій IX саме того самого дня розпочав Перший Ватиканський Собор.

Корисно воно зважити на цю сумісність часу, бо коли це розважимо, то побачимо, що ці великі події Церкви збулись під ясною зіркою та материнським покровом Марії.

Собор є правдивим актом віри в Бога, підчинення його законам, щирого послуху задумові Божого Спасіння: задумові, повторюємо, за яким « Слово стало тілом з Марії Діви ». Отож коли сьогодні пошановуємо Непорочну Діву « з кореня Єссея », з якого коріння виростає вітка (пор. Іс. 11, 1), то наші серця сповняє безмежна душевна радість: бо щораз то краще спостерігаємо, що та квітка появляється передусім у священному різдвяному часі.

І коли священні пастирі з п'ятьох континетів світу вибираються з цього Свят-Петрівського храму в дорогу до своїх улюблених єпархій, щоб продовжувати пастирське діло над своїми стадами, - на думку спадає те, що досі було виконано, та й те, що - підкріпившись на силах та зваживши на норми діяння - щойно увижається нам як прийдешнє, на многонадійному шляху до досконалого виконання великого задуму.

Три розділи має на меті наше слово: початок Вселенського Собору, його поступ та сподівані овочі, щоб віра, святість, апостолят опроменили Церкву та світську суспільність.

Ще глибоко записаний у наших думках самий таки початок Вселенського Собору, тобто оте видовище величезного збору священних владик, зібраних з усього світу. Впродовж століть, аж до цієї пори, ще ніколи подібного не бувало. Тобто « одна, свята, соборна й апостольська Церква » появила себе людям у ясному блиску, який виходить з даної їй вічної місії, показуючи на тривкість свої сукупности, виконуючи духовну і лагідну силу своїх установ. Корисно також згадати, що від багатьох народів прибули сюди ті, що в імені урядів своїх держав бажали взяти участь у започаткуванні Собору. Та й нехай вільно буде нам знову висказати нашу вдячність, що люди наших часів гляділи на початок цього вселенського Собору з подивом; та й звідусіль прийшли до нас вияви тих, які з окремою пильністю, з великою пошаною і поважанням однодушно згадують таку велику подію.

І. - Початок Собору

Отож того пропам'ятного дня 11 жовтня розпочато взаємне і спільне діло Отців. А після закінчення першого проміжжя відбування Вселенського Собору годить-

ся воно, щоб призадуматися над виконаними справами.

Перша сесія, повільно і врочисто, неначе відкрила вступ до великого діла Собору; це власне був отой початок, від якого Отці бадьоро і глибоко почали входити в саму справу та в найглибші її причини, тобто в Божі задуми. Треба було, щоб брати, які прибули з далеких країн та зібралися в цьому старинному осідку встановили між собою відповідні стосунки; треба було, щоб себе взаємно побачили, виявили взаємні почування; треба було, щоб розважно і плідно передали собі взаємно те знання, що його набув кожний досвідом, як вияв того, що в різних місцях виконали люди різних станів стосовно апостоляту.

Легко воно зрозуміти, що в такому великому зборі треба було трохи більше часу, щоб узгіднити справи, які - з збереженням любови - виявили не якісь незвичні, але розбуджуючі духа розбіжності. З провидінного Божого задуму сталось воно, що правду поставлено в належному світлі, та перед всією людською суспільністю явною стала свята свобода дітей Божих, яка панує в Церкві.

І не випадково розпочато від перевіряння проєкту про священну Літургію, в якому йшлося про стосунки між людиною і Богом. Бо є це такі незвичайно важливі стосунки, які слід сперти на тривкі підвалини Об'явлення і апостольського авчання, які і треба розглядати на благо душ з такою широкоглядністю, яка не заносить тією поверховністю і поспіхом, які часто виказують стосунки між самими людьми.

Згодом пред'явлено п'ять проєктів, які продискутовано й винесено рішення, які уважаємо дуже таки корисними для певного і остаточного укладу і схвалення окремих конституцій так, що слушно можна зробити висновок, що було дано добрий початок і для тих справ, над якими треба ще буде дискутувати.

СХІДНІ ПАТРІЯРХИ НА ВАТИКАНСЬКОМУ СОБОРІ

II. - Хід Собору

А ось звідси, Достойні Брати, наші очі звертаються на ту працю, яку буде виконано в наступних дев'ятьох місяцях, хоч прикриту мовчанкою, але не менше серйозну, коли ви повернетесь до ваших почесних осідків.

І коли зараз споглядаємо на кожного з вас у ваших єпархіях, то наше серце зворушено радіє, бо знаємо, що, повертаючися з цього Міста, понесете до поручених вам народів неначе палаючий смолоскип довір'я і любови, та й спільно з нами ще настійливіше молитимете Бога так, що приходять на пам'ять потішаючі слова книги Проповідника про найвищого архиєрея Симона: « стоявши сам при вівтарні вогнищі, оточений навколо вінком братів » (Проп. 5, 13).

Як і бачите, наша праця поступає у взаємній спільності молитов і бажань. Спільна праця з-за отієї торжественної служби не переривається: більше того, труд який нас жде слід уважити за тяжчий і важливіший від інших Вселенських Соборів, у часі їхніх перерв. Бо прецінь умови сучасного життя людей і апостольських праць вчиняють легшим пізнання всякого роду вісток.

Також тільки-но заснована нова Комісія, у склад якої ввійшли вибрані мужі кардинальської Колегії та єпископського Збору, заступаючи вселенську Церкву, - наглядно ось що засвідчує: праця Собору не буде припинена. Бо якраз до тієї Комісії належатиме чувати і керувати справами найближчих місяців і, порадившись з поодинокими Комісіями, встановити такі міцні основи, щоб Вселенський Собор дійшов до щасливого успіху. Отож наш Собор, на протязі найближчих дев'ятьох місяців, коли припиняться засідання, продовжатиме свій трудящий шлях.

Поодинокі єпископи, хоч і зайняті дбайливістю пастирського уряду, уважно продумуватимуть і розважа-

тимуть над пред'явленими проєктами та над іншими матеріалами, які своєчасно будуть їм переслані. Тому сесія, яка відбудеться наступного місяця вересня, - коли то всі Соборові Отці знову зійдуться в Римі, як дуже побажані гості, - поступатиме певно, легко та безперебійно, передусім тому, що користуватиметься більшим досвідом, набутим на цій першій сесії; а тому можна сподіватися, що наступного року, який буде чотирисотим від закінчення Тридентського Вселенського Собору, - будуть вивершені праці, на які ждуть улюблені наші народи, і то в часі священної радості Різдва Господа Нашого Ісуса Христа, коли побачимо славу Божого Слова, яке стало тілом, і поклонимося йому.

III. - Сподівані овочі Собору

Коли, отже, віщим духом глядимо на ці широкі завдання, які з довір'ям відкриті для спільної праці, охоплює нас настійливе прагнення і бажання, щоб здійснилися врешті оті великі задуми, що їх ми мали, коли заповідали Собор, тобто: щоб «Свята Церква, сильна в вірі, скріплена в надії, і гарячіша любов'ю, - процвіла новою і молодечою наснагою, і, випосажена найсвятішими законами, стала успішнішою і жвавішою в поширюванні Христового Царства » (1).

Хоч, очевидно, ще немає норм Вселенського Собору, які будуть проголошені щойно по закінченні праць Собору, проте вже сьогодні корисним є відчутти спраглою душею ті спасенні овочі, які звідси зродяться. Дав би Бог, щоб ті овочі сприйняли не тільки сини католицької Церкви, але щоб вони перелилися також на тих наших братів, які називають себе християнським ім'ям, а то

(1) Лист до єпископів Німеччини, з дня 11 січня 1962.

й на тих незліченних людей, які ще не пізнали християнського світла, які славляться правдавньою і дуже визначною культурою, перейнятою в спадку по своїх предках. І їм немає чого страхатися світла Євангелії, яке, навпаки - як воно було часто минулими віками - дуже таки спомагає вирощування і плекання того культурного і релігійного насіння, яке в них знаходиться.

Наш віщий дух, Достойні Брати, вже туди споглядає; та добре знаємо, що і вас охоплює така сама як і нас турбота.

А як наспіє той час, то треба буде, щоб на всіх ділянках діяльності Церкви, а також у соціяльній ділянці ввести все те, що постановить Вселенський Собор та готово і великодушно слухатись тих норм, які встановить той же Собор (2).

А оте діло великої ваги вимагатиме від священних пастирів, щоб об'єднаними силами пильно працювали над проповіддю здорового вчення та над пильним виконуванням соборових постанов. Для здійснення цього слід буде покликати на допомогу священників обох клирів, чернечі Інститути та й мирян, відповідно до обов'язку і спромоги кожного. А всіх їх завданням буде, щоб вірні християни бадьоро і докладно відповіли працям Вселенського Собору.

Тоді без усякого сумніву розблисне нова П'ятдесятниця, яка щедріше збагатить Церкву духовними силами та поширить її матірнього духа і спасенну силу на всі ділянки людської діяльності. Тоді Царство Христове на землі збільшиться новим зростом. Тоді, врешті, голосніше й миліше загомонить у світі радісна благовість про людське відкуплення, яка підтвердить найвищі права всемогутнього Бога, зв'язки братньої любови між людьми, мир, який обіцяно на цій землі людям доброї волі.

(2) Пор. молитва до Святого Духа за Вселенський Собор.

Достойні Брати

Ось такі почування нашого зворушеного серця, які побуджують нас та підтримують нашу велику надію і нашу молитву. Завершивши працю цієї сесії, ви повертаєтеся до ваших народів, до ваших повірених вам улюблених стад; тому, супроводжаючи вас усякими нашими побажаннями, прагнемо, щоб вашим священикам і вірним ви висловили нашу велику прихильність, стаєши вимовними тлумачами наших побажань. Тому також корисно буде пригадати ті знамениті слова, якими наш попередник Пій IX промовляв до єпископів на першому Ватиканському Вселенському Соборі: «Бачите, Найдорожчі Брати, як то добре і як мило ходити в домі Божому в однозгідності. Так завжди і ходіть. А що Господь Наш Ісус Христос дав мир апостолам, тож і я, негідний Його Намісник, в Його імені даю вам мир. Мир, як знаєте, проганяє страх. Мир, як знаєте, замикає вуха на нерозважні мови. Тож нехай той мир супроводить вас усі дні вашого життя» (3).

Отими попередніми минулими місяцями, ми - разом зібрані - втішалися тією любою потіхою, яку так влучно з'ясовують слова Пія IX.

Ще довгий треба нам пройти шлях: але знайте, що Найвищий Пастир Церкви думає постійно і любо про кожного з вас при виконуванні ваших пастирських обов'язків, що ніяк не стоять збоку від вашої дбайливості і ваших старань про завершення Собору. Ми вказали вам сьогодні на потрібну ділянку нашої спільної праці, щоб додати вам охоти: світлим започаткуванням Собору було відкрито перший вхід до цього великого діла; об'єднаний, жвавий і продуманий труд найближчих місяців змагатиме до того, щоб Вселенський Собор приніс колись

(3) Мансі, *Великий Збірник Соборів*, 1869-1870, стор. 765, том 158.

дуже побажані овочі віри, надії і любови в усій людській сім'ї. Оця потрійна риса вже наперед звіщає особливе значення і вагу Собору.

Отож очікують нас великі обов'язки і труди, але сам Бог підтримуватиме нас на тому шляху.

Нехай завжди буде з нами Непорочна Діва Марія, а також її чистий Обручник - Йосиф, Заступник Вселенського Собору, якого ім'я з нинішнім днем яснїтиме в каноні Служби Божої; хай супроводить нас у дорозі той, хто Богом був даний Назаретській Родині за товариша і помічника! А з ними хай будуть теж святі Петро і Павло, разом із святим Йоаном Христителем, з усіма Архисвящениками, Пастирями й Учителями Церкви Божої.

Ми знаходимося в цій головній базиліці християнської сім'ї, при гробі князя апостолів; та добре буде пригадати, що соборним храмом римської єпархії є базиліка Лятеранська - мати і глава всіх церков, яку присвячено Божественному Спасителеві - Ісусові. Отож Йому, цареві віків і народів, безсмертному і неридимому, слава і влада на віки вічні (4).

І серед цієї зворушливої радості небо розкривається над нашими головами, а звідтіль блиск слави небесного двору так нас опромінює, що приносить нам певну надію, надприродну тривкість у вірі, тиху радість і мир.

Опромінені тим вишнім світлом, вижидаючи і бажаючи вашого повороту, - вітаємо всіх вас, Достойні Брати, «святим поцілунком» (5), наполегливо вимолюючи для вас щедрот Божих дарів, а їх завдатком і привісткою нехай буде наше Апостольське Благословення.

— Перекладено за текстом, поміщеним в *Акти Апостольської Столиці*, том 55 (1963), стор. 35-41.

(4) Пор. 1 Тим. 1, 17; Одкр. 1, 6.

(5) Пор. Рим. 16, 16.

5.

**СЛОВО ПАПИ ПАВЛА VI НА ВІДКРИТТЯ II СЕСІЇ
(29. 9. 1963)**

Див. том II, стор. 35-58.

6.

**СЛОВО ПАПИ ПАВЛА VI НА ЗАКІНЧЕННЯ II СЕСІЇ
(4. 12. 1963)**

Див. том II, стор. 179-191.

7.

**СЛОВО ПАПИ ПАВЛА VI НА ВІДКРИТТЯ III СЕСІЇ
(14. 9. 1964)**

Див. том III, стор. 27-40.

8.

**ПРОМОВА ПАПИ ПАВЛА VI
НА 116 ЗАГАЛЬНОМУ ЗАСІДАННІ
(6. 11. 1964)**

Будьте в тому переконані, Улюблені, що ми часто бажаємо брати участь у засіданнях Вселенського Собору, що його ви відбуваєте в цій священній авлі Ватиканської Базиліки.

А тому, що ми постановили таки предсідати принайменше на деяких ваших генеральних асамблеях, то ми вибрали для нашої участі саме цей день, коли в дискусії є проєкт про місії. А це наше бажання підказує нам окрема вага і велич справи, на яку тепер ви звертаєте ваші думки і задуми.

Перед нами, як наступником блаженного Петра, і перед вами, наступниками апостолів - зокрема сьогодні звучить наполегливо Божий наказ: « Ідіть же по всьому світу та проповідуйте Євангелію всякому творінню » (Мар. 16, 15), від якого виконання залежало і залежить спасіння світу. Цей священний Собор, між іншим, має великий задум прокласти нові шляхи для псширення Євангелії та її успішнішого здійснення, придумати нові способи, збудити нові пильні змагання.

В отому проєкті, що його маєте в своїх руках, в якому говориться про цю справу, - по належному розгляненні, - ми знайшли в ньому багато гідного нашої похвали, і щодо самої справи, і щодо ваги доказів, і щодо самого викладу. Тому висказуємо погляд, що він легко знайде вашу згоду, хоча думаємо, що може в деяких частинах його слід ще більше вигладити та здосконалити. Продумані поради, викладені почини, визначені шляхи в такій великій справі матимуть велику дійову силу для жвавішого поширювання Божого Царства на землі; щоб євангельський посів міг сподіватися з цього обильного жнива.

Передуім подобається нам те, що постійно вимагається того, щоб вся Церква була місійною, щоб також поодинокі вірні, відповідно до своєї спромоги, духом і ділом стали місіонерами. Ті, що обдаровані невисказаним даруванням віри, ті, що стали просвічені славою Євангелії, що як святий люд і царське священство заховуються між синів Церкви - завжди повинні складати Богові велику подяку за таке велике дарування, даючи свою молитву, побожність, щедру милостиню на допомогу і підмогу тим, що є проповідниками Євангелії. Тому, що ніщо не є більше спасенням для людини, і ніщо більше відповідне для слави Божої, як старатися по своїх силах поширювати віру, нехай для місійного апостоляту, який своєю першістю і успішністю є першорядною справою, віддають шляхетне ревнування і дбай-

ливість, провидінну великодушність, милосерну благодійність. «Твій благодітель бажає, щоб ти був щедрим, і той, що дає тобі, приказує, щоб і ти давав, кажучи: Дайте, то й вам дасться» (Лук. 6, 38) (1).

Однак євангельська нива, хоч і як пильно її управляти, тільки росю Божої благодаті покривається успішно плодючою новизною. Тому, підкріплені милостиною та добрими ділами, нехай підносяться до Бога щораз гарячіші моління за місіонерів: «Боже, Ти, що бажавш всім людям спастися і прийти в пізнання правди, пошли, просимо Тебе, робітників на твоє жниво, і дай їм з усяким довір'ям проповідувати слово Боже, щоб слово Твоє ширилося і ставало все яснішим, і всі народи щоб пізнали Тебе одного правдивого Бога і Того, що його Ти послав Ісуса Христа, Сина Твого, і нашого Господа» (2).

І перше ніж скінчимо нашу коротку бесіду, хочемо прихильним серцем привітати Отців Вселенського Собору, які працюють над Царством Христовим в місійних ділах; і так як до них, так також наша прихильна думка, сповнена благовоління і побажання, лине і до їх священиків, до місіонерів обоїх статей, до християнських виховників, до тих, що подають там свою допомогу, до тих, що творять провидінне благо та підтримують спасенні почини.

Ці гарячі побажання нехай підкріпить наше апостольське благословення, що його з любов'ю всім вам уділяємо.

«Хай Бог благословить нас, Бог наш нехай благословить нас, і хай усі краї землі його бояться» (Пс. 66, 8).

Перекладено за текстом, поміщеним в *Акти Апостольської Столиці*, т. 56 (1964), стор. 998-999.

(1) Св. Лев Великий, *Бесіда* 17, 2: Патр. Лат., 54, 181.

(2) Римський Міссал, *Св. Літургія про поширення віри*.

9.

СЛОВО ПАПИ ПАВЛА VI НА ЗАКІНЧЕННЯ III СЕСІЇ
(21. 11. 1964)

Див. том III, стор. 195-209.

10.

СЛОВО ПАПИ ПАВЛА VI НА ВІДКРИТТЯ IV СЕСІЇ
(14. 9. 1965)

Див. том IV, стор. 27-40.

11.

ПИСЬМО ПАПИ ПАВЛА VI
ДО СВІТЛОГО І ВИЗНАЧНОГО ЗБОРУ
ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ (1)
(1. 10. 1965)

Як посланець Євангелії миру ми бажаємо перейти океан, щоб відвідати світлий Збір Об'єднаних Націй. Ми могли б і через інших, і іншим способом промовити до вас, зібраних на отому Зборі, та викласти вам нашу думку. Однак ми бажали побачити вас віч-на-віч та промовити до вас, щоб ділами показати вам нашу глибоку пошану, з якою ми завжди відносимося і до вас, і до того діла, над яким трудитеся.

Ви самі встановили цю мирову асамблею, щоб між народами, які ви заступаєте на рівних правах, - підтримувати мирну згоду, безпеку, взаємну допомогу та оберегати перед загрозами і завжди новими небезпеками насильства і війни. Немає іншого способу і шляху, щоб подбати про публічне благо людства, як тільки той, що

(1) Письмо було прочитане Ген. Секретарем Собору на 140 засіданні, в дні 1 жовтня 1965 р.

його ви обрали, тобто зберіганням права, слушної свободи, гідності людської особи, відсунувши геть злочинний нерозум війни та шкідливий шал можновладців. Побудова і вигляд тієї будівлі, що її ви побудували, можуть бути і кращими, але не можуть бути знищені без величезної руїни.

« Таке є благо миру, що також у речах земських і смертних не можна нічого приємнішого почути, нічого більш побажаного прагнути та, вкінці, нічого кращого знайти » (2).

Ніколи не можна досить оцінити це благо людської спільноти, цей спасенний поступ, який слід постійно любити і бажати, і який ви здобуваєте вашою діяльністю, пильністю, терпеливістю. Не закрите воно від нас, що ваш шлях часто веде до високих вершин через труднощі і терни. Все це слушно здобуває собі нашу любов, заохоту і схвалення.

Також в імені Отців Вселенського Собору Ватиканського II, зібраних разом у Римі, висказуємо послання миру, добрі й потішаючі слова. Будьте впевнені, що католицька Церква в вашому справедливому шуканні миру є з вами заодно своїми намаганнями, духовною допомогою, пильними бажаннями та співчуває з вами, бо її ніщо так не лежить на серці, як запалити в серцях людей полум'я братерської любови і спільно його підтримувати.

Бог миру нехай буде завжди прихильний всім вам, і вашому благородному змаганню, для якого здійснення ви так великодушно трудитеся.

Дня 4 місяця жовтня, року 1965, нашого архиєрейства третього.

Павло Пала VI

(2) Св. Августин, *Про Державу Божу*, 19, 11.

— Перекладено за текстом, поданим в *Акти Апостольської Столиці*, т. 57 (1965), стор. 897-898.

— Перевірено за текстом, опублікованим в *Конституції, Декрети, Деклярації Вселенського Собору Ватиканського II*, Ватикан 1966, стор. 1012-1014.

12.

ПРОМОВА НАЙВИЩОГО АРХИЄРЕЯ ПАВЛА VI В ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

(4. 10. 1965)

В хвилині, коли промовляємо перед отим, єдиним у світі, Збором, відчуваємо потребу найперше таки висказати панові У-Тантові, вашому Генеральному Секретареві, нашу глибоку вдячність за запрошення, яке він вистосував до нас, щоб ми відвідали Об'єднані Нації, з нагоди 20-ої річниці з дня оснування цієї міжнародної Організації для справ миру і співпраці між народами всього світу.

Дякуємо також панові Президентів Асамблеї, високостойному Фанфані, який, з дня свого настання, мав для нас дуже прихильні слова.

Спасибі усім вам, тут присутнім, за ваше гарне прийняття. Для кожного з вас наше шанобливе і сердечне вітання. Ваша прихильність запросила нас і тепер прийняла на це засідання, і ми виступаємо тут перед вами як приятелі.

Виявляємо вам нашу особисту сердечну пошану, і передаємо таку ж і від цілого Вселенського Собору Ватиканського II, скликаного до Риму, і тут заступленого панами Кардиналами, які для цього і супроводять нас.

В імені їхньому і нашому особистому віддаємо всім вам честь і привіт!

Простота і велич нашої зустрічі

Ви всі розумієте, що ця зустріч є хвилиною простою і великою. Простою, бо перед вами людина така як ви: вона ваш брат, і між вами, представниками назалежних держав, один з найменших; бо і він також, якщо бажаєте глядіти на нього під тим кутом бачення - представляє маленьку, немов символічну лемську державність, оте найнеобхідніше, щоб могли свobodно виконувати свою духовну місію, та щоб запевнити кожного, що з ним має діла, що він є незалежний від усякої держави цього світу. Він не має жодної земської сили, ані жодного прагнення суперничати з вами. Справді, ми не вимагаємо нічого і не підносимо жодних претенсій, хіба щонайвище - висказати одне бажання та прохати одного дозволу, тобтс: могли служити вам тим, що лежить у нашій компетенції, і то з безінтересовністю, зі смиренністю і любов'ю.

Ось наша перша заява. І, як бачите, вона така проста, що може виглядає малозначна для тієї асамблеї, яка розглядає завжди важливі й трудні справи.

Але ми сказали, і ви всі це спостерегли, що ця хвилина є також велика. Велика для нас, і велика для вас.

І передусім для нас. Ви добре знаєте, хто ми такі; і яка не була б ваша думка про Римського Архисрея, ви знаєте нашу місію: ми - носій послання для всього людства; і ним ми є не лише в нашім особистім імені, і в імені цілої католицької спільноти, але є ми ним також в імені тих християнських братів, які поділяють висказані тут нами почування, а передусім в імені тих, що дали нам виразне доручення - бути також і їх тлумачами. Ми немов отой посланець, що, пройшовши довгий шлях, прийшов передати вам листа, який був йому доручений. Ми свідомі цього окремого моменту, в якому сповняється бажання, що його маємо в нашому серці вже ось майже двадцять століть. Так, ви пригадуєте

собі: ми вже від довгого часу на тому шляху, та й несемо з собою довгу історію. І тут завершується трудна мандрівка, в пошукуванні розмови з цілим світом, від коли було нам наказано: « Ідіть і благовістіть всім народам ». І ось ви є тими, що представляєте всі народи. І для всіх вас ми маємо послання; так - послання радісне, яке маємо передати кожному з вас.

Моральний торжественний договір

1. - Найперше наше послання бажає стати торжественним моральним визнанням вашої великої установи. Це послання походить з нашого історичного досвіду; ми, як « знавці людства », приносимо цій Установі голос останніх наших Попередників, голос всього католицького єпископату, і наш, в переконанні, що вона являється обов'язковим шляхом для новітньої цивілізації і для світового миру.

Кажучи це, ми свідомі, що наш голос є голосом мертвих і живих; мертвих, поляглих у минулих страшних війнах, спраглих згоди і миру в світі; живих, які пережили їх, несучи в серці засуд для тих, які намагались би їх знову відновити; і ще інших живих - отих нових молодих поколінь, які наступають, з слухним довір'ям у краще людство. І говоримо також в імені вбогих, упосліджених, страждучих, спраглих справедливості, гідного життя, свободи, благобуту і поступу. Народи глядять на Об'єднані Нації як на захорону згоди і миру. І ми поважуємося принести сюди разом з нашим і їхній вияв пошани і надії. Ось чому ця хвилина є великою також і для вас.

І одні і другі

2. - Ми знаємо, що ви того вповні свідомі. Отож послухайте дальшого нашого послання. Воно суцільно звернене в майбутнє: Будівля, яку ви пострйоли не може

ніколи впасти, але слід її здосконалити і пристосувати до вимог, які проявить історія світу. Ви відзначуєте один етап у розвитку людства, і вже не можна завернути назад, але треба йти вперед.

В протиставі до різноманітності держав, які вже не можуть себе взаємно ігнорувати, ви ставите нову формулу співжиття, дуже просту і життєдайну. Ось вона: Найперше ви себе взаємно визнаєте і розрізняєте одні від одних. Певно, що ви не даєте буття державам, але кожний поодинокий нарід ви розцінюєте як спосібний засісти в упорядкованій асамблеї народів; тобто даєте признання високого етичного і правного характеру кожній і поодинокій національній, незалежній спільноті і забезпечуєте за нею почесне міжнародне громадянство. Це є вже великою послугою для людства, коли добре визначити і пошанувати народні підмети міжнародної спільноти, та упорядкувати їх за вимогами правопорядку, і заслуговує, щоб усі визнали це і пошановували, бо звідси може постати упорядкований і сталий правопорядок міжнародного життя. Ви визначили велику засаду, що стосунки між народами повинні бути наладнані розумно, справедливо, законно, зговоренням, а не силою, не насиллям, не війною, і навіть не страхом, чи обманом.

І так воно повинно бути. Дозвольте за це скласти вам признання, що ви виявили таку велику мудрість, дозволяючи відкрити вхід до цієї авлі молодим націям, державам, які щойно недавно здобули незалежність і національну свободу. Їх присутність тут є доказом універсальності і великодушності засад цієї Установи.

І так воно повинно бути. Це є наша похвала і наше побажання і, як бачите, ми не беремо їх ззовні, але з самої геніяльності вашого Статуту.

Одні з одними

3. - Ваш Статут іде ще далі й наше послання поступав разом з ним. Ви існуєте і дієте для об'єднання народів, для спілкування держав. І ми приймаємо цю формулу: для поєднання одних з одними. Ви є товариством. Ви є мостом між народами. Ви є сіткою стосунків між державами. Ми хочемо сказати, що ваша питома прикмета віддзеркалює якимсь чином те, чим наша католицька Церква бажає бути в ділянці духовній: єдиною і вселенською. Немає нічого вищого в природному порядку, як ідеологічне побудування людства. Ваше покликання є в тому, щоб зближувати не тільки деякі, але всі народи. Тяжке завдання, без сумніву. Але в тому є завдання, ваше шляхетне завдання. Хто ж бо не бачить потреби дійти ступнево до встановлення світового авторитету, здатного успішно діяти в ділянці правній і політичній?

Також стосовно цього ми повторюємо наше побажання: Прямуйте вперед! Скажемо більше: Старайтеся запросити між себе тих, що від вас відокремилися, та знайдіть такий спосіб, щоб чесно і лояльно прийняти до вашого братнього союзу тих, що ще на нього не погодилися. Вчиніть так, щоб ті, що залишилися на боці бажали і заслужили ваше довір'я; а тоді будьте великодушні його подати. А ви, що маєте честь і щастя засідати на тому зборі мирового співжиття, послухайте нас: Вчиніть так, щоб те взаємне довір'я, що вас об'єднує і дозволяє вам творити добрі й великі діла, ніколи не було огрожене, ніколи не було зражене.

Ніколи один над одного

4. - Глибший змісл цього побажання впливає, можна сказати, з самої конституції вашої організації, і нам дає нагоду доповнити його іншою формулою. Ось вона: не-

хай ніхто з членів вашого об'єднання не буде вищий понад інших: Ніколи один понад другого. Це формула рівності. Очевидно, ми знаємо, що вона повинна бути доповнена в світлі інших чинників, як лише сама приналежність до цієї установи. Але рівність є частиною вашої конституції. Ви не є однакові, але отут стаєте однакові. А для багатьох вас це може вимагати акту великої чесноти; дозвольте, що скаже вам це представник тієї релігії, яка діє на спасіння через смирення свого Божого Засновника. Не можна бути братами, якщо бракує смирення. Бо є це гординя, хоч як твердо воно звучить, що створює напруження і змагання за престиж, за надвладу, за колонії, за власні тільки інтереси, тобто - розбиває братерство.

Ніколи один проти одного

5. - І так наше послання досягає своєї вершини, і то вершини негативної. Ви дожидаєте від нас того слова, яке ми не можемо сказати як тільки-но з свідомістю його ваги і торжественности: Ніколи один проти одного, ніколи, більше ніколи! Чи ж не для цієї цілі передусім постала Організація Об'єднаних Націй: проти війни і на благо миру? Ось послухайте слів великого Pokійника, Джона Кеннеді, який чотири роки тому заявив: « Людство повинно покінчити з війною, або війна покінчить з людством ». Не треба багато слів, щоб з'ясувати цю найвищу ціль цієї Організації. Вистачить пригадати, що кров мільйонів людей, необчисленні і нечувані страждання, безпотрібні вбивства і страшні руїни потверджують цей договір, що вас об'єднує, присягою, яка повинна змінити майбутню історію світу: Ніколи вже більше війни, ніколи більше війни! Мир, мир повинен керувати долею народів і цілого людства!

Дяка вам, слава вам, що вже двадцять літ трудитесь

12. 11. 1965: УКРАЇНСЬКА СВ. ЛІТУРГІЯ НА СОБОРІ (СОСЛУЖЕНА)
Ем. Кард. Й. Сліпий — Єп. Н. Саварин — Єп. Й. Шмондюк

для миру та вже склади навіть за цю справу визначні жертви. Дяка вам, і слава вам за ці непорозуміння, які ви перепинили і поладнали. Успіхи ваших змагань за справу миру в останніх цих днях, хоч вони ще й не остаточні, заслуговують, що ми відважуємося в імені цілого світу висказати вам наше вдовolenня і нашу вдячність.

Будувати мир

Панове, ви виконали і виконуєте велике діло: виховання людства для миру. Організація Об'єднаних Націй є великою школою цього виховання. Ми ось у головній залі цієї школи. І хто засідає в цій залі стається учнем і стається вчителем мистецтва будування миру. І коли ви виходите з цієї залі, світ глядить на вас як на архітектів і будівничих миру.

А ви знаєте, що мир не будується тільки політикою і рівновагою сил та інтерсів, але духом, ідеями, ділами для миру. Ви вже трудитесь над цим ділом. Але ви тільки-но на початку своєї праці. Чи світ колись змінить таки своє загумінкове і войовниче думання, яке досіль виплітало велику частину його історії? Тяжко це передбачити; але легко можна ствердити, що треба рішуче стати на шлях до нової, мирової, справжньої і вповні людської історії, отої, що її Бог обіцяв людям доброї волі; а цей шлях лежить уже визначений перед вами, а найперший між ними - роззброєння.

Якщо бажаєте бути братами, викиньте з ваших рук нападницьку зброю. Не можна любити з зброєю в руці. Зброя, а передусім ота страшна сучасна наукова зброя, ще заки спричинить жертви і руїни, вже викликає страхітливі сні, піддержує лихі думки, спричиняє тривоги, недовір'я та жалюгідні задуми, вимагає величезних коштів, перепиняє пляни людської співпраці і хосенної праці, пофальшовує психіку народів. Доки людина за-

лишиться такою слабкою і змінною, якою вона часто виявляється, оборонна зброя, на жаль, буде потрібна. Але ви відважно й поважно шукаєте способу, як забезпечити міжнародне життя, без вжитку зброї. І це є шляхетна ціль; цього від вас сподіваються народи, це треба досягнути! Нехай зростає взаємне довір'я цієї установи, нехай зростає її авторитет, а її ціль, віримо, буде досягнута. А народи, звільнені від великих коштів на озброєння, і від тривоги, яка деформує їх душу постійною загрозою війни - будуть вам вдячні.

Ми знаємо, і радіємо, що багато з вас прийняли прихильно наш заклик у справі миру, вистосований минулого грудня з Бомбею до всіх держав, тобто щоб відкласти принайменше частину коштів на допомогу країнам, які щойно розвиваються, зекономлюючи їх зменшенням озброєнь. Ми поновляємо отут цей наш заклик, з довір'ям до ваших почувань людяности і великодушности.

Одні за одних

6. - Говорити про людськість, про великодушність - значить покликуватися на іншу, дуже позитивну конституційну засаду Об'єднаних Націй. Бо тут працюють не тільки над перепиненням міждержавних конфліктів, але тут трудяться дружно над тим, щоб зробити їх спосібними працювати одні для одних. Ви не вдовольняєтеся лише налаштуванням співжиття між народами: ви організуєте братерську співпрацю між народами, як дальший крок вперед, гідний нашої похвали. Ви бажаєте встановити таку систему солідарности, за якою високі цивілізаційні цілі здобувають однозгідну й впорядковану піддержку всієї сім'ї народів, на благо всіх і кожного зособна. Ця сторінка організації Об'єднаних Націй належить до найкращих; це її гуманне і справжнє обличчя; це ідеал людства на його історичному шляху; це є

найбільша надія світу, і можемо сказати: відблиск Божого надприродного і чоловіколюбного задуму стосовно розвитку людської спільноти на землі; відблиск євангельського послання, в якому небесне стає земним. В дійсності, ми чуємо тут відгомін голосів наших Попередників, а зокрема папи Івана XXIII, якого послання про «Мир на землі» здобуло й у ваших колах такий почесний і знаменний відгомін.

Права і обов'язки людини

Те, що ви тут проголошуєте, стосується до основних прав і обов'язків людини, до її гідності, до її свободи, а передусім - до релігійної свободи. Ми відчуваємо, що ви є тлумачами чогось, що стосується до самих вершин людської мудрости, і скажемо ще більше: до її священного характеру. Бо йдеться передусім про життя людини, а життя людини є священне, і ніхто не сміє важитися на нього. На вашому Зборі повага до життя, навіть у тому що стосується до великого питання народин, повинна знайти найвищий вияв та найрозумнішу оборону. Вашим завданням є знайти потрібний хліб для столу людства, а ніяк нерозумним і штучним обмежуванням народин старатися зменшувати число учасників на бенкеті життя.

І справа не лише в тому, щоб прокормити голодуючих: треба запевнити кожній людині життя, відповідне до її гідності. І це ви стараєтеся досягти. Чи не на наших ото очах, і чи не завдяки вам збувається оте пророче слово, яке можна добре пристосувати до вашої установи: «вони перекують свої мечі на рала, а списи свої на серпи» (Іс. 2, 4)? Чи не ви пристосовуєте чудні енергії землі та великі здобутки науки не на інструменти смерті, але на інструменти життя для нової доби людства?

Ми знаємо з яким намаганням та з якою зростаючою успішністю Організація Об'єднаних Націй та її міжнародні органи працюють, щоб допомогти урядам, які цього потребують, піднести їх економічний і соціальний розвиток. Ми знаємо, з якою наснагою ви змагаєтеся, щоб перемогти анальфabetизм та поширити в цілому світі культуру; дати людям відповідну і сучасну санітарну обслугову; поставити на послугу людині чудові скарби науки, техніки й організації: все це є знамените та заслуговує на признання і підтримку від усіх, включно з нашою.

І ми також бажали б дати приклад, хоча незадовільність наших засобів не дозволяє нам здобутися на помітну і практичну кількість. Ми також бажавмо дати нашим добродійним інституціям новий зріст, для перемоги голоду в світі та задоволення його перших потреб. Так, а не інакше будується мир.

7. - І ще одне слово, панове, останнє слово: Ця будівля, що її ви будете, держиться не лише на матеріальних і земських основах; бо тоді вона була б будіванням на піску; але вона держиться передусім на нашій совісті. Прийшов час «покаяння», особистої переміни, внутрішньої обнови. Ми повинні привикати думати по-новому про людину, про історичні шляхи і долю світу, відповідно до слів св. Павла: «одягніться в нову людину, створену на подобу Божу, у справедливості й у святості правди» (Єф. 4, 24). Прийшла хвилина задержки, хвилина скуплення, роздуми, рефлексії, а навіть молитви: тобто - час подумати про наше спільне походження, про нашу історію, про наше спільне призначення. Ніколи так як сьогодні, в добу такого великого людського прогресу, не відчувалася така велика потреба відклику до моральної совісти людини. Бо небезпека походить не від прогресу і не від науки, які, - коли їх добре вживати, - можуть розв'язати багато важливих проблем, що тяжать на людстві. Справжня

небезпека лежить у людині, володарев' щораз могутніших інструментів, придатних і до руїни, і до найбільших здобутків.

Одним словом: будівля модерної цивілізації повинна стояти на духовних основах, які єдині здатні не лише її підтримувати, але її просвічувати та оживляти. А такі необхідні засади вищої мудрости не можуть полягати, як ми думаємо і ви знаєте, - на нічому іншому, як тільки на вірі в Бога. В Бога незнаного, про якого говорив св. Павло атенянам на їх ареопагу? Їм не знаного, якого вони несвідомо шукали, а мали його близько, як трапляється стільки людям нашого століття? В кожному випадку, для нас, і для тих, що приймають невисказанне об'явлення, яке дав нам про Нього Христос, він є Богом живим, Батьком усіх людей.

Дня 4 жовтня 1965.

Павло Папа VI

— Перекладено за французьким текстом, поміщеним в *Акти Апостольської Столиці*, т. 57 (1965), стор. 877-885.

— Перевірено за текстом, поміщеним у *Конституції, Декрети, Деклярації Вселенського Собору Ватиканського II*, Ватикан 1966, стор. 1015-1030.

13.

СЛОВО НАЙВИЩОГО АРХИЄРЕЯ ПАВЛА VI НА 142 ЗАГАЛЬНОМУ ЗАСІДАННІ СОБОРУ (5. 10. 1965)

Достойні Брати

Подорож, яку ми відбули за океан, за Божою допомогою успішно закінчується тут, де вона й почалась. Ми занесли до Зборів Організації Об'єднаних Націй послання спасіння і миру, яке цей Священний Собор нам доручив. Там ми промовили до членів тієї визнач-

ної Установи, яка обнімає світ, які представляють більше як сто держав світу, щоб піддержати їх спільне бажання згоди і збереження миру, щоб заохотити їх до продовжування початого діла, яке вони почали ось тому двадцять літ, і яке прямує до того, щоб перепинити війни, ладнати з честю і гідністю всякі непорозуміння між народами та шукати засобів для тих потреб і браків, які перепинюють ще громадський, усім відповідний розвиток. Отож слушно ми думали, що здійснення такого важливого й тривалого почину слід сперти на мудрість, яка походить від Бога, і яку дав нам Христос.

Нема потреби викладати вам, з якою гуманністю ми були прийняті; з якою пошаною вислухані; з яким зворушенням оточував нас нарід; з якою люб'язною прихильністю улюблені і вірні сини американської митрополії нас приймали; бо все це, при допомозі телевізії, було обширно подане до відома і вияснене так, що воно вам є так знане, неначе б ви самі були присутні при цій незвичайній подвійній події, тобто: коли Римський Архидієц вперше відвідав землю, відкриту ось тому майже 500 літ Христофором Колумбом та повдану і заприязнену з цивілізованим світом, і коли Наступник Петра і Христовий Намісник вперше ввійшов з побажаннями на Збір тих, які урядово представляють майже всі народи світу і зібрались там, щоб вислухати слова Настоятеля Католицької Церкви.

Наша подорож була, правда, поспішна, а наш побут на тому континенті - коротенький; але ціль, для якої ми там побували, заслуговує на те, щоб зворушити наші душі; бо йшлося про збереження миру в світі.

Дякуємо Богові, Достойні Брати, що ми мали нагоду занести до людей майже всього світу послання миру. Ніколи це євангельське послання не було проголошене перед ширшою аудиторією, і - можна сказати - перед більше приготованою та й більше спраглою його почути. Ніколи ця благовість не виглядала одночасно і мило-

стивним голосом небес, і благальним голосом землі, тобто показуючи предвічний Божий задум щодо людського роду однозгідним з найглибшими прагненнями людської сім'ї; та й ніколи завдання Церкви, посередниці між Богом і людьми, - не було виявлене кращими доказами, більше наглядними, більше відповідними плянам Божого Провидіння, більше підсхжими сучасності.

Прикро воно нам, правда, що в такій славній події в першому ряді була наша смиренна особа (але чи Бог, щоб застерегти собі славу великих подій, які переказує нам наша історія, не вибирає слуг неспівмірних і даній хвилині, і їх значенню?); прикре це для нас, але в тім не меншою радістю сповняє нас ота пророча сила, яка позначувала наше послання: бо ми проповідували людям мир - в ім'я Христове.

Та зважмо також, що з того служіння щось окреме й визначне припадає і для того, хто виконував цей обов'язок; і тією думкою хочемо закінчити нашу подорож.

Ви знаєте, що висказані слова тяжко зобов'язують того, хто їх висказав, тобто щоб постояти за них, ввійти в стосунки з іншими, дати приклад іншим. Бо що значать слова, якщо не доказати ділами нашу охоту їх виконати - для себе і від себе?

Значення якогось слова зроджується з його правди, якої воно являється неначе відгомоном і образом; але в людських справах воно набирає більшої успішности з того, як його виконує той, хто його висказав; бо слово виголошується, але приклад євангельського проповідника переконує. Отож з того, що ми благовістили мир виходить щось дуже таки важливе: Католицька Церква прийняла на себе більший обов'язок і тягар служити справі миру, бо ми нашими устами постояли за цю справу.

Безперечно, не є нашим обов'язком, ані вашим завданням продумувати політичні й економічні справи, в яких встановлюється той лад, з якого випливає гро-

мадський мир. Але ми можемо і ми повинні дати допомогу для встановлення громадського миру, і то постійною моральною підтримкою і - якимсь чином - також виконанням справжньої і дійсної любови.

Чи ж не працює в тому самому часі Вселенський Собор над тим, щоб вчинити успішними й спасенними ті відносини, які існують між Церквою і сучасністю? Самою тією справою ми вже співпрацюємо над утвердженням миру, який, безперечно, стане кращим і успішнішим, якщо - в переконанні, що мир спирається на підвалини справедливості, - будемо сторожами справедливості. Людська спільнота потребує справедливості; Христос бажає, щоб ми її прагли і пожадали. А знаємо, що справедливість поступає ступнево і, - з поступом суспільності, - пригадує нам, що вона ще не досконала і не остаточна, та й виявляє очевидні недоліки, які вимагають розв'язки, і на які страждає ще людський рід. Чи ці недоладки, виявлені між громадськими верствами і між народами, не виставляють миру на тяжку небезпеку? Все це є знаним. Та воно спонукує нас, щоб ми продумували над тим, як їм зарадати. Слід звернути нашу увагу на обставини тих народів, які змагаються за свій громадський поступ і, щоб сказати виразніше: слід, щоб наша любов до вбогих, які є в світі, і яких є незчисленне число, - стала пильнішою, успішнішою, великодушнішою.

Інше, що треба розважити, стосується до того, які звідси впливають наслідки в релігійній і моральній площині. Треба, щоб наша віра послужила любові, і то: в екуменічних розмовах та в тих прийомах, що їх вживаємо в духовних і соціальних справах в стосунку до всіх людей доброї волі, кожної релігії; чи ж не означає це працювати для миру? і чи не заключається воно також у наших плянуваннях і в наших починаннях?

А ці наші плянування і почини слід продумати та здійснювати з більшою силою тому, бо ми стали обо-

ронцями миру, як цілі, до якої ми всі повинні прямувати. Нехай Бог допоможе нам, щоб за свідкуванням наших слів поступало свідкування наших діл.

А, вкінці, всі ви, Достойні Брати, що виконувате спільно з нами « службу примирення » (2 Кор. 5, 18); ви, приявні тут вірні; ви, представники народів; ви, достойні обсерватори - бажайте спільно з нами миру, молячись за нього і працюючи для нього. І, уділяючи Апостольського Благословення, молимося, щоб « Бог миру був з усіма вами » (Рим. 15, 33).

— Перекладено за текстом, поміщеним в *Акти Апостольської Столиці*, т. 57 (1965), стор. 894-896.

— Перевірено за текстом, опублікованим у *Конституції, Декрети, Деклярації Вселенського Собору Ватиканського II*, Ватикан 1966, стор. 1031-1036.

14.

СЛОВО ПАПИ ПАВЛА VI
НА VII ПУБЛІЧНОМУ ЗАСІДАННІ
(28. 10. 1965)

Див. том IV, стор. 277-281.

15.

СЛОВО ПАПИ ПАВЛА VI
НА VIII ПУБЛІЧНОМУ ЗАСІДАННІ
(18. 11. 1965)

Див. том V, стор. 17-26.

16.

СЛОВО ПАПИ ПАВЛА VI
НА IX ПУБЛІЧНОМУ ЗАСІДАННІ
(7. 12. 1965)

Див. том V, стор. 253-264.

17.

АПОСТОЛЬСЬКИЙ ЛИСТ
ВИЯВУ ПРИХИЛЬНОСТІ
ДО КОНСТАНТИНОПОЛЬСЬКОЇ ЦЕРКВИ
(7. 12. 1965)

ПАВЛО ПАПА VI. На вічну пам'ять справи.

« Ходіть у любові, за прикладом Христа, що полюбив нас ». Ці слова апостола народів (Єф. 5, 2), вистосовані до нас, що від імені Спасителя називаємося християнами, - приходять нам перед очі і порушують нас передусім сьогодні, коли наш час щораз більше вимагає, щоб поширити нашу любов. Божим промислом наші душі запалюються бажанням старатися всіма силами, щоб об'єдналися в одності ті, що покликані до її зберігання, будучи втіленими в Христа. А ми самі, що з зарядження Божого Провидіння посідаємо престіл святого Петра, розуміючи як слід Господній наказ, - вже багато разів заявляли, що маємо твердий намір використати всі підхожі й відповідні нагоди, для виконання волі Спасителя. Ми повертаємося думкою до тих сумних подій, які - по багатьох спорах - в 1054 році спричинили, що між Римською і Константинопольською Церквами виникла тяжка ворожнеча. Слушно писав згодом наш Попередник, святий Григорій Папа VII: « Скільки... передше згода приносила користи, стільки згодом прийшло шкоди з того, що з обох боків... прохолола любов » (1). Щобільше: дійшло до того, що папські послі викляли Михайла Керулярія, Константинопольського патріярха та ще двох церковних мужів, а він, спільно з своїм синодом, те ж саме вчинив з ними.

(1) Лист до Михайла Конст. імператора, *Ревстр.*, т. I, 18; вид. Каспар, стор. 30.

Та сьогодні, коли змінилися часи і настрої, ми дуже радіємо, що достойний брат наш Атенагорас I, Константинопольський патріарх і його синод мають разом з нами таку саму волю, щоб поєднатися в любові, в отому « солодкому і спасенному духовному зв'язку » (2). Тому бажаючи поступити ще крок далі на шляху братерської любови, яка доведе нас до досконалої одности, і відсунути те, що їй противиться і її перепиняє, заявляємо перед єпископами зібраними на Вселенському Соборі Ватиканському Другому, що нам жаль цих неоправданих слів і вчинків, що були в тих часах сказані й зроблені. Опріч того, бажаємо усунути і забути в Церкві кинену тоді клятву та передати її в непам'ять і забуття.

Радіємо, що можемо виконати цей обов'язок братньої любови отут в Римі, при гробі апостола Петра і в той самий день, коли в Константинополі, який називається Новим Римом, діється те саме, і коли Церква Західна і Східна побожно святкує пам'ять святого Амбросія, єпископа і спільного вчителя.

Милостивий Бог, Творець миру, нехай дасть успіх цій спільній добрій волі і нехай подасть ласку, щоб це публічне свідчення християнського братерства щасливо вийшло на Його славу і на благо душ.

Дано в Римі, при святому Петрі, під печаттю Рибалки, дня сьомого місяця грудня, в празник св. Амбросія, єпископа, ісповідника й учителя Церкви, року 1965-го, нашого ж архієрейства третього.

Павло Папа VI

— Перекладено за текстом, поміщеним в *Акти Апостольської Столиці*, т. 58 (1966), стор. 40-41.

— Перевірено за текстом, поміщеним у *Конституції, Декрети, Деклярації Вселенського Собору Ватиканського II*, Ватикан 1966.

(2) Пор. св. Августин, *Бесіда 350*, 3; Патр. Лат. 39, 1534.

XIII.

ЗАКІНЧЕННЯ ВАТИКАСЬКОГО СОБОРУ

(8. 12. 1965)

Вселенський Собор Ватиканський II закінчився дня 8 грудня 1965 р. на площі св. Петра в Римі, торжественним походом Отців Собору, св. Літургією Павла VI та відчитанням декрету про закриття Собору. Це публічне, привселюдне засідання під чистим небом Італії являється десятою з черги публічною канонічною сесією Собору, та належить до його основних актів.

В годині 10-ій ранку зібрані Отці Собору вирушили торжественним походом на площу св. Петра, заповнену тисячами народу та представниками держав і різних християнських Церков і Громад, які вислали окремі посольства на це торжество. В цьому поході взяло участь коло 2400 Отців Собору.

Центральним обрядом закінчення Собору була благодарственна св. Літургія, відслужена перед Свят-Петрівським храмом Павлом Папою VI, з відповідною принагідною проповіддю до вірних (див. текст на стор. 207-211).

В часі св. Літургії, служеної за окремо виданим обрядом, молитва вірних або потрійна ектенія була виготовлена в окремих наміреннях, проказаних у різних мовах, а зокрема в мові грецькій. В часі дароприношення Папа Павло передав п'ятьом єпископам світу свій дар на потреби церков і людей чи інституцій потребуючих країн, які перебрали його привселюдно: патр. А. Горі (Палестина), кард. А. Кадджано (Аргентина), кард. В. Граціяс (Індія), єп. Й. Кордейро (Пакістан) та єп. Ю. Рамуссе (Камбоджа). Згодом, у часі св. Причастя, шестеро дітей, як представники шістьох континентів, прийняло св. Причастя з рук Павла VI, а останнє літургійне благословення випередило відчитання «заамвонної мо-

литви » в грецькій мові, яку відчитав грецький єпископ Я. Іад.

По закінченні св. Літургії Павло VI звернувся з окремим привітом до всього світу, а головню до окремих верств сучасного людства, передаючи на руки їх представників окремі соборові послання: 1. до державних мужів - на руки бельгійського амбасадора і декана дипломатичного корпусу, барона Посвіка; 2. до мистців - на руки Ц. Анджеліні; 3. до мислителів і науковців - на руки Я. Марітена; 4. до жінок - на руки Л. Сегні, жінки колишнього президента Італії; 5. до робітників - на руки робітника А. Кагньо; 6. до вбогих і страждучих - на руки сліпця Ф. Політі, якого супроводила аж до папського трону його вірна вівчарка-провідниця; 7. до молоді - на руки Е. Аджакплей, африканського молодця. Ці послання, в французькій мові, відчитали 7 кардиналів з різних континентів (див. стор. 213).

Згодом єп. Перікль Фелічі, Ген. Секретар Собору, одержавши з рук Павла VI відповідний документ, проголосив декрет закриття Вселенського Собору Ватиканського Другого (див. нижче, стор. 206).

А тоді 5 Отців Собору станули перед престолом і відспівали многоліття і побажання: Павлові VI; за вічну пам'ять Івана ХХІІІ; Презесам Собору; всім Отцям Собору; вічний упокой померлим під час Собору; недужим і перешкодженим Отцям; християнським Церквам і Громадам; провідникам держав і всім людям... віруючим... доброї волі.

Вкінці Собор дав таке торжественне приречення: *« Священний Вселенський Собор Ватиканський: його віру визнаємо, його постанови завжди збережемо... Завжди визнаватимемо, завжди зберігатимемо. - Всі так віруємо, всі так думаємо, всі, погоджуючись і приймаючи - підписуємо. Це є віра святого Петра й Апостолів, це є віра Отців... Так віруємо, так думаємо. - Придержуючись твердо цих постанов, за молитвами Пресвятої Богородиці і*

Приснодіви Марії і всіх Святих, нехай станемо гідні милости і благодаті Найвищого Священика Ісуса Христа, на вічну славу і честь Бога нашого... Нехай станеться, нехай станеться! Амінь, Амінь! »

* * *

І була година 13,20, коли, піднявши святий хрест Христовий, Папа Павло VI, Христовий Намісник на землі, дав своє останнє соборове благословення і побажання: « В ІМЕНІ ГОСПОДА ІСУСА ХРИСТА, ІДІТЬ У МИРІ! »

Так закінчився молитвою, благословенням і подякою двадцятьперший Вселенський Собор Христової Церкви - Ватиканський II, і перейшов до історії Церкви - Світу - Людства, за яким залишається найважливіше: Собор і його постанови здійснити - його ділами виконати!

Медаля-подарунок Отцям Собору від міста Риму

1.

СЛОВО ПАПИ ПАВЛА VI
НА ЗАКІНЧЕННЯ ВСЕЛЕНСЬКОГО СОБОРУ
(8. 12. 1965)

Владика Кардинали! Преподобні Брати!

Представники народів! Панове міста Риму!

Владарі та Громадяни всіх частин світу!

Ви, Обсерватори, що належите до різних християнських Громад!

І ви, Вірні й Діти, тут присутні та розсипані по світі, з нами з'єднані в вірі й любові!

Незабаром, під кінець цієї св. Літургії, почуєте читання деяких послань, які Вселенський Собор, на закінчення своїх праць, звертає до різних станів людей, наміряючи взяти в них до уваги ті незліченні форми, в яких знаходить вислів людське життя; також почуєте читання нашого урядового декрету, яким ми заявляємо Вселенський Собор Ватиканський Другий закінченим і закритим. Та це лише пора - коротка хвилина привітань. Потім наш голос затихне. Собор буде повнотою закінчено; буде розв'язано отой надзвичайний і величавий збір.

Тож те привітання, яке ми до вас звертаємо, набирає особливого значення, на яке ми тільки дозволимо собі вказати, не щоб відвести вас від молитви, але щоб ще краще зв'язати вашу увагу з оцією відправою.

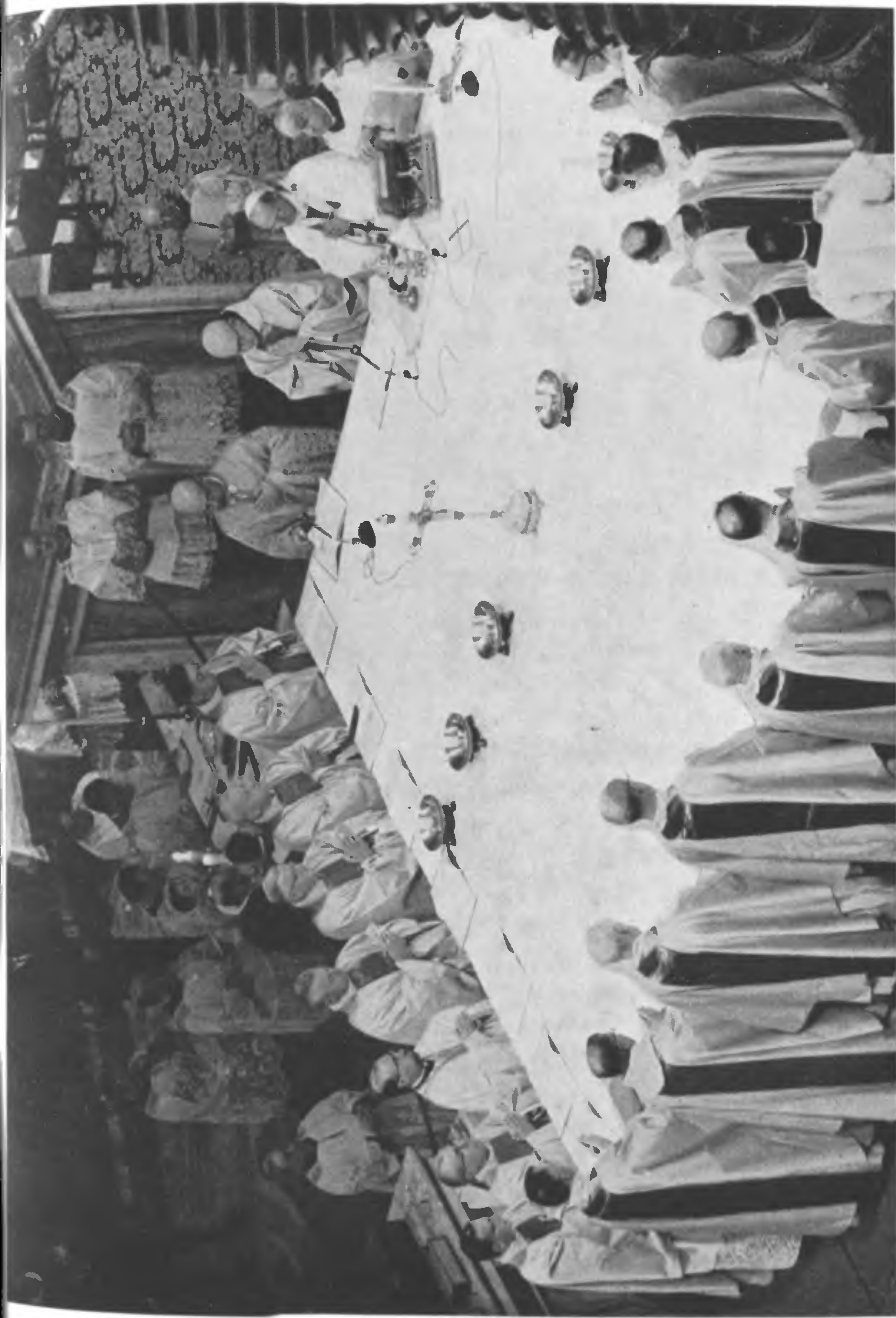
Це привітання є, перш усього, універсальне. Воно звертається до вас усіх, що тут присутні й берете участь у цьому священному обряді; до вас, Преподобні Брати в єпископстві, до вас, Представники, до вас, Божий народе; а й розтягається воно й поширюється на всіх, на весь світ. Хіба могло б бути інакше, коли цей Собор визнав себе, а й став екуменічним, тобто вселенським?

Як звук дзвонів розходитьсь по небі й доходить до всіх і до кожного зокрема в промені поширення своїх звукових хвиль, так і наше привітання, у цій хвилині, звертається до всіх і до кожного зокрема: до тих, що його приймуть, і до тих, що його не приймуть - гомонить воно і вдаряє в вухо кожної людини. Немає нікого, засадничо, кого б не досягнув цей римо-католицький осередок; засадничо, всіх можна й треба досягнути. Для Католицької Церкви ніхто не є чужий, ніхто не є виключений, ніхто не є далекий. Кожен, до кого звертається наше привітання, є покликаний, є запрошений; і якимсь чином є тут присутній. Серце того, хто любить, скаже: Кожний улюблений є присутній! Тож ми, зосібна в цю хвилину, силою нашого загального, пастирського й апостольського мандату, - всіх, всіх ми любимо!

Отже говоримо це до вас, добрих і вірних душ, що - хоч особисто не приявні на цьому майдані віруючих і народів - то присутні отут своїм духом, своєю молитвою; також і про вас думає Папа, і з вами святкує цю піднеслу хвилину вселенської єдності.

Говоримо це до вас, що страждаєте, що є начебто в'язнями свого захворюння; ви подвійно відчули б свій біль з приводу душевної самотності, якщо б вам забракло потіхи оцього нашого зумисне наміреного привітання.

А це говоримо зосібна до вас, Брати в єпископстві, яких не з власної вини немає зараз на Соборі та й у рядах ваших співбратів і, ще більше, в їхньому й нашому серці залишаєте порожнє місце, що завдає нам стільки болю, а й показує на ту кривду, яка в'яже вашу свободу; та щоб тільки не її бракувало вам, щоб прийти на наш Собор! Привіт вам, Брати, яких ще й досі несправедливо тримають у мовчанці, в гнеті та позбавленні законних і святих прав, які належаться кожній чесній людині, і тим більше вам, що трудитеся не про що

18. 11. 1965: ПАПСЬКА СВ. ЛІТУРГІЯ СОСЛУЖЕНА З ГОЛОВН. НАСТОЯТЕЛЯМИ
(Другий зряду: А. Г. Великий, ЧСВВ)

інше, як про добро, побожність і мир! Церква є з вами, Брати, яким ставлять перешкоди і яких упокоряють! Вона є з вашими вірними, та й з усіма тими, що є співтоваришами вашого тяжкого положення! І таким хай буде громадське сумління світу! І, накінець, оце наше загальне привітання ми звертаємо також до вас, людей, що нас не знаєте; до людей, що нас не розумієте; до людей, що не вважаєте нас для себе за потрібних, необхідних, за приятелів; а теж і до вас, людей, що, може в ім'я задуманого добра, нам супротивляєтеся! Привітання щире, привітання сумирне, але повне надії; а нині воно, повірте нам, повне пошани й любови.

Ось таке наше привітання. Будьте, однак, уважні ви всі, що слухаєте нас. Зважте, просимо, що це наше привітання - для відрізнення від того, що звичайно буває з привітаннями у світських розмовах, які служать на те, щоб закінчити дружню стрічу чи розмову, - наше привітання зміряє до того, щоб зміцнити й, в потребі, збудити духовні взаємини, з яких воно бере свій глузд, і свій голос. Наше привітання не є словом прощання, яке розлучує, але - приязні, яка залишається і яка, в деякому випадку, бажає щойно зродитися. Більше того, воно, оте наше привітання, в тому своєму останньому вислові, з одного боку бажало б дійти до кожного серця, увійти до нього як щиросердечний гість, щоб у внутрішній мовчанці ваших самотніх душ сказати оте звичайне, і невисловне Господнє слово: « Мир залишаю вам, мій мир даю вам; не так, як світ дає, даю вам його » (Йо. 14, 27); (Христос має свій єдиний і властивий спосіб промовляти в закритості сердець); з другого ж - наше привітання зміряє ще й до тих інших і вищих взаємин тому, бо не є воно тільки обопільною виміною слів поміж нами, людьми цієї землі, але покликає до спілки ще одного Присутнього, самого Господа, щоправда невидимого, але діяльного в плетиві людських стосунків; і Його запрошує і просить, щоб у тих, які вітають, а

й у тих, яких вітається, збудив нові блага, з яких першим і найвищим є - любов.

Оце є наше привітання: нехай воно розпалить у ваших серцях оту нову іскру Божої любови; оту іскру, що спроможна запалити вогонь до засад, вчення та постанов, які Собор уклав, та й так запалені любов'ю, щоб могли вони дійсно спричинити в Церкві й у світі те оновлення думок, діяльності, поведінки й моральної наснаги, радості і надії, що власне й було метою Собору.

Тим то наше привітання стає ідеальним. Стає сном? поезією? Являється конвенціональною й пустою пересядою, як воно часто трапляється в висловах наших звичайних побажань? Ні! Воно є ідеальним, проте не є нереальним. Іще хвилинка вашої уваги! Коли ми, люди, напружуємо наші думки, наші прагнення до ідеального поняття життя, то відразу так і попадаємо або в утопію, або в реторичну карикатуру, або в ілюзію, або ж у розчарування. Людина зберігає незнищене прямування до ідеальної і повної досконалості, але сама вона неспроможна її досягнути, навіть може тільки й самим поняттям, а тим менше досвідом і дійсністю. Ми це знаємо; це ж і драма людини - впалого царя. Зважте, однак, що воно діється сьогодні вранці: під час того, як закриваємо Вселенський Собор, вшановуємо Пресвяту Марію, Матір Христа, а тому, як ми вже не раз сказали, Матір Божу і нашу духовну Матір. Пресвяту Марію, значить: Непорочну! тобто невинну, тобто подивугідну, тобто досконалу; тобто Жінку справді ідеальну і, водночас, дійсну жінку; створіння, в якому образ Божий віддзеркалюється з повною ясністю, без будь-якої тіни, як це, навпаки, буває в кожному людському створінню.

Чи ж не може воно бути, що - зупинивши наш погляд на отій смиренній Жінці, на нашій Сестрі й, разом нашій Матері й Цариці, на чистому й святому дзеркалі безмежної Краси, - можемо звершити наш душев-

ний соборовий вислід й оце заключне привітання? і можемо розпочати нашу пособорову працю? Чи ж ота краса Непорочної Марії не стане для нас щоденним узором? підбадьорюючою надією?

Ми, Брати, Сини і Панове, що слухаєте нас, ми так і думаємо: За нас і за вас; і це є власне оте наше найкраще і, дай Боже, найважливіше привітання!

2.

ПОСЛАННЯ ПАПИ ПАВЛА VI ДО СВІТУ
НА ЗАКІНЧЕННЯ ВСЕЛЕНСЬКОГО СОБОРУ
(8. 12. 1965)

Достойні Брати!

Ось вибила година від'їзду й розсіяння. За кілька хвилин ви залишите соборне зібрання, щоб піти назустріч людству та принести йому добру новину Христової Євангелії, й оновлення Його Церкви, для якої ми працювали разом упродовж чотирьох років.

Ця хвилина - єдина; хвилина незрівнянного значення й багатства: на цьому вселенському зібранні, в цьому упривілейованому щодо часу й простору осередку сходяться водночас і минуле, і теперішнє, і майбутнє. Минуле: тут бо зібралася Церква Христова з усіма своїми переданнями, своєю історією, своїми Соборами, своїми Вчителями, своїми Святими... Теперішнє: бо ми себе покидаємо, щоб іти в сучасний світ з його бідолашністю, з його болями, з його гріхами, але також з його подивугідними здобутками, з його цінностями, з його чеснотами. Майбутнє, врешті, є тут, в отому імперативному відклику народів до більшої справедливості, в їх бажанні миру, в їх свідомих чи несвідомих прагненнях кращого життя: власне отого, яке Христова Церква може й бажає дати.

Нам здається, начебто ми чули, як з усього світу несеться якийсь потужний і невиразний гомін: запитання всіх тих, які споглядають на Собор і з наполегливістю нас питають: Чи не маєте ви нам сказати якесь слово?... нам, державним мужам... нам, інтелектуалістам, робітникам, митцям?... і нам - жінкам? нам - молоді, нам - хворим і вбогим?

Ці благальні голоси не залишаться без відповіді. Від

чотирьох років Собор працює для всіх категорій людей; це для них він випрацював конституцію « Церква в сучасному світі », яку ми проголосили вчора, під захоплені оплески вашого збору.

З нашого довгого розважання про Христа і про Його Церкву, в цій хвилині повинно злинути перше провісне слово про мир та про спасіння для народів, що вичікують. Собор, перше ніж розстатися, бажає здійснити це пророче завдання та цим коротким посланням передати для всіх приступною їм мовою оту « добру новину », яку він має для світу, а яку деякі його авторитетні представники звернуть тепер у вашому імені до всього людства.

ПОСЛАННЯ ДО РІЗНИХ СУСПІЛЬНИХ СТАНІВ

До державних мужів:

В цю врочисту хвилину ми, Отці ХХІ-го Вселенського Собору католицької Церкви, що ось маємо розстатися після чотирьох років молитов і праці, в повній свідомості нашого посланництва супроти людства, звертаємося з пошаною й довір'ям до тих, що в своїх руках держать долю людей на цій землі, до всіх носіїв дочасної влади.

Ось що ми піднесло проголошуємо: Віддаємо шану вашому авторитетові й вашій суверенності; поважаємо ваші завдання; признаємо ваші справедливі закони; шануємо тих, що їх встановлюють і тих, що їх застосовують. Але ми маємо сказати вам священне слово; і ось воно: Єдино Бог є великий. Єдино Бог є початком і кінцем. Єдино Бог є джерелом вашої влади й підставою ваших законів.

Це ж бо до вас належить бути на землі керівниками ладу і миру між людьми. Однак не забувайте: Бог є, живий і правдивий Бог, - Батько людей. І є Христос,

його споконвічний Син, який прийшов, щоб нам сказати і нас навчити, що всі ми є брати. Він - великий будівничий ладу і миру на землі, бо Він напрямляє історію людей, і лише Він самий спроможен прихилити серця, щоб зрікалися лихих пристрастей, які зроджують війну та лихоліття. Це ж Він благословить хліб людства; Він освячує його працю і його страждання; Він обдаровує його тими радощами, яких ви не спроможні йому дати, та й утішає їх у болю, якого ви не можете втишити.

У вашій земській та дочасній державі Він таїнственно будує свою духовну й вічну державу - свою Церкву. І чого то вона, ота Церква, від вас домагається по майже двох тисячах років різної долі в своїх стосунках до вас - могутніх світу? Чого вона й сьогодні від вас домагається? Вона це сказала в одному з найважливіших текстів цього Собору: вона домагається у вас хібащо свободи; свободи віри та проповідування своєї віри; свободи - любити свого Бога і йому служити; свободи - жити й людям нести своє послання про життя. Не страхайтесь її: вона створена на образ свого Вчителя; а його таїнственне діяння не втручається у ваші компетенції, але зціляє людство з його невідхильної минушності, його переображає, наповняє його надією, істиною та красою.

Дозвольте ж Христові здійснити це своє очищувальне діяння в суспільності! Наново Його не розпинайте: це було б святотатством, Він бо є Син Божий; це було б самогубством, Він бо - Син Людський. А нам, Його слугам, дозвольте повсюдно й без перешкоди розносити «добру новину» Євангелії миру, яку ми розважали в часі цього Собору. Ваші народи будуть першими, що скористають з цього, бо Церква виховує вам вірних громадян, приятелів соціального миру й поступу.

В цей урочистий день Церква, закінчуючи засідання свого ХХІ-го Вселенського Собору, подає вам через

нас свою приязнь, свої послуги, свої духові й моральні сили. До всіх вас вона звертає своє послання спасіння і благословення. Прийміть його так, як вона вам його подає: радісним і щирим серцем, та й понесіть його до своїх народів!

До мислителів і науковців:

Окреме привітання наше до вас, шукачів істини, до вас, мислителів і науковців, - дослідників людини, всесвіту й історії, до всіх вас, прочан до світла, а й до вас, що зупинилися на шляху, втомлених та зневірених безуспішними шуканнями. Чому окреме привітання для вас? Бо всі ми тут - Єпископи, Отці Собору - наставлені почути істину. Наші зусилля впродовж чотирьох років, чим же іншим були вони як не пильним шуканням і зглиблюванням послання про істину, яке довірено Церкві, як не зусиллям найдосконалішого послуху Духові Істини?

Тим то й не могли ми вас не зустрінути. Ваш шлях - є нашим. Ваші стежки - нам не чужі. Ми - друзі вашого звання дослідників, спільники ваших трудів, звеличники ваших здобутків та, в потребі, потішники вашої знеохоти у ваших неспіхах.

Тож і для вас у нас послання, а воно ось яке: Продовжуйте шукання, не втомляйтеся, ніколи не зневіряйтеся в істину! Пригадайте собі слова одного з великих ваших приятелів, святого Августина: «Шукаємо з бажанням знайти, а знаходимо з бажанням ще далі шукати». Щасливі ті, що, посівши істину, ще далі її шукають, щоб її оновити, її поглибити, її подарувати іншим. Щасливі ті, що, хоч ще її не знайшли, із щирим серцем до неї прямують: завтрішнє світло нехай шукають вони світлом сьогоднішнього дня, аж до повного світла!

Але не забудьте й цього: якщо думання - це велика річ, то думання таки є передусім - обов'язком; горе тим,

хто добровільно примикає очі на світло! Думання - це також відповідальність; горе тим, хто притемнює духа тисячними хитрощами, які його придавлюють, вчиняють гордим, доводять до блукання, його викривлюють! Хіба ж не оцей є підставовий принцип науковців: силкуватися думати справедливо?

Тому, не перешкоджуючи вашим крокам, не осліплюючи ваших поглядів, - бажаємо подати вам світло нашого таїнственного світлича: віру. Той, хто нам її доручив, є повновладним Учителем думки, Якого ми є смиренними учнями. Саме Він є той, що сказав і міг сказати: « Я - світло світу, Я - путь, істина і життя ».

Це слово до вас відноситься. Богу дякувати, може ще ніколи не заіснувала така велика спроможність глибокого узгодження між правдивою наукою і правдивою вірою; одна і друга - слугині єдиної істини. Не перепиняйте цієї цінної зустрічі! Майте довір'я до віри, отієї великої приятельки розуму! Освітліть себе її світлом, щоб добути істину, всю істину! Ось це і є оте побажання, підбадьорення, надія, які висловлюють вам, раніш ніж розстануться, Отці всього світу, зібрані в Римі на Соборі.

До митців:

А тепер до всіх вас митців, що являєтесь виразом краси та працюєте для неї: поети і письменники, малярі, різьбарі, архітекти, музики, театральні й кінові актори... Нашим голосом Церква Собору промовляє до вас усіх: Якщо ви є приятелями справжнього мистецтва, то ви - наші приятелі!

З давен давна Церква заключила з вами союз. Ви споруджали й оздобляли її храми, ви прославляли її догми, збагачували її літургію. Ви допомогли їй перекласти її божественне послання мовою форм та зображень, щоб уловимим вчинити незримий світ.

Сьогодні, як і вчора, Церква вас потребує і до вас

звертається. Вона бажає сказати вам нашим голосом: Не дозвольте зірвати одного з найуспішніших союзів! Не відмовляйтеся дати ваші таланти на служіння Божій істині! Не закривайте вашого духа на подих Святого Духа!

Світ, у якому живемо, потребує краси, щоб не притемнила його зневіра. Власне краса, як істина, дає людському серцю радість, - той дорогоцінний плід, який встоюється в лихоліттях, який об'єднує покоління та створює з них спільноту подивляння. І це завдяки ваших рук...

Нехай ті руки будуть чисті й безкорисливі! Пам'ятайте, що ви є сторожами краси на світі. А цього вистачає вам, щоб визбутися минутих і безвартісних смаків, щоб звільнитися від дивовижних і невластивих мистецьких виявів.

Будьте завжди і повсюдно гідні вашого ідеалу, а станете гідними Церкви, яка, нашим голосом, звертається до вас сьогодні з посланням приязні, спасіння, благодаті й благословення.

До жіноцтва:

Тепер же звертаємося і до вас, жінки всяких станів: дівчата, дружини, матері й удови; а також і до вас, посвячені діви й самотні жінки: ви ж половина безмежної людської сім'ї!

Церква гордиться тим, як добре знає, що піднесла вона й визволила жінку, що протягом сторіч дала розблиснути їй підставовій рівності з мужчинами, в різнорідності собі притаманних прикмет.

Але надходить година, більше того - година ця вже надійшла, в якій покликання жінки здійснюється в усю повноту; година, в якій жінка здобуває в суспільстві вплив, розвиток, владу, якого досі вона ще ніколи не була досягнула.

Тож у хвилину, коли людство спізнає таку глибоку перемену, жінки, сповнені духа Євангелії, можуть чимало допомогти людству, щоб воно не занепало.

Ви, жінки, завжди маєте успадковане піклування про домашнє вогнище, любов до життя, відчуття колиски. Ви присутні при таємнім почині життя; ви є потіхою в смертній розлуці. Наша техніка в небезпеці стати негуманною; примиріть людей знову з життям. Надусе ж, благасмо вас, чувайте над майбутнім нашого роду. Стримайте руку людини, яка в приступі божевілля намагалась би знищити людську культуру.

Дружини, матері родин, перші виховниці людського роду в затишші домашніх вогнищ, перекажіть вашим синам і вашим дочкам передання ваших батьків, того ж таки часу, коли приготівляєте їх до незбагненого майбутнього. Завжди пам'ятайте, що мати, через своїх дітей, належить до того майбутнього, якого вона, може, й не побачить.

А й ви самітні жінки, знайте, що ви спроможні здійснити ціле ваше покликання до посвяти. Суспільність покликає вас звідусіль. Ба, й сім'ї неспроможні жити без допомоги тих, які не мають сім'ї.

Зосібна ви, посвячені діви, будьте сторожами чистоти, безкорисности й побожности в тому світі, де егоїзм і шукання приємностей бажали б диктувати. Ісус, який дав подружній любові всю її повноту, звеличив також зречення тієї ж людської любові, якщо вона вчинена для безконечної Любові і для служіння всім.

Врешті й ви, жінки досвіду, що стоїте випрямлені під хрестом, на взір Марії, ви, що в історії так часто давали чоловікам силу боротися аж до кінця, свідчити аж до мучеництва, - ще раз їм допоможіть зберегти сміливість великих починів й, одночасно, терпеливість та розуміння непомітних початків.

Жінки, ви що вмісте вчиняти істину солодкою, ніжною, сприйнятною - зобов'яжіться до того, щоб дух

цього Собору проникнув до установ, до шкіл, до домів, до повсякденного життя.

Жінки всього світу, християнки і невіруючі! Вам довірено життя у так важливу хвилину історії, тож і до вас належить спасти мир у світі!

До робітників:

З ходом цього Собору ми, - католицькі єпископи п'ятох континентів - спільно передумали, між іншими справами, оті важкі питання, що їх кладуть на сумління людства економічні й суспільні умови сучасного світу: співіснування народів, проблеми зброєнь, війна і мир. І ми повнотою усвідомляємо собі цей вплив, що його може мати на конкретне життя робітників і робітниць усього світу розв'язка тих проблем. Так ото, наприкінці наших розважань, бажаємо звернути до них усіх послання довір'я, миру та приятни.

Найдорожчі діти, перш за все будьте певні, що Церква знає ваші страждання, ваші змагання, ваші надії; що вона високо цінує ті чесноти, які шляхетними вчиняють ваші душі: відвагу, відданість, професійну сумлінність, любов справедливості; що вона повнотою признає оті прислуги, які ви - кожен на своєму місці, часто ж на місцях дуже темних і дуже принизливих - віддаєте всьому суспільству. Церква є вам за це вдячна, і дякує вам нашим голосом.

Цими останніми роками вона ніколи не переставала мати на думці проблеми робітничого світу, яких складність раз-у-раз зростає. А той відгомін, що його поміж вашими лавами знайшли нещодавні папські енцикліки, показав, як дуже думка робітника наших часів згоджувалася з тією його найвищих духовних провідників.

Папа Іван XXIII, що збагатив Церкву тими незрівнянними посланнями, - зумів знайти дорогу до вашого серця. Він, у своїй особі, з ясністю виявив усю любов Церкви до робітників, а й для істини, справед-

ливости, свободи, любови, на які спирається мир у світі.

Отієї любови Церкви до вас, робітники, також і ми бажаємо бути свідками перед вами, і кажемо вам з усім наших духовним пересвідченням: Церква є вашою приятелькою. Майте довір'я до неї! Смутні непорозуміння в минулому, надто часто між нами втримували недовір'я та непорозуміння; Церква і робітничий клас - терпіли на тім взаємно. Сьогодні вибила година поєднання, і Церква Собору запрошує вас відсвяткувати її без підозрін.

Церква намагається щораз то краще вас розуміти. Але ви, робітники, й собі повинні намагатися зрозуміти, чим є Церква для вас, що є головними будівничими тих подивугідних перемін, яких дізнає сучасний світ; ви ж бо добре усвідомляєте, що коли вас не оживлятиме могутній подих духа, то вони спричинять людям нещастя, замість дати їм щастя. То не ненависть спасає світ! То не лише хліб землі може наситити людину!

Тож прийміть послання Церкви! Прийміть ту віру, яку вона дає вам, щоб освітлити ваш шлях: це віра Петрового Наступника і двох тисяч Єпископів, вібраних на Соборі: це й віра всього християнського люду. Нехай вона вас опромінить! Нехай вона вас веде! Нехай вона дасть вам пізнати Ісуса Христа, вашого товариша праці, - Вчителя, Спасителя всього людства.

До вбогих і до страждучих:

Для всіх вас, брати у досвіді, на всякі лади навіщених стражданнями, Собор має ще цілком окреме послання.

Він відчуває, що ви звернули на нього свої благальні, від гарячки блискучі, чи від утоми пригаслі очі, - допитливі погляди, які надаремно шукають відповіді на те, що є людське страждання, та настійливо допитуються, коли та звідкіля прийде потіха...

Найдорожчі брати, в наших серцях отців і пастирів

ми глибоко відчуваємо відгомін ваших стогонів і вашого плачу. Біль же наш зростає на думку, що ми не спроможні принести вам тілесне виздоровлення, ані зменшити ваших фізичних болів, що їх стараються втишити, якнайкраще зо свого боку, лікарі, санітари та всі, хто посвячує себе хворим.

Але ми маємо для вас у дарунку щось глибше і щось цінніше, - єдину істину, здатну відповісти на таємницю страждання, та принести вам полегшу без ілюзій: віру і злуку з Людиною страждань, з Христом, Божим Сином, прибитим до хреста заради наших гріхів і заради нашого спасіння.

Христос не усунув страждань; а навіть Він і не бажав відкрити нам повнотою оту таємницю; Він узяв їх на себе, і це вистачає, щоб ми зрозуміли всю їх ціну.

О, всі ви, що з більшою дошкульністю відчуваєте тягар хреста, ви, - вбогі й покинуті, ви, що плачете, ви, - переслідувані за справедливість, ви, яких промовчується, ви, - невідомі страждальники, наберіться нової відваги! Ви є вибранці Божого Царства, царства надії і життя; ви є брати страждучого Христа; і з Ним, як-що того бажатимете, ви спасете світ!

Ось християнське вчення про терпіння, - єдине, що дає мир. Знайте, що ви не є самі, ані чужі, ані залишені, ані непотрібні: ви - покликані Христом; Ви - Його живий і чистий образ. В Його імені Собор вітає вас з любов'ю, вам дякує, запевняє вас у приязні й допомозі Церкви та й вас благословить.

До молоді:

Наприкінці ще й до вас, хлопці й дівчата, Собор бажає звернути своє останнє послання. Це ж бо ви готуєтеся, щоб з рук ваших батьків узяти смолоскип та жити на світі, в хвилі найбільш гігантної переміни його історії. Це ж бо ви, прийнявши оте найкраще з прикладу та повчання ваших батьків і ваших учителів, го-

туєтесь творити завтрішню суспільність: з нею ви врятуєтесь, або з нею згинете.

Церква протягом чотирьох років працювала, щоб відмолодити своє обличчя, щоб краще відповісти задумам свого Засновника, великого Життєдавця, вічно молодого Христа. Тож, під кінець отого світлого «перевіряння життя», вона звертається до вас. Це ж бо для вас, перш усього для вас, юнаки, вона, через Собор, засвітила маяк: світло, яке освітлює майбутнє, ваше майбутнє.

Вона, перш за все, журиться, чи та суспільність дозволить розгорнути отой її скарб повсякчасно давній і повсякчасно новий - віру; та чи ваші душі могли б вільно зачерпнути з її благодійної ясности. Вона впевнена в тому, що ви знайдете таку насагу й таку радість, що не будете мати навіть таких спокус, які мав дехто з ваших батьків, та не поступитеся перед приманою філософії егоїзму й гедонізму, абож перед тією - дефетизму і нігілізму; та й супроти атеїзму, як явища розкладу і старіння, ви зумієте підтвердити свою віру в життя та в усе те, що дає глузд життю: певність існування справедливого і доброго Бога.

Тож у Боже ім'я і Його Сина Ісуса ми закликаємо вас, щоб ви розширили свої серця до світових розмірів, щоб почути поклик ваших братів та відважно дали ваші юні сили на їх послуги. Борітеся проти всякого егоїзму! Не давайте вільного ходу інстинктам насилля і ненависти, які викликають війни, з їхнім почетом - нуждою. Будьте шляхетні, чисті, повні пошани, щирі! І з захопленням будуйте світ, кращий за отой - ваших батьків!

Церква дивиться на вас з довір'ям і з любов'ю. Вона багата довгим минулим, яке завжди живе в ній, і, крокуючи до людського здосконалення в часі та й до остаточної мети історії й життя, - є справжньою молодістю світу. Вона має те, що становить силу й красу молоді: здатність радіти своїми починаннями, посвячуватися без застережень, оновлюватися і вирушати на

нові здобутки. Глядіть на неї, а віднайдете в неї обличчя Христа, справжнього багатирия: сумирного і мудрого, пророка істини й любови, товариша й приятеля молоді. Тож в ім'я Христове ми вас вітаємо, вас заохочуємо і вас благословляємо.

— Перекладено за текстом, поміщеним в «*Акти Апостольської Столиці*», т. 58 (1966), стор. 5-18.

Медаля-подарунок Отцям Собору від міста Риму (об.)

3.

АПОСТОЛЬСЬКИЙ ЛИСТ ПАПИ ПАВЛА VI
ПРО ЗАКРИТТЯ СОБОРУ
(8. 12. 1965)

Павло Папа VI

На вічну пам'ять справи. - У Святому Дусі зібраний Вселенський Собор Ватиканський II - під покровом Благословенної Діви Марії, яку ми назвали Матір'ю Церкви, святого Йосифа, Її славного Обручника, і святих апостолів Петра і Павла, - треба, без сумніву, зарахувати до найбільших подій Церкви: він бо був найбільший щодо числа Отців, які прибули до Петрового Престолу з усіх сторін світу, навіть звідтіль, де єрархію тількищо встановлено; він був найбагатший щодо тих питань, які, протягом чотирьох сесій, було пильно й докладно розглянуто; він, урешті, був найбільш підходящим, бо, мавши на увазі ті потреби, які підказала сучасна епоха, вийшов назустріч перш усього душпастирським потребам і, підсичуючи вогонь любови, дуже таки намагався, щоб духом братерства досягнути не тільки ще відокремлених від спільности з Апостольським Престолом християн, але й усю людську сім'ю. Тож коли, за Божою допомогою, все те, що стосується священного Вселенського Собору під цю пору сповнено та соборною постановою схвалено, і нами проголошено всі конституції, декрети, декларації і побажання, той самий Вселенський Собор, - нашим попередником Іваном XXIII 25 грудня 1961 скликаний і 11 жовтня 1962 розпочатий, який ми після його смерті продовжували - нашою апостольською владою вирішуємо й постановляємо закінчити, для всіх правних наслідків. Отож доручаємо і вирішаємо, щоб усе те, що було на Соборі спільно постановлено, всі вірні свято й псбожно зберігали на сла-

8. 12. 1965: ВАСИЛІЯНИ — ОТЦІ ВАТ. СОВОРУ
(А. Великий, А. Горняк, Н. Дудаш, А. Сенишин, Н. Саварин,
Й. Мартинець, П. Миськів)

ву Божу, на звеличення Церкви та для спокою і миру всіх людей. Це ми вирішили і постановили, розпорядивши, щоб це послання завжди було й залишилося неперушним, важним та дійсним; щоб мало воно та й осягнуло повні й цілковиті наслідки, а тим, що до них воно стосується або може стосуватися, щоб тепер і назаавжди вповні прислугувало і згідно з ним належно розсуджувались і вирішувались справи; щоб від сьогодні уважалось за неважне і без значення все те, що хотів би хтонебудь, якоюбудь владою, свідомо чи несвідомо, зробити інакше, як постановлено.

Дано в Римі, при святому Петрі, під печаткою Рибалки, дня 8 грудня, у свято Непорочного Зачаття Благословенної Діви Марії, 1965 року, третього нашого Архисрейства.

Павло III. VI

— Перекладено за текстом, поміщеним в «*Акти Апостольської Столиці*», т. 58 (1966), стор. 18-19.

XIV.

ВИКОНАННЯ ВСЕЛЕНСЬКОГО СОБОРУ

(1966 р.)

В годині 13,30 дня 8 грудня 1965 р. з площі св. Петра в Римі почали відходити сотисячні маси народу; заспішили до своїх єпархій єпископи світу; повернулись до своїх ділянок праці духовні і миряни, щоб здійснювати в них соборові постанови. Надзвичайний пособоровий ювілей, проголошений Папою Павлом VI готовив душі до здійснення Собору; « нечинність закону », дана до 29 червня 1966 р., мала приготувати уми й інструменти до виконання Собору. Та й самі соборові постанови передбачали ще багато праці, для виготовлення відповідних інструкцій і правильників. До цієї праці зразу взялися відповідні люди. Цю працю можна охопити в такі три розділи: 1) Пособорові Комісії, 2) Пособорові Секретаріати, 3) Пособорові Інструкції. Решта, що не входило в компетенцію цих інституцій, було передане прямо в руки єпископів, духовенства, вірних чи різних установ Апостольського Престолу.

1. - ПОСОБОРОВІ КОМІСІЇ

Вже від 1964 р. діяли пособорові Комісії, для виконання соборових постанов; спершу Комісія (Рада) про св. Літургію, яка видала окрему інструкцію про здійснювання соборової конституції про св. Літургію (див. том II, стор. 117-154), і Рада для засобів суспільного повідомлення (там же, стор. 175-178). Постанови 1964 р. (про Церкву, Єкуменізм і Східні Церкви) не потребували окремих пособорових Комісій, бо конст. *про Церкву* не потребувала виконавчого органу, будучи поданою до відома всього народу Божого; декрет *про Східні Ка-*

толицькі Церкви перейшов у відання Голов Східних Церков, а декрет *про Екуменізм* став великою хартією Секретаріату для єдності християн, який зайнявся виготовлення відповідних правилників для екуменічної дії в світі. Окремої однак уваги потребували соборові постанови, проголошені на четвертій сесії Собору (1965), числом 11, і для їх виконання були встановлені різні пособорові Комісії.

Дня 3 січня 1966 р. папа Павло VI встановив 5 пособорових Комісій, в такому самому складі, в якому були стосовні Комісії соборові, з обмеженим часом їх праці і тривання.

1. - Комісія для єпископів і управління єпархіями;
2. - Комісія для ченців;
3. - Комісія для місій;
4. - Комісія для християнського виховання;
5. - Комісія для апостоляту мирян.

Працю цих пособорових Комісій очолювала та нею керувала:

6. - Центральна Комісія для координації праць Комісій і для пояснювання декретів Собору, складена за окремою формулою.

Центральна Комісія складалася з членів соборової Координаційної Комісії, під предсідництвом двох Презесів-Делагатів: кард. А. Чіконьяні і Є. Тіссеранта, згідно Презеса координаційної Комісії і Голови президентіальної Ради Собору. До Комісії належать також Ген. Секретар Собору та його 5 Підсекретарів.

Протягом першого півріччя 1966 р. Комісії виконали свою працю, виготовляючи відповідні Інструкції, які Павло VI проголосив дня 6 серпня 1966 р., встановлюючи для них реченець « нечинности закону » до 11 жовтня 1966 року (текст див. нижче, стор. 230). В виготовленні пособорових Інструкцій взяли участь 3 Комісії (для єпископів, ченців і місій), а інші передали дальшу працю іншим пособоровим установам (виховання і ми-

ряни), які згодом мають здійснювати дотичні постанови Собору.

Тому з днем 6 серпня 1966 р. залишилася в дії тільки Центральна Комісія для пояснювання соборових декретів.

Крім того почала свою працю Комісія для перевірення Кодексу Канонічного Права (латинського), та продовжували свою працю дві Ради: для св. Літургії і для суспільного повідомлення. Решта праці перейшла в руки різних Секретаріятів, які були встановлені під час чи після Собору.

2. - ПОСОБОРОВІ СЕКРЕТАРІЯТИ

Для виконання деяких зобов'язань Собору залишилося по Соборі три Секретаріяти, які мали вести далі розпочаті на Соборі діла чи почини, а зокрема діалог з віруючим і невіруючим світом.

I. - *Секретаріят для єдності християн.* - Оснований папою Іваном XXIII в 1960 р. для інформування християнського світу, цей Секретаріят активно включився в підготовку і проведення Собору, зазнаючи ступнево нових здосконалень, одержуючи нові повноваження і поповнюючи число своїх членів. З закінченням Собору, та в складі з 1965 р., Секретаріят був потверджений Павлом VI для дальшого ведення своєї праці: екуменічних контактів і розмов, та для виготовлення відповідних екуменічних Правильників і керування екуменічною працею внутрі католицької Церкви (З. 1. 1966). Презесом Секретаріату залишився кард. Августин Беа, а його Секретарем - єп. Іван Віллебрандс. З 1963-року членом цього Секретаріату став митрополит Вінніпегський, Максим Германюк.

II. - *Секретаріят для не-християн.* - Оснований в часі Собору Павлом VI, під предсідництвом кард. Павла

Мареллі (19. 5. 1964), має своїми членами Презесів єпископських Конференцій світу, та певне число підібраних Радників, і відповідний секретаріят. З числа 40 радників - 25 проживає поза Римом. Завданням Секретаріату є: вдержувати контакти з віруючими не-християнами різних релігій, в дусі Деклярації *про стосунки Церкви до не-християнських релігій* (виданої 28. 10. 1965) та плекати студії про релігійні елементи цих релігій.

III. - *Секретаріят для не-віруючих.* - Встановлений для 7 квітня 1965 р., під предсідництвом кард. Франца Кеніґа, архієпископа Відня, з відповідним діловим секретаріятом; зараз він складається з 25 членів і 60 радників. Його завданням є: студіювати явище практичного, наукового чи воюючого атеїзму сучасности, та вдержувати контакти з тими, що щиро шукають шляхів до віри. Актуально в Секретаріяті немає жодного члена чи радника з країн Радянського Союзу, головної країни сучасного безвірства і наукового та воюючого атеїзму.

3.

АПОСТОЛЬСЬКИЙ ЛИСТ
ПРО ВИКОНАННЯ ДЕКРЕТІВ СОБОРУ
(6. 8. 1966)

ПАВЛО ПАПА VI

Церкви святої управління вимагає, щоб по відбутті Вселенського Собору Ватиканського II встановити нові норми та нові умови, як в'дпов'дали б потребам, що з нього випливають, та були б щораз більше пристосовані до нових цілей і ділянок апостоляту, які працею Собору стали відкриті для Церкви в сучасному світі, який - дуже таки змінений - потребує ясного світла та бажає надприродного тепла любови.

Тому і з тим наміром, - як тільки закінчився Вселенський Собор, - ми встановили студійні Комісії, щоб дали вони свою науку і досвід на те, щоб встановити певні норми для виконання декретів Собору, яким була дана певна нечинність закону. Ці Комісії, як ми це вже радо написали в листі, даному з власного почину, дня десятого минулого місяця червня, і який починається словами «*Апостольський Уряд*», - пильно потрудилися для дорученого собі завдання і в постановленім реченці подали нам до відома свої висновки.

Отож, розваживши їх уважно, вважаємо, що надійшла пора проголосити згадані норми. Та тому, що йдеться про справи, які належать до правопорядку, в яких досвід може ще багато підказати, а то й тому, що окрема Комісія займається перевіркою та виправленням Кодексу Канонічного Права, в якому будуть більш підхоже пристосовані й визначені закони вселенської Церкви, -

ми вважаємо, що поступимо мудро й розсудно, якщо видамо ці норми тільки *для випробування*.

А в міжчасі Єпископські Конференції могли б подати нам свої завваження й спостереження, які може підкаже виконання тих норм, та пропонувати нам нові поради.

Тож, розваживши як слід справу, з власного почину й нашою апостольською владою вирішуємо і проголошуємо наступні норми для виконання соборових декретів, які починаються від слів: « *Христос Господь* » (про пастирський уряд єпископів у Церкві), « *Пресвітерського чину* » (про служіння і життя пресвітерів), « *Досконалої любови* » (про пристосоване оновлення чернечого життя) і « *До народів* » (про місійну діяльність Церкви), і наказуємо їх зберігати для випробування, тобто доки не буде проголошено нового Кодексу Канонічного Права, хіба в міжчасі Апостольський Престол подбав би інакше.

Ці норми ввійдуть в дію з днем 11 найближчого місяця жовтня, в якому то дні, - посвяченому Материнству Пресвятої Марії Діви, - тому чотири роки наш Попередник, бл. пам. Іван XXIII, започаткував торжественне Священний Собор.

А все те, що ми постановили в цьому Листі, даному з власного почину, наказуємо, щоб було воно непорушне й важне, без уваги на все інше противне, навіть гідне окремої згадки.

Дано в Римі, при св. Петрі, дня 6 місяця серпня, на празник Переображення Господа Нашого Ісуса Христа, року 1966, нашого ж Архирейства четвертого.

Павло Папа VI

I

НОРМИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ДЕКРЕТІВ СВЯЩЕННОГО
СОБОРУ ВАТИКАНСЬКОГО II « ХРИСТОС ГОСПОДЬ » І
« ПРЕСВІТЕРСЬКОГО ЧИНУ »

Єпископський уряд, який Священний Собор Ватиканський II наświetлив краще в догматичній конституції « *Світило народів* » і в декреті « *Христос Господь* », є божественно встановлений на будування Таїнственного Тіла Христового, яким є Церква.

Тому Священні Пастирі обов'язані тривалою дбайливістю виконувати свій уряд навчання, освячування й упашування Народу Божого, чи то великодушно беручи участь спільно з Римським Архиєреєм у дбайливості про всі Церкви, чи настійливіше дбаючи про належне управління доручених собі єпархій, чи, вкінці, діяльно працюючи на спільне благо багатьох Церков.

А в правлінні дорученими собі єпархіями Єпископи мають потрібних помічників і дорадників найперше в пресвітерах, і тому нехай зволять їх радо вислухувати, а то й радитися, зберігаючи завжди і в усьому непорушною владу єпископів свobodно діяти, встановляти способи і норми та видавати закони, відповідно до свідомости свого уряду і засад правління Церкви (пор. Догм. конст. « *Світило народів* », ч. 27).

А щоб легше і відповідніше могли єпископи виконувати свій пастирський уряд і щоб успішніше здійснити засади, які були торжественно постановлені чи то в декреті « *Христос Господь* », чи в декреті « *Пресвітерського чину* », видається наступні норми.

Розподіл клиру і допомога для єпархій
(Ч. 6 декрету « Христос Господь » і ч. 10 декрету « Прес-
віт. чину »)

1. - Якщо це видаватиметься підходящим, нехай буде встановлена при Апостольському Престолі окрема Рада, до якої належатиме подавати засади, якими буде кермуватися більш підходящий розподіл клиру, зваживши на потреби різних Церков.

2. - Належатиме до патріархальних Синодів і єпископських Конференцій, мавши на увазі приписи Апостольського Престолу, встановлювати розпорядження і видавати для єпископів норми, щоб досягти підходящого розподілу клиру чи то власної території, а чи й прибулого з інших країн, яким було б подбано про потреби єпархій власної території, а також зараджено і про благо Церков у місійних країнах і серед народів, які терплять на достачу клиру. Тому при кожній єпископській Конференції нехай буде встановлена Комісія, до якої належатиме: досліджувати потреби різних єпархій території, а також і їх можливості відступити декого з власного клиру для інших Церков; виконувати постанови, видані і затверджені Конференціями стосовно розподілу клиру і доводити їх до відома єпископів території.

3. - Щоб зробити легшим перехід клиру з однієї єпархії до іншої, - зберігаючи непорушним, хоч і до нових обставин пристосований, інститут приписки і відписки (клиру), - слід зберігати наступне:

§ 1. - В Семінаріях треба так виховувати клириків, щоб виявляли дбайливість не тільки про єпархію, на службу якої призначені, але й про цілу Церкву, і щоб, за дозволом власного єпископа, були готові посвятитися для окремих Церков, в яких понаглює велика потреба.

§ 2. - Поза випадком справжньої потреби власної єпархії, Ординарії чи Єпархи нехай не відмовляють доз-

волу на виїзд клирикам, яких вважають приготовленими і відповідними для висилки в ті країни, де існує недотача клиру, для виконання там священного служіння; та нехай подбають, щоб писаною угодою з Єрархом місця, куди вони виїжджають, були визначені права й обов'язки їхнього клиру.

§ 3. - А ці ж Єрархи нехай дбають, щоб ті духовники, які наміряють емігрувати з власної єпархії до єпархії іншого народу, були підхоже приготовані для виконання там священного служіння; тобто, щоб набули знання мови цієї країни, та щоб посідали знання його інституцій, соціальних обставин, поведінки і звичаїв.

§ 4. - Єрархи можуть дати дозволення своєму клирові виємігрувати до іншої єпархії на означений час, навіть більше разів продовжуваний, так однак, що цей клир залишається приписаний до власної єпархії, і - повернувшись до неї - втішається всіма правами, які він мав би, виконуючи в ній своє священне служіння.

§ 5. - Кликрик, який правно виємігрував з власної єпархії до іншої, по впливі п'ятиліття тим самим стає приписаний до тієї єпархії, якщо таке бажання виявив на письмі і єрархові гостинної єпархії, і власному єрархові, та жодний з них, у реченні чотирьох місяців, не виявив йому на письмі противної думки.

4. - Крім того може Апостольський Престол з користю оснувати Прелатури для виконання окремих пастирських або місійних праць у різних країнах або в соціальних громадах, які потребують окремої допомоги, і вони складатимуться з священників світського клиру, випосажених окремим вишколом, будуть під управлінням власного Прелата і втішатимуться окремим статутом.

До цього Прелата належатиме право оснувати національний чи міжнародний Семінар, в якому вихованці будуть відповідно вишколюватися. Цей Прелат матиме право приписувати цих вихованців і їх, титулом служіння в Прелатурі, допускати до свячень.

Прелат повинен подбати про духовне життя тих, яких висвятив таким титулом, та про їхній окремий, постійно здосконалюваний вишкіл, і їх окреме служіння, уклавши відповідні договори з місцевими єрархами, куди ті священники посилаються. Також повинен подбати про їх гідне утримання, чи то тими самими договорами, чи власними мастками Прелатури, чи іншими відповідними засобами. Подібно повинен подбати про тих, хто заради слабого здоров'я або з інших причин мусить залишити поручений собі уряд.

Ніщо не перешкоджає, щоб миряни, чи неподружені чи подружені, за відповідною угодою з Прелатурою, могли посвятитися своїм професійним знанням на службу їх діл і починів.

Такі Прелатури нехай не основуються, хіба по вислуханні думки єпископських Конференцій території, де вони виконуватимуть свою працю. А в її виконуванні нехай пильно подбається, щоб точно були зберігані права місцевих єрархів і щоб були постійні тісні стосунки з тими ж єпископськими Конференціями.

5. - Патріархальним Синодам і єпископським Конференціям також належить право видавати підхожі розпорядження про вжиток церковних мастків, якими - зберігши найперше такі потреби самих єпархій території - накладається на єпархії вплачування певних допомог на користь чи то апостольських, а чи й харитативних підприємств, або й тих Церков, які мають тільки маленькі засоби, чи - з-за окремих обставин - знаходяться в потребі.

Влада єпархіяльних єпископів
(Ч. 8 декрету « Христос Господь »)

6. - Норми для виконання припису ч. 8 були встановлені Апостольським Листом, даним з власного почину дня 15 місяця червня року 1966, який починається словами « *Про єпископські завдання* ».

Розвиток душпастирського знання і студій

(Ч. 16 декрету « *Христос Господь* » і ч. 19 декрету « *Пресвіт. чину* »)

7. - Нехай дбають єпископи, чи то поодинокі, чи об'єднані між собою, щоб усі пресвітери, - навіть ті, що виконують служіння, - зараз по своїм висвяченні, впродовж одного року, вислухали ряд душпастирських викладів, і в визначених реченнях брали участь в інших викладах, в яких пресвітерам дасться нагоду і до повнішого набуття знання душпастирських прийомів та богословської, моральної та літургичної науки, і до скріплення духовного життя та взаємного обміну апостольським досвідом між братами.

Нехай також дбають єпископи або єпископські Конференції, відповідно до обставин кожної території, щоб вибрати одного чи більше пресвітерів, доказаного знання і чесноти, що - як провідники студій - плекали б і влаштовували б душпастирські виклади й інші підмоги, які уважаються конечними для плекання наукового і пастирського вишколу пресвітерів власної території як: студійні осередки, мандрівні бібліотеки, катехитичні, гомілетичні чи літургичні конгреси і тому подібне.

Про слушну винагороду пресвітерів і про налагодження соціального забезпечення пресвітерів

(Ч. 16 декрету « *Христос Господь* » і чч. 20-21 декрету « *Пресв. чину* »)

8. - Нехай подбають патріархальні Синоди і єпископські Конференції, щоб для поодиноких єпархій чи для багатьох з них спільно, а то й для цілої території були встановлені норми, якими було б відповідно подбано про належне утримання всього клиру, який виконує чи виконував обов'язки на службі Народу Божого. Передовсім слід, щоб винагорода клиру була однакова

для всіх, що живуть у тих самих умовах, маючи також на увазі і саму суть їх уряду, і обставини часу й місця, та щоб була вона достатня, щоб клир міг вести чесне життя та міг також допомагати вбогим.

Комісії для перевірки Кодексу Канонічного Права доручається реформа бенефіціальної установи. Тимчасом же нехай подбають єпископи, - вислухавши свої пресвітерські Ради, - щоб налагодити слушний розподіл маєтків, а також і бенефіціальних прибутків.

Нехай чувають ті ж самі Конференції, - принайменше в тих країнах, де утримання клиру цілком або в великій частині залежить від пожертвувань вірних, - щоб у поодиноких єпархіях була окрема інституція, яка збирала б разом пожертвоване на ту ціль майно; її адміністратором нехай буде самий таки єпархіяльний єпископ, якому будуть допомагати виделеговані священики; а, де вважалось би корисним, - також і миряни, знавці економічних справ.

Нехай, вкінці, подбають єпископські Конференції, щоб - зваживши завжди на церковні й цивільні закони - в поодиноких націях були єпархіяльні інституції, навіть між собою об'єднані, чи інституції спільно встановлені для різних єпархій, а чи й якесь товариство, встановлене для цілого народу, якими, під наглядом, священичої Єпархії, було б задовільно подбано і про підхожу санітарну безпеку й опіку, і про належне утримання клиру, який знемагає недугою, каліцтвом чи старістю.

Належатиме до провіреного Кодексу Канонічного Права встановити прийоми, за якими слід також у поодиноких єпархіях чи країнах скласти інший спільний фонд, з якого єпископи могли б подбати про інші зобов'язання супроти осіб прислугуючих Церкві та допомогти в різних потребах єпархії, а то й щоб багатші єпархії могли прийти з допомогою біднішим.

Дбайливість про деякі громади віруючих
(Ч. 18 декрету « Христос Господь »)

9. - Прохасться єпископські Конференції, щоб, з уваги на велике сьогодинішнє число емігрантів і подорожуючих, доручили відделегованому на це священикові або окремії Комісії, на це встановленій, все те, що відноситься до вивчення й керування душпастирюванням між ними.

Настановлювання єпископів
(Ч. 20 декрету « Христос Господь »)

10. - Зберігаючи право Римського Архисрея назначувати й настановляти єпископів, і зберігаючи правопорядок Східних Церков, - єпископські Конференції, за нормами встановленими чи які щойно будуть встановлені Апостольським Престолом, нехай щорічно, розсудно і тайно розглядають справу церковних мужів, яких можна б з їхньої території поставити на єпископський уряд, і нехай пропонувать імена кандидатів Апостольському Престолові.

Зречення єпископів з уряду
(Ч. 21 декрету « Христос Господь »)

11. - Щоб можна було виконати припис ч. 21 декрету « Христос Господь », настійливо прохасться всіх єпархіяльних єпископів та інших з ними правно зрівняних, щоб не поза укінченим сімдесять п'ятим роком життя подали самохіль компетентній Владі зречення з уряду, яка належно подбає, розглянувши всі обставини кожного випадку зосібна.

Єпископ, якого зречення з уряду було прийняте, якщо цього бажає, може зберегти свій осідок в самій таки єпархії. Та й сама єпархія повинна подбати про належне і гідне удержання для відставленого єпископа. Нале-

жатиме до обов'язків єпископської Конференції території встановити як загальну норму ті прийоми, за якими єпархія має подбати про цей обов'язок.

Розмежування єпархій

(Чч. 22-24 декрету « *Христос Господь* »)

12. - § 1. Щоб могли як слід перевірити розмежування єпархій, єпископські Конференції, кожна для своєї території, встановивши, якщо треба, окрему Комісію, перевірять сучасне територіальне розмежування Церков. Тому слід належно перевірити положення єпархій щодо території, осіб і установ; нехай будуть вислухані поодинокі єпископи, до яких це прямо відноситься, а також єпископи цілої провінції чи церковної області, в межах якої відбувається перевірка єпархіяльних меж; слід скористати і з допомоги знавців, чи то духовників, чи й мирян; слід розважити спокійно ті рації, які з самої сутності справи може й дораджують зміну розмежувань; нехай будуть предложені всі можливі новості, про які в декреті « *Христос Господь* », чч. 22-23; при поділі чи розподілі єпархій треба подбати про справедливий і підхожий розподіл пресвітерів і вихованців Семінарій, зваживши і на потреби спасительного служіння в кожній єпархії, і на окремі їхні обставини й побажання.

§ 2. А в Східних Церквах є побажаним, щоб у визначуванні меж єпархій було також взято до уваги більшу близькість тих місцевостей, де проживають вірні того самого обряду.

Повновласті помічних єпископів

(Ч. 25-26 декрету « *Христос Господь* »)

13. - § 1. Треба поставити помічних єпископів для якоїсь єпархії, скільки разів цього вимагають справжні потреби виконуваного в ній апостоляту. А коли йдеться

про надання влади помічному єпископові, слід мати на оці окремі засади, як: добро упашуваного Господнього стада, наладнання в єпархії єдності в управлінні, характер члена єпископської Колегії, яким наділений Помічник, а також успішна співпраця з єпархіяльним єпископом.

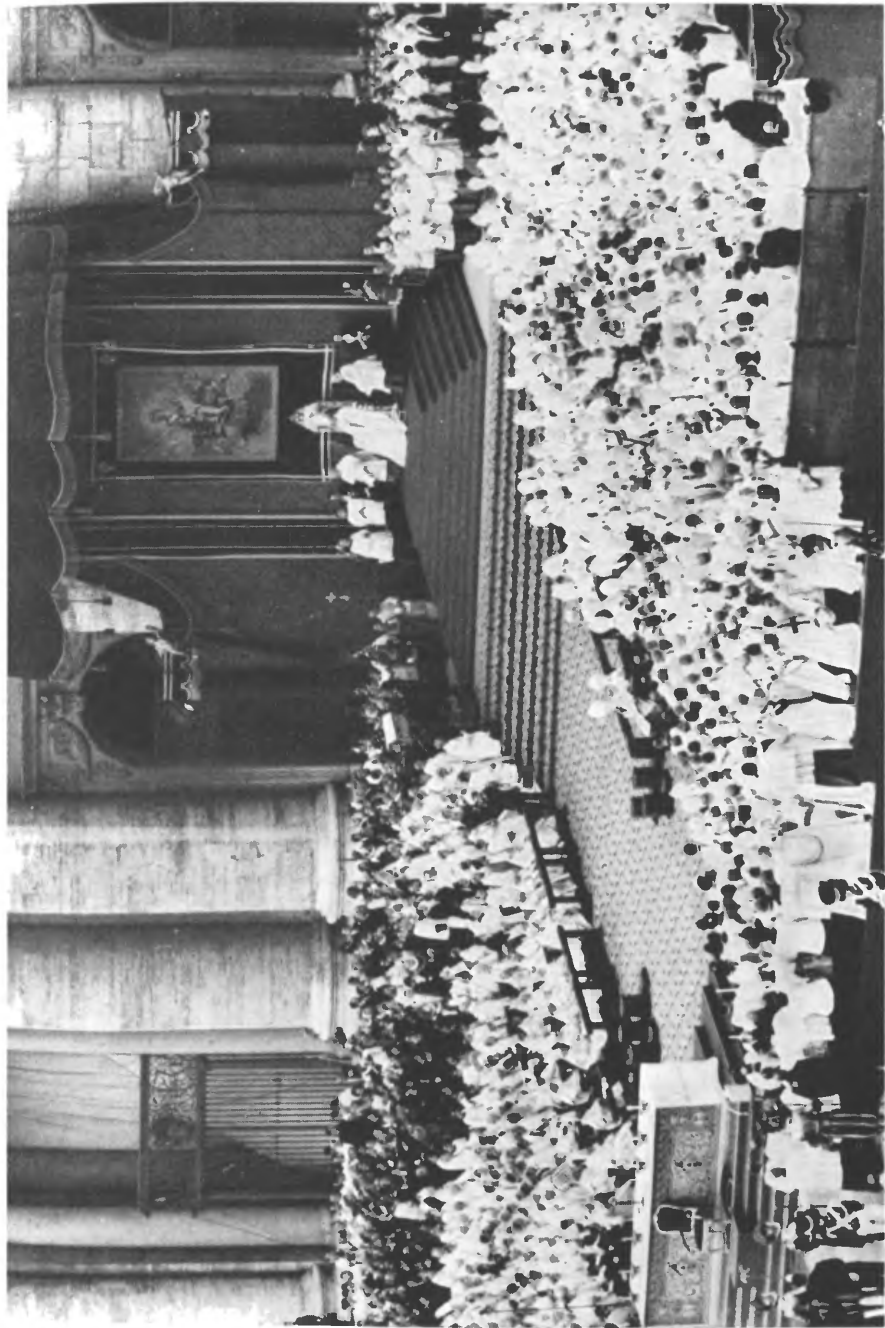
§ 2. Єпархіяльний єпископ повинен назначити Помічника або своїм Генеральним Вікарієм, тобто Синкелом, або єпископським Вікарієм, але так, щоб у кожному випадку він залежав виключно від влади єпархіяльного єпископа.

§ 3. Щоб задовільно подбати про загальне благо єпархії та й забезпечити гідність єпископа-помічника, схотів Собор виявити своє бажання, щоб, - у випадку незаміщеного престолу, - Помічникові чи одному з Помічників, де їх було б більше, була доручена управа єпархії тими, яким прислуговує те право. Однак, - хіба в поєдинчному випадку було б постановлено компетентною владою інакше, - єпископ-помічник, у часі тривання незаміщення престолу, не втрачає тих властей і повноважень, які мав правно в часі обсадження престолу, як Генеральний Вікарій чи єпископський Вікарій. Тоді Помічник, не вибраний на уряд Капітулярного Вікарія, втішається цією своєю владою, дапою правом, доки новий єпископ не прийме в посідання престолу, в повній згоді з Капітулярним Вікарієм, який виконує управління єпархією.

Єпископські Вікарії

(Ч. 27 декрету « *Христос Господь* »)

14. - § 1. Новий уряд єпископського Вікарія тому був установлений у праві, щоб єпископ - при допомозі нових помічників - міг якнайкраще виконувати пастирське правління в єпархії. Тому залишається свободному вирішенню єпархіяльного єпископа назначити одного чи більше єпископських Вікаріїв, відповідно до окремих

8. 12. 1965: ЗАКІНЧЕННЯ ВАТ. СОБОРУ ПЕРЕД ХРАМОМ СВ. ПЕТРА

потреб місця; більше того: залишається за ним нена-рушеною спромога займенувати одного чи більше Генеральних Вікаріїв, за нормою канону 366 Кодексу Кан. Права.

§ 2. Єпископські Вікарії, в означеній частині єпархії, або в певного роду справах, або стосовно вірних означеного обряду чи громади, відповідно до номінації єпархіяльного єпископа, - мають звичайну вікарну владу, яку загальне право дає Генеральному Вікарієві. Тому, в межах своєї компетенції, їм прислугуюють ті звичайні повноваження, які є дані єпископові Апост. Престолом, а також виконання рескриптів, хіба що було б виразно застережено інакше, або умисне була б обрана особа єпископа. Однак єпархіяльному єпископові вільно є застерігати собі чи Генеральному Вікарієві ті справи, які бажає, а також давати єпископському Вікарієві ті окремі мандати, які приписані загальним правом для певних справ.

§ 3. Як сотрудник єпископського уряду, єпископський Вікарій повинен звітувати єпархіяльному єпископові про все, що зробив чи буде робити; більше того: нехай ніколи не поступає проти його думки і волі. Крім того нехай не занедбує часто конферувати з іншими співробітниками єпископа, а передусім з Генеральним Вікарієм, у спосіб визначений єпархіяльним єпископом, щоб скріпити серед клиру і народу одність правопорядку та й досягти обильніших успіхів у єпархії.

§ 4. Позволення, відмовлене Генеральним Вікарієм або єпископським Вікарієм, не може бути важно дане іншим Вікарієм того ж єпископа, навіть визнавши причини відмови від Вікарія, який дозволення відмовив.

Крім того дозвіл, відмовлений Генеральним Вікарієм або єпископським Вікарієм, а згодом, без жодної згадки про відмову, одержаний від єпископа, є неважний; та й дозвіл відмовлений єпископом не може бути введений важно від Генерального Вікарія або єпископсько-

го Вікарія, навіть повідомивши про відмову, без згоди єпископа.

§ 5. Єпископські Вікарії, які не є помічними єпископами, назначуються на якийсь час, визначений в самому таки акті настановлення; можуть однак бути усунені з волі єпископа. Коли престіл є незаміщений, їх уряд кінчиться, хіба є Помічниками єпископа; добре однак буде, якщо Капітулярний Вікарій послугуватиметься ними як своїми відпопучниками, щоб благо єпархії не мало жодної втрати.

Пресвітерська Рада і Рада душпастирська

(Ч. 27 декрету « *Христос Господь* » і ч. 7 декрету « *Пресвіт. чину* »)

15. - Щодо пресвітерської Ради:

§ 1. В кожній єпархії, за визначеним єпископом способом і формою, нехай буде пресвітерська Рада, тобто Збір чи Сенат пресвітерів, представляючий Пресвітерат, який може своїми порадами успішно спомагати єпископа в правлінні єпархією. На цій Раді єпископ нехай своїх священників вислухує, їх радиться і з ними конферує про ті справи, що належать до потреб душпастирського діла і добра єпархії.

§ 2. Між членів пресвітерської Ради можуть бути покликані також ченці, оскільки мають участь у душпастирстві та в виконуванні апостольських праць.

§ 3. Пресвітерська рада має тільки дорадчий голос.

§ 4. В часі незаміщення престолу, пресвітерська Рада розв'язується, хіба що в окремих обставинах, визнаних Апостольським Престолом, Капітулярний Вікарій або Апостольський Адміністратор її потвердить.

А новий єпископ назначить собі нову пресвітерську Раду.

16. - А щодо душпастирської Ради, яку дуже поручає декрет « *Христос Господь* », то:

§ 1. До душпастирської Ради належить досліджувати, розважати та витягати практичні висновки в усьому тому, що відноситься до душпастирських справ, щоб так щораз більше узгіднювати життя і працю Народу Божого з Євангелією.

§ 2. Душпастирська Рада, яка має тільки дорадчий голос, може бути встановлена на різні лади. Хоча по своїй суті є вона інституцією тривалою, то звичайно щодо осіб і праці може бути тимчасовою і виконувати свої обов'язки тільки принагідно. Єпископ може її скликати, скільки разів йому це видаватиметься підходящим.

§ 3. В душпастирській Раді беруть участь клир, ченці і миряни, окремо вибрані єпископом.

§ 4. Щоб дійсно виконати цілі цієї Ради, треба щоб спільну працю випередили студії, вживши, якщо треба, допомоги інституцій і урядів, які працюють над такими цілями.

§ 5. Де на тій самій території існують єрархи різних обрядів, дуже таки поручається, щоб, наскільки можна, душпастирська Рада мала характер між-обрядовий, тобто складалася з клиру, ченців і мирян різних обрядів.

§ 6. Інші розпорядження залишаються до свободного вирішення єпархіального єпископа, маючи на увазі те, що сказано в ч. 17.

17. - § 1. Слід, щоб у питаннях стосовних до пресвітерської Ради, чи до Ради душпастирської, а чи й їхніх прийомів між собою чи стосовно Рад єпископа, що існують вже за сучасним правом, - єпископи, передусім таки зібрані на Конференціях, спільно порадилися та виготовили норми, подібні для всіх єпархій даної території.

Нехай подбають також єпископи, щоб усі єпархіальні Ради щонайкраще були скоординовані при допомозі точного визначення компетенцій, взаємної співучасті членів, спільних і перманентних сесій та іншими способами.

§ 2. А тимчасом Ради єпископа, які існують силою сучасного права, тобто Катедральна Капітула і Збір радників чи інші подібні, і якщоб вони існували, - зберігають питомий собі уряд і властиву компетенцію, доки не будуть перевірені.

Усунення прав і привілеїв при назначуванні на уряди і бенефіції

(Ч. 28 декрету « Христос Господь »)

18. - § 1. Благо душ вимагає, щоб єпископ втішався відповідною свободою в підхожому і справедливому доручуванні клирові урядів і бенефіцій, також не-душпастирських. Самий таки Апостольський Престіл не застерігає собі на майбутнє наділювання душпастирськими чи не-душпастирськими урядами і бенефіціями, хіба вони є консисторіяльними; у фундаційному праві якоїбудь бенефіції забороняються в майбутньому ті клявзулі, які в'язали б свободу єпископа в їх обсаді; відкликуються незобов'язуючі привілеї, які досіль прислужують фізичним чи моральним особам і стосуються права вибору, номінування чи презентації на якінебудь вільні уряди чи бенефіції не-консисторіяльні; зносяться звичаї та усуваються права на номінацію, вибір чи презентацію пресвітерів на парафіяльний уряд чи бенефіцію; скасується право конкурсу, навіть на уряди і бенефіції не-душпастирські.

А щодо так званих народних виборів, то, де вони існують, належить до обов'язків єпископської Конференції предложити Апостольському Престолові те, що виглядає найбільш підхоже, щоб, якщо можна, були вони скасовані.

§ 2. Якщо ж, однак, ці права і привілеї в цій справі були встановлені силою договорів між даним народом і Апостольським Престолом або силою контракту, зробленого з особами фізичними чи моральними, про їх усунення треба переговорювати з тими, кого це стосується.

Декани тобто Протопресвітери
(Ч. 30 декрету « Христос Господь »)

19. - § 1. Між ближчими співробітниками єпархіяльного єпископа вважаються ті пресвітери, які виконують пастирський уряд надєпархіяльного характеру, між якими слід згадати позамісцевих Вікаріїв, які також називаються Архипресвітерами чи Деканами, а в Східних - Протопресвітерами. Для виконання цього уряду призначаються пресвітери, визначні наукою й апостольською пильністю, які можуть розвивати й керувати спільною акцією на визначеній собі території, будучи від єпископа обладнані належними повноваженнями. Тому цей уряд не є приділений до якоїсь одної означеної парафії.

§ 2. Позамісцеві Вікарії, Архипресвітери чи Декани настановляються на певний час, визначений окремим правом; однак вони можуть бути відставлені по волі єпископа. Корисним є, щоб єпархіяльний єпископ їх вислухував, скільки разів йдеться про назначування, переношення та усування парохів, які перебувають на території, яку вони очолюють.

Відставлявання, переношення й зречення парохів
(Ч. 31 декрету « Христос Господь »)

20. - § 1. Зберігаючи діюче право ченців, єпископ може правно відставити від парафії кожного пароха, скільки разів його служіння, навіть і без його тяжкої провини, являється шкідливим, або принаймні неуспішним, з-за якоїсь передбаченої в праві причини, або іншої подібної, за розсудком єпископа, вживши - аж до часу перевірення Кодексу - такої поведінки, яка встановлена для змінних парохів (кан. 2157-2161, Кодексу Кан. Права), і зберігаючи право Східних Церков.

§ 2. Якщо благо душ, або потреба Церкви чи користь цього вимагає, єпископ може перенести пароха з

свої парафії, яку з хісном управляє, до іншої парафії або на якийсь інший церковний уряд. Якщо ж парох відмовляється, щоб перенесення було вирішено важно, єпископ повинен в усьому зберегти такий спосіб поведінки, як вище.

§ 3. Щоб можна було виконати припис ч. 31 декрету « *Христос Господь* », упрошуються всі парохі, щоб, - не поза скінченням 75-им роком життя, - подали самі й самохіть зречення з уряду власному єпископові, який - вглянувши в усі обставини особи і місця - вирішить про його прийняття чи відрочення. Єпископ нехай подбає про відповідне утримання й помешкання для тих, що зреклися уряду.

Оснoвувaння, кaсувaння й переміна парафій

(Ч. 32 декрету « *Христос Господь* »)

21. - § 1. Треба, взагалі, старатися, щоб парафії, в яких з-за надмірного числа віруючих або з-за розлогої території або взагалі з якоїбудь причини апостольська діяльність може бути виконувана тільки тяжко і менше відповідно, - були відповідно до різних обставин поділені або розподілені. Також треба об'єднати дуже малі парафії в одну, оскільки справа цього вимагає та дозволяють на те обставини.

§ 2. Парафії нехай не доручаються повноправно Капітулам каноніків. Якщо ж деякі є з ними об'єднані, то - вислухавши і Капітулу, і пресвітерську Раду, - нехай будуть відділені й нехай буде поставлений парох, вибраний з поміж крилошан чи ні, і нехай буде наділений всіма повновластями, які - відповідно до приписів права - належать до парохів.

§ 3. Єпархіяльний єпископ може оснoвувати або касувати чи якимбудь чином змінити власною владою парафії, вислухавши пресвітерську Раду; але так, щоб - у випадку договорів між Апостольським Престолом і

цивільними Урядами або якщо прислугуюють якимсь іншим фізичним чи моральним особам окремі права, - такі справи з ними були поладнані компетентною Владою.

Ченці

(Чч. 33-35 декрету « Христос Господь »)

22. - Норми, що тут встановляються, важні для всіх ченців, чоловіків і жінок, кожного обряду, зберігаючи права східних Патріархів.

23. - § 1. Всі ченці, включно з вийнятими, які працюють в місцевостях, де відмінний від власного обряд є одинокий або таку має перевагу числом вірних, що в загальній opinii вважається за одинокий, в тих справах, що належать до зовнішнього служіння, вони залежать від місцевого єрарха чи єрарха того обряду, та підчиняються йому за приписом права.

§ 2. Де існує більше місцевих ординаріїв чи єрархів, ті ж самі ченці - в виконванні своїх обов'язків серед вірних різних обрядів, - зобов'язані нормами, які видаються за спільною порадою ординаріями чи єрархами.

24. - Хоча і в місійних країнах існує в своїх правних межах еґземпція ченців, то однак, з-за окремих вимог священної служби, в тих місцевостях, по думці декрету « До народів », слід зберігати окремі Статути, видані чи потверджені Апостольським Престолом, стосовно відносин між місцевим єрархом і чернечим Настоятелем, передусім у Місії, дорученій якомусь Інститутові.

25. - § 1. Всі ченці, також вийняті, в різних працях - у тому що відноситься до виконання священного апостоліату та стосовно душпастирських і соціальних праць, доручених чи приписаних єрархом, - зобов'язані законами, декретами і розпорядженнями, даними місцевим єрархом.

§ 2. Також зобов'язані вони законами, декретами

і розпорядженнями місцевого єрарха чи єпископської Конференції, між іншим, у тому, що стосується:

а) публічного вжитку всіх засобів суспільного повідомлення, відповідно до норм чч. 20 і 21 декрету « *Між подивугідними* »;

б) доступу на публічні видовища;

в) запису чи співпраці в товариствах чи асоціаціях, яких місцевий єрарх чи єпископська Конференція наказали вистерігатися;

г) церковного одягу, зберігаючи канон 596 Кодексу Кан. Права і кан. 139 Кодексу Східнього Кан. Права про ченців, і відповідно до наступної засади: Місцевий єрарх чи єпископська Конференція, для вбереження вірних перед здивуванням, можуть заборонити клирові, чи світському чи чернечому, навіть вийнятому, носити публічно цивільний одяг.

26. - Крім того, вони зобов'язані законами і декретами, виданими єрархом місця відповідно до приписів права, які відносяться до виконання публічного богочитання в своїх церквах і публічних та напівпублічних каплицях, якщо їх відвідують звичайно вірні; зберігаючи власний обряд, якого вживають правно тільки для своєї спільноти і маючи увагу на хорове церковне Правило і священні чинності, які належать до питомої цілі Інституту.

27. - § 1. Вислухавши заінтересованих чернечих Настоятелів, єпископська Конференція кожного народу може видати норми про збирання милостині, які мусять зберігати всі ченці, не виймаючи тих, які за своєю установою є і називаються жебручі, зберігши за ними, однак, право на милостиню.

§ 2. Також ченці нехай не влаштовують публічних допомогових підписок, без згоди єрархів місць, де збираються такі допомоги.

28. - Праці, питомі і властиві кожному Інститутіві, тобто ті, що за апробатою Апостольського Престолу або

з самої фундації чи за шанигідними звичаями були підприйняті і згодом Конституціями й іншими власними законами Інституту були визначені і наладнані, - ченці нехай пильно виконують, маючи окрему увагу на потреби єпархій і зберігши братню згоду з єпархіяльним клиром й іншими Інститутами, які виконують подібні праці.

29. - § 1. Окремі і питомі собі праці, які виконуються в домах Інституту, навіть винайнятих, залежать від їхніх Настоятелів, які відповідно до конституційними правлять і кермують. Але також і такі праці підчиняються, відповідно до права, правосуддю місцевих єрархів.

§ 2. А праці, навіть питомі й виключні для Інституту, які доручає місцевий єрарх, підпадають під владу і провід єрарха, зберігаючи однак право чернечих Настоятелів до нагляду над життям членів і також, спільно з єрархом місця, над виконюванням доручених їм обов'язків.

30. - § 1. При дорученні якомусь Інститутіві якогось апостольського діла єрархом місця, зберігши всі інші правні приписи, треба укласти писану угоду між ним і Настоятелем Інституту, в якій, між іншим, нехай буде ясно визначене все те, що стосується виконуваної праці, членів, яких до неї призначиться, і справ економічних.

§ 2. А для тих праць треба щоб їх чернечий Настоятель, за попередньою порадою з місцевим єрархом, вибрав ченців справді спосібних, і, якщо йдеться про церковний уряд, який доручається якомусь членові, самий таки місцевий єрарх виставить ченцеві номінацію, на пропозицію, чи принайменше за згодою власного Настоятеля, на певний час, визначений за обопільною згодою.

31. - Також, якщо місцевий єрарх чи єпископська Конференція потребує доручити якомусь ченцеві якийсь уряд, нехай це діється за згодою його Настоятеля і через писану угоду.

32. - А з поважної причини кожний чернець може

бути знятий з дорученого собі уряду чи то на бажання влади, яка доручила його, повідомивши чернечого Настоятеля, чи Настоятеля, повідомивши того, хто доручив, рівним правом, не вимагаючи згоди один одного; ані один одному не обов'язаний відкривати причину свого рішення, а тим більше її доказувати, зберігаючи право виконності рішення і рекурсу до Апостольського Престолу.

33. - § 1. Місцевий єрарх, силою своєї влади, за згодою відповідного Настоятеля може чернечесму Інститутові доручити парафію, основуючи її навіть при чернечій церкві самого таки Інституту. Це доручення парафії може бути або тривале або на певний означений час: в обох випадках - воно має відбутися за писаною угодою між єрархом і відповідним Настоятелем Інституту, в якій, між іншим, буде виразно і точно визначено те, що відноситься до виконання праці, до приписаних до неї осіб і до справ економічних.

§ 2. Місцевий єрарх може назначити ченця, за дозволом власного настоятеля, парохом навіть у парафії недорученій Чинуві, встановивши відповідну й окрему угоду з компетентним Настоятелем цього Чину.

34. - § 1. Чернечий дім, чи то сформований чи не-сформований, який належить до вийнятого Чину, не може бути скасований без згоди Апостольського Престолу, і не засягнувши ради місцевого єрарха.

§ 2. Чернечі Настоятелі, які з якоїнебудь причини просять про закриття якогось дому чи установи, нехай не роблять цього з поспіхом; нехай пам'ятають, що на всіх ченцях лежить обов'язок наполегливо й пильно працювати не тільки на збудування і зріст цілого Таїнственного Тіла Христового, але також на благо місцевих Церков.

§ 3. Якщо ж, однак, Настоятелі просять про закриття якогось дому чи установи передовсім а-за недостачі осіб, місцевий єрарх нехай ласкаво розважить прохання.

35. - Товариства вірних, які підлягають проповіді й зарядові якогось чернечого Чину, - навіть якщо вони оснований й Апостольським Престолом, - підлягають правосуддю і наглядові місцевого єрарха, який - по приписові священних канонів - має право й обов'язок їхньої візитації.

Якщо ж вони займаються зовнішніми ділами апостоляту або плеканням богопсчитання, - мають зберігати в цій справі приписи, видані чи то місцевим єрархом, чи єпископською Конференцією.

36. - § 1. Апостольська праця Інститутів досконалости, які не провадять чисто контемплативного життя, не є так обмежена працями питомими Інститутів, чи іншими принагідно піднятими, щоб, - у випадку наполегливих потреб душ і браку клиру, і маючи на увазі питомий характер кожного Інституту та за згодою чернечого Настоятеля - місцеві єрархи не могли покликати не тільки священників, але всіх інших ченців чи черниць, щоб дали допоміжну працю в різнорідних служіннях різних єпархій або країн.

§ 2. Якщо на думку місцевого єрарха допомога ченців являється конечною або дуже корисною для виконання різнорідних праць апостоляту і для плекання харитативних і душпастирських ініціатив в світських парафіях чи в єпархіяльних асоціаціях, чернечі Настоятелі, на просьбу того ж єрарха, нехай стараються, по силах, дати прошену допомогу.

37. - В усіх церквах і в усіх публічних чи пів-публічних каплицях, що належать до ченців, які фактично і звично відкриті для віруючих, місцевий єрарх може наказати, щоб були там читані публічно єпископські документи, щоб відбувалося навчання катехизму, і, вкінці, щоб була збирана окрема милостиня на означені парафіяльні, єпархіяльні, національні чи загальні ініціативи, яку згодом слід пильно пересилати до єпископської Курії.

38. - Місцевий єрарх має також право візитувати церкви і навіть пів-публічні каплиці також вийнятих ченців, якщо їх відвідують звичайно вірні, стосовно зберігання загальних законів і єпископських декретів, дотичних богопочитання. Якщо б він завважив у тому надужиття, то - на безуспішне напiмнення чернечого Настоятеля - може розпорядитись сам особисто, силою своєї влади.

39. - § 1. За приписом ч. 35, 4 декрету « *Христос Господь* », загальний лад католицьких шкіл чернечих Інститутів вимагає, - зберігаючи їхнє право на їх управління, і зберігаючи встановлені там (ч. 35, 5) норми щодо попередньої консультації між єпископами і чернечими Настоятелями, - загального розплянування всіх католицьких шкіл в єпархії, їх співпраці між собою та їх нагляд, щоб, не менше за інші школи, були пристосовані до осягнення культурних і соціальних цілей.

§ 2. Місцевий єрарх може візитувати сам, чи через кого іншого, і за приписами священних канонів, всякі школи чернечих Інститутів, колегії, ораторії, розвагові установи, захоронки, гостинниці, сиротинці та інші подібні інституції, призначені для активності релігійної, чи харитативної або духовної, чи світської, за вийнятком тільки тих внутрішніх шкіл, які є відкриті виключно для власних вихованців Інституту.

40. - Норми, стосовно участі ченців в єпархіяльних служіннях під зарядом єпископів, слід примінювати, з відповідними узглядненнями, також до інших праць і служінь, які переходять рамки єпархії.

Єпископські Конференції

(Ч. 38 декрету « *Христос Господь* »)

41. - § 1. Єпископи тих націй чи територій, в яких ще нема єпископської Конференції, нехай подбають, щоб щоскорше її встановити і виготовити її Статути, пере-

вірені Апостольським Престолом, за нормою декрету «*Христос Господь*».

§ 2. Єпископські Конференції вже встановлені повинні укласти власні Статути, відповідно до приписів Священного Собору або, якщо вже їх посідають, нехай оновлять їх по думці того ж Собору й віддадуть до перевірки Апостольському Престолові.

§ 3. Єпископи тих націй, в яких трудно є встановити Конференцію, за порадою Апостольського Престолу нехай з'єднаються з тією Конференцією, яка є більше відповідна до потреб апостоліяту своєї нації.

§ 4. Єпископські Конференції більше націй, тобто міжнародні, можуть бути встановлені тільки за апробацією Апостольського Престолу, до якого належить встановити окремі норми. Скільки разів Конференції піднімаються акцій чи прийомів, які мають міжнародні форми, слід щоб був повідомлений Апостольський Престол.

§ 5. Між єпископськими Конференціями, передусім сусідніх націй, можуть існувати підхожі й відповідні стосунки, через Секретаріати тих же Конференцій. Між іншим вони можуть відноситися:

а) до взаємних повідомлень про важніші прийоми, передусім у душпастирських справах і акціях;

б) до взаємообміну письмами і журналами, які подають рішення Конференцій та актами й документами, які видають єпископи спільно;

в) до повідомлення про різні апостольські почини, які єпископська Конференція запропонувала чи доручила, які можуть бути корисними в подібних випадках;

г) до предкладання важливіших питань, які в сьогоднішніх часах і в окремих обставинах мають дуже велике значення;

г) до вказування небезпек фальшивих наук, які поширюються у власному народі, а які можуть перекинутися також на інші народи, щоб так вжити відповідних і підхожих засобів для захорони перед ними, чи для їх усунення або обмеження і тому подібне.

Розмежування церковних провінцій та областей
(Чч. 39-41 декрету « Христос Господь »)

42. - Єпископські Конференції нехай уважно простудіють, чи задовільніше плекання блага душ в даній території не вимагає: а) відповіднішого розмежування церковних провінцій; б) або доражує встановлення церковних областей; і якщо так, то нехай пропонують Апостольському Престолові ті прийоми, за якими слід правно впорядкувати розподіл провінцій і встановлення областей. Крім того нехай також вкажуть Апостольському Престолові ті засади, за якими слід інкорпорувати ті єпархії, які в даній території були досіль підчинені прямо Апостольському Престолові.

Виготовлення душпастирських Правильників
(Ч. 44 декрету « Христос Господь »)

43. - Щодо душпастирських Правильників, то упрощуються патріархальні Синоди і єпископські Конференції, щоб негайно простудіювали питання, які треба розглянути в загальних і окремих Правильниках, щоб якнайшвидше подати Апостольському Престолові свої поради і бажання.

II

НОРМИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ДЕКРЕТУ СВЯЩЕННОГО
СОБОРУ ВАТИКАНСЬКОГО II « ДОСКОНАЛОЇ ЛЮБОВИ »

Щоб добре могли визріти плоди Собору, слід щоб чернечі Інститути найперше ж таки плекали обнови духа, звідкіля зможуть розсудно, але й уміло виконати пристосоване оновлення життя і правопорядку, наполегливо студіюючи передусім догматичну Конституцію « *Світло народів* » (розд. V і VI), а, водночас, і декрет

« Досконалої любови », та здійснюючи науку й норми Собору.

Для виконання і пристосування декрету « Досконалої любови », наступні норми подають спосіб поведінки і деякі приписи, важні для всіх ченців, чи латинських чи східних, прикладаючи відповідне до стосовного.

Частина I: Про спосіб пристосованої обнови чернечого життя

I. - Про тих, хто має провадити пристосоване оновлення

1. - Головна роля в онові й пристосуванні чернечого життя належить до самих Інститутів, які виконують її передусім через Генеральні Капітули або, в Східних - Синакси. Завдання Капітул не полягає тільки в видаванні законів, але крім того в плеканні духовного й апостольського життя.

2. - Ї конечна співпраця всіх настоятелів і членів для оновлення в собі чернечого життя, для приготування духа Капітул, для виконання їх праці, для вірного виконання законів і норм, встановлених Капітулами.

3. - Для плекання пристосованого оновлення, до двох, а найдалі до трьох літ буде в кожному Інституті скликана окрема генеральна Капітула, звичайна чи надзвичайна.

Цю капітулу можна поділити на два окремі періоди, з не більше як однорічним проміжним часом, якщо так вирішить тайним голосуванням сама така Капітула.

4. - Для підготування цієї Капітули, Головна Рада нехай відповідно подбає про широку і свободну консультацію членів, і вислід цієї консультації відповідно урядкує, щоб допомогти й покерувати працею Капітули. А зможе вона це виконати, наприклад, вислухуючи домашні й провінційні Капітули, встановлюючи Комісії, пропонуючи ряд запитів і т.д.

5. - В ставропігіяльних монастирях буде завданням

Патріярха дати норми для виконання такої консультації.

6. - Ця генеральна Капітула має право змінити, на пробу, деякі норми Конституцій, чи в Східних - Типіків, якщо тільки буде збережена ціль, суть, характер Інституту. В підхожих випадках Апостольський Престол радо дозволить і на розсудливі випробування, навіть проти загального права.

Ці випробування можуть бути продовжені аж до наступної звичайної генеральної Капітули, яка матиме власть їх продовжити, однак не поза іншу, безпосередньо наступну Капітлу.

7. - Таку саму власть має Головна Рада в проміжнім часі між тими Капітулами, відповідно до визначених ними умов, а, в Східних, у самостійних монастирях - Ігумен з своєю меншою Капітулою.

8. - Остаточне потвердження Конституцій зарезервується компетентній Владі.

9. - Стосовно перевірки Конституцій монахинь, то поодинокі монастирі в спосіб капітульний, або також поодинокі монахині нехай вискажуть свої побажання в тому, що стосується зберігання єдності кожної черничої фамілії за питомим характером кожної, і вони будуть зібрані найвищою владою Чину, якщо така існує, або Делегатом Апост. Престолу і, в Східних, Патріярхом чи місцевим єрархом. Можна також одержати побажання й поради від Зборів Федерацій або від інших Зборів, правно скликаних. Ласкаву допомогу в тому нехай дасть також пастирська дбайливість єпископів.

10. - Якщо в монастирях монахинь будуть деколи уважатися за конечні деякі тимчасові випробування стосовно практик, то на них можуть дозволити Головні Настоятелі або Делегати Апост. Престолу, і - в Східних - Патріярх чи місцевий єрарх. Однак треба мати увагу на окремішню ментальність і душевну настанову затворниць, які дуже таки потребують стабільности і безпеки.

11. - Буде обов'язком вище згаданих Властей подбати, щоб - за радою і допомогою самих таки монастирів - перевірити тексти Конституцій та піддати до апробати Апостольського Престолу чи компетентного єрарха.

II. - Про перевірення Конституцій і Типіків

12. - Загальні Закони кожного Інституту (Конституції, Типіки, Правила та описані іншими іменами) нехай мають отакі приблизно складники:

а) євангельські і богословські засади про життя чернече і його зв'язок з Церквою та відповідні і певні вискази, якими «пізнається і зберігається дух Засновників і питомі завдання, а також і здорові традиції, що творять спадщину кожного Інституту» (ч. 2, б декрету «Досконалої любови»);

б) потрібні юридичні норми для ясного визначення характеру, цілей і засобів Інституту, які (норми) не слід збільшувати понад міру, але завжди повинні вони бути висказані відповідним способом.

13. - Об'єднання обох елементів, тобто духовного і правного, є необхідне, щоб головні Кодекси Інститутів мали тверду основу та щоб пронизував їх справжній дух і життєва норма; слід отождивстерігатися, щоб не укладати текстів тільки правничих або лише чисто научних.

14. - З основних кодексів Інститутів нехай буде вилучене все те, що вже вийшло з ужитку, або - відповідно до звичаїв якогось часу - є змінним, чи відповідає чисто місцевим обичаям.

А ті норми, які відповідають сучасності, психічним і фізичним вимогам членів, а також окремим обставинам, нехай будуть приміщені в додаткових кодексах, які називаються «Правильниками», книгами звичаїв чи іншими іменами.

III. - Засади пристосованого оновлення

15. - Норми і дух, яким повинно відповідати пристосоване оновлення, треба виводити не лише з декрету «*Досконалої любови*», але також з інших документів Собору Ватиканського Другого, передусім з розділу V і VI догматичної конституції «*Світло народів*».

16. - Нехай дбають Інститути, щоб засади постановлені в ч. 2 декрету «*Досконалої любови*», таки справді оформлювали оновлення власного чернечого життя; тому:

§ 1. Нехай всі члени від самого таки новіціяту плекають настійливіше студії і розважання Євангелії і цілого Святого Письма; також слід дбати, щоб вони відповіднішими засобами брали участь у таїнстві і житті Церкви;

§ 2. Нехай досліджується і викладається наука про чернече життя під різними аспектами (богословським, історичним, канонічним і т.д.);

§ 3. Для досягнення самого таки блага Церкви, Інститути нехай здобувають собі правдиве пізнання свого первісного духа так, щоб - зберігши його вірно - в згаданих пристосуваннях чернече життя було очищене від чужих елементів і звільнене від перестарілих.

17. - Перестарілим слід уважати те, що не становить сутності й цілі Інституту і, втративши своє значення й силу, вдійсності вже не спомагає чернечого життя, маючи однак на увазі свідчення, що його повинен, відповідно до свого завдання, подавати чернечий стан.

18. - Спосіб правління нехай буде такий, щоб «Капітули і Ради..., кожне на свій лад, виявляли участь і старання всіх членів на благо цілої спільноти» (ч. 14 декрету «*Досконалої любови*»); а це тоді станеться, коли члени матимуть справді успішну роль в виборі їх членів; а також, щоб виконування влади стало успішнішим і легшим, відповідно до вимог сьогоднішніх часів. Тому настоятелі кожного ступня нехай будуть випоса-

жені відповідними повноваженнями, щоб не множилися безкорисні й над міру часті рекурси до вищих властей.

19. - А втім відповідне оновлення не може відбутися один раз на завжди, але треба його розвивати якимсь то тривалим процесом, за допомогою ревности членів та дбайливості Капітул і Настоятелів.

Частина II: Про пристосування і оновлення деяких справ життя чернечого

I. - Церковне Правило Братів і Сестер (ч. 3 декр. «Досконалої любови»)

20. - Хоча ченці, які відмовляють правно потверджене мале Правило, виконують молитву Церкви (пор. Конст. «Священний Собор», ч. 98), то однак поручається Інститутам, щоб замість малого Правилу служили частинно чи повно церковне Правило, щоб так брати глибшу участь у літургійнім житті Церкви. А східні ченці нехай відмовляють славослов'я і хвалу Богу за своїми власними типіками і звичаями.

II. - Про умову молитву (ч. 6 декр. «Досконалої любови»)

21. - Щоб ченці тим глибшу і пліднішу мали участь у таїнстві Пресвятої Євхаристії, і в публічній молитві Церкви, а ціле їх духовне життя щоб мало обильніший корм, треба дати більше місця умовій молитві перед багатством (усних) молитов, зберігаючи, однак, набоженства загально прийняті в Церкві, та вживши належної дбайливості, щоб повчити членів в пильному веденні духовного життя.

III. - Про вмертвіння (чч. 5 і 12 декр. «Досконалої любови»)

22. - Більше за інших вірних, ченці нехай прикладаються до діл покути й умертвіння. Треба однак пере-

вірити питомі покутні практики Інститутів, якщо цього буде потреба, щоб так - маючи увагу на традиції чи то Сходу, чи Заходу та на сучасні обставини - ченці могли справді ввести їх у практику, прийнявши і нові форми, з сучасного способу життя.

IV. - Про вбозтво (ч. 13 декр. «Досконалої любови»)

23. - Інститути, передусім через генеральні Капітули, нехай пильно і конкретно плекають духа і практику вбозтва, по думці ч. 13 декрету «Досконалої любови», підшукуючи і виконуючи, відповідно до свого характеру, також нові форми, які в наші часи роблять виконувannya й свідчення вбозтва успішнішим.

24. - До самих таки Інститутів звичайних обітів належить вирішити на Генеральній Капітулі, чи треба внести в Конституції справу зречення спадкових дібр, набутих чи передбачених, і якщо так, то чи воно має бути обов'язкове, чи добровільне та коли треба його робити, тобто перед довічною професією, чи по кількох літах.

V. - Про спільне життя (ч. 15 декр. «Досконалої любови»)

25. - В Інститутах, які посвячуються апостольським працям, способом в'дповідним покликанию кожного Інституту, всіма засобами слід плекати життя спільне, яке має велике значення, щоб члени, немов сім'я об'єднана в Христі, встановили братнє спілкування.

26. - В таких Інститутах щоденний порядок часто не може бути один і такий самий в усіх їхніх домах, а деколи ані в одному і тому ж домі для всіх членів. Та завжди треба його так укласти, щоб ченці, крім часу призначеного на справи духовні і на праці, мали також трохи часу для себе самих та могли користуватися відповідним відпочинком.

27. - Генеральні Капітули і Збори (Синакси) нехай винайдуть спосіб, силою якого члени, які називаються наверненими, помічниками чи яким іншим іменням, могли б ступнево одержати активний голос у визначених актах спільноти і в виборах, а в деяких урядах - також пасивний; так і станеться, що вони будуть тісніше з'єднані з життям і працями спільноти, а священники могли б тим свободніше посвятитися властивим собі служінням.

28. - В монастирях, де вже досягнуто однорідности монахинь, хорові обов'язки нехай будуть визначені конституціями, маючи увагу на різнорідність осіб, якої вимагає різноманітність праць і окремих покликань.

29. - Сестри, що приписані до зовнішньої монастирської служби, які називаються облятками, а чи іншим ім'ям, будуть рядитися окремими статутами, в яких треба мати окрему увагу щодо їх покликання не чисто контемплативного, і щодо вимог покликання монахинь, з якими вони живуть об'єднані, хоча і не є монахинями.

Настоятелька монастиря має тяжкий обов'язок виявляти про них пильну дбайливість, дати їм підхоже черниче виховання, трактувати їх в душі любови та піддержувати братній зв'язок з спільнотою монахинь.

VI. - Про огорожу монахинь (ч. 16 декр. «Досконалої любови»)

30. - Папську огорожу монастирів слід уважати як аскетичну інституцію, яка окремим чином пов'язується з властивим покликанням монахинь, бо є знаком, охороною і осібною формою їх відходу від світу.

В тім самім душі нехай і східні монахині зберігають огорожу, питому східним обрядам.

31. - Цю клавзуру (огорожу) так слід пристосувати, щоб завжди було збережене матеріяльне відокремлення від сторонніх. Окремі ж чернечі сім'ї можуть визначити

в конституціях подрібні норми цього матеріального відокремлення, відповідно до властивого собі духа.

32. - Менша клавзура касується. Отож монахині, які з своєї установи посвячуються зовнішнім працям, нехай визначають свою огорожу в конституціях. А монахині, що хоч з своєї установи є контемплативними, але прийняли зовнішніх праць, по відповіднім проміжжі часу, даного їм для вирішення, або задержать папську огорожу, зрікшись зовнішніх праць, або, зберігши ці праці, визначають у конституціях питому собі клавзуру, залишивши непорушним їх стан монахинь.

VII. - Про вишкіл ченців (ч. 18 декр. «Досконалої любови»)

33. - Вишкіл членів, від самого новіціату, буде наладнений не в усіх Інститутах однаково, але треба мати увагу на питомий характер кожного Інституту. В його перевірванні й пристосуванні слід дати задовільне і розсудне місце випробуванням.

34. - Те, що постановляється в декреті «*Бажане всім*» (про священицький вишкіл), відповідно пристосоване до характеру кожного Інституту, слід точно зберігати в способі виховання чернечого клиру.

35. - Дальший поновіціатський вишкіл - способом питимим кожному Інституту, який є дуже потрібний всім членам, навіть контемплативного життя, - загально треба продовжити на весь час тимчасових обітів для братів не-священицьких Чинів і сестер, в Інститутах посвячених апостольським працям, як воно вже введене в багатьох Інститутах, під ім'ям юніорату чи схолястикату.

36. - Цей вишкіл треба проводити в відповідних домах і, щоб не був він чисто теоретичним, слід здосконалювати його виконанням праць і урядів, на спосіб новіціату, відповідно до характеру і обставин, властивих

кожному Чиніві так, щоб були вони введені ступнево в життя, яке будуть згодом вести.

37. - Зберігаючи завжди за кожним Чиним питоме собі виховання, коли поодинокі Інститути не могли б подати задовільного научного і технічного вишколу, то це може доповнити братерська співпраця багатьох. Вона може мати різні ступні і форми: спільні виклади чи курси, випозичання викладачів, а навіть їх об'єднання й пристарання засобів у спільній школі, яку відвідуватимуть члени більше Інститутів.

Інститути, які мають потрібні засоби, нехай радо допомагають іншим.

38. - По відповідних випробуваннях, належатиме до кожного Інституту виготовити свої власні і пристосовані норми про вишкіл членів.

VIII. - Про об'єднування і касату Інститутів (ч. 21-22 декр. « Досконалої любови »)

39. - Плекання різного роду об'єднань між Інститутами передбачає відповідну духовну, психологічну, правну підготовку, по думці декрету « Досконалої любови ». В тій цілі часто буде дуже підходящим, щоб Інститути мали для допомоги якогось Асистента, затвердженого компетентною Владою.

40. - В згаданих випадках і обставинах слід глядіти на благо Церкви, маючи однак належну увагу і на питомий характер Інституту, і на свободу поодиноких членів.

41. - Між засадами, які могли б причинитися до вироблення осуду про скасування якогось Інституту чи монастиря, розваживши всі обставини, слід передусім розважити разом наступне: мале число ченців стосовно до літ існування, недостача кандидатів упродовж багатьох літ, старший вік більшої частини членів. Якщо треба буде приступити до скасування, слід подбати, щоб « по спроможності об'єдналися з іншим інститутом або монасти-

рем більше живучим, що небагато відмінний і духом і ціллю » (ч. 21 декр. « Досконалої любови »). А поодиноких ченців слід перше вислухати, і нехай все відбувається з любов'ю.

IX. - Про Конференції тобто Унії вищих Настоятелів і Настоятельок (ч. 23 декр. « Досконалої любови »)

42. - Слід подбати, щоб об'єднання головних Настоятелів і об'єднання головних Настоятельок могло бути вислухане і консультоване за допомогою якоїсь Ради при Священній Конгрегації для справ ченців.

43. - Дуже таки залежить на тому, щоб національні Конференції чи Унії вищих Настоятелів і Настоятельок з довір'ям і з пошаною співпрацювали з єпископськими Конференціями (пор. ч. 35, 5 декр. « Христос Господь » і ч. 33 декр. « До народів »).

Тому є побажаним, щоб питання, які стосуються обох сторін, були розглядані в мішаних Комісіях, складених з Єпископів і вищих Настоятелів чи Настоятельок.

Закінчення.

44. - Ці норми, які мають важність для ченців всієї Церкви, залишають непорушними загальні закони Церкви, чи то Латинської Церкви чи Східних Церков, а також власні закони чернечих Інститутів, хіба змінюють їх виразно чи згодом.

III

НОРМИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ДЕКРЕТУ СВЯЩЕННОГО СОБОРУ « ДО НАРОДІВ ПОСЛАНА »

Тому, що Декрет Священного Собору Ватиканського II « До народів послана » (про місійну діяльність Церкви) повинен бути важний для всієї Церкви та слід, щоб

усі вірні його зберігали так, щоб вся Церква стала дійсно місіонерською і весь народ Божий став свідомий свого місійного обов'язку, - нехай місцеві єрархи дбають, щоб декрет дійшов до відома всіх вірних християн: нехай про нього відбуваються виклади для клиру і проповіді до народу, в яких буде вияснений і наголошений спільний обов'язок совісти в справі місійної діяльності.

А щоб пристосування декрету стало легше і вірніше, постановляється наступне.

1. - Місійне богослов'я треба так вбудувати в виклад і розвивання богословської науки, щоб поставити в повне світло місійну природу Церкви. Крім того треба розглядати Господні шляхи в підготовці Євангелії і можливості спасіння необзнайомлених з Євангелією, а також слід наголошувати потребу євангельської проповіді й втілення до Церкви (розд. 1 декр. «*До народів*»). Те все слід мати перед очима в укладанні нового Правильника семінарійних і університетських студій (ч. 39).

2. - Запрошуються єпископські Конференції, щоб якнайскорше предложили Апостольському Престолові загальніші питання стосовно місій, які можна було б розглянути на найближчому зборі Синоду Єпископів (ч. 29).

3. - Для збільшення місійного духа серед християнського народу, слід плекати щоденні моління і жертвоприношення так, щоб щорічний місійний день був немов то спонтанним виявом цього духа (ч. 36).

Єпископи чи єпископські Конференції нехай укладуть різні молитовні прохання за місії, які слід вставити в молитву вірних на Літургії.

4. - В поодиноких єпархіях треба назначити священика для плекання місійних ініціатив, який належатиме також до душпастирської Ради єпархії (ч. 38).

5. - Для плекання місійного духа слід заохочувати вихованців Семінарій і молодь католицьких товариств, щоб увійшли в контакт з вихованцями Семінарій і з подібними місійними товариствами та його підтримували

так, щоб взаємне пізнання спомагало місійну і церковну свідомість в християнському народі (ч. 38).

6. - Єпископи, знаючи як дуже понаглює справа євангельської проповіді в світі, нехай плекають між своїм клиром і молоддю місійні покликання і нехай подають засоби й підтримку місійним інститутам, якими поширять в своїй єпархії знання місійних потреб і розбудять покликання (ч. 38).

В розбуджуванні місійних покликань пильно треба представити і місію Церкви до всіх народів, і ті способи, якими різномірні люди (Інститути, священники, ченці і миряни обох статей) намагаються її виконати. А передусім треба високо піднести і показати на прикладах окреме місійне покликання « на ціле життя » (чч. 23, 24).

7. - Треба поширювати в усіх єпархіях Папські Місійні Установи, а їх статuti, передусім щодо пересилки підмог, слід належно зберігати (ч. 38).

8. - Тому, що добровільні дарування вірних на місії цілком не вистачають, поручається щоб якнайскорше встановити окрему допомогу, яку вплачуватимуть щорічно і самі єпархії, і парафії та інші єпархіяльні громади, відповідно до своїх приходів, і яку розділятиме Апостольський Престол, залишаючи непорушними інші дарування вірних (ч. 38).

9. - При єпископських Конференціях нехай буде єпископська Комісія для місій, до якої належатиме плекати місійного духа й діяльність, і відповідно налаштовувати співпрацю між єпархіями, вдержувати стосунки з іншими єпископськими Конференціями та шукати способів, як, по силах, зберегти слушний розподіл місійних підмог (ч. 38).

10. - Тому, що місійні Інститути є просто конечні, нехай усі знають, що вони мають доручене церковною Владою завдання виконувати місійний обов'язок цілого Народу Божого (ч. 27).

11. - Єпископи нехай уживають також місійних Інститутів до того, щоб вірні зглиблювали місійне діло, і нехай дають їм відповідні нагоди, - зберігши належний лад, - розбуджувати місійні покликання, їх плекати та збирати підмоги (чч. 23, 37, 38).

А щоб успішніше досягти більшої єдності, єпископи нехай користуються Національною або Регіональною Місійною Радою, яка складатиметься з директорів Папських Установ і з Інститутів, які існують в даному народі чи країні.

12. - Кожний місійний Інститут повинен якнаскорше подбати про своє власне пристосоване оновлення передусім щодо методи євангельської проповіді та християнського втаємничення (чч. 13, 14), і щодо способу життя спільнот (ч. 3 декр. «*Досконалої любови* »).

13. - § 1. Для всіх місій нехай буде тільки одна компетентна Конгрегація, тобто Священна Конгрегація для Поширення Віри. Та тому, що деякі місії, з-за окремих причин, є тимчасово ще підпорядковані іншим Конгрегаціям, у тих Конгрегаціях нехай буде встановлена місійна секція, яка матиме тісні зв'язки з Священною Конгрегацією для Поширення Віри, щоб в налаштуванні й проведенні всіх місій можна було досягти стійких порм і прийомів (ч. 29).

§ 2. Священній Конгрегації Поширення Віри є підчинені Папські Місійні Установи, тобто Папське Діло Поширення Віри, Діло св. Петра для місцевого клиру, місійне Об'єднання Клиру і Діло Святого Дитинства.

14. - Презес Секретаріату для єдності християн, силою свого уряду, є членом Священної Конгрегації Поширення Віри; секретар цього ж Секретаріату приймається між радників Священної Конгрегації Поширення Віри (ч. 29).

В подібний спосіб Священна Конгрегація Поширення Віри є представлена в Секретаріаті для плекання єдності християн.

15. - В проводі Священної Конгрегації Поширення Віри бере участь 24 представників з вирішним голосом, хіба в поодиноких випадках Найвищий Архисерей вирішив би інакше; тобто: 12 місійних Прелатів, і 4 з інших країн; 4 Настоятелі Інститутів; 4 з Папських Установ; всі вони скликуватимуться двічі в році. Члени цього Збору назначуються на п'ятиліття, а з них майже п'ята частина змінюється щорічно. Вибулі в уряді можуть бути назначені на друге п'ятиліття.

Єпископські Конференції, Інститути і Папські Установи, відповідно до норм, які будуть якнайскоріше проголошені Апостольським Престолом, предкладуть Найвищому Архисереві імена тих, з яких той же Найвищий Архисерей вибере згаданих представників та імена тих, з яких можна буде вибрати радників, навіть як вони перебувають на місіях.

16. - Представники чернечих Інститутів на місіях та краєвих Інститутів для місій, а то й Рад мирян, передовсім міжнародних, матимуть в зборах цієї Конгрегації участь з дорадчим голосом (ч. 29).

17. - Священна Конгрегація Поширення Віри, порадившись з єпископськими Конференціями і місійними Інститутами, якнайскорше начеркне загальні засади для виготовлювання угод між єрархами місця і місійними Інститутами, для наладнання взаємовідношень між ними (ч. 32).

В тих угодах слід мати увагу і на продовжування місійного діла, і на потреби Інститутів (ч. 32).

18. - Тому, що є побажаним, щоб єпископські Конференції на Місіях об'єднались в органічний Збір відповідно до так званих соціально-культурних просторів (пор. вище, ч. 9), Священна Конгрегація Поширення Віри (ч. 29) нехай підтримує таку координацію єпископських Конференцій.

До тих Конференцій, в порозумінні з Священною Конгрегацією Поширення Віри, належить:

1. Шукати способів, навіть і нових, якими вірні і місійні Інститути, об'єднаними силами, повинні вросати в народи і громади, між якими живуть або до яких вони послані (чч. 10, 11), і з якими треба ввійти в спасенну розмову;

2. Встановлювати студійні гуртки, які досліджуватимуть погляди народів на всесвіт і людину, їх настанову до Бога, і приймуть до богословської уваги те, що в них є доброго і правдивого (ч. 22).

Таке богословське дослідження становитиме потрібну основу для пристосувань, над якими повинні також працювати згадані студійні гуртки. А ці пристосування, між іншим, відноситимуться до методу євангельського проповідування, до літургійних форм, чернечого життя і церковного законодавства (ч. 19).

Щодо методів євангельського проповідування і катехизи (чч. 11, 13, 14), то нехай Священна Конгрегація Поширення Віри підтримує тісну співпрацю між вищими душпастирськими Інститутами.

Щодо літургійних форм, студійні гуртки нехай перешлють документи і побажання Раді для виконання Конституції про Святу Літургію.

А щодо чернечого стану (ч. 18), то слід вистерігатися, щоб зовнішній формі (як рухи, одіж, мистецтво і т.д.) не надавати більшої уваги ніж засвоєнню релігійного характеру народів, чи наближенню до євангельської досконалости.

3. В означених реченнях організувати конгреси професорів Семінарій, щоб пристосувати способи студій та обмінюватися взаємно інформаціями, порадившись з вище згаданими студійними гуртками, щоб краще подбати про сучасні потреби священницького вишколу (ч. 16).

4. Досліджувати більш підхожі прийоми, як можна б краще розподілити в даній території сили (священники, катехити, Інститути, і т.д.), а передусім як мож-

на б краще зарадити недостачі сил у місцевостях густіше населених.

19. - В розподілі підмог треба щорічно відвести відповідну частину для вишколу і утримання місцевого клиру, місіонерів, катехитів, і студійних гуртків, про які була мова вище, в ч. 18. Єпископи нехай пересилають стосовно цих справ документи до Священної Конгрегації Поширення Віри (чч. 17, 29).

20. - Треба належно встановити Душпастирську Раду, до якої належить, відповідно до ч. 27 декрету « *Христос Господь* »: « досліджувати все те, що відноситься до душпастирської праці, його розглядати та витягати з цього практичні висновки »; та помагати в приготуванні єпархіального Синоду і дбати про виконання Статутів Синоду (ч. 30).

21. - На Місіях нехай будуть основані Конференції ченців і Об'єднання черниць, в яких братимуть участь вищі Настоятелі всіх Інститутів того самого народу чи країни, і на яких будуть координовані їх ініціативи (ч. 33).

22. - По спроможі, і в потребі, слід збільшувати на місіях наукові інститути, які співпрацюватимуть за спільною порадою над тим, щоб як слід була налагоджена праця дослідна та спеціалізація; нехай однак вистерігаються подвоювати в тій самій країні ініціативи такої самої природи (ч. 34).

23. - Щоб належно прийняти емігрантів з місійних країн та щоб єпископи давніх християнських народів могли їх спомогти належною пастирською дбайливістю, потрібна є співпраця з місійними єпископами (ч. 38).

24. - Стосовно мирян на місіях: § 1. Слід вимагати: щирого наміру послужити місіям, зрілості, відповідної підготовки, професійної спеціалізації, і відповідно довшого часу для місії.

§ 2. Нехай успішно між собою скоординуються місійні асоціації мирян.

§ 3. Місцевий місійний єпископ нехай дбає про них.

§ 4. Нехай буде забезпечене соціяльне положення цих мирян (ч. 41).

— Перекладено за текстом, виданим « Ватиканською Видавничою Книгарнею » 1966 р. і пересланим до всіх колишніх Отців Собору.

* * *

ВІДМІТКА

Між виконавчі документи Ватиканського Собору слід зарахувати наступні:

1) Апостольський лист « *Пастирський уряд* », виданий дня 10. 11. 1963, яким Папа Павло VI уділяє всім єпископам світу окремі повновасті (40) і привілеї (8);

2) Папський рескрипт Павла VI, яким уділяється деякі повновасті Головним Настоятелям чернечих Чинів (числом 19); Ватикан, дня 4. 11. 1964;

3) Апостольський лист « *Про уряди єпископів* », виданий дня 15. 6. 1966, яким Римський Архиєрей застерігає собі деякі права і повновасті стосовно єпископів латинського обряду;

4) Апостольський лист « *Єпископська влада* », виданий дня 2. 5. 1967, яким Римський Архиєрей застерігає собі деякі права і повновасті стосовно єпископів Східних Церков, по думці соборового декрету « *Пастирський уряд єпископів у Церкві* », ч. 8 (виданий 28. 10. 1965);

5) Правильник виконання постанов Собору Ватиканського II про єкуменізм, виданий Секретаріатом для єдності християн, дня 14. 5. 1967 (частина I).

XV.

УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У ВАТИКАНСЬКОМУ СОБОРІ (25. 1. 1959 - 8. 12. 1965)

Видаючи *Постанови і Діяння Вселенського Собору Ватиканського II* українським перекладом, відчуваємося до обов'язку подати короткі дані про участь українців у Соборі. Ми свідомі, що наші дані будуть неповні, бо багато документів є ще сьогодні недоступних, а багато залишиться тільки в свідомості чи пам'яті його учасників (напр. голосування). Тому сьогодні ще передчасно подавати оцінки та висновки; тож обмежуємося тільки до статистичних даних про явища і факти, які до цього надаються, чи можуть бути опубліковані.

Участь українців у Соборі розглядаємо в двох головних періодах: I. В підготовці Собору (25. 1. 1959 - 11. 10. 1962), і II. В діяннях Собору (11. 10. 1962 - 8. 12. 1965).

1. - УКРАЇНЦІ В ПІДГОТІВЦІ СОБОРУ

Підготовчий період має дві точно визначені фази: а) Передпідготовчу, і б) Підготовчу (5. VI. 1960 - 10. 10. 1962). Обі фази розглянемо за однією чергою, узглядаючи такі моменти: I. Укр. єрархія в часі заповідження Собору (25. 1. 1959); II. Внески українців до тематики Собору; III. Українці в Підготовчих Комісіях.

I. - УКРАЇНСЬКА ЄРАРХІЯ В ЧАСІ ЗАПОВІДЖЕННЯ СОБОРУ: 25. 1. 1959. - В дні заповідження Собору папою Іваном XXIII управнена до участі в майбутньому Соборі українська єрархія складалася з таких майбутніх соборових Отців:

1. - Богачевський Константин, Філядельфія, вп. від 1924;

2. - Борецький Ісидор, Торонто, єп. від 1948;
3. - Букатко Гавриїл, Крижівці, єп. від 1952;
4. - Бучко Іван, Рим, єп. від 1929;
5. - Германюк Максим, Вінніпег, єп. від 1951;
6. - Гопко Василь, Пряшів, єп. від 1946;
7. - Гойдич Павло, Пряшів, єп. від 1927;
8. - Елько Микола, Піттсбург, єп. від 1955;
9. - Кочішко Степан, Піттсбург, єп. від 1956;
10. - Мартинець Йосиф, Куритиба, єп. від 1958;
11. - Миськів Павло, Рим, Протоархимандрит від 1953;
12. - Прашко Іван, Мельбурн, єп. від 1958;
13. - Роборецький Андрій, Саскатун, єп. від 1948;
14. - Саварин Ніль, Едмонтон, єп. від 1943;
15. - Сенишин Амбросій, Філядельфія, єп. від 1942;
16. - Сліпий Йосиф, Львів, єп. від 1939;
17. - Шмондюк Йосиф, Стамфорд, єп. від 1956;

II. - ВНЕСКИ УКРАЇНЦІВ ДО ТЕМАТИКИ СОБОРУ (1959-1960). - Вже в червні-липні 1959 р. Передпідготівна Комісія Собору вистосувала до майбутніх Отців Собору та наукових інституцій запитник у справі тематики майбутнього Собору, з проханням подавати внески. На 17 укр. членів, управнених подавати внески, відповіло - 11, а інші не подали нічого, з огляду на перешкоду фізичну (Букатко Гопко, Гойдич, Сліпий) чи іншу. Внески до тематики Собору, які були згодом опубліковані (1961 р.) в *Актах і Документах Ватиканського Собору*, серія I: *Передпідготівна*, подали такі Отці українського роду:

1. - Богачевський К., том VI, стор. 407;
2. - Борецький І., том VI, стор. 14;
3. - Бучко Ів., том II, стор. 729;
4. - Германюк М., том VI, стор. 132;
5. - Елько М., том VI, стор. 473;
6. - Мартинець Й., том VII, стор. 332;

7. - Миськів П., том VIII, стор. 58;
8. - Роборецький А., том VI, стор. 106;
9. - Саварин Н., том VI, стор. 18;
10. - Сенишин А., том VI, стор. 456;
11. - Шмондюк Й., том VI, стор. 516.

III. - УКРАЇНЦІ В ПІДГОТІВНИХ КОМІСІЯХ. - Члени і Радники та урядовці Підготівних Комісій Собору були назначені Римським Архивесм, Іваном XXIII, в рр. 1960-1962, в рамках 10 Комісій і 3 Секретаріатів. Між назначеними були:

1. *В Богословській Підготівній Комісії* - 2 члени:
 - а) Германюк Максим, Вінніпег, Канада.
 - б) Корниляк Платон, Мюнхен, Німеччина, вп. від квітня 1959 р.
2. - *В Підготівній Комісії для апостоляту мирян* - 1:
 - а) Букатко Гавриїл, Крижевці, Югославія.
3. - *В Підготівній Комісії для Східних Церков* - членів 2, Секретар - 1, Радник - 1:
 - а) Богачевський Константин, Філядельфія, помер 6. I. 1961.
 - б) Бучко Іван, Рим, Італія.
 - в) Великий Атанасій, ЧСВВ, Радник, Секретар Комісії, з правами вирішнього голосу члена Комісії;
 - г) Войнар Мелетій, ЧСВВ, Вашингтон, ЗДА, Радник.

Своїми голосами, своїми студіями, відмітками і дискусіями всі ці люди українського роду причинилися до виготовлення проєктів згаданих Комісій.

Крім того слід відмітити виїмкову роль Секретаря Комісії для Східних Церков, А. Великого, ЧСВВ, одного українця, що в часі Собору займав пост Секретаря в Комісіях. В його руках лежало: діловодство і діяння Комісії, та провід нарадами і виготовлювання

актів і документів, яких було передано в 1966 р. 100 томів, до зберігання в Архіві Ватиканського Собору. Східна Комісія виготовила 11 проєктів, які згодом були об'єднані в два спільні проєкти: « Про одність Церкви: Щоб усі були одне », дискутований на першій сесії Собору в днях 25-30 листопада 1962 р.; « Про Східні Католицькі Церкви », дискутований в днях 15-19 жовтня 1964 р. і проголошений декретом Собору дня 21 листопада 1964 р.

2. - УКРАЇНЦІ В ДІЯННЯХ СОБОРУ

В діяннях Ватиканського Собору (11. 10. 1962 - 8. 12. 1965) взяло пряму і безпосередню участь 25 членів Собору: Отців і знавців. Взагальному, участь українців чи єрархів, які прямо працюють над українськими вірними (закарпатські єрархи) розділяємо між іншими за такими головними темами: I. Участь укр. єрархії в діяннях Собору; II. Українці в соборових Комісіях; III. Українці - звітодавці соборових проєктів; IV. Українські єрархи в соборових дискусіях; V. Голосування; VI. Внески; VII. Поправки; VIII. Українці в соборових моліннях і маніфестаціях.

I. - УЧАСТЬ УКР. ЄРАРХІЇ В ДІЯННЯХ СОБОРУ.

- Тому, що в часі підготовки Собору збільшилось число укр. єрархів, подаємо їх список за роки 1962-1965, відзначаючи участь кожного в чотирьох сесіях тобто скликаннях Собору (1962, 1963, 1964, 1965), відзначаючи новийменованих єпископів і Отців:

1. - Борецький Іс., Торонто: 1962, 1963, 1964, 1965;
2. - Букатко Г., Крижівці: 1962, 1963, 1964, 1965;
3. - Бучко Ів., Рим: 1962, 1963, 1964, 1965;
4. - Германюк М., Вінніпег: 1962, 1963, 1964, 1965;
5. - Гопко В.: — , — , — , — ;

6. - Горняк А., Лондон: 1962, 1963, 1964, 1965;
єп. 1961.
7. - Габро Яр., Чікаго: 1962, 1963, 1964, 1965;
єп. 1961.
8. - Елько М., Піттсбург: 1962, 1963, 1964, 1965;
9. - Корниляк Пл., Мюнхен: 1962, 1963, 1964, 1965;
єп. 1959.
10. - Кочішко Ст., Пассаїк: —, 1963, 1964, 1965;
11. - Маланчук В., Париж: 1962, 1963, 1964, 1965;
єп. 1960.
12. - Мартинець Й., Курит.: 1962, 1963, 1964, 1965;
13. - Прашко Ів., Мельбурн: 1962, 1963, —, 1965;
14. - Роборецький А., Саск.: 1962, 1963, 1964, 1965;
15. - Руснак М., Торонто: —, —, 1964, 1965;
16. - Саварин Н., Едмонтон: 1962, 1963, 1964, 1965;
17. - Сапеляк А., Б. Айрес: 1962, 1963, 1964, 1965;
єп. 1961.
18. - Сегедій Як., Крижев.: —, 1963, 1964, 1965;
єп. 1963.
19. - Сенишин А., Філяд.: 1962, 1963, 1964, 1965;
20. - Сліпий Й., Рим: —, 1963, 1964, 1965;
21. - Шмондюк Й., Стамф.: 1962, 1963, 1964, 1965;
22. - Миськів П., Рим: 1962: скінчив уряд 1963.
23. - Великий А., Рим: —, 1963, 1964, 1965;
Прот. 1963.

В підготівнім періоді померло двох українських єрархів: Богачевський Константин в 1961 р., і Гойдич Павло в 1960 році. Крім того працювало в часі Собору двох соборових знавців українського походження:

24. - Войнар М., Вашингт.: 1962, —, 1964, —;
25. - Гринчишин М., Вінніпер: —, —, 1964, 1965.

II. - УКРАЇНЦІ В СОБОРОВИХ КОМІСІЯХ (1962-1965). Важливу і незаступну роль в діяннях Собору відіграли соборові Комісії і Секретаріати, встановлені в жовтні 1962 року, та згодом поповнювані (1963). Укра-

їнські люди працювали в двох соборових установах: в Комісії для Східних Церков, і в Секретаріаті для єдності християн, з вибору чи призначення.

1. - *Українці в Східній Комісії (1962-1964)*. Найбільше число українців працювало в Комісії для Східних Церков. За хронологією, перше призначення прийшло на Секретаря Комісії в особі А. Великого, ЧСВВ, який виконував чинності Секретаря підготовчої східної Комісії (вересень 1962) та соборового знавця, М. Войнара, ЧСВВ (вересень 1962). В місяці жовтні 1962 р. відбувся вибір членів Східної Комісії, проголошений дня 20 жовтня. Останній українець, що ввійшов до соборових органів, зістав вибраний в листопаді 1963 р. до Секретаріату для єдності християн - Германюк Максим, митрополит Вінніпегський, а в вересні того ж 1963 був номінований членом Східної Комісії митрополит Львівський Йосиф Сліпий, поворотець з Сибіру і каторги. Ото ж в часі Собору працювало в Комісії Східній (за чергою вибору чи призначення та функцій):

- а. - Сенишин Ам., Філадельфія: голосів 1432;
- б. - Букатко Г., Крижевці: голосів 1101;
- в. - Бучко Ів., Рим: голосів 896;
- г. - Сапеляк А., Б. Айрес: голосів 837;
- ґ. - Сліпий Й., Рим: номінований Павлом VI;
- д. - Великий А., Рим, Секретар: номінований Презесом;
- е. - Войнар М., Вашингтон, знавець: номін. Комісією;

с. - Гринчишин М., знавець, невизначеного часу номінації і невідмічений в працях Східної Комісії.

2. - *Українці в Секретаріаті для єдності християн*. - Під кінець сесії 1963 року папа Павло VI вирішив доповнити число членів Комісій і Секретаріатів до 30, щоб подбати краще про вимоги праці Комісій. І коли в дні 29. 11. 1963 р. був проголошений вислід виборів додаткових членів, в Секретаріаті для єдності християн

(який мав поповнити своє число 12 новими членами, з чого 8 вибраними Собором), на першому місці й найбільшим числом голосів вийшов вибраний митрополит Максим Германюк, одержавши 1641 голос.

А що Секретаріят для єдності християн залишився і був потверджений в такому самому складі (3. 1. 1966) і по Соборі, то Преосв. Германюк залишився як одинокий українець у пособоровій праці.

З участі українців у працях Комісій слід відзначити такі незвичайні явища: 1) А. Великий, ЧСВВ, Секретар Комісії Східної Церкви, залишився на тій праці - ставши в 1963 році Отцем Собору, як Головний Настоятель Василян; таких випадків було тільки два (другий у Секретаріаті для єдності християн, стосовно Ів. Віллебрандса, який став єпископом і Соборовим Отцем з 1964 р.); 2) понадстатутове призначення митрополита Йосифа Сліпого на члена Східної Комісії, по його поверненні з каторги, в 1963 р.; 3) Г. Букатко був вибраний другим віцепрезесом Східної Комісії (1962 р.).

III. - УКРАЇНЦІ - ЗВІТОДАВЦІ СОБОРОВИХ ПРОЄКТІВ. - Коли праця членів Комісій залишилася ще наразі секретною, вже під час діянь Собору стала явною участь деяких членів, які виступили з звітами про проєкти, випрацюваними ними по думці Комісій. З українців від імені Комісій виступили на Соборі публічно 3 особи:

1. - Великий А., ЧСВВ, Секретар Комісії, звітував дня 25. 11. 1962 про східний єкуменічний проєкт: *« Про одність Церкви: Щоб усі були одне »*, видаючи друком звіт, як соборовий документ;

2. - Букатко Г., член і віцепрезес Схід. Комісії, звітував про 3-ій розділ проєкту *« Про Єкуменізм »*, стосовно східних Церков, дня 19. 11. 1963;

3. - Германюк М., член Секретаріату, звітував про третій розділ проєкту *« Про єкуменізм »*, стосовно Східних Церков, дня 7. 10. 1964;

4. - Букатко Г., член Східної Комісії, дня 15. 10. 1964 звітував про проєкт Комісії «*Про Східні Католицькі Церкви*»;

5. - Букатко Г., відповідав на дискусію Отців Собору над проєктом «*Про Східні Католицькі Церкви*», дня 20. 10. 1964.

IV. - УКРАЇНСЬКІ ЄРАРХИ В СОБОРОВИХ ДИСКУСІЯХ НАД ПРОЄКТАМИ. - Коли брати пересічну присутність Отців на Соборі 2200 і 16 соборових документів остаточно виготовлених та прийнятих, що кожний Отець Собору зайняв своє становище в дискусії до кожного проєкту, - то на Соборі повинно б було бути коло 35.000 промов у дискусії. Фактично ж у дискусіях на чотирьох сесіях взяло участь тільки 6573 промовців, з чого 2212 - усно, і 4361 - письмом. Інші Отці Собору виявили свою думку про проєкти-схеми своїми голосуваннями та внесками і поправками, поданими на письмі. Кожний Отець Собору причинився до виготовлення постанов Собору принайменше більшим чи меншим числом голосувань над проєктами, частинними чи суцільними, про поодинокі розділи чи суцільні проєкти, а остаточно - голосуванням на публічних засіданнях. Тому, розглядаючи участь українців у виготовленні соборових постанов, треба мати на увазі всі ці аспекти.

Щождо дискусійних матеріалів, то можна сьогодні сказати, що багато залишилося тільки на письмі й були використані Соборовими Комісіями, нарівні з соборовими промовами, висказаними усно в соборовій авлі, протягом десяти чи менше хвилин.

З усних виступів українських єрархів на Соборі згадаємо тут і запишено тільки два роди виступів, за хронологією соборових сесій та поодиноких соборових засідань, вичисляючи імена тих, що: 1. промовляли на Соборі, і 2. були зголошені публічно до промов, але з-за скорочення часу дискусії, наказаної окремим голосуван-

ням Собору, фактично з промовою не виступили. Ідучи за тим принципом відмічуємо такі виступи:

- I. - *Перша сесія Собору*: 11. 10. 1962 - 8. 12. 1962:
 1. - 20. 10. 1962: Германюк М., текст послання Отців Соб.;
 2. - 6. 11. 1962: Германюк М., про Літургію (перепинений);
 3. - 14. 11. 1962: Германюк М., про Боже Об'явлення;
 4. - 25. 11. 1962: Великий А., введення Про одність Цер.;
 5. - 27. 11. 1962: Сенишин А., Про одність Церкви;
 6. - 27. 11. 1962: Сапеляк А., Про одність Церкви;
 7. - 30. 11. 1962: Германюк М., Про одність Церкви;
 8. - 30. 11. 1962: Букатко Г., Про одність Церкви;
 9. - 30. 11. 1962: Елько М., Про одність Церкви;
- II. - *Друга сесія Собору*: 29. 9. 1963 - 4. 12. 1963:
 10. - 1. 10. 1963: Германюк М., Про Церкву (загально);
 11. - 11. 10. 1963: Сліпий Й., 2-ий розд. про Церкву;
 12. - 6. 11. 1963: Германюк М., Про єпископів (загально);
 13. - 12. 11. 1963: Сліпий Й., 2-ий розд. Про єпископів;
 14. - 20. 11. 1963: Сапеляк А., 1-ий розд. Про єкуменізм;
 15. - 28. 11. 1963: Маланчук В., 3-ій розд. Про єкуменізм;
 16. - 2. 12. 1963: Германюк М., 3-ій розд. Про єкуменізм;
 17. - 2. 12. 1963: Роборецький А., 3 розд. Про єкуменізм;

III. - *Третя сесія Собору: 14. 9. 1964 - 21. 11. 1964:*

18. - 15. 9. 1964: Германюк М., 7 розд. Про Церкву;

19. - 17. 9. 1964: Сапеляк А., 8 розд. Про Церкву;

20. - 25. 9. 1964: Маланчук В., Про рел. свободу (перепин.);

21. - 7. 10. 1964: Германюк М., звіт 3 р. Про екуменізм;

22. - 15. 10. 1964: Букатко Г., звіт Про Схід. Церкви;

23. - 16. 10. 1964: Сліпий Й., Про Східні Церкви;

24. - 19. 10. 1964: Кочішко Ст., Про Східні Церкви;

25. - 20. 10. 1964: Букатко Г., відповідь Про Сх. Церкви;

26. - 21. 10. 1964: Германюк М., Про Церкву в світі;

IV. - *Четверта сесія Собору: 14. 9. 1965 - 8. 12. 1965:*

27. - 16. 9. 1965: Сліпий Й., Про рел. свободу;

28. - 21. 9. 1965: Великий А., Про рел. своб. (перепинений);

29. - 22. 9. 1965: Германюк М., Про Церкву в світі;

30. - 23. 9. 1965: Великий А., Про Церкву в світі (переп.);

31. - 27. 9. 1965: Елько М., Про Церкву в світі;

32. - 28. 9. 1965: Руснак М., Про Церкву в світі;

33. - 1. 10. 1965: Сліпий Й., Про Церкву в світі, 2 частина;

34. - 11. 10. 1965: Сапеляк А., Про місії;

35. - 12. 10. 1965: Великий А., Про місії (перепинений).

Про інші письмові дискусійні виступи скаже згодом історія Собору. Вище подані дані складено за особистими щоденними записками А. Великого.

V. - СОБОРОВІ ГОЛОСУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ОТЦІВ СОБОРУ. - Вчисляючи, що в часі чотирьох сесій Собору було проведено 544 письмових голосувань картками, і відчисляючи неprisутніх деяких Отців Собору на кількох сесіях, та врахувавши й те, що дехто не взяв участі в усіх голосуваннях, можна сказати загально, що українські Отці Собору віддали на Соборі приблизно 10.000 голосів та підписали 16 соборових документів.

VI. - СОБОРОВІ ВНЕСКИ І ПОПРАВКИ УКРАЇНСЬКИХ УЧАСНИКІВ. - Велике значення для виготовлення соборових постанов мали соборові внески до проєктів, які подавали Отці Собору на письмі в міжсесійних періодах, і за якими Комісії виготовляли чи поправляли проєкти. Про них скаже своє слово щойно історія, на основі архівальних даних поодиноких Комісій, і сьогодні про них не можна говорити навіть приблизно.

На початку другої сесії Собору (1963) була зроблена спроба подавати такі поправки пойменно, і її пристосовано до проєктів *про Церкву, про Пресвяту Богородицю і про Єпископів*. Між відмітками, внесками і поправками відмічено одинокого українського Отця Собору, Ат. Великого, ЧСВВ, і його поправки: 1) *Про Церкву* - поправок і внесків - 16; 2) *Про єпископів* - поправок і внесків - 22. Згодом внески і поправки були подавані анонімно, аж до кінця Собору, і їх походження було відзначене тільки в Архівах Комісій.

VII. - «ЗАСТЕРЕЖЕННЯ» ЩОДО СОБОРОВИХ ПРОЄКТІВ. - Останнім вкладом Отців Собору до виготовлення соборових постанов були так зв. «застереження», тобто голосування: «подобається з застереженням», з заподанням «застереження» тобто поправки до остаточних текстів проєктів. Голоси «з застереженням» були окремо реєстровані і колись можна буде знати імена і

тексти цих поправок, які подавали також українські Отці Собору. Сьогодні вони спочивають в Архіві Собору та в Архівах Комісій, а їх зміст був подаваний (з відповідями Комісій) до відома і схвалення Отців Собору в окремих зшитках, так зв. «моді» (застереження), які не раз виказували багатотисячні числа. З абсолютною певністю можна сказати сьогодні: між ними є помітне число застережень з боку укр. Отців Собору.

VIII. - УКРАЇНСЬКІ СОБОРОВІ МОЛІННЯ І МАНІФЕСТАЦІЇ. - Крім ділової участі українських Отців Собору в його діяннях слід відзначити також їх молитовну участь та інші маніфестації публічного характеру. З українських молінь і маніфестацій в часі Собору, крім щоденної участі в св. Літургіях, згадаємо наступні:

а) 13. 11. 1960: Східна візантійська св. Літургія на відкриття підготовчих праць Собору, з активною участю Івана XXIII; в Літургії взяли участь різні представники візантійського обряду; головний служитель - Преосв. Іван Бучко; сослужив також А. Великий, ЧСВВ, Секретар Східної Комісії, в чині протопресвітера; співав хор Колегії св. Йосафата в Римі;

б) 11. 10. 1962: Східне моління на відкриття Вселенського Собору, в мові грецькій, церковно-слов'янській, арабській; від українців служив Пресев. Г. Букатко;

в) 21. 11. 1962: Архиєрейська соборова св. Літургія в візантійсько-українському обряді, на початку 24-го загального засідання; служив Преосв. Г. Букатко; співав хор василіян і Колегії св. Йосафата (малої і великої);

г) 21. 11. 1962: Інтронізація св. Євангелії на початку 24-ої асамблеї: Преосв. Г. Букатко;

ґ) 29. 10. 1963: Архиєрейська соборова Літургія, на початку 57-ої асамблеї; служив Преосв. Йосиф Сліпий; співав хор Колегії св. Йосафата і ОО. Василіян;

д) 29. 10. 1963: Інtronізація св. Євангелії на початку 57-ої асамблеї: Преосв. Г. Букатко;

е) 21. 10. 1964: Інtronізація св. Євангелії, на початку 106-ої асамблеї: Преосв. Ст. Кочішко;

є) 23. 10. 1964: Інtronізація св. Євангелії, перед 108-ою асамблеєю: Преосв. М. Елько;

ж) 14. 11. 1964: Св. Літургія в латинському обряді, служив Преосв. Г. Букатко, як архієпископ Білгороду;

з) 13. 11. 1964: Сослуження в патріархальній св. Літургії Патр. Максима IV, з нагоди празника св. Ів. Золотоустого; сослужили: Преосв. Германюк, Букатко, Елько, Руснак, в грецькому обряді, в мовах грецькій, англійській, французькій, церковно-слов'янській, румунській.

и) 28. 10. 1965: Сослужена св. Літургія Павла VI на 7-му публічному засіданні: за мир у світі і переслідуваних; сослужив Кард. Й. Сліпий;

і) 12. 11. 1965: Архисерейська св. Літургія в візантійсько-українському обряді; служив Преосв. Кард. Й. Сліпий, і Преосв. Н. Саварин та Й. Шмондюк; пристоящі сослужителі: Ст. Чміль, СДБ. і М. Гринчишин, ЧНІ, диякон - С. Мудрий, ЧСВВ; співала велика і мала Колегія св. Йосафата в Римі;

ї) 18. 11. 1965: Сослужена св. Літургія Павла VI на 8-му публічному засіданні; сослужив між Головними Настоятелями (третій з черги) А. Великий, ЧСВВ;

й) 6. 12. 1965: Архисерейська св. Літургія в візантійсько-руському обряді; служив Преосв. М. Елько.

ІХ. - УКРАЇНСЬКІ ПУБЛІКАЦІЇ З НАГОДИ СОБОРУ. - В часі тривання Собору були видані такі публікації стосовно українських справ:

а) 13. 11. 1960: Чин св. Літургії св. Івана Золотоустого, в італійській мові, на відкриття праць Підготівних Комісій; видав Секретаріят Центральної Комі-

сії, за редакцією А. Великого, Секретаря Східної Підготівної Комісії;

б) 11. 10. 1962: Чин східнього моління в церковно-слов'янській мові, на відкриття Вселенського Собору; видав Ген. Секретаріят Собору, за редакцією А. Великого, Секретаря Східної Комісії;

в) 29. 10. 1963: Чин св. Літургії, з відміткою про укр. Церкву і обряд, на соборову Літургію в укр. обряді, відслужену Преосв. Й. Сліпим, митрополитом Галицьким; видано старанням укр. єрархії;

г) 25. 11. 1963: Молебень на перенесення мощів св. Йосафата в храм св. Петра; старанням митроп. Й. Сліпого;

ґ) 12. 11. 1965: Чин св. Літургії св. Ів. Золотоустого, в лат. мові, на празник св. Йосафата в храмі св. Петра, перед 159-ою асамблеєю Собору; старанням укр. єрархії;

д) 6. 12. 1965: Чин св. Літургії св. Ів. Золотоустого, на 168-му асамблею Собору; старанням Преосв. М. Елька;

е) 4. 12. 1965: Лист укр. єрархії до єпископату світу, з проханням про молитву за переслідувану укр. католицьку Церкву, за підписом 14 єрархів; старанням укр. єпископської конференції.

Х. - СОБОРОВІ КОНФЕРЕНЦІЇ УКР. ЄПІСКОПАТУ. - В часі тривання всіх чотирьох сесій Собору укр. єрархія відбувала свої окремі засідання-конференції, для справ соборових, для внутрішніх справ укр. Церкви, для виготовлення директив і вирішення проблем укр. церковного життя. Крім того поодинокі укр. єпископи брали участь у єпископських конференціях країн свого походження, передусім у справах соборових дискусій: австралійській, англійській, американській, бразилійській, канадській, німецькій. На першій сесії була також спроба спільних нарад єпископатів візантійського обряду.

Конференції відбувалися в Колегії св. Йосафата, принайменше що два тижні. На першій сесії Собору взяли в них участь усі Отці Собору, включно з знавцями (в деяких випадках); на дальших сесіях Собору - виключно єпископи.

Конференція укр. єпископату порушувала деякі важніші справи, як напр. а) справу висвободження митрополита Й. Сліпого (перша сесія); б) справу укр. патріархату (третя сесія); в) справу літургійної мови, пособорової обнови тощо (четверта сесія).

Українська єпископська конференція видала під час Собору три спільні послання до духовенства і вірних, в рр. 1963, 1964, 1965, під кінець соборових сесій, опублікованих в укр. пресі.

З мандату укр. єпископської конференції появлявся не-періодичний бюлетень п. заг. «*Вісті з Риму*», інформуючи про важніші події в часах діяння Собору.

XI - УКРАЇНСЬКІ АВДИТОРКИ НА СОБОРІ. - Між 21 Авдиторками на Соборі, в числі 9 черниць було дві українські Авдиторки:

1. - Мати Клявдія Федаш, Головна Настоятелька СС. Василіянок, від 1964 року;

2. - Мати Єроніма Химій, Головна Настоятелька СС. Служебниць Непорочної Діви Марії, з 1965 року.

XII. - ІНШІ ПОДІЇ В ЧАСІ ТРИВАННЯ СОБОРУ. - В часі тривання Собору можна відзначити деякі події в укр. церковнім житті, які якимсь чином пов'язані з діяннями Собору, в часі сесій, чи між ними. Відзначимо тільки деякі важніші:

а) 10. 2. 1963: Повернення з совітської каторги і приїзд до Риму Преосв. Митрополита Галицького Йосифа Сліпого, старанням Івана XXIII, та посередництвом Секретаріату для єдності християн;

б) 25. 11. 1963: Перенесення мощів св. Йосафата з

укриття до публічного почитання в храмі св. Петра (під престолом св. Василя В., близько статуї св. Петра), за участю Павла VI та деяких Отців Собору;

в) 23. 12. 1963: Признання Митрополитові Галицькому титулу Архієпископа вищого рангу, за нормами східного канонічного права (з 1957 р.);

г) осінь 1964: Побут на Соборі укр. православного єпископа, Преосв. Мстислава Скрипника, в ролі обсерватора;

г) осінь 1964: Порушення в укр. суспільності справи оснування укр. католицького патріярхату, і широка дискусія в пресі;

д) 22. 2. 1965: Номінація Кир Й. Сліпого кардиналом та святкування цієї події в українській громаді;

е) осінь 1965: Актуалізація справи укр. церковних традицій в укр. суспільності й пресі;

є) осінь 1965: Оформлення й здійснювання ідеї Українського Католицького Університету в Римі, тощо.

Всі ці справи, почини, події поставали в часі тривання Вселенського Собору, впливали з його ідей, з соборових діянь і нарад, та можуть бути зараховані також до вкладу українських людей в діяння Ватиканського Собору.

За сучасного стану годі подати більше даних, хіба що висловити побажання, щоб колись про участь українців появилася окрема удокументована книга, під заголовком: **УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА НА ВАТИКАНСЬКОМУ СОБОРІ**. Та це справа майбутности.

XVI.

РЕЧЕВИЙ ПОКАЗНИК

— Числа: II, III, IV, V — стосуються томів нашого видання Постанов Ватиканського Собору; числа арабські — вказують на сторінки цих томів. —

- АБОРТ - V: 62, 96.
АВРААМ - III: 63; IV: 46, 56, 184; V: 249-250.
АВТЕНТИЧНІСТЬ - II: 81; III: 82-83, 114, 123; V: 175-176.
АВТОМАТИЗАЦІЯ - V: 116-117.
АВТОНОМНІСТЬ дочасних речей - V: 52-53, 71-72, 78-79, 101-102, 123-124, 132. Див. Людина, Культура, Особа, Суспільність.
АВТОР: Святого Письма - IV: 53, 54, 57, 59; інших книжок - IV: 179.
АВТОРИТЕТ - II: 78-79; IV: 85-86, 121-122, 229; V: 115-116, 128-129, 140-141, 143. Див. Єпископи, Єрархія, Собор, Церква.
АГАПЕ - IV: 224. Див. Миряни.
АГІОГРАФІ - IV: 71, 78-79.
АГНОСТИЦИЗМ - V: 51, 103.
АГРІКУЛЬТУРА - V: 103-104, 116-117. Див. Економія.
АДАМ - III: 126, 128; IV: 170; V: 55.
АДОРАЦІЯ - III: 135; IV: 74, 177-178, 262-263; V: 249. Див. Відвідини Пресв. Євхаристії.
АКАДЕМІЯ - II: 112; IV: 80.
АКВІНСЬКИЙ Тома св. - Див. Тома св. Аквінський.
АКТОРИ - II: 167, 170-171.
АНАЛОГІЯ - IV: 78-79. Див. Віра.
АНАЛЬФАБЕТИЗМ - III: 183-184; IV: 259-260; V: 107. Див. Виховання, Культура.
АНГЕЛИ - III: 119, 120, 137.
АНГЛІКАНИ - III: 184-185.
АНТИНОМІЯ - V: 35, 102, 113.
АНТИСЕМІТИЗМ - V: 250.
АНТИФОНИ - II: 78. Див. Виголошування.
АНТРОПОЛОГІЯ - V: 229-230.
АПОСТОЛИ - II: 68; III: 53, 64, 69-73, 75, 81-82, 120-121; IV: 71-72; V: 171-172, 174, 186, 190-191, 250. Див. Єпископи, Церква.
АПОСТОЛЯТ - II: 169, 172-173; III: 96, 105; IV: 217-222, 229, 231-233, 239-240, 242, 273-274; V: 205-206. Див. Діяльність, Єрархія, Миряни, Молодь, Родина, Суспільність.
АПОСТОЛЬСЬКІ ДІЯННЯ - IV: 59.
АПОСТОЛЬСЬКІСТЬ Церкви - III: 176-177, 188. Див. Єкуменізм, Церква.
АПОСТОЛЬСЬКИЙ ПРЕСТОЛ - III: 160, 184-186; IV: 75-77, 87-88. Див. Єрархія, Римський Престол.

- АРХІЄПІСКОП верховний - III: 155, 159, 160. Див. Рада Брархів, Синод.
- АСКЕЗА - IV: 166; V: 211, 212.
- АТЕЇЗМ - V: 38-39, 51-54.
- БАТЬКИ - II: 92, 166; III: 105-107; IV: 114-115, 148-150, 161-163, 206, 229-230, 263-264, 266-269; V: 90-91, 97-98, 166. Див. Родина.
- БАТЬКІВСТВО: духовне - III: 75-76, 88-90, 101-102, 154-155; IV: 157-158, 172-174, 236-237; тілесне - Див. Батьки, Народження, Потомство.
- БЕЗЖЕННІСТЬ - див. Неодруженість.
- БЕЗВІРСТВО - V: 171-172.
- БІК Христовий проколений - II: 67; III: 48-49.
- БІОЛОГІЯ - V: 97-98.
- БІЛЬ - V: 41-42, 50, 53-55.
- БЛАЖЕНСТВА євангельські - III: 93-94, 102, 105; V: 125-126, 135.
- БЛАГОДАТЬ - III: 53-58, 61-66, 63, 75, 99, 103, 108-109, 120-121, 127-128; IV: 47-48, 157-158, 175; V: 49-50, 75, 175-176, 203-204. Див. Марія, Тайни св.
- БЛАГОСЛОВЕННЯ - II: 90-91, 94-95; III: 91-92; IV: 92, 180-181.
- БЛИЖНІЙ - III: 58-59; IV: 148-149, 163-164; V: 48-49, 62, 135-136, 201, 222, 252.
- БОГ - III: 48-49, 63-69, 79-80, 171-177; IV: 46-49, 56, 143, 145-146; V: 45-46, 48-51, 63, 78-79, 151, 186, 197-198. Див. Атеїзм, Пізнання, Прикмети, Спаситель.
- БОГОМОЛЬЦІ - III: 68; V: 151-152.
- БОГОСЛОВ'Я - Див. Теологія.
- БОГОЯВЛІННЯ - V: 197-198.
- БРАТИ (ченці) - II: 99; III: 115; IV: 129, 148, 198; V: 223. Див. Відокремлені брати.
- БРАТСТВО - III: 88-89, 105; IV: 93-94; V: 34-35, 40-41, 58-59, 63-64, 70-74, 103-109, 135-136, 143-144, 147-150. Див. Єпископ, Парафія.
- БУДДИЗМ - V: 248.
- БУДІВЛІ церковні - II: 110-111, 112-113. Див. Стилі церков.
- БАВИЛОН - V: 188-189.
- ВАКАЦІЇ - IV: 181-182.
- ВВЕДЕННЯ в віру - II: 92.
- ВЕЧІРНЯ - II: 97-98, 100.
- ВЗАЄМИНИ між християнами - III: 192-193.
- ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ - V: 59-60. Див. Люди, Суспільність.
- ВИВЛАСНЕННЯ - V: 123-124.
- ВИГОЛОШУВАННЯ молитов - II: 78. Див. Антифони, Псалмодія, Рецитування.
- ВИДАННЯ св. Письма - IV: 63. Див. Св. Письмо.
- ВИДИМІСТЬ Церкви - II: 82-83, III: 66, 88-89; V: 77, 85-86. Див. Церква.
- ВИЗНАННЯ віри - II: 85; III: 63, 66, 69-70, 75, 79, 82-83, 120, 172-173, 183; V: 80-81, 109-110, 132, 170-173, 195.
- ВИНАГОРОДА священика - IV: 180-181; робітника - V: 118. Див. Праця.
- ВИНОГРАДНИК Христовий - II: 74; III: 51-52; IV: 71-72;

- V: 192, 205-207, 213, 218. Див. Парафія.
- ВИПРАВДАННЯ вірою - III: 58, 174-175.
- ВИХОВАННЯ - III: 61-62; IV: 122, 261-265, 268-269; V: 90-93, 97-98, 105, 108-109. Див. Семінарії.
- ВИХОВНИКИ - IV: 164, 249; V: 38-39.
- ВИШКІЛ священицький - IV: 111-112, 115-116, 118-119, 124-128; V: 203.
- ВИЯВИ культури - V: 103-109.
- ВІДВІДИНИ Пресв. Євхаристії (посіщення) - IV: 177-178. Див. Адорація.
- ВІДОКРЕМЛЕНІ брати - II: 92; III: 67-68, 137, 161-163, 171, 174-178, 181-182, 186-187; IV: 45-46; V: 149-150, 205-207.
- ВІДОКРЕМЛЕННЯ духовне - IV: 177-178. Див. Священнослужитель.
- ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ - IV: 200, 213-214, 231; V: 65-66, 69-71, 82-84, 94-95, 101-102, 123-124, 137-138, 140-142, 161-163, 168-169, 177, 216-217, 232-233.
- ВІДПОВІДІ на Службі Божій - II: 78.
- ВІДПОЧИНОК - IV: 78-79; V: 108-109, 118.
- ВІДЧУВАННЯ разом з церквою - IV: 195-196.
- ВІЗІЯ блаженних - III: 119; IV: 49.
- ВІЙНА - V: 137-140. Див. Провидіння.
- ВІЙСЬКО - V: 137.
- ВІКАРІЙ - IV: 93-95.
- ВІКАРІЯТИ: армійський - IV: 101, 104; генеральний - IV: 90-92; єпископський - IV: 87-88, 90-91.
- ВІРА - II: 70-71; III: 61, 63, 66-71, 117, 172-173, 192-193; IV: 43, 55-56, 74-76, 131-134, 215-216, 233; V: 34-35, 50-51, 53-54, 71-72, 80-81, 106, 170-171, 175-177, 204, 210, 218, 271-273.
- ВІРНІСТЬ - II: 94; III: 60, 105; IV: 122, 169; V: 53, 90-91, 97-98, 125-126, 132, 135-136.
- ВІСТІ з місій - V: 232-233.
- ВЛАДА: в загальному - III: 77-78; цивільна - II: 167-168; III: 63; V: 128, 163-164, 167, 163, 171. Див. Обов'язок.
- ВЛАДИКИ - IV: 97, 101-102.
- ВЛАСНІСТЬ: приватна - V: 120-124; публічна - V: 123-125; спільна - V: 120-121.
- ВЛАСТІ темряви - V: 72-73.
- ВОГОНЬ вічний - III: 117.
- ВОДА христильна - II: 92-93. Див. Хрищення, Тайни св.
- ВОЗНЕСІННЯ - II: 68; IV: 59; V: 87.
- ВОЗСТАНОВЛЕННЯ єдності - III: 171; IV: 125-126. Див. Екуменізм.
- ВОЛОДІННЯ - V: 140-141, 143, 144.
- ВОПЛОЧЕННЯ - III: 124, 126-127, 134, 185, 190; V: 55-56, 186-189, 200, 218.
- ВОРОГИ - V: 62.
- ВОСКРЕСІННЯ: мертвих - III: 58-59, 117-118, 136-137; IV: 47; V: 75, 249-250; Христове - II: 68, 103, 104-105; III: 50, 53, 117, 191-192; IV: 58,

- 143-144; V: 50-51, 190-191.
ВОСКРЕСЛІ - II: 68; V: 204.
ВТІЛЕННЯ в Христа - II: 92;
III: 66, 174-175, 191-192; IV:
116; V: 192, 232. Див. Цер-
ква.
ВЧЕННЯ католицьке - II: 170-
171; III: 82-83; IV: 125-126,
250-251; V: 58, 113, 132.
ГЕДОНІЗМ - V: 89-90, 92-93.
ГЕНОЦИД - V: 62. Див. Війна.
ГИМНИ - II: 98; III: 186-187.
ГІНДУІЗМ - V: 248.
ГОЛОД - III: 35-36, 40-41, 183-
184.
ГОМІЛІЯ - II: 86, 94; IV: 62-63.
ГОНІННЯ - III: 70, 82-83; IV:
136; V: 85-86, 250-251. Див.
Переслідування.
ГОРДІСТЬ - V: 59-60, 72-73,
143. Див. Гріх.
ГОСТИННІСТЬ - IV: 155. Див.
Душпастирі.
ГРІХ: в загальному - II: 104;
III: 61-62, 99-100, 112-113,
127-128, 130-131; IV: 47; V:
46, 55-56, 59-60, 72-74, 77,
105, 196-197, 247; первород-
ний - II: 165; III: 48, 130;
IV: 122-123; V: 46; проти
ближнього - V: 62.
ГРІШНИКИ - II: 104; III: 55-
56, 61-62, 66-67, 171-172; IV:
145-146; V: 41-42, 73-74, 135-
136, 186-187, 195. Див. Гріх.
ГРОМАДЯНИ - II: 115; V: 77,
82, 129-134, 168, 201-202, 247.
ГРОШІ - V: 144.
ГУМАНІЗМ - V: 38-39, 101-102,
151-152.
ГУМАНІСТИКА - IV: 123-124.
ДАРИ - III: 49-50, 53, 61, 63,
68, 96, 108, 130; IV: 74, 216;
V: 73-74, 188-189.
ДБАННЯ про загальне добро:
Апост. Престолу - II: 172, 174;
надєпархіяльне - IV: 103-104;
національне - II: 173-174; цер-
ковне - IV: 92-93, 180-181.
ДЕМОГРАФІЯ - V: 37, 39-40,
96.
ДЕМОКРАТІЯ - V: 65-66, 129-
130.
ДЕМОН - III: 50; V: 197-193.
Див. Диявол, Сатана.
ДЕПОЗИТ віри - III: 179-180,
188; IV: 51-52; V: 69, 109-110.
ДЕФІНІЦІЯ догматична - III:
68, 82-83, 105-106; IV: 138,
216; V: 248-252.
ДИДАКТИКА - IV: 261.
ДИКАСТЕРІЇ Римської Курії
- IV: 76.
ДИКТАТУРА - V: 129-130.
ДИНАМІЗМ - V: 37, 78-79, 80-
81.
ДИСКРИМІНАЦІЯ - V: 63-64,
116-117, 133-134, 167.
ДИСЦИПЛІНА (предмет нав-
чання) - III: 182-183; IV: 124-
125; V: 236.
ДИТИНА незаконна - V: 62.
ДИТИНОВБИВСТВО - V: 96.
ДИЯВОЛ - III: 117; V: 55-56,
197-198. Див. Сатана.
ДИЯКОН - II: 79-80; III: 91-
92, 105; IV: 63; V: 205-206,
208.
ДИЯКОНАТ - III: 91-92, 158;
V: 208.
ДИЯКОНІЯ - III: 81-82.
ДІВИЦТВО - III: 105-110, 115,
129; IV: 120-121. Див. П. Д.
Марія, Сестри, Ченці.
ДІЛА: євангельська праця - V:

- 214-215, 220, 222, 225, 226-227, 232, 233-234; місійна - V: 226-227, 234-235; покликання - IV: 112-113, 161-162; харитативні - IV: 224-225. Див. Діяльність, Почини.
- ДІМ МОЛИТВИ - IV: 145-146.
- ДІЯЛОГ - II: 78-79; III: 175-176, 182-185, 189-192; IV: 50, 92, 129, 164, 177-180, 231, 233, 244, 247-248, 250, 273; V: 51, 63, 77, 82, 102, 149, 200, 201-202, 210, 231, 233, 248-250. Див. Екуменізм.
- ДІЯЛЬНІСТЬ Церкви - II: 43-45; III: 96, 126-178, 193; IV: 84, 133-151, 224-225, 227; 239-240; V: 207, 216-217. Див. Добродійність, Душпастирі, Екуменізм, Літургія, Місії, Парохи, Священнослужителі, Суспільність.
- ДІЯЛЬНІСТЬ людська - V: 69-71, 72-76.
- ДІЯСПОРА - IV: 236.
- ДОБРА - II: 167-168; IV: 48, 92, 100, 151, 159-160, 175, 200, 263; V: 58, 60-61, 80-81, 96-98, 115, 120-124, 128-130, 161, 167-168, 140-141, 203. Див. Бог, Спадокєство, Створіння, Церква.
- ДОБРИЙ ПАСТИР - III: 86-90. Див. Христос.
- ДОБРОДІЙНІСТЬ - Див. Діяльність Церкви.
- ДОВІР'Я - III: 126-127; IV: 62, 79-80, 118-119, 131, 183, 231; V: 94, 103, 140-141, 171-172, 175-176.
- ДОПОМОГА - III: 79-80, 174-175, 179-180, 182-183; IV: 74-75, 92-94, 116, 155, 200, 222-224, 250-251, 271-272; V: 78-79, 116-117, 120-121, 132-134, 144, 147-149, 232, 234. Див. Семінарія, Убогі, Хворі, Церква.
- ДОСВІД - II: 76, 81-82; IV: 50; V: 109-110.
- ДОСТОСУВАННЯ до нових вимог - II: 65, 81-82, 85, 92; III: 154; IV: 76, 81, 87, 91, 100, 102-103, 114-115, 204, 205; V: 117, 121, 210, 211, 213, 216, 218, 220-223. Див. Виховання, Вишкіл, Життя, Капітули, Катехизація, Мистецтво, Місії, Обновлення духа, Ради, Парафія, Тайни св., Теологія, Традиція, Ченці, Черниці.
- ДУХ: Святий - III: 49, 53, 61-66, 73-78, 81-84, 94-95, 103-104, 117-118, 125-126, 130, 133-134, 171-175, 190, 193; IV: 47-48, 49, 58, 59-60, 71-72, 138-140, 145-146, 151-152, 161-168, 170-171, 216, 221, 242, 247-249; V: 87, 186, 188-189, 195, 200-201, 203, 205-206, 220, 226-227; Сина - III: 64-65; Христа - III: 53-59, 64-65, 99-100, 117-119; IV: 111-112, 164-168, 263-264; V: 55-57, 66-68, 73-74, 87-88, 90-91, 190-191, 200-201, 222; злоби - V: 72-73.
- ДУХОВА КУЛЬТУРА - V: 120-121.
- ДУШПАСТИРІ - II: 100, 107, 163; III: 71, 73-78, 81-82, 85, 93-96, 97-98, 101-102; IV: 97-98.
- ЕВОЛЮЦІЯ - III: 183-184; V:

- 34, 37, 41-42, 101, 127.
ЕВТАНАСІЯ - V: 62.
ЕГОЇЗМ - V: 59-60, 72-73, 89-90, 92-93, 140-143. Див. Самолюбство.
ЕКЗЕМПЦІЯ: ченців - II: 172-173; III: 114; IV: 97-98; V: 228-229.
ЕКОНОМІЯ: надприродна - III: 126-127, 132; IV: 45-46, 47, 55-57; V: 113, 218; соціальна - V: 113, 116-118, 125-126; сучасна - V: 113, 115-116. Див. Агрікультура.
ЕКСЕГЕТИ - IV: 78-79, 87-88. Див. Св. Письмо.
ЕКСКАРДИНАЦІЯ - IV: 159-160.
ЕКУМЕНІЗМ: в загальному - III: 161-163, 171-194; IV: 192-193, 236-237; V: 205-206; засади - III: 172-179; здійснення - III: 176-184, 193-194; V: 205-206; духовний - III: 181-182.
ЕКУМЕНІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ - III: 176-178, 180-183; IV: 157-158.
ЕМІГРАЦІЯ - V: 38, 116-117, 214-215.
ЕПАРХІЯ - III: 79, 154-155; IV: 78, 87-88, 91; V: 200. Див. Єпископ, Єпарх.
ЕСХАТОЛОГІЯ - III: 117; V: 77.
ЕТИКА - V: 64-65.
ЕТНОЛОГІЯ - V: 231, 238.
ЄВА - III: 127-128, 133.
ЄВАНГЕЛІЯ - IV: 49, 58-59, 63; V: 78-79, 85-86, 197-200.
ЄВРЕЇ - III: 68-69; V: 250. Див. Ізраїль.
ЄВХАРИСТІЯ - II: 68, 85; III: 48-49, 53, 61, 69-70, 85, 88-89, 105, 120, 191; IV: 138, 145-146, 148, 177; V: 73-74, 197-198, 232.
ЄДНІСТЬ: християн - III: 67, 174-175; V: 151-152; Церкви - III: 119-124; V: 82-84.
ЄЛЕОПОМАЗАННЯ - II: 93, 146-147; III: 61; IV: 145-147.
ЄЛИСАВЕТА св. - III: 129.
ЄПІСКОПИ - II: 75, 82-84, 92-95, 111, 112; III: 55-56, 63, 66, 71, 73, 79, 81-82, 85-88, 94, 101, 105, 172-173; IV: 71, 73-75, 78-81, 86, 89-90, 103-104, 112, 128, 151-152, 175, 179-182; V: 82, 228, 234. Див. Конференції.
ЄРАРХИ - III: 60, 72-73, 77, 86; IV: 47-48, 51-53, 63-64, 75, 112-113, 151-152. Див. Єпископи, Конференції, Настоятелі.
ЄРАРХІЙЧНИЙ УСТРІЙ: єпископи - V: 208-209; пресвітери - IV: 137-142, 155; V: 208; єпископи - III: 88-89, 105; IV: 73, 81, 92, 97, 138; V: 190.
ЄРАРХІЯ - III: 91-93, 103, 114, 153-154, 157-158, 160, 163, 183; IV: 87-88, 239-240, 242-244; V: 192, 216.
ЄРУСАЛІМ - III: 51; V: 186-187.
ЖАНР: літературний - IV: 54.
ЖЕРТВА: в загальному - IV: 138-139; духовна - IV: 138-139; св. Літургії - II: 85-87; III: 48-49; IV: 138-139, 145-

- 146; Христова - III: 48-49, 88-89, 172-173; IV: 138-140.
- ЖИТЛО** - III: 183-184.
- ЖИТТЯ**: активне - IV: 112; IV: 96, 97, 196-197, 203; V: 237-238; вічне - IV: 45, 47; V: 50-51; духовне - II: 72; III: 49-50, 97-98, 133-134; IV: 85, 119-120, 155-158, 161-162, 170-174, 177-178, 247-248; V: 97-98, 221-222, 248; економічно-соціальне - V: 40-41, 85-86, 113-126; культурне - IV: 235, 266; V: 40-41, 107-108, 118; людське - V: 41-42, 50, 55-56, 62, 96; парафіяльне - IV: 93-94, 145-150, 249; політичне - IV: 266; V: 38, 85-86, 89, 123-124, 127, 146, 151-152; подружнє - III: 105; V: 90-91, 96-99; релігійне - IV: 198, 266; V: 82-84, 108-109, 125-126; родинне - IV: 235-236; V: 94-95, 97-98, 118; священницьке - IV: 137-185; V: 38-39, 40-41, 48-49, 59-60, 89, 118, 123-127, 214-215; спільне - III: 111; IV: 82-83, 155, 191, 202; сучасне - V: 127, 129-130; чернече - III: 186-187; IV: 197-198, 203; V: 211-212, 237.
- ЖІНКИ** - V: 40-41, 62-64, 92-93, 107-108.
- ЖУРНАЛІСТИ** - II: 167, 170-171.
- ЗАБОБОНИ** - II: 81; V: 38-39.
- ЗАВДАТОК** - V: 74-75.
- ЗАВІТ НОВИЙ** - III: 58-59, 172-173; IV: 57, 120-121.
- ЗАГОРОДА** - III: 51. Див. Стадо.
- ЗАДУМ Божий** - III: 48, 171-172; V: 186-187, 200-201.
- ЗАКОН** - III: 55-56, 58, 64, 97-98, 161-162; IV: 75-76, 195-196; V: 48-49, 78-83, 85-86, 128-129, 135-136, 148-149, 163-164, 167, 175-176.
- ЗАКОНИ**: в загальному - II: 110; IV: 95-96, 111-112, 194; V: 38-39, 97-98; економічні - V: 115-116, 118; літургічні - II: 71-72, 76; соціальні - V: 35-36, 64-65, 123-124.
- ЗАПЕРЕЧУВАННЯ Бога-віри** - V: 38-39. Див. Атеїзм.
- ЗАПОВІДЬ нова** - III: 58, 69-70; IV: 78-79; V: 73-74, 103, 185-186, 190-191, 234. Див. Віра.
- ЗАСЛАННЯ** - V: 62.
- ЗАСНОВНИКИ чернечих чинів** - III: 114; IV: 192-193.
- ЗАСОБИ повідомлення** - II: 108, 161-164, 165-167, 169, 171-173; IV: 85; V: 118, 213, 223; примусу - IV: 237-238; V: 52-53.
- ЗАХИЩАННЯ законне** - V: 137-139. Див. Оборона.
- ЗБЕРІГАННЯ правил** - IV: 194.
- ЗБІР місцевих єпископів** - II: 76, 80, 81-82, 83, 87, 94-95, 104-105, 112-113, 173; III: 70; IV: 100, 179, 180. Див. Конференції; - сенат священників - IV: 153-154; корпорація - II: 77; III: 75, 77, 79, 82, 88, 117; IV: 73; V: 47, 50, 55-56, 192, 226-227, 234. Див. Воплочення, Колегія апостолів, Містичне тіло.
- ЗБРОБННЯ** - V: 133-134. Див. Війна.

- ЗБРОЯ воєнна - V: 139-140.
Див. Війна.
- ЗВАННЯ - V: 123-124.
- ЗГІДНІСТЬ з Божою волею - III: 48-49, 103-110, 127-128, 133-134, 177-178.
- ЗГІРШЕННЯ - III: 171-172; V: 82-84, 139-140, 224, 226-227.
- ЗГОДА - V: 132-133, 174, 177, 195, 222.
- ЗЕМЛЕВЛАСНІСТЬ селян - V: 123-124.
- ЗЕМЛЯ нова і нове небо - III: 97-98, 117-118; V: 75-76.
- З'ЇЗДИ місійні міжнародні - 150, 151, 159; IV: 101-102, 116; V: 137, 229-230. Див. Єпископи, Пресвітери, Семінаристи.
- ЗЛО моральне - II: 165.
- ЗМИСЛ віри - III: 63, 97-98; V: 97-99. Див. Релігія.
- ЗМІНИ сучасности - V: 37-39.
- ЗНАВЦІ - II: 81-82, 112, 166-167, 172, 173; IV: 241; V: 109-111, 137, 144, 223, 226-227.
- ЗНАК: апостоляту - III: 136-137; IV: 235, 237; діяння Св. Духа - IV: 213-214; любови - IV: 224-226; свободи - V: 49-50; стриманости - III: 108-110; IV: 172-174, 199; убозтва - IV: 200; Хреста Христового - V: 250-251; Христа - III: 67-68; V: 203-204; Церкви - III: 47, 67; V: 53-54, 80-86, 132-134, 150-151; 214-217; чернечих обітів - III: 112-113; чернечої ряси - IV: 203.
- ЗНАКИ: Божої волі - II: 69, 78-79, 90; III: 120-122, 129-130; IV: 47, 56-57, 112-114, 161-163, 177-178; V: 201-202; часів - II: 83; III: 176-178; IV: 157-158, 233; V: 35-36, 44, 177.
- ЗНАННЯ - II: 164; IV: 195; V: 71, 106.
- ЗНАРЯДДЯ - III: 47, 58, 108; IV: 11, 164; V: 118. Див. Церква, Христос.
- ЗНЕВІРА - III: 68-69; V: 53-54.
- ЗНУЩАННЯ - V: 203-204, 252. Див. Гоніння.
- ЗРЕЧЕННЯ - III: 103-110, 115-116; IV: 194-195.
- ЗРІСТ населення - V: 146-7.
- ІДЕОЛОГІЯ - V: 39-40, 140-141, 144.
- ІДОЛОПОКЛОНСТВО - IV: 222-223.
- ІЗРАЇЛЬ - III: 58; V: 190. Див. Євреї.
- ІКОНИ - II: 111, 112-113.
- ІНДИФЕРЕНТИЗМ - V: 63, 205-206, 214-215.
- ІНДІЙЦІ - III: 64.
- ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ - V: 38.
- ІНСТИТУТИ чернечі - II: 100-101; III: 79-80, 115-116, 152-153, 160; IV: 194, 196-198, 200, 203, 204-205; V: 211-212, 237-238.
- ІНСТИТУЦІЇ - II: 73, 83, 99-100, 107; III: 69-70; IV: 84, 131, 191, 196, 193, 202; V: 149, 220, 223, 225, 229-230, 231, 237.
- ІНТЕЛЕКТ - IV: 124-125, 266, 273-274; V: 47-48.
- ІНТЕЛІГЕНТНІСТЬ - IV: 48.
- ІРИНІЗМ - III: 183.
- ІСЛЯМ - V: 249.
- ІСТОРІЯ - II: 68, 81-82, 93-99; III: 154-155; IV: 45-46,

- 56-57, 59, 100, 113-114, 124-126, 172, 181-182, 191, 224; V: 35, 37, 72-73, 77-78, 82-88, 101, 105, 171-172, 190, 203-204, 231, 249.
- ІСТОРИЧНА достовірність - II: 98. Див. Святі.
- ІОСИФ святий - III: 120.
- КАЛЕНДАР - II: 114.
- КАНОН священних книг - IV: 50, 53, 59-60.
- КАПІТУЛИ - IV: 91-92, 194, 193.
- КАРДИНАЛИ - II: 91-92.
- КАТЕХИЗА - II: 88, 104, 171-172; III: 66, 151, 179-180; IV: 79-81, 129, 143, 227-228; V: 210, 213, 223, 226-227.
- КАТЕХИЗМ - II: 171.
- КАТЕХИТИ - IV: 63, 80-81; V: 204-206, 210. Див. Катехуменат, Катехумени.
- КАТЕХУМЕНАТ - II: 91-92; IV: 80-81; V: 203-204. Див. Катехити, Катехумени.
- КАТЕХУМЕНИ - IV: 145, 148; V: 203-204. Див. Катехуменат, Катехити.
- КАТОЛИКИ - II: 163; III: 58, 64, 77, 79, 88, 176, 188.
- КЕРІВНИКИ народів - V: 138-139, 140-141; студій - IV: 115-117, 122, 131.
- КЕРІВНИЦТВО чернечого життя - IV: 104, 193-194.
- КЕЛЕСТИН I папа святий - III: 79.
- КИВОТ - II: 112-113.
- КІНО - II: 161, 169-170, 171-172.
- КЛИР - II: 99-100; III: 105, 151; IV: 92-94, 97, 180-182; V: 208, 213-215. Див. Виховання, Семінарія.
- КНИЖКИ - II: 72-73; IV: 49, 51-53, 56-59, 61-63, 125-126.
- КОДЕКС церковного права - IV: 104-105, 213; V: 204.
- КОЛЕГІЯ апостолів - III: 72, 75, 77, 79, 82, 88, 172; IV: 72-74; V: 234.
- КОЛЕКТИВИЗМ - V: 115-116.
- КОМЕНТАТОРИ Служби Божої - II: 78.
- КОМІСІЇ - II: 83-84, 112; IV: 24, 104-105.
- КОНГРЕГАЦІЯ Поширення Віри - V: 226-228.
- КОНТЕМПЛЯЦІЯ - III: 191-192; IV: 49-50, 118, 166, 203; V: 106, 211-212, 248.
- КОНФЕРЕНЦІЇ - IV: 89, 97, 101-104, 111-112, 123, 131, 181-182, 205-206, 271-272; V: 208, 214-215, 218, 226, 229-230, 234. Див. Єпископи, Настоятелі, Ченці.
- КОНФЛІКТ економічно-соціальний - V: 113, 116, 119-120.
- КОНФУЦІОНІЗМ - V: 205-206.
- КРИЛАТІ ВИРАЗИ - IV: 44, 54, 57, 63, 194; V: 53, 69, 70, 120, 121, 151, 186, 187.
- КРИЛОСИ співців - II: 78.
- КРИТИКА - II: 71-74. Див. Кіно, Мораль, Преса, Телевізія.
- КРОВ християн - V: 190-191.
- КУКІЛЬ - V: 171-172.
- КУЛЬТУРА мас - V: 101.
- КУМИ - II: 92; V: 204-205.
- КУРІЯ - IV: 76, 91-92.
- КУЛЬТ - II: 70, 102-103, 105; III: 88-89, 111, 119-120, 123, 129, 135-136, 159-160, 163, 168,

- 192, IV: 177-178, 235; V: 70-71, 97-98, 103, 105-107, 109-110.
- КУЛЬТУРА:** в загальному - II: 72; IV: 203-204, 266-269, 271-272; V: 65-66, 100-103, 106, 108-110, 116-117; і Церква - III: 69-70, 99; IV: 268-269; V: 55-56, 72-3, 85-86, 103, 105, 107, 109-110, 200-202, 208, 210, 216, 218, 222-224, 231. Див. Віра, Наука.
- КУРСИ** пасторальні - IV: 179; V: 139-142.
- ЛАГІДНІСТЬ** - III: 180-181; V: 171-172.
- ЛАЗАР** і багач - V: 62.
- ЛАСКАВІСТЬ** Бога - IV: 79-80.
- ЛАТИНСЬКА** мова - II: 87, 98; IV: 123-124.
- ЛЕГАТИ** Римського Архидієрея - IV: 76, 101.
- ЛІБЕРАЛІЗМ** економічний - V: 115-116.
- ЛІНГВІСТИКА** - V: 231.
- ЛІТЕРАТУРА** - II: 170-171; V: 38-39.
- ЛІТУРГІКА** - II: 67-69, 72-75, 77-78, 82; IV: 115-116, 145-146, 148, 262-263.
- ЛІТУРГІЯ** в загальному - II: 64-71, 78-79, 86, 88, 90; III: 120; IV: 143, 145, 195; норми - II: 66, 67, 68, 91, 97, 106; означення - II: 65-66, 69, 71-72, 77, 79-80; оновлення - II: 75-78, 83-84; III: 67-68; різні л. - III: 75, 135-136, 150-151, 186-187; IV: 87-88; участь у л. - II: 72, 73, 75, 76, 78, 82-83, 84, 94-95; III: 85.
- ЛУКАВИЙ** - V: 34, 46. Див. Диявол, Сатана.
- ЛЮБОВ** - III: 51, 86-89, 93, 105, 108-109, 112, 114, 119, 125, 127, 129-133, 136-137, 163, 172-173; IV: 45, 86, 120-121, 199, 233, 250-251; V: 62-63, 73-74, 89-93, 129-130, 151-153, 162-163, 165, 174. Див. Бог, Батьківщина, Ближній, Ворог, Егоїзм, Книжка, Людина, П. Д. Марія, Подружжя, Христос, Церква.
- ЛЮДИНА:** в загальному - V: 34-35, 38, 45-56, 59-60, 63-64, 70-71, 78-79, 96, 101-103, 163-165, 195, 247-248, 252; л. і Церква - III: 48-49, 58, 64-67, 117, 174-175, 191-192; V: 192, 200.
- ЛЮДСТВО** - IV: 148; V: 97-98, 108-109, 137, 139-140, 201-202, 216-217.
- ЛЮДСЬКА ПРИРОДА** Ісуса Христа - II: 67; V: 186-187.
- ЛЯІЦИЗМ** - III: 99.
- МАГІЯ** - V: 38-39.
- МАНДРІВНИКИ** - III: 119-122.
- МАРІЯ** Пречиста Діва: життя і привілеї - III: 115, 125-131, 133; V: 249; культ - II: 102; III: 67-68, 120-121, 125-126, 135-136, 163, 186-187, 190; IV: 118-119, 177-178; співвідкупителька - III: 125-132; титули - II: 102; III: 120, 125-136, 161, 163, 186-187; IV: 118-119, 177-178, 206-207, 217-218; V: 249; М. і Церква - II: 102; III: 120, 125-126, 131-134; IV: 217-218; чесноти - III: 115, 125-133, 135-136, 163; V: 249.
- МАТЕРИНСТВО:** людське - V:

- 90-91, 118; П. Д. Марії - III: 125-126, 127-129, 131-133, 135-136, 186-187; Церкви - III: 133-134.
- МАТЕРІАЛІЗМ** - IV: 250-251; V: 41-42.
- МЕДИТАЦІЯ** - III: 192-193; IV: 49, 118-119; V: 248-249.
- МЕДИЦИНА** - V: 97-98.
- МЕНШІСТЬ** етнічна - V: 137.
- МЕСІЯ** - V: 171-172.
- МЕСІЯНСТВО** - III: 58; IV: 56-57, 148, 224-225.
- МЕТА**: людини - V: 34-35, 50-51; світу - III: 117; V: 75; Церкви - II: 71; III: 48-49; V: 77, 175-176.
- МЕТОДОЛОГІЯ** - IV: 251-252.
- МИЛОСЕРДЯ** - II: 103; III: 79, 127-128, 192-193; IV: 82-83, 224-225.
- МИР** - III: 183-184, 189, 192-193; IV: 78-79; V: 73-74, 135-136, 139-142, 169.
- МИРОПОМАЗАННЯ** - II: 144; III: 61, 85, 156; IV: 145-146; V: 232. Див. Тайни.
- МИРЯНИ**: в загальному - II: 83-84, 96, 97; III: 93-95, 99, 111; IV: 198, 202, 215-218, 222-223, 247-248, 249; V: 82, 205-206, 216, 238; апостолят - III: 93-94, 96-98, 99-100, 105; IV: 213-215, 221-223, 227-228, 232; V: 82, 205-206; вишкіл - III: 48, 49-50; IV: 217, 247-252; духовне життя - II: 100; IV: 217-218; знавці - II: 112, 169, 170-171; IV: 76-77, 214; V: 238; катехити - IV: 93-94, 268; V: 238; поле діяльності - III: 97-98; IV: 227-234, 236-238, 242-246.
- МИСТЕЦТВО** - II: 106, 110-111, 113, 164-165, 167, 169-170; 175, IV: 249; V: 107, 129-130. Див. Любов, Сцена, Політика, Церква.
- МИСТЦІ** - II: 109, 110, 112, 167.
- МИТРОПОЛИТИ** - IV: 102-103.
- МІЖОБРЯДОВА СПІВПРАЦЯ** - III: 151; IV: 101.
- МІЛІТАРИЗМ** - V: 144-145.
- МІСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ**: в загальному - II: 81-82, 92; III: 79-80, 179-180; IV: 74, 84, 193-194, 227-230; V: 192-198, 200-214, 226-231, 232-239; місії - III: 68-69, 79-80; V: 192; місіонери - V: 205-206, 214-215, 220-224, 233-234.
- МІСІОЛОГІЯ** - V: 208, 223.
- МІТОЛОГІЯ** - II: 98-99.
- МОВА**: в загальному - II: 80, 81-82, 87, 93-94, 100-101; IV: 87-88; V: 223; м. Божа - IV: 48-50, 55-56, 63-64, 79, 82-83.
- МОЙСЕЙ** - IV: 46, 56, 151-154; V: 250-251.
- МОЛИТВА**: в загальному - II: 96-97; III: 60, 82-84, 103-104, 112; IV: 118-119, 138, 145-151, 155-159, 169, 195-196, 235-236; за єдність - III: 176-177, 181-182; за подруг - II: 94; приватна - II: 72, 98; III: 192; IV: 157-158, 177-178, 229-231, 235-236; прилюдна - II: 96, 99, 100-101; спільна - II: 86-87.
- МОЛОДЬ** - II: 166-168; IV: 231, 247-250, 262-263, 273-274; V: 38-39, 147-148, 201-202.
- МОНАСТИРІ** - IV: 197-198. Див. Ченці.
- МОНАХИНИ** - IV: 203.

- МОНОПОЛЬ ШКІЛ - IV: 266-267. Див. Виховання, Школи.
- МОРАЛЬНИЙ ЛАД: духовний і дочасний - III: 99; IV: 221-223, 242-243; об'єктивно-моральний - II: 164-165; V: 48-49, 128-131, 135-136, 168-169, 175-176; позитивно-юридичний - V: 128-130; політично-економічний - V: 40-41; соціальний - V: 59-61.
- МОРАЛЬНІСТЬ публічна - II: 167-168; V: 97-99.
- МУДРЕЦІ зо Сходу - III: 129.
- МУДРІСТЬ: в загальному - V: 47-48; Божа - III: 48; IV: 45-46; V: 103-104.
- МУЖНІСТЬ - III: 101, 105, 183, 185; IV: 114-115, 117, 194-195; V: 140-141, 203-204, 221.
- МУЗУЛМАНИ - III: 68-69; V: 249-250. Див. Іслам.
- МУЧЕНИЦТВО - II: 102-103; III: 103-109, 120-121, 176-177; V: 53-54, 171-172, 175-176.
- НАБОЖНІСТЬ - II: 72; III: 67-68, 135-136, 163, 186-187; IV: 118-119, 177-178.
- НАВЕРНЕННЯ - III: 176-177; V: 203-204.
- НАДІЯ - III: 94-95, 97-98, 105-107, 117-118, 133-134, 137; V: 34-36, 53-54, 73-74, 153.
- НАДМІР - IV: 175; V: 120-122.
- НАДХНІННЯ Св. Письма - IV: 49, 51-54, 57-59, 61-63.
- НАЗАРЕТСЬКА РОДИНА - V: 118. Див. Йосиф св.
- НАМІРЕННЯ - II: 65; IV: 78-79, 85-86, 224.
- НАРОД: в загальному - II: 77; III: 49-50, 58-59; IV: 51-52, 151-152; Божий н. - III: 58-70; V: 203-205; месіянський - III: 58-65, 71, 79-80, 85-86, 93-95, 103-104, 112-114, 135, 174-175; V: 174, 186, 250-251.
- НАРОДЖЕННЯ - Див. Батьки, Батьківство.
- НАРОДИ - III: 53, 64; IV: 80-81; V: 186-187, 197-201, 238-240, 250-252.
- НАСИЛЛЯ - V: 162, 165, 171, 174.
- НАСІННЯ Боже - V: 34-35, 41-43. Див. Ласка.
- НАСЛІДКИ гріхів - II: 104; III: 61-62; V: 47-48, 49-50, 59-60, 72-74, 135-136.
- НАСЛІДУВАННЯ Христа - III: 103-108, 112; IV: 115-116, 157-158, 169-172, 206-207.
- НАСТАВНИК - НАСТОЯТЕЛЬ - Див. Єрархія.
- НАУКА - IV: 261; V: 37, 69, 85-86, 101, 103, 107-108, 109-110, 231.
- НАУКОВЕЦЬ - V: 37, 71, 139-140.
- НАЦИЗМ - V: 140-141, 144-145, 205-206.
- НАЦІЇ - V: 40-41.
- НЕДІЛЯ - II: 82-83, 100, 103, 114; III: 157.
- НЕДОВІР'Я - V: 140-141.
- НЕДОСТАЧА священників - IV: 97-98, 111-112, 159-160.
- НЕЗГОДА - III: 174-175; V: 129-130, 143.
- НЕЗРІВНОВАЖЕНІСТЬ сил - V: 39-42.
- НЕОБХІДНІСТЬ спасіння - III: 66-67, 68-69, 85; V: 190-196.

- НЕОДРУЖЕНІСТЬ - III: 108;
IV: 120-121, 172, 199, 217.
- НЕОФІТИ - IV: 148-149; V: 205-206.
- НЕПОМИЛЬНІСТЬ Церкви - III: 63, 82-83.
- НЕСПРАВЕДЛИВІСТЬ - V: 40-41.
- НЕТОЛЕРАНТНІСТЬ - V: 63-64, 129-130, 174, 177.
- НОВИЙ ЗАВІТ - III: 58.
- НОВІ ФОРМИ - літургічні - II: 76; політичні - V: 129-130.
- НОВІ ШЛЯХИ - IV: 166.
- ОБ'ЄДНАННЯ: ченців - IV: 205; черниць - V: 230-231.
- ОБІТИ чернечі - II: 95; III: 112-114; IV: 191.
- ОБІТНИЦІ хрищення - II: 93.
- ОБЛАСТІ недорозвинуті - V: 38, 47-48, 51, 113, 120-124, 149; Церкви - IV: 102-103.
- ОБМЕЖЕННЯ народин - V: 96, 146-147.
- ОБНОВЛЕННЯ в Христі - III: 48; IV: 259-260; V: 87-88, 186-187.
- ОБОВ'ЯЗОК: апостолів - III: 75-76, 88-89, 101-102; держави - IV: 145-147; єпископів - II: 73-78, 82-84, 88-92, 93-94, 102, 131; IV: 71-72, 78-79, 82-83, 85-86; V: 216-217, 231; Марії - III: 126-127, 131, 132; одиниць - V: 48-49, 60-61, 104, 107-108, 115-116, 118, 127, 129-130; Христа - III: 88-89, 93-94; Церкви - V: 77-78, 226-227.
- ОБОРОНА - Див. Захищення.
- ОБРАЗИ церковні - III: 51; V: 195.
- ОБРУЧНИЦЯ - Див. Любов.
- ОБРЯД: місцевої Церкви - III: 150-151; і погани - III: 69-70; V: 197-198, 218-219; римський - II: 66, 77, 79-80, 81; IV: 97-99; різновидність о. - III: 75-76; IV: 87-88, 91-92.
- ОБ'ЯВЛЕННЯ: в загальному - IV: 76-78; Боже - III: 82-83, 189-190; IV: 45-46, 47-49, 51, 56, 61-62, 119-120; V: 46, 58, 69, 85-86, 218.
- ОДЕЖІ священичі - II: 111. Див. Ризи.
- ОДНІСТЬ Церкви - II: 77; III: 58-59, 79-80, 171-178, 181; V: 80-81, 85-86.
- ОЗДОРОВЛЕННЯ в Христі - V: 187-188.
- ОНОВЛЕННЯ: в загальному - II: 95; III: 67, 117, 176-180; IV: 111, 137; V: 53-54, 82-83, 115-116; в Христі - III: 117-118; духовного життя - IV: 194-195, 196-197, 199-202, 203-205; релігійного життя - IV: 190-194; через окреме достосування - II: 107; IV: 97-98, 193-194, 203-205, 240-242, 244-245; V: 230-231, 236-237.
- ОПИС єпархії - IV: 87-89, 102-103. Див. Єпархія.
- ОПІКА - III: 82-83; IV: 51-52, 224.
- ОРГАН Божого діяння - III: 55-57; V: 230-231.
- ОРГАН-інструмент - II: 108.
- ОРГАНІЗАЦІЯ загально-католицька - V: 149.
- ОРДИНАРІЙ: в загальному - II: 94-95, 100-101, 111, 112; V: 221; місцевий - II: 92, 112; III: 114; IV: 87-88, 97,

- 159-160, 194, 260; V: 205-206, 229-230. Див. Брархія.
- ОСЕРЕДОК документації і студій - IV: 251-252.
- ОСОБА - III: 115, 183-184; IV: 78-79, 201, 224-225; V: 45, 47-48, 49-50, 59-62, 63-64, 77-81, 89, 92-93, 96, 100, 102, 106-108, 113, 127, 151, 161-164, 167, 169-172, 175-176. Див. Людина.
- ОСОБИСТІСТЬ - IV: 231; V: 78-79.
- ОТЕЦЬ споконвічний - III: 48-49, 61-62, 86-90, 103-104, 108-110, 115-116, 125, 127-129, 131, 133-135; V: 186. Див. Задум Божий.
- ОТЦІ Церкви - II: 98; III: 111-112, 127-128, 135-136, 186-188; IV: 50, 62, 125-126, 179.
- ПАВЛО апостол - IV: 86.
- ПАРОХИ - IV: 93-96, 179. Див. Душпастирі. Обов'язки.
- ПАРАФІЯ - II: 82-83; IV: 93-94, 96, 227-223, 240-250.
- ПАРТИКУЛЯРИЗМ - IV: 112-114; V: 218-219.
- ПАРТІЇ ПОЛІТИЧНІ - V: 129-130.
- ПАСТОРАЛЬНА теологія - II: 172; IV: 45-105; 123, 129-131, 166-167, 170-171, 183-184; V: 33-153.
- ПАСТУХИ вифлеемські - III: 129.
- ПАСХА: її стала дата - II: 114; III: 159; піст П. - II: 104; тазмниця П. - II: 67-68, 90, 102-104; V: 55-57, 73-74, 100-101, 204-205.
- ПАТРІЯРХИ: східні - III: 153-154, 160, 184-185; у Старому Завіті - V: 250-251.
- ПАЦИФІСТИ - V: 135-137.
- ПЕВНІСТЬ - IV: 74-76; V: 47-48.
- ПЕДАГОГІЯ - IV: 123-124, 249, 274; V: 163-164.
- ПЕРЕВІРЕННЯ: вишколу священницького - IV: 111-112; заведень контемплативних - IV: 196; інкардинації-екскардинації - IV: 159-160; інституцій чернечих - IV: 193-194; канонів і статутів - II: 112-113; методи дидактики - IV: 128; обрядів і літургічних книг - II: 66, 76, 77, 82, 84, 86, 91-95, 97, 93; повновластей церковних - IV: 273-274; року літургічного - II: 103; студій церковних - IV: 124-128; укладу св. Літургії - II: 86.
- ПЕРЕДАННЯ: в загальному - II: 76-77, 97-93, 100-101, 105-106; III: 73, 152-153, 174-175, 182; IV: 50; апостольське п. - III: 82-84; IV: 49-52, 54, 61; музичне - II: 106, 108; народне - II: 81-82, 94, 95; V: 145-146, 208, 218.
- ПЕРЕКЛАДИ Св. Письма - IV: 54, 61-62, 63-64.
- ПЕРЕМІНА - V: 35-36, 73-76, 127.
- ПЕРЕСЛІДУВАННЯ - Див. Гоніння.
- ПЕРСОНАЛІЗАЦІЯ - V: 38, 129-131.
- ПЕТРО верховний апостол - III: 64-65, 77, 82-84, 150-151, 174-175.
- ПИЛИПІВКА - II: 80.
- ПІДГОТОВА євангельська - V: 186-187.

- ПІДДІЯКОНАТ - III: 158.
- ПІСТ - II: 104-105; V: 186-187.
- ПЛЕМ'Я - V: 38.
- ПЛОДИ віри - III: 192-193; Св. Духа - III: 102-104.
- ПЛЮРАЛІЗМ - практичний - IV: 266-268.
- ПОБОЖНІСТЬ - II: 71, 74, 78, 86, 98, 110; III: 125-126, 135-136; IV: 84, 95-96, 112-113, 118-119, 122, 169, 263-264; V: 129-130.
- ПОВІДОМЛЯННЯ суспільне - II: 164, 167-163; V: 106.
- ПОВНОВЛАСТІ в свящ. студіях - IV: 128, 271-274.
- ПОВНОТА Христа і Церкви - III: 53-54; IV: 71-73, 75-76, 262-263; V: 186-187, 192-194, 197-199, 236.
- ПОДАТОК - V: 64-65.
- ПОДІЛ християн - III: 171, 176-177, 179-180, 184-186, 189-190.
- ПОДРУГИ - II: 94; III: 61; IV: 263; V: 90, 97.
- ПОДРУЖЖЯ - II: 94, 163-164; III: 61-62, 91-92, 158; IV: 78-79, 120-122, 148-149, 170-171, 179, 229, 231, 249, 262-264, 267; V: 53-54, 89-99, 146-147, 200-201, 213.
- ПОКАЯННЯ св. Тайна - II: 93, 104; III: 61-62, 85-86, 88-89, 159, 162; IV: 93-94, 145-146, 177-178, 201.
- ПОКЛИКАННЯ: апостолів - V: 190-191; Божі - III: 116, 180-181; IV: 112-113, 129, 202, 229; V: 73-74, 205-206; духовних - IV: 81-82; людей - 48-49, 58-59, 64-65, 68, 105-106, 117; IV: 133; V: 44, 50, 59-60, 151-152, 250; мирян - III: 105-107; IV: 81-82; V: 205-207; мистців - II: 109; місійне - III: 116; IV: 81-82, 129, 191, 194-197, 202, 206; подружжя - V: 97-99; священицьке - IV: 111-114, 116-121, 161-162; V: 205-209; Церкви - III: 58-59, 103.
- ПОКОРА - III: 50, 55-56, 68-69, 105, 103, 176-177, 180-181, 183; IV: 79-82, 170-171, 194-195; V: 166, 169-170, 175-176.
- ПОКУТА - II: 104-105; III: 55-56, 119-120; IV: 96, 235-236.
- ПОЛЕМІКА - III: 182-183.
- ПОЛІГАМІЯ - V: 89-90.
- ПОЛІТИКА - V: 127-128, 129-131. Див. Церква і політика.
- ПОМИЛКИ - IV: 221-223; V: 63, 82, 89-90, 96, 169, 171-172, 175-176.
- ПОНТИФІКАЛИ - II: 113.
- ПОСЛАННИЦТВО: віслання Духа Святого - III: 81-82, 117; V: 188-189; духовенства - III: 73, 81-82, 86-89, 93, 96, 105; IV: 138, 151-152, 159-160, 221-222, 232, 238-239, 244, 247; V: 210-211; Христове - III: 47-48, 69-71, 73, 88-89, 115; IV: 133, 224; V: 186-191, 195, 221-222; Церкви - III: 47, 50, 93, 96, 99; IV: 169, 175, 220; V: 80-81, 105, 185-186, 190-191, 200.
- ПОСЛУХ: в загальному - III: 111; IV: 170-171, 201; вірі - III: 82-83; IV: 47-48; V: 170-171, 205-206; Діви Марії - III: 127-128, 131; мирян - IV: 105; приписам літург. - II: 86-87; священицький п. - IV:

- 119-120, 122, 151-152, 170-171; сліпий - V: 137; Христа - III: 101, 111, 115; IV: 170-171, 201; V: 190, 195, 221; Церкви - V: 190-191; чернечий п. - IV: 97-93, 201-202.
- ПОТОМСТВО - III: 105-107; IV: 78-79. Див. Виховання, Обмеження народин.
- ПОХОДЖЕННЯ Святого Духа - V: 186.
- ПОХОРОН - II: 95.
- ПОЧИНИ економічні - V: 119-120; релігійні - V: 186-187, 197-199. Див. Діла.
- ПОЧУТТЯ релігійне - IV: 268-269. Див. Виховання.
- ПОШАНА людини - V: 46, 55-57, 62-64, 76, 118, 139-140.
- ПРАВА - IV: 259-262; V: 40-41, 60-64, 80-81, 94-95, 97-98, 106-108, 115-117, 119-121, 127, 129-130, 161-164, 167.
- ПРАВДА - III: 135-136; IV: 45-46, 50, 54, 59, 124-125; V: 47-48, 51, 63, 103, 161-164.
- ПРАВИЛО Церковне - II: 96, 97, 98-100; IV: 145-146; віри - IV: 86.
- ПРАВО - IV: 103, 104, 151-152, 213-214; V: 129-130, 137, 195.
- ПРАВОСЛАВНИЙ - III: 135.
- ПРАКТИКИ: нелітургічні - II: 72-73, 108; III: 135-136; IV: 169, 251-252; побожні - II: 103.
- ПРАРОДИЧІ - IV: 46.
- ПРАЦЯ - V: 82, 118.
- ПРЕДТЕЧА Господній - III: 129.
- ПРЕЛАТУРИ персональні - IV: 159-160.
- ПРЕСА: в загальному - II: 161, 167-168, 171-172; католицька - II: 166.
- ПРЕСВІТЕРИ: в загальному - II: 74; III: 88-89, 105-106; IV: 92-96, 111-131, 137-183; V: 213-215, 236; в відношенні до інших - III: 156; IV: 151-163, 175-179, 181-182; п. єпархіяльні - IV: 91-94, 175, 180-181; V: 236; обов'язки п. - IV: 141-149; V: 208-209, 214-215, 236; п. ченці - IV: 97-99, 137-138.
- ПРЕСВІТЕРСТВО - III: 88-89; IV: 78, 151-152; V: 214-215.
- ПРЕСТОЛ св. Петра - III: 65-66.
- ПРИМЕНШЕННЯ Христові - III: 57.
- ПРИРОДА: в загальному - V: 113; людини - Див. Людина. - Церкви - II: 65-66; III: 51-52.
- ПРИСУТНІСТЬ Христова в Церкві - II: 69-70, 87-88; III: 53-54, 75, 88-89, 181.
- ПРИЧИНА існування людини - IV: 74, 271-272; V: 106. Див. Людина.
- ПРОБЛЕМИ сучасності - IV: 125-127; V: 89.
- ПРОВІДІННЯ Боже - II: 79-80, 131; IV: 112-114, 268-269; V: 60-61, 94-95.
- ПРОВІД духовний - IV: 118-119, 177-173, 203-204, 271-272. Див. Виховання.
- ПРОГРЕС: в загальному - III: 99, 105; V: 35-36, 58, 69-70, 72-73, 103, 113-115, 127-128, 137, 196-197; економічний - V: 114-117; особливі прояви п. - IV: 259-260; V: 35-38,

- 69, 72-73, 75, 102-104, 116-117, 126.
- ПРОДУКЦІЯ колективна - V: 115-116.
- ПРОПОВІДЬ: в загальному - II: 79-80; апостольська - IV: 49-51, 57-59; Божого слова - II: 70-71, 79-80; III: 135-136; IV: 62-63, 97, 129-130, 143-144, 166-167; V: 82-86, 109-111, 236.
- ПРОРОКИ - III: 97-98; IV: 46, 49, 56, 58; V: 250-251.
- ПРОРОЦТВО - V: 186.
- ПРОРОЧИЙ обов'язок - Див. Христос.
- ПРОСТИТУЦІЯ - V: 62.
- ПРОСТОТА життя - IV: 81-82.
- ПРОФЕСОРИ - IV: 116, 123-131; V: 236, 238-239.
- ПСАЛМИ - II: 98; IV: 81-82.
- ПСАЛМОДІЯ літургічна - II: 78.
- ПСАЛТИР - II: 98.
- ПСИХОЛОГІЯ - IV: 80-81, 112-115, 122, 130, 251-252, 261; V: 37, 97-98, 109-112.
- ПУБЛІЧНА ОПІНІЯ - II: 169-170; IV: 237; V: 92-93, 106, 140-141.
- П'ЯТДЕСЯТНИЦЯ - II: 68; III: 72, 81-82, 130; V: 188-190.
- РАДИ: євангельські - III: 94-95, 108, 111, 112; IV: 191, 195, 198-201; координаційні апостолу - IV: 93-94, 245; парафіяльні - III: 159; IV: 91; V: 47-48, 103, 195, 228.
- РАДІОФОНІЯ - II: 75, 161, 167-169-170, 171-172.
- РАСОВА ненависть - V: 140-142, 205-207.
- РЕВНІСТЬ - III: 193; IV: 95-96, 148-150, 231; V: 214-215, 222, 225, 236.
- РЕЖИМ тоталітарний - V: 129-130.
- РЕЛІГІЇ нехристиянські - IV: 63-64, 125-127; V: 186-187, 197-200, 247-248.
- РЕЛІГІЯ: католицька - V: 161, 231, 248-249; об'єктивно - V: 33-39, 52-53, 71-72, 247; суб'єктивно - V: 38-39, 78-79, 163-164.
- РЕМЕСЛО - IV: 93-94; V: 40-41, 116-117. Див. Праця, Відпочинок.
- РЕЦИТУВАННЯ - Див. Виголошування.
- РИЗИ священні - II: 111-113.
- РИМСЬКІ АРХИЄРЕЇ: пастирики ап. Петра - II: 91, 174; III: 71, 77-84; V: 190-191; першість - III: 71, 77, 103, 114, 150-151, 153-154, 172-174; IV: 97-99; V: 218-219; привілеї - II: 91, 174; III: 77-78, 137; його вчительський уряд - III: 71, 82-84; V: 161-162. Див. Ап. Престол.
- РИМСЬКИЙ СЛУЖЕБНИК - II: 91, 94.
- РІВНІСТЬ людей - V: 63-64. Див. Інституції.
- РІВНОВАГА політична - V: 135-136, 139-140. Див. Політика.
- РІД людський - III: 47, 88-89; IV: 56; V: 33-39, 40-44, 58-59, 63, 69, 70-71.
- РІК літургічний - II: 102-104.
- РОДЖЕННЯ потомства - V: 78-79, 89-91, 94-97, 148-149.

- РОДИНА - II: 105; III: 51, 105, 111-112, 118, 123, 176-177; IV: 112, 114, 118, 148, 227, 229, 249, 263-264, 268; V: 39-40, 59-61, 69, 78-79, 80, 82, 89-91, 97-98, 103, 128-130, 145, 151-152, 166-167, 185.
- РОЗ'ЄДНАННЯ - III: 174-175, 184-185.
- РОЗПОДІЛ пресвітерів - III: 99, 183-184; IV: 78-79; V: 40-41, 113, 147-148.
- РОЗРИВ подружжя - V: 47-48, 92-93.
- РОЗСУДЛИВІСТЬ - III: 101-102; IV: 79-80, 161-163, 217-218; V: 175-176.
- РОЗУМІННЯ віри.- IV: 50, 62; V: 109-110, 218.
- РОЗЧЛЕНУВАННЯ єпархії - IV: 78.
- РУХ: біблійно-літургичний - III: 178-180; єкуменічний - III: 171-172, 176-177, 181-182, 186-190.
- САМОГУБСТВО - V: 62.
- САМОПОЖЕРТВА - V: 190-191.
- САМОЗРЕЧЕННЯ - 50, 57, 60, 99, 108-109; IV: 158; V: 74.
- САМОЛЮБСТВО - Див. Егоїзм.
- САТАНА - II: 68-69; V: 186-187. Див. Диявол, Лукавий.
- СВІДОЦТВО: єпископів - III: 75, 81-82, 97-98, 102, 105; IV: 138-142, 161-162, 215-216, 221-222; V: 73-74, 82-84, 92-93, 204-205, 216-217, 237; книг - IV: 85; християн - III: 176-178; V: 153, 165, 200-202, 232; Христове - III: 49, 63, 88-89, 94-95, 108-109; IV: 175, 262-263; V: 53-54, 132-133, 153, 171-172, 192, 200-202, 205-207, 214-215.
- СВІТ - II: 86-87; III: 108-109, 117-118; IV: 45, 175; V: 34-36, 46.
- СВІТЛО віри - IV: 217-218.
- СВОБОДА: в загальному - II: 164-165, 167-168; III: 99, 101; IV: 92, 176-177, 266-268, 271-272; V: 40-42, 49-50, 53-54, 60-61, 65-66, 78, 80, 82, 109-110, 123-124, 128, 132, 169-170, 203; релігійна - V: 161-169, 171-177.
- СВЯТЕ ПИСЬМО: в загальному - IV: 49, 51-53, 56, 57, 62-64; видання С. П. - II: 172; IV: 245; V: 226-227; С. П. і передання - III: 66; IV: 49-52, 61. Див. Видання С. П.
- СВЯТЕ ПРИЧАСТЯ - II: 71. 72, 87-88.
- СВЯТИНА - III: 49, 51, 60, 69-70, 72, 172-173; IV: 137, 183; V: 195, 197-198.
- СВЯТІ - II: 98, 102-103, 104, 105; III: 103-104, 111, 119-122.
- СВЯТІСТЬ: в загальному - III: 61-62, 103-110; батьків- подруг - III: 105-107; Бога - IV: 145-147; дияконів - III: 105-107; духовенства - IV: 118-119, 122; єпископів - III: 85-87, 105-107; мирян - III: 94-96, 105-106; IV: 215-216; II. Д. Марії - III: 127-130, 131, 133-135; священників - III: 88-91, 105-107; IV: 119-121, 164-176, 183; Христа - III: 55-57, 88-89, 103-104; IV: 165-166; Церкви - III: 47, 51-52, 55-57, 103-107, 117-118, 150-151, 152-153; V: 38-39, 82-84.

- СВЯЧЕННЯ: в загальному - II: 93-94, 95; III: 75; нижчі - III: 158.
- СВЯЩЕНИЦЬКИЙ УРЯД - II: 96. Див. Пресвітери, Парохи.
- СВЯЩЕННА ТИШИНА - II: 78; IV: 122.
- СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛЬ - III: 85-87, 91-92, 156, 162; IV: 164-165.
- СВЯЩЕННОСЛУЖІННЯ - III: 47-50, 63, 73-76, 86-87, 94-95, 99-101, 103-107, 112-113, 115-116; IV: 92-94, 115-116, 119-120, 157-160, 172-174, 201, 213-214; V: 40-41, 46, 62, 78-79, 114-115, 118, 129-131, 137, 149-150, 153, 186-187, 190-191, 205-209, 225.
- СВЯЩЕНСТВО: в загальному - II: 73; III: 60, 92-95, 97, 132; IV: 215; V: 205-206; єрархічне - III: 60, 69-70; Христове - II: 66, 69; III: 133; IV: 138-142, 145-147, 151-154, 159-165; царське - II: 66; III: 85-86.
- СЕЛЯНИ (хлібороби) - V: 40-41.
- СЕМІНАРИСТИ - IV: 119-120, 121-122. Див. Вишкіл.
- СЕМІНАРІЯ: велика - II: 74, 113; IV: 114-123, 125-123, 129-130; мала - IV: 114-115, 120-122; міжнародна - IV: 159-160; національна - IV: 118.
- СЕСТРИ - III: 85-86; IV: 202; V: 223-224.
- СИМЕОН - III: 129.
- СИН БОЖИЙ - III: 50, 125.
- СИНКРЕТИЗМ - V: 218-219.
- СИНОД (собор): архієпископський - III: 159; Ватиканський I - IV: 45; V: 106; Ватиканський II - II: 65, 66, 75, 88, 90-92, 161, 164, 171, 174; III: 47, 66, 71, 73-76, 93, 115, 123, 126, 135-136, 137, 149, 152, 154, 155, 156, 158-159, 161-163, 171, 184-185, 188-189, 193; IV: 45, 48, 62-63, 72, 73, 76-77, 86, 87, 100-101, 103, 104, 111-114, 119-120, 131, 137, 164-165, 172, 183, 191, 193, 193, 206, 213, 222, 236, 239, 247, 251-253, 261-262, 268-271, 274; V: 34, 41-44, 58, 77, 80-84, 89-90, 96, 106, 113, 120, 135, 137-150, 161-163, 169-170, 177, 185, 234, 237, 239-240, 249-250; єпископський - IV: 74; V: 226-227; патріархальний - III: 58-59, 72, 79-80; IV: 97-99; східний - III: 47.
- СІМДЕСЯТЬ МУЖІВ - IV: 151-154.
- СЛОВА Христові - III: 48-50, 61, 66; IV: 47, 58; V: 153.
- СЛОВО Боже: Божа мова - IV: 45, 51-52, 54-56, 58, 61-62; Божа особа - II: 65; III: 55-57, 132; IV: 55; V: 73-74, 103; проповідання - IV: 89-90, 143-144, 166.
- СЛУЖБА БОЖА - II: 77, 79-80, 82-83, 85-88, 92, 95, 97; IV: 166. Див. Євхаристія, Жертва, Парохи, Священнослужитель, Священство.
- СЛУЖЕБНИК римський - II: 89, 95.
- СЛУЖІННЯ Церкви - III: 71-76, 81-82, 88, 92, 96; IV: 143-144.
- СЛУХНЯННІСТЬ - III: 114;

- IV: 165, 177-178; V: 94-95.
СКРОМНІСТЬ - V: 171-172.
СМЕРТЬ: людей - III: 127-128, 130-131; IV: 47; V: 50-51, 53-57, 248-249; Христова - III: 53-57, 130; IV: 138-140, 201-202; V: 50-51, 55-56, 188-191, 222, 250-251.
СОБОРИ (синоди) - III: 47, 77, 123, 135, 154-155, 184-185, 186-187; IV: 45, 100; вселенські с. - III: 77, 82.
СОЛІДАРНІСТЬ: в загальному - V: 41-43, 66-68; с. народів - IV: 233.
СОСЛУЖІННЯ - II: 141; III: 186-187; IV: 151-152.
СОЦІОЛОГІЯ - IV: 112-114, 251-252; V: 97-99.
СОЦІАЛІЗАЦІЯ - V: 38, 59, 60, 80-81, 101, 113, 129-131.
СПАДКОЄМСТВО - IV: 117-118.
Див. Добра.
СПАДЩИНА Церкви - III: 79-80, 176-178, 186-187, 188; IV: 124-125, 141-144, 226, 273-274; V: 100.
СПІВ церковний - II: 78, 80, 106-109.
СПІВПРАЦЯ: в загальному - II: 84-88, 173; III: 48, 79, 91-93, 105, 125, 164, 189-194; IV: 71, 74, 97, 100, 114, 116, 194, 205, 227; V: 53, 109-110, 132, 140-144, 146, 149, 153, 216, 225-238, 248; вірних з Церквою - II: 85; III: 61; V: 144-145, 147-148. Див. Засоби, Пресвітери.
СПІЛЬНІСТЬ - II: 70, 86; III: 55-56, 58, 61, 77, 82, 85-92, 119-120, 123, 134, 157, 174, 176, 181-182; V: 58, 127-130, 132, 135, 143-144, 148-149, 151, 165, 167, 205-206. Див. Брак, Людство, Політика, Релігія, Святі.
СПІЛЬНОТИ - III: 174, 176, 191-192; V: 205-206. Див. Роз'єднання.
СПОВІДЬ - IV: 177-178. Див. Тайни св.
СПОКУСИ - III: 58-59; V: 46.
СПОРТ - IV: 265-266; V: 108-109.
СПРАВЕДЛИВІСТЬ - III: 75, 79, 99, 105, 117, 192-193; IV: 78, 122, 141, 164, 224, 266-267; V: 46, 63-65, 75, 116-117, 127-128, 135-136, 149, 153, 163, 216, 249.
СПРАВИ: військові - V: 137-138; грошові - V: 122-123; суспільні - III: 179-180, 183-184; V: 113, 116-117.
СПРИЙМАЧІ - II: 106, 171, 173. Див. Засоби повід.
СТАДО - III: 51-52, 73-77, 85, 88-89, 105-106, 172-173; IV: 93-94, 172-173; V: 192. Див. Душпастирі.
СТАТИКА - V: 37.
СТАТЬ - IV: 268-269; V: 107-108. Див. Виховання.
СТВОРІННЯ - III: 117, 132; V: 45, 69-70.
СТИЛІ церков - Див. Будівлі.
СТРАЖДАННЯ святих - II: 98.
СТРИМАНІСТЬ (поздержність) - IV: 199. Див. Дівичтво, Неодруженість.
СТУДІЇ св. Письма - IV: 62-63, 125-127, 179. Див. св. Письмо.
СУБОТА - II: 104-105; V: 60-61.
СУД після смерті - III: 117;

- V: 48-49, 87, 90-91, 247; остаточний - III: 117.
- СУДОВЛАСТЬ - III: 79. Див. Юрисдикція.
- СУМЛІННЯ - III: 166, 173; IV: 177-178, 201, 231, 239; V: 48-49, 51, 64-65, 162-164, 174-176.
- СУПЕРНПЦТВО - III: 189; V: 205-206. Див. Діяльність місійна, Миряни.
- СУСПІЛЬНІСТЬ: плюралістична - V: 132-134; спільне життя - IV: 191-192; цивільна - II: 167-168; IV: 263-264, 266-268; V: 106, 128.
- СХОДИНИ євхаристійні - III: 61-62, 88-91; IV: 145-247, 151-154.
- СЦЕНА - Див. Мистецтво.
- ТАЄМНИЦЯ віри - II: 79-80, 85, 88-89; III: 47-48, 50-51, 55-56, 85-86, 112-113, 117-118, 133, 150, 172-173, 176-177; IV: 169; V: 46-48, 55-56, 77, 97-99, 124-127, 190-191, 200-203, 216-217, 221, 223-224, 247-248.
- ТАЙНИ святі: в загальному - II: 72, 85, 86, 90-91, 94; III: 53-54, 61-62, 66, 97-98, 108-110, 117-118, 156, 158, 174-175, 186-187, 191-192; IV: 116, 145-146; V: 204-205; св. Т. і Церква - II: 77; III: 47, 58, 117, 130; V: 80-81, 87, 109-191.
- ТАЙНА священства: в загальному - II: 93-94; III: 61, 85; IV: 138-139; єпископів - II: 93-94; III: 63, 75-78; пресвітерів - III: 85; IV: 137-140, 145-146, 151-152, 164.
- ТВОРИ мистецтва - II: 110, 112.
- ТЕЛЕВІЗІЯ - II: 161, 169-173.
- ТЕОЛОГИ - III: 126, 135-136, 186-188; IV: 87-88, 179; V: 85-86, 109-110.
- ТЕОЛОГІЯ - III: 188; IV: 61-63, 123-126; V: 109-110, 125-126, 218.
- ТЕРИТОРІЯ - II: 81-82; III: 153-154; IV: 87; V: 218, 230.
- ТЕРОРИЗМ - V: 137.
- ТЕРПЕЛИВІСТЬ - III: 55-56, 97-100, 180-181; IV: 217-218; V: 97-99, 175-176, 192-193.
- ТЕХНІКА - II: 161; IV: 78-79, 213-214; V: 37, 44, 47-48, 50, 52-53, 103.
- ТИЖДЕНЬ - II: 114-115.
- ТІЛО Христове містичне - II: 69, 90, 96, 100; III: 48-49, 53, 55-56, 69, 94-95, 117, 119-120, 126; IV: 138, 145-146; V: 87, 188-189, 190, 195. Див. Марія, Народ.
- ТЛУМАЧЕННЯ св. Письма - IV: 78-79, 87-88.
- ТОВАРИСТВА - II: 167, 173; IV: 84, 224, 229, 237-241, 245-246, 265-269; V: 59-60, 80-81, 97-98, 119-120, 129-130, 149.
- ТОМА св. Аквінський - IV: 125-126. Див. Виховання, Семінарія, Семінаристи.
- ТОРГІВЛЯ жінками й дітьми - V: 62.
- ТРАДИЦІЙНІСТЬ - III: 155; V: 161.
- ТРАДИЦІЯ - Див. Передання.
- ТРОЙЦЯ ПРЕСВЯТА - III: 49, 53, 116, 119-124, 135, 171-173, 176-177, 180-181, 183-186, 190; IV: 118-119, 145-146, 169; V: 58-59, 77, 151-152, 161.

- УБИВСТВО - V: 62.
- УБОГІ - III: 55-57, 105-107, 183-184; IV: 78-80, 93-94, 175-176, 180-181, 200; V: 62, 120-121, 147-150, 190-191.
- УБОЗТВО: в загальному - III: 55-56, 105-109, 115-116, 183-184; IV: 200; V: 125-126, 147-148; добровільне - III: 108-111; IV: 175-176, 200; священицьке - IV: 175-177.
- УВ'ЯЗНЕННЯ безпідставне - V: 62.
- УДОВИЦТВО - III: 105-107; IV: 217-220; V: 90-91.
- УЖИВАННЯ св. Письма - II: 76-77, 79-80, 86; IV: 62-63.
- УЗГОДЖЕННЯ розуму з вірою - III: 83-84.
- УКЛАД Літургії - II: 76. Див. Літургія.
- УМЕРТВІННЯ - II: 72; IV: 164-168.
- УМИРАЮЧІ - III: 61-62; IV: 148-150.
- УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ Церкви - III: 64-65; V: 223.
- УНІВЕРСИТЕТИ: в загальному - IV: 109-110, 208-209, 223, 271-272; католицькі - IV: 271-274; V: 236, 238-239.
- УРБАНІЗАЦІЯ - V: 38, 214-215.
- УСПІННЯ БОГОРОДИЦІ - III: 130, 136-137.
- УТРЕНЯ (хвалитні) - II: 97; III: 160.
- УТРИМАННЯ священика - IV: 175-177.
- УЧАСТЬ В УРЯДАХ ХРИСТА: в загальному - III: 64, 75, 93-94, 172-173; IV: 71-72, 115-116, 137-140, 215, 227-228, 250-251; V: 222, 236; єпископів - III: 48, 73-76, 94-95; IV: 53, 151-152; в житті Церкви - II: 71, 72, 75, 78, 88; III: 48, 53, 61, 85, 88-89, 105, 123; IV: 89-90, 159-163, 166-168, 183-185, 217-220; V: 53-54, 94-95, 186, 203-204, 221; в культурі - V: 102-103, 107-108; в людській спільноті - V: 229-230; мирян - III: 93-94; IV: 215, 227-228; парохів - IV: 93-94, 115-116; V: 216-217; в політиці - V: 65-66; в починах економічних - V: 119-120; пресвітерів - IV: 137-140, 143-154, 166-169; V: 236.
- УЧИТЕЛІ: в загальному - IV: 115-119, 123-126, 131, 161-162, 203-204, 249, 268-269, 271-272, 274; Церкви - III: 111, 125-126, 135-136, 179, 271-272.
- УЧИТЕЛЬСЬКИЙ УРЯД ЦЕРКВИ - III: 63, 72, 82-83, 191; IV: 48, 51-52, 54, 62, 179; V: 82-83, 218.
- ФАЛЬСИФІКАЦІЯ віри - III: 133. Див. Віра.
- ФАХ - Див. Техніка.
- ФЕДЕРАЦІЇ чернечі - IV: 194, 205.
- ФЕНОМЕНІЗМ - V: 103-104.
- ФІЛОСОФІЯ - IV: 124-125; V: 38-39, 55-57, 85-86, 103-104, 109-112, 218-219, 248-249.
- ХАРИЗМИ - III: 53, 63, 82; IV: 50, 143, 157, 249; V: 188-189, 190, 220. Див. Дари Духа Святого.
- ХВОРІ - III: 49-50, 61, 105, 106, 115; IV: 148, 224.

- ХРЕСТ - III: 105; IV: 71; V: 135-136, 185, 221, 250.
- ХРЕСТИЛЬНИЦЯ - II: 112-113.
- ХРИСТИЯНИ - III: 61, 67, 101, 103-104, 111, 161-163, 191-192; IV: 82, 125-126, 148, 157, 213, 229; V: 47-48, 55-56, 107-109, 132, 147-148, 150-151, 153, 175-176.
- ХРИСТИЯНСЬКА духовість - IV: 195-196.
- ХРИСТОС - II: 67-68, 96, 98, 101; III: 46-49, 50-53, 55-56, 58, 60, 63, 64, 66, 67, 69, 71-72, 75, 77, 81-82, 85-88, 92-94, 97-98, 101, 103, 105, 108, 115, 117, 119-120, 125, 129-131, 135-136, 171-172, 185, 186, 190; IV: 45-47, 59, 71, 78, 136, 151, 164, 166, 172, 245-246, 268; V: 34, 41-42, 46, 53, 55-56, 66-67, 73-74, 87, 132, 171, 186-188, 190, 196-198.
- ХРИЩЕННЯ - II: 68, 73, 92; III: 40-41, 53, 61, 67, 69-70, 85, 91-94, 103-104, 112, 186-187, 191-192; IV: 145-146, 164, 262-263, 271-272; V: 205-206, 232. Див. Обряди, Тайни св.
- ЦАРСТВО: Боже - III: 48-49, 64-65, 97-100, 112-113, 120-122; IV: 75-76, 185, 200-201; гріха - III: 99; месіянське - III: 58; IV: 81-82; небесне - III: 48-49; IV: 172-173; V: 153; Христове - III: 50; V: 40-41; Церкви - 50, 58, 64, 97-98, 112, 115; IV: 58; V: 75, 125-126, 185, 201-202.
- ЦЕЛІБАТ - Див. Неодруженість.
- ЦЕРКВА: в загальному - II: 65-67, 68, 71, 77, 90, 102, 110, 163; III: 47-49, 55-56, 58, 60-64, 66, 79, 117, 150, 162-163, 172-173, 182, 185, 189-190; IV: 221-222; V: 69, 77-89, 94, 148-149, 151-152, 161, 174-176, 188-189, 192, 232; духовний аспект - 47-60, 77, 85-103, 112-114, 117-124, 132, 149, 171-174, 193; IV: 47, 49-50, 74, 78; V: 77, 87, 186, 192; католицька - II: 76, 80, 105, 108-109; III: 48, 61, 64, 79, 86-87, 91-92, 150-151, 153-154, 157-180, 185; IV: 74, 78, 159-160, 181-182, 204; V: 192, 205-206, 213-219, 228-229; і відокремлені спільноти - III: 72-81; і політика - V: 132-134; і Східні Церкви - III: 149-157, 163, 185-188; IV: 89; ма-ти Ц. - II: 69, 73, 75, 102, 161; III: 49, 51, 58, 61, 66-68, 115, 133-134; IV: 62, 79-80, 199, 263-264; первні Ц. - 55-56, 174-175, 192-193.
- ЦИВІЛІЗАЦІЯ - V: 62, 87. Див. Культура.
- ЦІННОЩІ людські - III: 99; IV: 261, 266; V: 44, 69-70, 100, 103, 108-109, 248.
- ЧАСИ церковні - II: 83, 96-100, 102-105.
- ЧАСОСЛОВ - Див. Правило церковне.
- ЧЕМНІСТЬ - IV: 122, 141, 155.
- ЧЕНЦІ: в загальному - III: 111-116; IV: 96-99, 137-185, 191-207; V: 211-212, 229-231; IV: 197-198, 202-203; в єрархії - IV: 93-99, 196, 205-206, 240-242; V: 230-238; обіти і

- стан ч. - II: 95; III: 103, 108-118; IV: 96-97, 190, 195-197, 206-207; V: 211-212.
- ЧЕРНИЦІ - II: 107; III: 115; IV: 97, 202, 203, 244; V: 52-53, 60-61, 223, 226-227, 230-231. Див. Достосування.
- ЧЕСНОТИ: Божі - IV: 45, 118-119; вправа в ч. - III: 105-107, 111, 183; IV: 118-120, 141, 148-154, 217-218; V: 82, 221, 223; євангельські ч. - III: 105-107; кардинальні - Див. Мужність, Розсудливість, Справедливість; моральні - V: 64-65; соціальні - IV: 122, 263-264; V: 64-65. Див. Любов.
- ЧИСТИЛИЩЕ - III: 119-121.
- ЧИСТОТА - Див. Любов, Стриманість.
- ЧИТАННЯ - III: 86; IV: 86-87, 89-90, 177-178. Див. Письмо св.
- ЧИТЦІ - II: 78.
- ЧЛЕНИ ЦЕРКВИ - II: 66, 69, 97; III: 53, 64, 75-80, 93-96, 99-101, 125-126, 174-178; IV: 138, 195-197, 202-203, 215-216, 221-222, 261-262; V: 53-54, 63-66, 82-83, 90-91, 190-191, 195, 200-201, 211-212, 216-217, 232-233, 234. Див. Христос, Церква, Ченці.
- ЧОТИРОДЕСЯТНИЦЯ - II: 104-105; V: 204-205.
- ЧУДА - III: 50; IV: 47; V: 171-172.
- ЧУЖОЛОЖСТВО - V: 93. Див. Подруги, Подружжя.
- ШКОЛА: в загальному - IV: 79-80, 263-264, 266-269; V: 236; католицька - IV: 97-99, 268-270; V: 210-229, 238-239; підтримка - II: 112; IV: 110, 114, 229; співаків - II: 78, 107, 109; IV: 270; V: 110. Див. Учителі.
- ШЛЯХИ апостоляту - IV: 166-167, 170-171.
-

XVII.

ОФІЦІАЛЬНИЙ СПИСОК СОБРОВИХ ПОСТАНОВ

Для вигоди читачів *Діянь і Постанов Вселенського Собору Ватиканського II* подаємо список соборових конституцій, декретів і деклярацій, за чергою поданою в офіційальному виданні, виданому старанням Генерального Секретаріату Собору 1966 р., під заголовком: «*Конституції, Декрети, Деклярації*», Ватикан 1966.

У нашому списку подаємо також назву постанови, взяту з перших її слів, а також час її проголошення та уміщення в нашому перекладі.

1.

КОНСТИТУЦІЯ ПРО СВЯТУ ЛІТУРГІЮ

Сесія III: 4. 12. 1963: «*Священний Собор* —
— *Sacrosanctum Concilium*»
Див. том II, стор. 65-115.

2.

ДЕКРЕТ ПРО ЗАСОБИ СУСПІЛЬНОГО ПОВІДОМЛЯННЯ

Сесія III: 4. 12. 1963: «*З-поміж подивугідних* —
— *Inter mirifica*»
Див. том II, стор. 161-174.

3.

ДОГМАТИЧНА КОНСТИТУЦІЯ ПРО ЦЕРКВУ

Сесія V: 21. 11. 1964: «*Світло народів* —
— *Lumen gentium*»
Див. том III, стор. 47-142.

4.

ДЕКРЕТ ПРО СХІДНІ КАТОЛИЦЬКІ ЦЕРКВИ

Сесія V: 21. 11. 1964: «*Східних Церков* —
— *Orientalium Ecclesiarum*»
Див. том III, стор. 147-164.

5.

ДЕКРЕТ ПРО ЕКУМЕНІЗМ

Сесія V: 21. 11. 1964: « *Возстановлення одності —*
— *Unitatis redintegratio* »
Див. том III, стор. 171-194.

6.

ДЕКРЕТ ПРО ПАСТИРСЬКИЙ УРЯД ЄПІСКОПІВ У
ЦЕРКВІ

Сесія VII: 28. 10. 1965: « *Христос Господь —*
— *Christus Dominus* »
Див. том IV, стор. 71-105.

7.

ДЕКРЕТ ПРО ПРИСТОСОВАНЕ ОНОВЛЕННЯ ЧЕР-
НЕЧОГО ЖИТТЯ

Сесія VII: 28. 10. 1965: « *Досконалої любові —*
— *Perfectae caritatis* »
Див. том IV, стор. 191-207.

8.

ДЕКРЕТ ПРО СВЯЩЕНИЦЬКИЙ ВИШКІЛ

Сесія VII: 28. 10. 1965: « *Бажане всієї —*
— *Optatam totius* »
Див. том IV, стор. 111-131.

9.

ДЕКЛЯРАЦІЯ ПРО ХРИСТИЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ

Сесія VII: 28. 10. 1965: « *Вагомість виховання —*
— *Gravissimum educationi* »
Див. том IV, стор. 259-275.

10.

ДЕКЛЯРАЦІЯ ПРО ВІДНОСИНИ ЦЕРКВИ
ДО НЕ-ХРИСТИЯНСЬКИХ РЕЛІГІЙ

Сесія VII: 28. 10. 1965: « *В наші часи —*
— *Nostra aetate* »
Див. том V, стор. 247-252.

11.

ДОГМАТИЧНА КОНСТИТУЦІЯ ПРО БОЖЕ
ОБ'ЯВЛЕННЯСесія VIII: 18. 11. 1965: « *Божє слово* —
— *Verbum Dei* »

Див. том IV, стор. 45-65.

12.

ДЕКРЕТ ПРО АПОСТОЛЯТ МИРЯН

Сесія VIII: 18. 11. 1965: « *Апостольську діяльність* —
— *Apostolicam actuositatem* »

Див. том IV, стор. 213-253.

13.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО РЕЛІГІЙНУ СВОБОДУ

Сесія IX: 7. 12. 1965: « *Гідности людської* —
— *Dignitatis humanae* »

Див. том V, стор. 161-178.

14.

ДЕКРЕТ ПРО МІСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКВИ

Сесія IX: 7. 12. 1965: « *До народів послана* —
— *Ad gentes divinitus* »

Див. том V, стор. 185-240.

15.

ДЕКРЕТ ПРО СЛУЖІННЯ І ЖИТТЯ ПРЕСВІТЕРІВ

Сесія IX: 7. 12. 1965: « *Пресвітерського чину* —
— *Presbyterorum ordinis* »

Див. том IV, стор. 137-185.

16.

ДУШПАСТИРСЬКА КОНСТИТУЦІЯ ПРО ЦЕРКВУ
В СУЧАСНОМУ СВІТІСесія IX: 7. 12. 1965: « *Радість і надія* —
— *Gaudium et spes* »

Див. том V, стор. 33-153.

ЗМІСТ

<i>Від Видавництва</i>	5
<i>Вселенський Собор Ватиканський II</i>	7
I. - ГЕНЕЗА ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ ..	9
II. - ПЕРША ВІСТКА ПРО СОБОР	14
Промова Івана XXIII до Кардиналів (25. 1. 1959)	14
III. - ЗАПОВІДЖЕННЯ ВСЕЛЕНСЬКОГО СОБОРУ	19
IV. - ПРИГОТУВАННЯ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ	22
1. - Перед-підготівна Комісія	22
2. - Підготівні Комісії Собору	25
V. - ВСТАНОВЛЕННЯ ПІДГОТІВНИХ КОМІСІЙ	34
Апост. Письмо « <i>З вишньої Божої понуки</i> » (5. 6. 1960)	34
VI. - ПРАЦЯ ПІДГОТІВНИХ КОМІСІЙ	40
Слово Івана XXIII (14. 11. 1960)	40
VII. - СКЛИКАННЯ СОБОРУ	54
Апост. Конст. « <i>Людського спасіння</i> » (25. 12. 1961)	54
VIII. - УСТАВ СОБОРУ	64
Апост. Письмо « <i>З наближенням</i> » (6. 8. 1962)	64
Устав Ватиканського Собору	67
IX. - ВІДКРИТТЯ СОБОРУ	88
Промова Івана XXIII (11. 10. 1962)	88
X. - ОРГАНІЗАЦІЯ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ	102
А. - Учасники Собору	102
Б. - Інструменти Собору	110

I. - Предсідник Собору	110
II. - Президентіяльна Рада	111
III. - Делеговані Керівники (Модератори)	112
IV. - Координаційна Комісія	112
V. - Генеральний Секретаріят ...	114
VI. - Соборові Комісії і Секретаріати	118
VII. - Інформація - Радіо - Друкарня	125
VIII. - Громадське обслуговування на Соборі	128
IX. - Соборова Авля	131
XI. - ДІЯННЯ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ ..	137
1. - Перша сесія Собору (1962)	138
2. - Друга сесія Собору (1963)	145
3. - Третя сесія Собору (1964)	151
4. - Четверта сесія Собору (1965)	158
XII. - ВАЖНІШІ ДОКУМЕНТИ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ	166
1. - Промова Івана XXIII на відкриття Собору	166
2. - Послання Отців Собору (20. 10. 1962)	166
3. - Промова Івана XXIII (7. 12. 1962)	171
4. - Слово Івана XXIII на закриття I сесії	174
5. - Слово Павла VI на відкриття II сесії	182
6. - Слово Павла VI на закриття II сесії	182
7. - Слово Павла VI на відкриття III сесії	182
8. - Промова Павла VI (6. 11. 1964)	182
9. - Слово Павла VI на закриття III сесії	185
10. - Слово Павла VI на відкриття IV сесії	185
11. - Письмо Павла VI до Об'єднаних Націй (1965)	185
12. - Промова Павла VI до Об'єднаних Націй (1965)	187
13. - Слово Павла VI (5. 10. 1965)	197
14. - Слово Павла VI на VII публ. засіданні	201

15. - Слово Павла VI на VIII публ. засіданні	201
16. - Слово Павла VI на IX публ. засіданні	201
17. - Апост. Лист поєднання з Константиноп. Церквою	202
XIII. - ЗАКІНЧЕННЯ ВАТИКАНСЬКОГО СОБОРУ	204
1. - Слово Павла VI на закінчення Собору	207
2. - Послання Собору до світу	212
3. - Декрет закриття Собору	224
XIV. - ВИКОНАННЯ ВСЕЛЕНСЬКОГО СОБОРУ	226
1. - Пособорові Комісії	226
2. - Пособорові Секретаріати	228
3. - Апост. Лист про виконання Собору ..	230
I. - Норми для виконання декретів про єпископів і священників	232
II. - Норми для виконання декрету про ченців	254
III. - Норми для виконання декрету про місії	264
IV. - Відмітка: Інші виконавчі документи	271
XV. - УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У ВАТИКАНСЬКОМУ СОБОРІ	272
1. - Українці в підготівці Собору	272
I. - Укр. Єрархія в часі заповідження Собору	272
II. - Внески українців до тематики Собору	273
III. - Українці в Підготівчих Комісіях	274
2. - Українці в діяннях Собору	275
I. - Участь єрархії в діяннях Собору	275
II. - Українці в Соборових Комісіях	276

III. - Українці - звітодавці на Соборі	278
IV. - Українці в соборових дискусіях	279
V. - Соборові голосування	282
VI. - Соборові внески і поправки	282
VII. - Застереження до проєктів ..	282
VIII. - Українські соборові моління ..	283
IX. - Українські публікації на Соборі	284
X. - Соборові конференції укр. єрархії	285
XI. - Українські Авдиторки на Соборі	286
XII. - Інші події під час Собору ..	286
XVI. - РЕЧЕВИЙ ПОКАЗНИК ПОСТАНОВ СОБОРУ	289
XVII. - ОФІЦІЯЛЬНИЙ СПИСОК СОБОРОВИХ ПОСТАНОВ	313

“УКРАЇНЬСКА ДУХОВНА БІБЛІОТЕКА”

В рр. 1963-1966 появились такі книги:

АМЕРИКА:

С. Фединяк, ЧСВВ, *Вибрані листи св. Василя Великого*, Ньюйорк 1964, стор. 216.

БРАЗИЛІЯ:

В. Бурко, ЧСВВ, *Історія біблійна Старого і Нового Завіту*, Прудентопіль 1965, стор. 238.

Євангельські й апостольські читання на неділі і свята, Прудентопіль 1966, стор. 200.

ІТАЛІЯ:

Вселенський Собор - Ватиканський II: Діяння і Постанови:
том I: *Діяння Ватиканського Собору*, Рим 1966, стор. 320.

том II: *Свята Літургія - Засоби суспільного повідомлення*, Рим 1965, стор. 194.

том III: *Церква - Східні Церкви - Екуменізм*, Рим 1965, стор. 214.

том IV: *Божє Об'явлення - Духовенство і Миряни - Виховання*, Рим 1966, стор. 286.

том V: *Церква в світі - Свобода і Місії, Не-християни*, Рим 1966, стор. 266.

І. Назарко, ЧСВВ, *Великі Люди: Біографічні силуетки історії й сучасности*, Рим 1964, стор. 156.

КАНАДА:

І. Назарко, ЧСВВ, *Ми - Божі Діти*, Торонто 1963, стор. 196.

Появляться в 1967 р.:

П. Аллярд, *Святий Василій Великий*, Ньюйорк 1967.

М. Соловій - А. Великий, ЧСВВ, *Святий Йосафат Кунцевич*, Торонто 1967.

Г. Кінах, ЧСВВ, *Різдвяна Містерія. Збірка укр. різдвяної поезії*, Рим 1967.